

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік орман қорында орман орналастыруды жүргізу ережесін бекіту туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті Төрағасының 2005 жылғы 5 желтоқсандағы N 268 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2006 жылғы 5 қаңтарда тіркелді. Тіркеу N 4011. Күші жойылды - Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрінің 2011 жылғы 2 шілдедегі № 14-1/380 Бұйрығымен.

Күші жойылды - ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің 2011.07.02 № 14-1/380 (ресми жарияланған күнінен бастап он күнтізбелік күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) Бұйрығымен.

Қазақстан Республикасы Орман кодексі 56-бабын іске асыру мақсатында
Б Ұ Й Ы Р А М Ы Н :

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының Мемлекеттік орман қорында орман орналастыруды жүргізу ережесі бекітілсін.
2. Орман және ерекше қорғалатын табиғи аумақтар басқармасы белгіленген тәртіппен осы бұйрықты Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде мемлекеттік тіркеуден өтуге жіберсін.
3. Осы бұйрық ресми түрде жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Төраға

Қ а з а қ с т а н   Р е с п у б л и к а с ы
Ауыл   шаруашылығы   министрлігі
Орман   және   аңшылық   шаруашылығы
комитеті   төрағасының
2005   жылғы   5   желтоқсандағы
N 268 бұйрығымен бекітілген

Қазақстан Республикасының орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелері

МАЗМҰНЫ

1 Бөлім. Далалық жұмыстар

1 Тарау. Жалпы қағидалар 1. Орман орналастырудың мақсаттары мен міндеттері

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу Ережелері (бұдан әрі - Ережелер) Қазақстан Республикасының Орман кодексіне, Қазақстан Республикасы Үкіметінің N 45 қаулысымен (16.01.2004 ж) бекітілген мемлекеттік орман қоры аумағында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу Ережелеріне және орман шаруашылығы саласындағы басқа да құжаттарға сәйкес құрастырылған.

Орман шаруашылығын жүргізу мен орман ресурстарын пайдалану, орманды ұдайы өндіру, күзету және қорғау жұмыстарының тиімділігіне, орман шаруашылығындағы ғылыми-техникалық саясаттың бірыңғай болуына бағытталған шаралар жүйесін жасау орман орналастырудың негізгі мақсаты болып табылады.

2. Орман орналастырудың негізгі міндеттері:

1) орман ресурстары, олардың жағдайы мен динамикасы туралы жан-жақты және нақты мәлімет алу;

2) мемлекеттік орман кадастрын, мемлекеттік орман қорының есебін, орман мониторингін, ұзақ мерзімге пайдалануға берілетін орман қоры учаскелеріне құжаттар дайындауды (қосымша ақыға) қамтамасыз ететін орман қоры мен орман ресурстарының мәлімет базасын жасау және жаңарту;

3) ішкі шаруашылығындағы жерлерді ұйымдастыру;

4) орман қоры жерлерінің есебін және түгендеу құжаттарын, орман карталарын жасау;

5) орман ресурстарын пайдаланудың барлық түрлерінің, өсіріп-өндірудің, орманды күзету мен қорғаудың және басқа да орман шаруашылық іс-әрекеттердің ғылыми-негізделген мөлшерін анықтау;

6) МОҚ жерлері ұзақ мерзімді пайдалануға берілген мемлекеттік ұйымдардың (бұдан әрі - орман иеленушілер) орман орналастыру белгілеген тапсырмаларды орындауын бақылау;

7) орындалған орман шаруашылық шаралардың сапасын және орман пайдалануды бақылау;

8) Қазақстан Республикасының Орман кодексімен белгіленген басқа да міндеттер.

2. Орман орналастыру материалдарын қолдану

3. Орман орналастыру материалдары бойынша орман орналастыру ұйымының орман иеленушілері үшін орман орналастыру жобасы жасалады. Ол, орман шаруашылығы саласындағы өкілетті органмен бекітілгеннен соң, орман пайдалануды жүргізуге, қазіргі және болашақтағы пайдалануды жоспарлау мен болжауға, басқа да орман шаруашылық мәселелерін шешуге арналған негізгі ұйымдық-шаруашылық құжат болып табылады.

4. Орман орналастыру материалдарының негізінде:

1) ормандардың мониторингі, мемлекеттік орман кадастры және өкілетті орган белгілеген жүйе бойынша орман қорын мемлекеттік есепке алу жұмыстары жүргізіледі;

2) мемлекеттік орман қоры категориялары (бұдан әрі - МОҚ категориялары) негізделеді және орман пайдалану режимі шектеулі ерекше қорғалатын учаскелер бөлініп шығарылады;

3) МОҚ категориялары шегінде орманды басты мақсатта кесудің жыл сайынғы мөлшері белгіленеді;

4) аралық және басқа кесулердің жыл сайынғы көлемі анықталады (орман орналастыру кезінде анықталған орман өсіру қажеттілігіне және орман шаруашылығын жүргізудің экономикалық жағдайларына байланысты осы кесу түрлері анықталады);

5) орман қоры учаскелерін ұзақ мерзімді пайдалануға беру жүргізіледі;

6) орман иеленушілерімен орман шаруашылық шаралардың басқа түрлерін жүргізудің қажеттілігі негізделеді;

7) орман шаруашылығына қажет объектілерге, суландыру мен жол құрылысына, рекреациялық көркейтуге сметалар мен техникалық жобалар жасау үшін арнайы инженерлік іздестіру мен зерттеулер жүргізіледі.

5. Облыстағы барлық орман иеленушілері үшін орман орналастыру жобаларының негізінде облыс бойынша жиынтық бір орман орналастыру жобасы және облыс ормандарының картасы, орман мониторингінің ақпараттық базасы жасалады.

3. Орман орналастыру объектісі, орман орналастыру жұмыстарының кезеңдері

6. Орман шаруашылығын жүргізетін заңды және жеке тұлғалардың тұрақты жер пайдалануындағы орман қорының жерлері орман орналастыру объектісі болып табылады.

Орман иеленушісі аумағының бір бөлігінде ғана орман орналастыруды жүргізуге болады, бірақ ол бір орманшылықтың немесе мастерлік учаскенің аумағынан кем болмайды.

Жуықтағы 15-20 жылда шаруашылыққа пайдалануға белгіленбейтін орман аумағында, қажет болса ғарыштық және басқа түсірулерді қолдану арқылы шығын мен еңбекті аз қажет ететін ара қашықтық әдістерімен зерттеу жүргізілуі мүмкін.

7. Орман орналастыруды қажет ететін объектідегі орман орналастыру жұмыстарының толық кезеңі 3 жылдан және үш кезеңнен тұрады - дайындық, далалық, камералдық. Үздіксіз орман орналастыруға көшкен кезде орман орналастыру жұмыстары жыл сайын (қысқартылған түрде) бүкіл тексеру кезеңі бойы жүргізіледі.

4. Орман орналастыру жұмыстарының мазмұны

8. Орман орналастыру кезінде төмендегідей жұмыстар орындалады:

1) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен мемлекеттік орман қорының шекарасын және мемлекеттік орман иеліктерінің шаруашылық ішінде ұйымдастырылуын анықтау;

2) топографиялық-геодезиялық жұмыстарды орындау мен мемлекеттік орман қорын арнайы картаға түсіру;

3) ормандардың тұқымдық және жас құрамын, олардың жай-күйін анықтай отырып, орман қорын түгендеу, сондай-ақ орман ресурстарының сапалық және сандық сипаттамаларын анықтау;

4) табиғат-қорық қоры объектілерін, орманның аса сирек кездесетін өсімдіктерін және ерекше қорғаныштық учаскелерді анықтау;

5) басты мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу, аралық пайдалану мақсатында және өзгедей мақсатта ағаш кесу, ормандарды молықтыру мен орман өсіру, суландыру, күзету мен қорғау жөніндегі іс шараларды және басқа да орман шаруашылығы іс шараларын жүргізу үшін мемлекеттік орман қоры учаскелерін анықтау, сондай-ақ оларды жүргізудің тәртібі мен тәсілдерін анықтау;

6) мемлекеттік орман қоры категорияларына жатқызуды негіздеу, мемлекеттік орман қорын бір категориядан екіншіге ауыстыру, ағаш өспеген алқаптарды орманды алқаптарға айналдыру жөнінде ұсыныстар әзірлеу, сондай-ақ мемлекеттік орман қоры учаскелерін алқаптар түріне жатқызу және о л а р д ы н е г і з д е у ;

7) мемлекеттік орман қоры учаскелерінде есепті кеспеағаштарды, аралық мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу мөлшерін, басты мақсатта пайдалану үшін ағаштың кесу жасын анықтау;

8) мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ормандарды молықтыру мен орман өсіру, орман тұқым шаруашылығы, ормандарды күзету мен қорғау жөніндегі іс шаралардың, басқа да орман шаруашылығы іс шараларының көлемін анықтау;

9) орманды жанама пайдалану мен қосалқы сүрек ресурстарын дайындау, мемлекеттік орман қоры учаскелерін аңшылық шаруашылығының қажеттері үшін, мәдени-сауықтыру, рекреациялық, туристік және спорттағы мақсаттар үшін пайдалану мөлшерін анықтау;

10) орманды биологиялық зерттеулер;

11) орман орналастыру жобаларын жүзеге асыруды авторлық қадағалау;

12) орман шаруашылығын жүргізудің негізгі ережелерін әзірлеу және облыстар бойынша орман орналастырудың жиынтық жобаларын жасау;

13) өзге де орман орналастыру жұмыстары жүзеге асырылады.

9. Орман орналастыру жұмыстарының құрамына төмендегі жұмыстар кіреді:

1) алқаағаштарды кесу және сөлін ағызу жоспарын құрастыру (тапсырыс берушінің есебінен және келісім шарт бойынша);

2) кеспеағаштарды дайындау және материалдық-қаржылай бағалау (тапсырыс берушінің есебінен);

3) ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген орман қорының учаскелеріне орман орналастыру жобаларын жасау (орман иеленушілер есебінен).

5. Орман орналастырудың түрлері мен әдістері

10. Орман орналастырудың негізгі әдістері ретінде жас кластары әдісі мен учаскелік әдіс алынады.

11. Жас кластары әдісі дегеніміз - алқаағаштардың және орманмен қамтылмаған жерлердің өнімділігі мен құрамы, кесу әдісі, шаруашылық жұмысы мен орман таксациялық сипаттамасы бірдей жиынтықтарын құру болып табылады.

Бұл әдіс бойынша орман орналастырудың барлық есептері (МОҚ категориялары мен ағаш түрлері бойынша) алқаағаштардың қорлары мен аудандарының жинағын жас кластарына бөлу негізінде есептеледі.

Жас кластары әдісінде алғашқы есептік бірлік ретінде таксациялық телім алынады ал алғашқы есептесу бірлігі ретінде басым түр алынады.

12. Орман орналастырудың учаскелік әдісі дегеніміз - бір немесе бірнеше телімдерден тұрақты шаруашылық учаскелер жасау. Ол телімдердің таксациялық сипаттамасы әртүрлі болса да, орман өсу жағдайы мен орманды көбейту мақсатының және жобаланатын кешенді орман шаруашылық шаралардың бағытына сай біріктіріледі:

1) орман орналастырудың учаскелік әдісі - орман шаруашылық және басқа шаралардың жүргізілуі қажет әрбір тұрақты шаруашылық учаскесінде қолданылады;

2) учаскелік әдіс бойынша орман орналастыру мемлекеттік өкілетті орган

арнайы жасаған және бекіткен әдістермен жүргізіледі;

3) орман орналастырудың учаскелік әдісі бойынша, орманды пайдалану, күту, өсіру және басқа шаралардың мөлшері есептік шаруашылық бірлік болып табылатын тұрақты шаруашылық учаскесінде таксация кезінде белгіленген көлемдерді қосу арқылы анықталады;

4) орман орналастырудың учаскелік әдісі кезінде де алғашқы есептік бірлік таксациялық телім болып табылады.

13. Орман қорында алғашқы, кезеңдік (қайта) және үздіксіз орман орналастыру жүргізілуі мүмкін:

1) алғашқы орман орналастыру бірінші рет орналастырылатын орман қорының жерлерінде жүргізіледі.

Ондай жерлердің аумағы толық ұйымдастырылып орман таксациялық жұмыстардың барлық түрі орындалады; бұл оның ерекшеліктері болып табылады;

2) кезеңдік (қайта) орман орналастыру бұрын орналастырылған объектілерде тексеру кезеңінің мерзімі біткен соң жүргізіледі. Мұны жүргізген кезде объекті аумағының ішкі шаруашылығында түзетулер жасалуы мүмкін. Ал орман таксациясы бұрынғы орман орналастырудың телімдерін барынша сақтау арқылы (шаруашылық әрекеттің нәтижесінде болған өзгерістерді ескере отырып) жүргізіледі.

Шаруашылық жұмыстармен қамтылмаған объектілерде орман алқаптары өткен орман орналастырудың материалдарын қолдана отырып және аэрофотосуреттердің камералдық өлшеу дешифровкасы арқылы жүргізіледі, ал алқағаштардың таксациялық көрсеткіштеріне өткен тексеру кезеңі бойынша өсім қосылып, актуализация жасалады;

3) үздіксіз орман орналастыру, негіз ретінде қабылданатын кәдімгі орман орналастырудың, шаруашылық жұмыспен қамтылған және табиғи немесе басқа қолайсыз жағдайларға ұшыраған телімдерді жыл сайын түгендеп отыруға ауысуы арқылы іске асырылады. Осының негізінде орман пайдаланудың ағымдағы мәселелері шешіледі (орман қорында бір жылда болған өзгерістерді ескере отырып және орман орналастыру жобасының ұсыныстарына сай), шаруашылық жұмыстардың нәтижелері бағаланады, орман ресурстарының жағдайы туралы ақпарат беріледі. Орман түгендеу жыл сайын келесі орман орналастыруға дейін жүргізіледі;

4) үздіксіз орман орналастыруды жүргізу нәтижесінде орман иесіне жыл сайын төмендегі құжаттар дайындалады:

орман қорының есебі (N 1 пішін N 1 пішіннің N 1 қосымшасымен);
таксациялық көрсеткіштері өзгерген телімдердің таксациялық сипаттамасы;
өзгеріс болған орамдардың орамдық жинақ ведомосы;

орман пайдалану мен орман шаруашылығын жүргізу сапасы туралы мәліметтер ;

тапсырыс берушімен келісілген жобаланатын орман шаруашылық шаралардың түзетілген ведомостары.

5 жыл сайын кейін төмендегідей құжаттар беріледі: мемлекеттік орман қоры есебінің бір мезгілдегі мәліметтері (белгілі мерзімде) ;

болған өзгерістер енгізілген таксациялық сипаттамалар; жобаланатын орман шаруашылық шаралардың түзетілген ведомосы; орманшылықтардың жаңартылған пландары (бір данадан) немесе орман мекемесі аумағының өзгерген бөлігіне ғана жасалған пландар;

5) алғашқы немесе кезекті орман орналастыру кезінде электрондық есеп машинасында телімдер бойынша мәліметтер банкі жасалады және ол негіз болып табылады. Бұл үздіксіз орман орналастыруға өтудің қажетті талабы болып табылады. Кезекті негізгі орман орналастыруда мәліметтер банкі толық жаңартылады.

6. Орман орналастыру жұмыстарының разрядтары

14. Орман орналастырудың разряды орман орналастыру жұмыстарының бөлшектік дәрежесін көрсетеді. Орман орналастырудың үш разряды бар. Жеке объектілерде немесе олардың бір бөлігінде орман орналастырудың разрядын өкілетті орган белгілейді.

Орман орналастырудың разрядтары төмендегідей:

1) бірінші разряд - жазық аумақтағы орман қорының шөлден (сексеуіл) басқа жерлері ;

2) екінші разряд-таулы аумақта орман орналастыру;

3) үшінші разряд (зерттеу)-шөлді аумақтардың ормандарын орналастыру (сексеуілдер).

15. Бір объектіде, тіпті бір орамда орманды пайдаланудың, орман шаруашылығын жүргізудің қарқындылығына және ормандардың шаруашылық құндылығына қарап орман орналастыруды әртүрлі разрядпен жүргізуге рұқсат етіледі: шөлді аумақтардағы объектілерде (сексеуілдер) - III разряд (зерттеу), тоғайлы ормандарда - I-разряд; таулы объектілерде (орманды жерлер) -I разряд, ормансыз жерлер-II разряд).

16. Орман қорын орналастыру, орман орналастырудың разрядтарына байланысты 1 кестедегі талаптарға сай жүргізіледі.

Бұл талаптар орман қорының алғашқы есептік бірлігін-таксациялық телімдерді жасағанда ескеріледі.

Орналастырылатын объектідегі ормандардың өсу жағдайына және жеке учаскелердің ерекшеліктеріне байланысты, жекелеген жағдайларда таксациялық телімдердің орташа ауданы 1 кестедегі аудандардан ауытқуы мүмкін. Бірдей орман учаскелерін телімнің орташа ауданын сақтау үшін негізсіз бөлшектеуге б о л м а й д ы .

Табиғи ескерткіштерді, географиялық екпелерді, тұқымдық аналық плантацияларды және ерекше бағалы сүректіңдерді таксациялау кезінде таксациялық телімдердің ауданы белгілегеннен төмен болуы мүмкін.

17. Орман орналастырудың екінші разрядында піскен орман жас орманның арасында, жас орман піскен орманның арасында және ормансыз жерлердің (шабындықтар мен егістіктерден басқасы) ауданы 0,5 га кем болмаса ғана бөлініп шығарылады, ал үшінші разрядта (зерттеу) 5 га кем болмайды.

18. Аэрофотосуретсіз орман орналастыруда таксация пункттерін бағдар белгілеріне (ориентирлерге) байланыстыру үшін таксациялық визирлер және басқа жүріс сызықтары жеткілікті болып салынады. Өткен орман орналастырудың планшеттері, қажетті масштабтағы топокарталар және фотопландар пландық-картографиялық негіз болып табылады.

7. Орман орналастыру жұмыстарының қайталану мерзімі

19. Орман орналастырудың қайталануы, орман орналастырудың түріне, алқаағаштардың өсу сипатына, мемлекеттік орман шаруашылығы мекемелерінің (бұдан әрі - орман мекемелері) орманды қорғау, күзету, орман қорын пайдалану және орманды ұдайы өндіру мен өсіру саласындағы жұмыстарына байланысты 2 кестеге сәйкес анықталады.

20. Тексеру кезеңінің ұзақтығы өкілетті органмен ұзартылуы немесе қысқартылуы мүмкін.

21. Шаруашылықты қарқынды жүргізу мен табиғи апаттарға байланысты орман қорында елеулі өзгерістер болған жағдайда, өкілетті орган тексеру кезеңі бітпей тұрып, кезектен тыс орман орналастыруды белгілеуі мүмкін.

2 Тарау. Орман орналастыру жұмыстарын ұйымдастыру 1. Орман орналастыру жұмыстарын орындайтын ұйымдар.

Оларды қаржыландыру тәртібі

22. Орман қоры жерлері (қандай мемлекеттік органның құрамында болса да) Қазақстан Республикасындағы арнайы жүйемен орналастырылады.

23. Арнайы орман орналастыру ұйымы орман орналастыру жұмыстарын өкілетті органмен немесе басқа да мемлекеттік органдардың құрамындағы орман иеленушілермен жасалған келісім-шарт бойынша орындайды.

24. Орман орналастыру жұмыстарына келісім-шарт жасаудан бұрын, дайындық жұмыстары жүргізіледі. Дайындық жұмыстары кезінде орман орналастыру жүргізілетін объектілердегі орман шаруашылық өндірістің қарқындылығына және ерекшеліктеріне байланысты жұмыс технологиясы анықталады.

25. Орман орналастыру ұйымы, тапсырыс берушінің келісімімен, орман орналастыру объектісі аумағында орман қоры учаскелері сипаттамасының нормативтік дәлдігі мен нақтылығын қамтамасыз ететін таксацияның әртүрлі әдістерін қолдануы мүмкін.

2. Орман орналастыру ұйымының орман иеленушілерімен және олардың жоғарғы органдарымен қарым-қатынасы

26. Орман орналастыру ұйымының орман иеленушілерімен және олардың өкілетті органымен қарым-қатынасы орман орналастыру жұмыстарын жүргізу келісім-шартымен және орман орналастыру кеңестерінің шешімімен анықталады.

27. Жасалған келісім-шарттарға және орман орналастыру кеңестерінің шешімдеріне сәйкес қарамағында мемлекеттік орман шаруашылығы мекемелері (бұдан әрі - орман иеленушісі) бар өкілетті орган төмендегідей мәселелерді шешеді:

1) ормандардың МОҚ категорияларына бөлінуін Қазақстан Республикасы заңымен белгіленген тәртіппен рәсімдеу;

2) орман иеленушілері мен орманшылық шекараларын анықтау;

3) орман иеленушілерінің әкімшіліктерін жүргізілетін орман орналастыру жұмыстары туралы алдын-ала ескерту;

4) орман иеленушілерінің әкімшіліктеріне қажетті шараларды (шекараларды, ормандардың ескі соқпақтарын шабу және тазалау, орамдық, бағыттық, шекара-шаруашылық діңгектерді ауыстыру) орындауға нұсқау беру.

28. Орман иеленушілері орман орналастыруға дайындық кезінде төмендегідей жұмыстарды атқарады:

1) орман орналастыру ұйымына өткен тексеру кезеңінде болған өзгерістер туралы және орман шаруашылық жұмыстары туралы мәлімет беру;

2) аудандық (облыстық) жер ресурстарын басқару комитетімен шекаралар тексеріліп және келісіліп, көрші жер пайдаланушылармен даулы мәселелерді шешу;

3) жерлерді алу-беру туралы өткен орман орналастырудан кейінгі үкімет шешімдерінің тізімін және орманды жерлерді ормансызға және керісінше ауыстыру туралы мәліметтерді дайындау;

4) ормандарды МОҚ категорияларына бөлу туралы өкілетті орган мен үкімет

шешімдерінің тізімдерін жасау. Қажет болған жағдайда орман иеленушісі орман қорының жерлерін МОҚ категорияларына бөлуді қайта қарау туралы материал дайындап, оларды белгіленген тәртіп бойынша өкілетті органға (далалық орман орналастыру жұмыстары басталмай тұрып шешім қабылдау үшін) жіберу;

5) аумақтың орманшылықтарға, мастерлік учаскелер мен айналымдарға бөлінуі тексеріледі. Шекарасы мен құрамы өзгерген жағдайда оларды дер кезінде р е с і м д е у ;

б) ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген учаскелердің тізімдерін жасау, олардың шекараларын құжаттар мен пландық-картографиялық материалдар бойынша тексеру және оларды пайдалануға құқық беретін құжаттарды дайындау ;

7) өткен орман орналастырудан кейін орман иесінің аумағында жүргізілген зерттеу, орманды түгендеу, геодезиялық, топографиялық және жобалау-іздіксіз жұмыстары туралы мәліметтер жинау;

8) есептік және пландық-картографиялық құжаттардың жағдайын тексеріп, өткен тексеру кезеңінде орман қорында болған барлық өзгерістерді осы материалдарға е н г і з у ;

9) бұрын шабылмаған немесе өсіп кеткен орам соқпақтары мен шекараларды тазалау, жарамсыз орам және басқа да діңгек түрлерін ауыстыру;

10) ормандардың санитарлық жағдайы туралы және орман аурулары мен зиянкестерінің динамикасы туралы мәліметтерді дайындау;

11) осы айтылған мәселелер бойынша дайындық жұмыстары басталмай тұрып, қысқаша түсіндірме жазба дайындалып, бір данадан аумақтық органға немесе облыстық атқарушы органға және орман орналастыру ұйымына жіберіледі.

29. Орман иеленушілерінің дайындық орман орналастыру жұмыстары кезіндегі атқаратын жұмыстары:

1) барлық құрылым бөлімшелерінің басшыларына орман орналастырушыларға жұмыс істеуге рұқсат беру туралы, олардың және орман күзетінің міндеттері туралы нұсқау беру;

2) орман орналастырушыларға үй және көлік беру;

3) орман орналастыру партияларына орман орналастыру кезінде ағаш кесуге (модель құлату) орман кесу билетін беру, кесілген ағаштарды жинау және өткізу;

4) орман орналастырушыларға дайындық жұмыстарын жүргізуге көмектесу.

30. Орман иеленушілерінің басшылары және мамандары дайындық жұмыстарына, ұжымдық жаттығуларға, орман орналастыру жұмыстарына қатысады және орындалған орман шаруашылық шаралардың бағасына, орман екпелерін есепке алу сапасына, орман орналастыру құжаттарына ағымдағы өзгерістерді енгізу сапасына, алдағы тексеру кезеңіне жобаланатын орман

шаруашылық шараларға, олардың әдісі мен технологиясына назар аударылады.

Орман иеленушілерінің мамандары орман орналастыру жұмысын қадағалайды, ай сайын акт бойынша істелген жұмысты қабылдайды.

3. Далалық орман орналастыру жұмыстарын өткізу-қабылдау мерзімі, тәртібі, олардың сапасын тексеру тәртібі

31. Далалық орман орналастыру жұмыстарын өткізу әр орманшылық бойынша 1 қосымшаға сәйкес актімен рәсімделеді. Объекті бойынша жұмыстарды өткізу орманшылық бойынша жұмыстарды өткізу актісінің негізінде 5 күн мерзімінде жүргізіледі. Қажет болған жағдайда, орман иеленушісінің мамандары қосымша тексеру жүргізеді.

Актілерде істелген жұмыстардың көлемі элемент бойынша, ал сапасы екі баллды жүйе (қанағаттандық қанағаттанарлық) бойынша көрсетіледі.

Актілерге далалық орман орналастыру жұмысын орындауға және қабылдап алуға жауапты адамдардың қолдары қойылады және ол ай сайынғы қаржылық есептеу үшін негіз болып табылады. Осы актілер негізінде ай сайын тиісті қаржылық құжат жасалады және өкілетті органның нұсқауына сәйкес рәсімделеді.

32. Орман орналастыру мамандары далалық орман орналастыру жұмыстарынан келгеннен соң, орман орналастыру ұйымының комиссиясы далалық техникалық құжаттарды таңдамалы әдіспен тексеріп, олардың сапасын, камералды өңдеуге жарамдылығын анықтайды.

33. Далалық орман орналастыру жұмыстарын өткізу мерзімі бірінші орман орналастыру кеңесінде белгіленеді.

34. Далалық орман орналастыру жұмыстарын бақылау осы Ереже талаптарының, орман орналастыру кеңестері шешімдерінің және орман орналастыруды жүргізу келісім-шартының орындалуын тексеру мақсатында жүргізіледі.

Бақылауға, негізінен, аумақты ұйымдастыру мәселелері, орман таксациялық және орман зерттеу жұмыстары, белгіленетін орман шаруашылық шаралары алынады.

Орман орналастыру жұмысының сапасы олардың орындалуына жауапты орман орналастыру партиясының бастығы мен орындаушының қатысуымен қадағаланады:

1) далалық орман орналастыру жұмыстарының сапасын тексеру тәртібі 3 кестеде көрсетілген.

Тексеру нәтижесіндегі ескертулер, шешімдер 1 қосымшаға сәйкес актімен рәсімделеді және түзетіледі;

2) орман орналастыру партиясының бастығы және орман орналастыру ұйымының басшылығы жүргізген тексерулер бекітілген пішіндегі актімен рәсімделеді. Басқа тексерушілердің тексеру нәтижесі қолдан жазылады;

3) бірінші разрядпен орналастырған жағдайда тексеру 20 ал екінші разрядта - 15 телімнен кем болмауы керек.

Орманмен қамтылған телімдердің саны, тексерілген телімдер санының 80 пайызынан кем болмауы керек.

3 Тарау. Орман орналастыруға дайындық жұмыстар 1. Дайындық жұмыстардың міндеттері мен маңызы

35. Дайындық жұмыстары, далалық орман орналастыру жұмыстарының алдындағы жылы жүргізіледі. Оның мақсаты - ұйымдастыру-техникалық мәселелерді шешу, қажетті мәліметтерді жинау және орман орналастыру объектісі бойынша нормативтік базаны дайындау.

Кейбір жағдайда, өкілетті органның рұқсат етуімен далалық жұмыстар (басталмай тұрып) жүргізілетін жылы дайындық жұмыстары жүргізілуі мүмкін.

36. Дайындық жұмыстардың мазмұны төмендегідей:

1) орналастырылатын объектінің шекараларын нақтылау, қажет болса оларды өзгерту туралы ұсыныстарды дайындау;

2) тапсырма берушімен аэрофотосурет материалдарын қолдануды келісу;

3) өткен орман орналастырудың таксациялық, пландық-картографиялық, геодезиялық материалдарын жинау, олардың жағдайын, толықтығын және қолдану мүмкіндігін бағалау. Объект аумағын ұйымдастыруға және орман орналастыру жобасына қолданылуы мүмкін басқа да іздестіру-жобалау материалдарының бар болуын анықтау;

4) орман орналастыру разрядтары мен таксация әдістері жөнінде келісу;

5) орам жүйесінің жобасын жасау және қайта орман орналастыру болса, оны т ү з е т у ;

6) орам соқпақтарының, шекара сызықтары мен визирлардың жағдайын, орамдық, орамдық-бағыттық және шекаралық дінгектердің бар болуын анықтау.

Орман иеленушісімен орам соқпақтарын, шекара сызықтарын шабу, тазалау, орамдық және шекаралық дінгектерді ауыстыру тәртібі мен мерзімін нақтылау;

7) орман таксациялық кестелерді таңдау, олардың жарамдылығын анықтау, жетпейтін немесе жаңа кестелерді жасау қажеттілігін анықтау;

8) ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген орман қорының учаскелері туралы мәлімет жинау ;

9) орман орналастыру және орман иеленушісі мамандары үшін орман таксациялық ұжымдық жаттықтыру объектілерін таңдау;

- 10) орман орналастыруға наряд-тапсырманың жобасын жасау;
11) басқа мәселелерді шешу.

37. Тиісті бағдарлама бойынша (3 қосымша) дайындық жұмыстарды жүргізу жылы арнайы бөлінген қаражатқа облыс немесе аймақ бойынша орман шаруашылығын ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі Негізгі қағидалар құрастырылады.

38. Дайындық жұмыстар аяқталғаннан кейін бірінші техникалық кеңес жүргізіледі. Кейін, далалық және камералдық жұмыстар барысында бірінші орман орналастыру, екінші техникалық және екінші орман орналастыру кеңестері жүргізіледі.

Кеңестерді жүргізу тәртібі мен мақсаттары 4 қосымшада келтірілген.

2. Орман орналастыруда аэро-ғарыш суреттерін қолдану

39. Орта масштабты аэрофотосуреттердің материалы орман орналастыру жұмысының техникалық негізі болып табылады. Техникалық негіз ретінде ірі масштабты суреттер және ғарыш аппараттарының суреттері қолданылуы мүмкін.

40. Аэрофотосуреттер арнайы авиаотрядтармен орман орналастыру ұйымымен жасалған келісім-шарт бойынша (арнайы бөлінетін қаржы есебінен) түсіріледі.

41. Орман орналастырудың барлық разрядтарына аэрофотосуреттер 1: 10000 - 1: 25000 масштабтарында орындалады. Аэрофотосуреттің масштабы өкілетті органмен келісіледі.

Егер аэрофотосуреттердің масштабы айтылғаннан ұсақ, ал аэронегативтердің сапасы жақсы болса, онда аэронегативтен керекті масштабқа дейін үлкейтілген аэрофотосуреттер жасалады.

42. Аэрофототүсіру дайындық жұмыстары жүргізілген жылы, кейбір жағдайда орман орналастыру жылы жүргізіледі. Үш жыл бұрын түсірілген аэрофотосуреттерді қолдануға рұқсат етіледі. Мерзімі үш жылдан асып кеткен аэрофотосуреттер өкілетті органның рұқсатымен ғана қолданылады.

43. Аэрофотосуретті түсірудің фотограмметриялық және фотографиялық сапасына қойылатын талаптар, аэрофототүсіру материалының сапасын бағалау мен қабылдап алу тәртібі аэрофотосуреттердің қағидаларына сәйкес болады.

44. Орман орналастыру партиялары, далалық жұмыстарға шықпай тұрып, мына аэрофото материалдарымен қамтамасыз етіледі:

- 1) үлкейтілген немесе контактты аэрофотосуреттер;
- 2) бір-біріне сәйкес монтаж репродукциясы.

45. Далалық жұмыстарда негізінен аэрофотосуреттердің позитивті басылғандары қолданылады. Орман таксациялық дешифровкалау, стереоөлшеу құралдары болса бірден аэронегативте жүргізіледі.

46. Аэрофотосуреттер төмендегідей жұмыстарда қолданылады:

1) фотосуреттерді жасау, шекараларды, соқпақтарды, жүріс сызықтарын белгілеу, таксациялық телімдердің сұлбесін жасау, топографиялық ситуацияны т а б у ;

2) сұлбелік және орман таксациялық дешифровкалау;

3) орман орналастыру планшеттерін және басқа да орман карталарын жасау.

47. Құрастыру репродукциясы орман орналастыру объектісінің шекарасын алдын-ала анықтауға, оның аэрофотосуреттермен қамтамасыз етілгендігін анықтауға, орналастыратын объектіні жалпы шолуға, аумақты ұйымдастырудың жобасын жасауға және аэрофотосуреттерді орындаушыларға бөлу үшін қажет.

48. Бұрын орта масштабты аэрофотосуреттер орман орналастыруда қолданылып, бірақ қазір жаңа аэрофототүсіру белгілі бір себептермен жүргізілмесе, онда ғарыштан түсірілген суреттерді қолдануға рұқсат етіледі.

Осы жағдайда ғарыштық ақ-қара, спектрзональды, көпзональды М 1: 250000 - 1: 270000 және бұдан ірі масштабқа дейін үлкейтілген фотосуреттер қолданылуы мүмкін.

3. Объектіні орман орналастыруға дайындау

49. Дайындық жұмыстары кезінде орман орналастыру объектісінің шекарасын өзгерту және өзгертпеу тиімділігі анықталады, оның ішкі шаруашылық ұйымдастырылуы талданады.

Көрші жер пайдаланушылар шекарада қате тапқан жағдайда орман орналастыру оларды жою, түзеу туралы орман иеленушісіне ұсыныс береді.

50. Орман иеленушілері орман орналастыруға өткен тексеру кезеңінде қабылданған (өткізілген) учаскелердің орналасқан жері, құжаттардың күні мен нөмірлері, олардың қабылдау немесе өткізу негіздемесінің көшірмесі мен геомәліметтері бар, заңды түрде рәсімделген құжаттарды табыстайды.

Орман орналастыру объектісінің жер ауданы дайындық жұмыстары жүргізілген жылғы аудандық жер балансымен және орман қорын есепке алу мәліметтерімен салыстырылады. Ауытқулар болған жағдайда, оның себебі анықталады және орман иеленушілері оны жоюға нұсқау береді.

51. Объектінің аумағын МОҚ категорияларына бөлінуі нақтыланады. Таулы және жазық бөлікке бөлінуінің сәйкестігі тексеріледі. Өзгерту қажет болған жағдайда, негіздемелер мен ұсыныстар дайындалады.

52. Ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген орамдардың немесе бөлімдерінің тізімі және ауданы нақтыланады.

53. Егер орман иеленушілері орам бағандарын жаңартпаса, орам соқпақтарын, шекараларын тазарту жұмыстарын жүргізбесе, қабылданған және берілген жерлердің рәсімделген құжаттары жоқ болса, онда орман орналастыру объектісін орман орналастыру мекемесінің өкілетті органмен келісе отырып ұсынуымен (табыстауымен) далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізуден шығаруға болады.

4. Орам жүйесі жобасын жасау

54. Қайталап орман орналастыруда орам жүйесін өзгеріссіз қалдырады.

Орамдарды нөмірлеу әр орманшылық бойынша жеке жүргізіледі (орманшылық шегінде солтүстік-батыстан оңтүстік-шығысқа қарай). Орам жүйесін жобалау өткен орман орналастырудың пландық-картографиялық мәліметтерінің және тексеру кезеңінде болған аумақ өзгерістері есебінің негізінде, объекті схемасының масштабында құрастырылады.

Жаңа орам жүйесін жасау кезінде (осы уақытқа дейін орман орналастыру жүргізілмеген аймақта) орам соқпағы ретінде үздіксіз қызмет атқаратын магистралды көлік жолдары, өртке қарсы жолақтар, электр және газ-жүйесі трассалары, өзендер мен басқа да анық көрінетін белгілер пайдаланылады.

55. Өткен орман орналастыру бекіткен орам нөмірлері мен орам жүйесін өзгерту, төмендегідей жағдайда жүргізіледі:

- 1) жеке орманшылық аумағында едәуір өзгеріс болғанда немесе орман орналастыру объектісінде толығымен өзгеріс болғанда;
- 2) орамдарды бөлгенде.

56. Егер орманшылықтың құрамына жаңа орам құрайтын орман учаскелері қабылданған болса, немесе жеке орамдар берілген болса, онда өзгерістер орманшылықтың негізгі бөлігінде ескі орам нөмірлері сақталатындай етіп енгізіледі. Бұл жағдайда, жекелеген орамдарды үлкейтуге немесе бөлуге және жаңадан құрылған орамдарды, олардың орналасқан жеріне қарамастан, кезекті ретімен нөмірлеуге рұқсат етіледі.

57. Орман орналастыру кезінде аэро және ғарыш суретсіз орам жүйесінің жобасына таксациялық нысананы салу қажет болса, онда олар орам соқпағына параллелді телімдердің көбірек қиылысатын бағытында салынады.

Нысананың орнына орманда және аэросуретте нақты танылатын жолдар, соқпақтар, электр және байланыс жүйелері мен басқа да нысаналар қолданылады (егер олардың орналасуы және ұзындығы осы Ережелердің талаптарына сәйкес орманда таксация жүргізуге жараса).

58. Орам жүйесі жобасының схемасына планшеттердің шекарасы, әкімшілік аудандары, МОҚ категориялары, ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген учаскелердің, орамдардың ескі және жаңа нөмірлері (нөмірлері өзгерген жағдайда), сонымен қоса далалық жұмыстарды жүргізуге қажетті басқа да белгілері түсіріледі.

59. Құрастырылған орам жүйесінің жобасы бірінші техникалық кеңесте қаралғаннан кейін орман иеленушісі оған қол қояды.

Кейін ол бірінші орман орналастыру кеңесінде бекітіледі.

5. Таксациялық және басқа да нормативтік-анықтамалық материалдарды негіздеу және іріктеу

60. Орманды таксациялауда және орман шаруашылық шараларын жобалауда Қазақстан ормандарын таксациялаудың нормативтері және Қазақстан ормандарына арналған сорттименттік және тауарлық кестелер пайдаланылады.

61. Орман таксациялаудың нормативтік құжаттары Негізгі қағидаларды құрастыру кезінде іріктеледі. Егер облыс бойынша Негізгі қағидалар құрастырылмаса, онда орналастырылатын объектіге арналған нормативтік құжаттар орман орналастыруға дайындық жұмыстары кезінде іріктеледі.

62. Орман таксациялаудың нормативтік құжаттары төтенше жағдайда ғана орналастырылатын объектінің және оның жекелеген аумақтарында нақты орман өсіру жағдайына байланысты анықталады. Орман таксациялаудың нормативтік құжаттарын өзгерту және анықтау бірінші орман орналастыру кеңесінде қарастырылады және бекітіледі.

6. Ұжымдық жаттығу үшін объектілерді дайындау

63. Далалық орман орналастыру жұмыстары басталарда орман орналастыру мекемесінің мамандары телімнің таксациялық көрсеткіштерін көз мөлшермен қажетті нақтылықпен анықтау мақсатында, орман шаруашылық шараларын және орман түгендеу тәсілдері мен әдістерін бірдей белгілеуден тәжірибе жинақтауда көзді жаттықтыру мақсатында ұжымдық жаттығу жүргізіледі. Ұжымдық жаттығу үшін ағаш құрамының, құрылымының, жас және тауарлық құрылымының, өнімділігінің, орман өсіру жағдайының әртүрлілігін көрсететін объектіде көп тараған алқаағаштар іріктеліп алынады.

64. Ұжымдық жаттығуды жүргізу үшін:

1) әр негізгі орман құраушы тұқымдылар үшін (интродуценттерді есепке алмағанда) 3-тен кем емес жаттығу сынақ алаңшалары салынады. Алаңшалардың жалпы саны 10-нан кем болмайды;

2) қылқанды алқаағаштарды күтіп-баптау кесулеріне - 2-3 сынақ алаңдары

с а л ы н а д ы ;

3) әртүрлі алқаағаштар мен басқа да орманды жерлерді қамтитын 15 телімге таксациялық бағыт салынады. Алқаағаштары бар телімдерде жаппай ағаш есептеу жүргізіледі.

Таулы жағдайда таксациялық жаттықтыру бағыты беткейдің профилі етегінен су бөліміне дейін салынады және қалыпты алқаағаштары көбірек жерлерді қамтиды.

65. Орман орналастыру объектілерінде дешифровка жасау әдісімен таксация жүргізілетін орман қорының бөлігінде немесе оның жекелеген учаскелерінде таксациялық-дешифровкалық сынақ алаңдары дайындалады. Таксациялық-дешифровкалық сынақ алаңдарының жалпы саны орман құраушы тұқымдылардың әр біреуіне 10 данадан есептеліп анықталады.

66. Ұжымдық жаттығу объектілері өткен орман орналастырудың мәліметтері бойынша іріктеліп алынады, аэрофотосуреттермен аралап жүріп нақты анықталады. Жаттығу сынақ алаңдары, таксациялық бағыт пен ондағы таксация жүргізілген әр телім нақты табылып, аэрофотосуретке нақты түсіріледі.

67. Барлық жаттығу сынақ алаңдарында және жаттығу таксациялық бағыт бойындағы телімдерде, өлшеп-санау әдісімен анықталатын таксациялық көрсеткіштерден басқа, ағаштың санитарлық жағдайына, табиғи түлеуіне, өскініне сипаттама беріледі, орманның сүрексіз ресурсы және тағы басқалары анықталады.

68. Орманды таксациялау дешифровка жасау әдісімен таксацияланатын объектілерде сынақ алаңдарын таңдау және салу үшін, мамандарды жаттықтыру үшін және дешифровка жасалған аэрофотосуреттерді камералдық кезеңде пайдаланатындай, арнайы әдіс бойынша жүргізіледі. Негізгі орман құраушы тұқымдылардың әр біреуіне 5-тен сынақ алаңдары және орманмен қамтылған 15 телімді қамтитын жаттығу-таксациялық сызығы салынады.

7. Дайындық жұмыстарының қорытындысы бойынша жасалған материалдар

69. Дайындық жұмыстарының қорытындысы бойынша есеп беру наряд-тапсырма және далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізудің сметасы жасалады.

70. Дайындық жұмыстары туралы есеп беру, орындалатын жұмыстардың түрлері мен көлемі, далалық орман орналастыруды ұйымдастыруға әсер ететін объектінің ерекшеліктері, аймақтың тексерілуі, аэрофотосуреттермен, нормативтік-анықтамалық материалдармен қамтамасыз етілуі, алдағы далалық жұмыстардың көлемі, олардың ерекшеліктері, жұмыс күшімен, байланыспен,

үймен, көлікпен және басқаларымен қамтамасыз етілуі туралы мәліметтерден тұрады (құралады).

Дайындық жұмыстары туралы есепке төмендегідей мәліметтер бірге ұсынылады:

- 1) шектес жер пайдаланушылардың шекарасының схемасы (нүктенің нөмірлері мен геомәліметтері);
- 2) орман иеленушілерінің жер құрамына қабылданған немесе шығарылған жерлердің ауданы туралы мәліметтер;
- 3) орман иеленушілерімен келісілген ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген учаскелердің, кордондардың, елді мекендердің, МОҚ категорияларының, орманшылықтың, әкімшілік аудандардың шекаралары, орамдардың нөмірлері түсірілген орам жүйесінің жобасы;
- 4) белгіленген пішін бойынша орман қорын есепке алу құжаттары;
- 5) орманды таксациялау үшін қолдануға ұсынған нормативті-анықтамалық мәліметтерінің тізімі, сонымен қатар жетіспейтін немесе тексеруді қажет ететін нормативтердің тізімі;
- 6) далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізуге арналған наряд-тапсырманың жобасы;
- 7) жинаған мәліметтердің тізімі.

71. Далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізуге арналған наряд-тапсырманың жобасы дайындық жұмыстары мәліметтерінің және бірінші техникалық кеңестің шешімі негізінде құрастырылады және мыналардан тұрады:

- 1) орман орналастыру объектісінің аты, оның жалпы ауданы, орман орналастыру разрядтары бойынша аумақтың бөлінуі;
- 2) объектінің аэрофотосуретпен және аэрофотосуретсіз орналастырылатын бөліктерінің ауданы, олардың орналасқан жері;
- 3) орман орналастыру объектіндегі аумақты және орман қорын таксациялауды ұйымдастыру барысында аралап жүріп жасалатын жұмыстардың көлемі;
- 4) орманды таксациялаудың түрлері мен әдістері, оларды қолданатын бөліктердің аудандары;
- 5) түрлері бойынша орындалатын іздестіру және зерттеу жұмыстарының көлемі: сынақ алаңдарының саны, орман шаруашылық шараларының тиімділігін, орман екпелерін және олардың табиғи түлеуін зерттеу;
- 6) инженерлік-техникалық қызметкерлердің және жұмысшылардың қажеттілігі.

4 Тарау. Аумақты орналастыру және орман таксациялық жұмыстарға дайындалу 1. Топографиялық-геодезиялық жұмыстар

72. Орман қорының шекарасын қалпына келтіру және заңды түрде рәсімдеу жұмыстарын жер орналастыру жөніндегі мемлекеттік ғылыми-өндіріс орталығының еншілес кәсіпорындары атқарады.

Екінші рет орман орналастыру жүргізілгенде объектінің шекарасы жер орналастыру мәліметтерімен салыстырылады және орман орналастыру дайындаған объекті шекарасының схемасы аудандық аймақтық жер ресурстарын басқару органдарымен бекітіледі.

Орман қорының құрамына жаңа қабылданған учаскелердің, басқа жер пайдаланушылардың жерлері арасындағы және шоқ талдардың шекарасы ішкі шаруашылық жер орналастырудың мәліметтерімен және аэрофотосуретпен белгіленеді. Ол аудандық аймақтық жер ресурстары басқармасының органдарымен келісіледі.

73. Алғашқы орман орналастыру жүргізілген кезде планшет жақтауы табиғи шекаралармен бірге (жолдар, өзендер, қырлар, электр жүйесімен) тік бұрышты пішінде белгіленеді. Ол аймақтық органдармен немесе облыстық әкімшіліктің орман бөлімімен келісіледі.

Соңғы жағдайда планшеттің жақтауы құралмен 1: 500 дәлдікте белгіленеді.

74. Орман орналастыру екінші рет жүргізілгенде орам жүйесі бөлінбесе және планшеттің масштабы өзгермесе, бұрынғы планшет жақтаулары сақталады. Ал олар өзгерген жағдайда, тік бұрышты планшет жақтаулары орам соқпақтарымен немесе ішкі ситуация планшет жақтауының сыртына шықпайтындай, анық көрінетін табиғи нысаналармен сәйкестендіріледі.

2. Орам жүйесін және визирларды өлшеу, шабу, аумаққа орман орналастыру белгілерін орнату

75. Алғашқы орман орналастыру кезінде:

1) орман орналастыру мекемесі жаңа орам соқпағын шабу, аумаққа орман орналастыру белгілерін орнату жұмыстарын бекітілген орам жүйесінің жобасына сәйкес жүргізеді;

2) шекараның және орам соқпағының ені 0,5 м, визир - 0,3 м болып шабылады. Белгі қою сызығында тұрған диаметрі 20 см және одан жоғары ірі ағаштар кесілмейді. Оларды берілген бағытқа перпендикуляр бойынша параллелді белгі қою әдісімен айналып өтеді. Кесілген ағаштар өлшеуге кедергі

жасамайды. Түбірдің биіктігі ағаштың 1/3 диаметрінен аспайды. Балауса ағаштар мен бұталарда 15 см аспайды. Жаңа соқпақтар мен визирларды шабу кезінде кесу сызығына жақын тұрған ағаштарға үш жағынан белгі қойылады;

3) таксациялық бағыт есебінде пайдаланылатын тік сызықты соқпақтар мен басқа да жүріс сызықтарын өлшеу бір орамның шегінде жүзеге асырылады. Бірнеше орамды кесіп өтетін өлшеу сызығын жүргізуге тыйым салынады;

4) өлшеу темір өлшеуіш таспамен немесе өлшеуіш троспен орман орналастырудың барлық разрядтарында бір бағытта, әр 200 м сайын нөмірлі қазықты орнатумен жүргізіледі. Үшінші разрядты орман орналастыру кезінде ара қашықтықты теодолиттің тұрған нүктесіне теодолит қазығын бекітіп өлшеуге рұқсат етіледі. Аэрофотосуретпен кесілетін сызықты нақты анықтау мүмкіндігі болған жағдайда сызық және нөмірлі қазық орнатылмайды;

5) сызықты өлшегенде еңістігі (ылдильғы) 6 градустан аспайды. Мұндай жағдайда, жердің еңістігіне қарай нөмірлі қазықты орнатуға және сызық ұзындығын есептеуге түзетулер енгізіледі. Фотоабристе немесе абристе сызықтың ұзындығы горизонтальды түрде көрсетіледі;

6) қазықтардың мөлшері мен пішіні, оларға қашықтық белгілерін қою тәртібі орман орналастыру және орман шаруашылық белгілер талаптарымен реттеледі. Олардың типтері, мөлшерлері және жалпы техникалық талаптар 5 қосымшада келтірілген ;

7) жүргінші жолдар мен соқпақтарды өлшегенде нөмірлі қазықтар перпендикуляр бойынша өлшеу сызығының осінен басқа болып табылады. Бағыт сызығын байланыстырудың және өлшеудің мәліметтері белгі журналына жазылады ;

8) бірінші-екінші разрядты орман орналастыруда өлшеу дәлдігі- 1:500, ал үшінші разрядта - 1:300 болып белгіленеді;

9) орам соқпақтары қиылысатын және олардың орман қорының шегіне шыққан жерлерге, жолдармен, қорғаныш, тыйым салынған жолақтардың шекарасымен қиылысқан жерлерге белгіленген пішінді және мөлшерлі бағандар орнатылады. Пішіні, мөлшері, орман орналастыру белгілерін орнату ережесі және оларды дайындайтын материалдар 5 қосымшада берілген талаптар бойынша анықталады ;

10) көлік жолдарымен қиылысатын орам және сілтеуіш бағандары (көлікпен зақымдалуынан сақтау мақсатында) кез-келген жағынан көрінетіндей қашықтыққа жылжытылып орнатылады.

Орман иеленушілері орман орналастыру партиясы осы жұмыс түрін жүзеге асыруы үшін жұмысшылар бөледі.

76. Орман орналастыру рәсімдеген объектіні қабылдаған орман иеленушілері орам соқпақтары мен орман орналастыру белгілерін тиісті жағдайда сақталуын қамтамасыз етеді.

77. Орман орналастыру қайталанғанда:

1) орман иеленушілері орам соқпақтарын тазарту, шабу және жарамайтын орам және сілтегіш бағандарын ауыстыру жұмыстарын орман орналастыру разрядына қарамастан, дайындық жұмыстары жүргізілген жылы, ары кеткенде орман орналастырылатын жылы аралап көру жұмыстары басталғанға дейін ө з д е р і о р ы н д а й д ы . ;

2) орам соқпақтары мен визирлардың, орам және нұсқау бағаналарының орындарын жоғалтып алған жағдайда, орман орналастырылатын жылы орман орналастыру партиясының мамандары тапсырыс берушімен келісім жасап, олардың орнын анықтауға, сонымен қоса орам және нұсқау бағандарын жазуға көмек көрсетеді.

3. Ұжымдық жаттығу

78. Далалық орман орналастыру жұмыстары басталардың алдында орман қорының құрылымы және орман өсу жағдайы осы нақты объектінікіне ұқсас объектінің топтары мен мамандардың жұмыс істеуге дайындығын тексеру және маманның біліктілік деңгейін бағалау үшін және далалық жұмыстарын жүргізу ерекшеліктері бойынша орындаушыға жалпы техникалық нұсқау беру үшін орман таксациясын жүргізуге рұқсат беру мақсатында ұжымдық жаттығу жүргізіледі.

79. Далалық жұмыстарды атқаратын орман орналастыру бөлімдерінің барлық мамандары мен бастықтары, бірінші кезекте орман орналастыру жұмыстарын қабылдайтын және қадағалайтын орман иеленушілерінің мамандары мен бастықтары ұжымдық жаттығуды толық көлемде өтеді.

80. Орман орналастыру объектілерінің ұқсастығына және орналасуына байланысты, ұжымдық жаттығу бір немесе бірнеше орман орналастыру партиялары үшін орман орналастыру мекемесінің бас инженерінің немесе жобаны жазуға (жасауға) жауапты адамның басқаруымен жүргізіледі.

81. Ұжымдық жаттығуды жүргізудің техникасы, тәртібі, құрамы мен нәтижесі Ұжымдық жаттығуларды жүргізу жөніндегі техникалық нұсқаулармен рәсімделеді (4 қосымша).

82. Жаттықтыру таксациясы төмендегідей жағдайда қанағаттанарлық деп қ а б ы л д а н а д ы :

- 1) әр таксациялық көрсеткішті анықтауда жіберілетін ауытқудың шегі, олардың жалпы санының 68 пайызынан кем емес;
- 2) екі есе ауытқу + 5 пайыздан артық емес.

83. Қанағаттанарлықсыз нәтиже көрсеткен мамандарға басқа мамандар салған жаңа сынақ алаңдарында қосымша жаттығу жүргізіледі. Қажет болса, жаттығу таксациялық жүрісте жүргізіледі. Оның санын және ұзындығын жаттығудың бастығы белгілейді. Қосымша жаттығудан кейін маманды таксацияға жіберу немесе басқа жұмыс түріне ауыстыру туралы соңғы шешім қабылданады.

4. Аэрофотосуреттерді дайындау, фотоабристер мен абристерді жасау

84. Аэрофотосуретте жасалған фотоабрис, миллиметрлік қағазға немесе калькаға сызылған абрис далалық жұмыстар кезінде телімнің ауданы мен нұсқасының нақты анықталуын қамтамасыз ететін бірінші құжат болып табылады және камералдық кезеңде орман картасы мен планшеттерді жасауға негіз болады.

85. Аэрофотосуреттегі жұмыс ауданының шегінде жүргізіледі. Ол көлденең сызықтармен және шектесетін аэрофотосуреттің ұзына бойы жабуымен шектеледі. Жұмыс аудандарының шекарасы ретінде суреттегі көрінетін орам сокпақтары, жолдар мен басқа да сызықтар пайдаланылады. Сонымен қатар, айқын танылған белгілердің арасындағы жүргізілген сызықтар қолданылады, (егер олар орташа көлденең сызыққа немесе ұзына бойы болса). Шектесетін аэрофотосуреттің жұмысшы ауданының шекаралары толығымен с ә й к е с т е н д і р і л е д і .

Орналастырылатын объектінің жазық жер бедерінде аэрофотосуретті біреуден кейін қолдануға рұқсат етіледі.

86. Аэрофотосуреттің масштабы топокартада нақты анықталған нүктелердің көмегімен және фотосуретте орманда дәл анықталған нүктелердің ара қашықтығын өлшеу жолымен тексеріледі.

87. Таксацияға дайындалған фотоабристің бет жағында төмендегі мәліметтер көрсетіледі :

- 1) жұмысшы аудандардың шекарасы (жаппай жұқа сызық, түрлі-түсті сиямен) ;
- 2) орамдардың шекарасы сокпақ бойынша немесе табиғи шектеу сызығы (ұзынша үзік сызықтар), таксациялық визир өлшеудің нәтижесі;
- 3) жұмысшы ауданының шегінде орналасқан орам нөмірлері, шектесетін орамдар мен аэрофотосуреттердің нөмірлері;
- 4) таксациялық телімдердің шекарасы мен олардың нөмірлері;

5) түрлі-түсті сиямен түсірілген бұлақтар, өзендер, жолдар, соқпақтар және мелиоративтік каналдар;

6) объект аумағының ұласып жатқан жер пайдаланушылармен шекарасы және олардың аттары.

7) МОҚ категориясының шекарасы.

88. Аэрофотосуреттің арт жағында қарындашпен белгіленген соқпақтар, нақты анықталған нүктелер, шекараға, соқпақтарға, ішкі ситуация сызықтарына және дәл анықталған нүктелерге байланыстырылған бағыт сызықтарының мәліметтері, орман иеленушілері мен орманшылықтардың атауы, фотоабристің жасалған күні, орындаушылардың қолы.

89. Әр аэрофотосуреттегі бөлінген жұмыс аудандарының шегінде маман, орманға шығардан бұрын, таксациялық телімдерді және олардың шекарасын белгілеп, стереоскопиялық дешифровка жасалады. Орман орналастыру қайталанғанда телімдердің шегінің қалуы қамтамасыз етіледі. Аэрофотосуретте алдын-ала нұсқалық дешифровка жасалмай, орманға шығып таксация жүргізілмейді.

Фотоабриске аэрофототүсіруді жүргізгеннен кейін кесуге бөлінген кеспеағаштың нұсқасы (артқы бетіне әр кеспеағаштың кесу жылын көрсетіп), орман екпелері учаскесінің нұсқасын (с. і. суреті бары да) түсіріледі, сонымен қатар ауданы мен жылы көрсетілген қайта құрылған балауса ағаштардың, табиғи ескерткіштердің, басқа да ерекше қорғалатын учаскелер мен объектілердің де нұсқалары түсіріледі. Осы учаскелер туралы мәліметтер өткен орман орналастырудың кезеңінен бастап түсіріледі.

Камералдық жолмен дешифровка жасалған және абрисқа түсірілген таксациялық телімдердің шегі (нұсқасы) орманда таксация жасау кезінде анықталады және тексеріледі.

90. Аэрофотосурет жоқ болған жағдайда, абрис планшеттің масштабымен калькаға немесе миллиметрлік қағазға түсіріледі. Абристің тілі магнитті меридиан бойынша бағытталады және онда фотоабристегідей барлық мәліметтер болады (тесілген нақты анықталған нүктелерден басқасы). Абриске орманға шығардың алдында планшеттен өткен орман орналастырудағы таксациялық телімдердің нұсқасы түсіріледі. Олар таксация кезінде анықталады.

91. Орманда таксация жүргізу үшін фотоабристер мен абристерді рәсімдеу және дайындау тәртібі Аэрофотосуреттерді жұмысқа дайындау және фотоабристер мен абристерді рәсімдеу жөніндегі техникалық нұсқаулармен белгіленеді (7 қосымша).

5. Тарау. Орман таксациялық жұмыстары 1. Орман алқаптарын таксациялық телімдерге бөлу

92. Орманды таксациялау кезінде әр орамның аумағы алғашқы орман шаруашылық есептеу бірліктеріне - таксациялық телімдерге бөлінеді.

Таксациялық телім - таксациялық сипаттамасы, топырақ-типологиялық жағдайы және шаруашылық маңызы бірдей орман орамының учаскесі, оның барлық ауданында бірдей орман шаруашылық шаралары жүргізіледі және ол жалғасып жатқан учаскенің таксациялық көрсеткіштерінен нормативтік шамаға ерекшеленеді.

Әр таксациялық телімге таксациялық жазбада нақты сипаттама беріледі, орман орналастыру планшеттері мен орман алқағаштарының планында нұсқасы сызылады.

Орамдардың таксациялық телімдерге бөлінуі орман қорын мемлекеттік есепке алу құжаттарындағы есептелінетін жер категорияларының ерекшелігі бойынша жүргізіледі.

93. Орман қорының барлық жері негізгі екі жер түріне бөлінеді - орманды және ормансыз.

94. Орманды жерлерге ағаш-бұта өсімдіктерімен қамтылған жерлер және ағаш-бұта өсімдіктерімен қамтылмаған орманның белгілері сақталған жерлер (арнайы мақсаттағы плантациялардан басқасы) жатады. Олар төмендегідей болып бөлінеді:

- 1) орманмен қамтылғаны, соның ішінде орман екпелері;
- 2) арнайы мақсаттағы плантациялар, олардан: өндірістік және энергетикалық мақсаттар үшін; азықтық және басқа да мақсаттар үшін;
- 3) жинақталмаған орман екпелері;
- 4) орман тұқымбақтары;

5) орманмен қамтылмаған ағашы кесілген жерлер, өртеңдер және өлген алқағаштар, алаңқайлар, сирек ағаштар.

95. Орманмен қамтылған жерлерге толымдылығы - 0,3 және одан жоғары барлық жас топтарындағы ағаш-бұта өсімдіктері мен толымдылығы 0,4 және одан жоғары балауса ағаштар жатады. Оған бұрынғы ағашы кесілген жерлер, өртеңдер, өлген алқағаштар мен басқа да табиғи түлеген орманды жерлердің учаскелері, сақталған балауса ағаштардың саны мен сапасы нормативтік таксациялық көрсеткіштерге жеткен және толымдылығы 0,4 болған, сонымен қатар табиғи-географиялық жағдайына байланысты ағаш тұқымдылары өспейтін немесе арнайы бұта шаруашылығы ұйымдастырылған жер учаскелері мен орташа қалыңдықта өскен бұталар жатады.

Белгіленген ереже бойынша, нормативтік орман таксациялық көрсеткіштеріне жеткен, толымдылығы 0,4 және одан жоғары себу немесе көшет отырғызу жолымен өсірілген ағаш тұқымдыларының, сексеуілдің, бұталардың орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған орман екпелерінің учаскелері орманмен қамтылған жерлер деп есептеледі.

Сонымен бірге, оларға орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған көріністік, декоративтік, ландшафтық орман екпелері және қайта құру жолымен өсірілген орман екпелері, қайта құру стадиясындағы екпелер, мемлекеттік орман қорғау екпелері, жол бойындағы орман жолақтары және орман екпелеріне ілеспе тұқым ретінде отырғызылған, негізгі тұқым жойылғаннан кейін тірі сақталған б ұ т а л а р ж а т а д ы .

Жалпы толымдылығы 0,3 және одан төмен 1 және 2 жас класындағы балауса ағаш учаскелері орманмен қамтылмаған орманды жер категориясына жатады, олар кесілген жерлерде, өртендерде, алаңқайларда орналасады.

Барлық жастағы толымдылығы 0,1-0,3 болатын бұталар негізінен орманды, орманмен қамтылмаған немесе ормансыз жерлер категориясына жатқызылады.

96. Орманмен қамтылған жерлер төмендегідей таксациялық көрсеткіштермен сипатталады: жас класының ұзақтығы 1, 2, 5, 10, 20, 40-жыл, жас топтары балауса ағаштар - 1-2 жас кластары; орта жастағылар, 3 және жоғары жас класындағылар; пісіп келе жатқандар - бір жас класындағы (кесу жасының алдындағы); пісіп жетілгендер - екі жас класындағы (кесу жасын сипаттайтын); көнергендер - кесу жасынан өткен жас класы. Барлық жас топтарына толымдылығы 0,3 және одан жоғары, балауса ағаштардан басқа (балауса ағаштар - 0,4 бастап) алқаағаштар жатады. Олардың орташа биіктігі, диаметрі, толымдылығы 0,3-тен 0,4-1,0 дейін, толымдылығы 0,3-0,4 төмен, орташа толымдылықты - 0,5-0,7, жоғары толымдылықты - 0,8-1,0; орташа бонитеті - 1б-5б дейін, жоғары бонитеті - 1б-2 бонитет класы, орташа бонитеті - 3-4, төменгі бонитеті - 5-5б; орташа класс тауарлығы 1-ден 4 дейін.

97. Арнайы бағыттағы плантацияларға жататын плантациялар: өнеркәсіптік және энергетикалық мақсаттағы (жиһаздық және құрылыс өнеркәсібі мен басқа да мақсаттарға пайдалану үшін қысқа мерзімде жоғары өнімді терек және басқа да алқаағаштарды алу); азықтық және басқа мақсаттардағы (жеміс-жидек және басқа да плантациялардың әртүрлі түрлері).

98. Жинақталмаған орман екпелерін орманмен қамтылған жерлерге ауыстыруға таксациялық көрсеткіштері нормативтік талаптарға жетпеген, жерсінуі 26 пайыз және одан жоғары себілген немесе көшеттен өсірілген орман екпелерінің жер түрлері жатады. Оларға тағы да көріністік, декоративтік, ландшафтық, қайта құру жолымен өсірілген мемлекеттік қорғаныш орман

жолақтары, жол бойындағы орман жолақтары жатады. Жерсінуі 25 пайыз және одан төмен орман екпелерінің учаскелері өлген орман екпелеріне жатады және олар бұрынғы өз жер категорияларына жатқызылады.

99. Орман тұқымбағына орман қоры аумағындағы ағаш және бұта тұқымдылар көшетін өсіруге арналған учаскелер жатады.

Жобасыз ағаш-бұта тұқымдыларының көшеті өсірілген жер учаскелері бұрынғы жер түрлеріне жатқызылады, таксациялық сипаттамада тиісті белгісі қойылады.

100. Орманмен қамтылмаған жерлерге ағаш және бұта тұқымдыларының қайта түлеуге өскіні жоқ немесе жеткіліксіз, бірақ орман өсіруге жарамды орманды жер учаскелері жатады (сирек орманнан басқасы).

О р м а н ж а т а т ы н д а р :

1) ағашы кесілген жерлер - алқаағаштары кесілген, ал жаңа буын құралмаған орман ауданы. Кесілген жерлер категориясы, табиғи түлеп немесе орман екпелерін отырғызып, нәтижесіне байланысты орманмен қамтылған жерлерге а у ы с т ы р ы л ғ а н ш а с а қ т а л а д ы .

Ағаш кесу билеті жазылған және тендер бойынша орман пайдалануға берілген кеспеағаштар кесілген жерлер деп таксацияланады, ал олардың ауданы және қоры басты мақсатта пайдаланудың есебінен шығарылады;

2) өртеңдер және өлген алқаағаштар - толығымен өрттен жойылған (өртең) немесе энтомо және фитозиянкестерімен жаппай зақымданған, түбірінен қураған, табиғи апаттың әсерінен (желден, бораннан, қардан сыну), өнеркәсіп кәсіпорындарының зиянды заттарды тастау әсерінен қураған (өлген), ал жаңа буын әлі құралмаған орман ауданы.

Өртеңдер немесе өлген алқаағаштар категориясы олардың табиғи түлеуі немесе орман екпелерін өсіру нәтижесінде орманмен қамтылған жерлерге а у ы с т ы р ы л ғ а н к е з е ң і н е д е й і н с а қ т а л а д ы .

Ағаштар (бұталар) зақымданғанда қалған өсіп тұрған орманның (бұтаның) толымдылығы 0,3 кем болмаса (өрт болған жылы, алқаағаштардың өлгені белгіленеді), жартылай алқаағаштар категориясында қалады.

Өртеңдер мен өлген алқаағаштардың біраз ауданы, оларда өлген немесе өсіп тұрған орманның бар-жоғына байланысты, қор көлеміне және сүрек дайындауға жарайтын сүректің тауарлығына, сонымен бірге орманды қалпына келтірудің табыстылығы мен сипатын анықтайтын орман өсу жағдайы типінің әртүрлілігіне б а й л а н ы с т ы б ө л і н е д і .

Толымдылығы 0,3 болатын балауса ағаштардың жеке өсіп тұрған учаскелері олардың бұрынғы түрлеріне жатқызылады;

3) ашық жерлер - орман өсімдіктерінің элементі сақталмаған, ағашы жоқ орман ауданы (өсіп тұрған жеке ағаштары бар немесе жоқ, табиғи түлеуі

жеткіліксіз немесе жоқ, топырақ жағдайы мелиоративтік шараларды жүргізуге, қосымша шығынсыз сүрек тұқымды алқаағаштарды өсіруге болатын);

4) сирек орман - толымдылығы 01-02 болатын табиғи қалыптасқан сүректің (1-ші және 2-ші жас класындағы балауса ағаштардан басқасы).

Жинақталу шымалдығының толымдылығы 0,4-ке жетпеген балауса ағаштар, өсіп шыққан өзінің жер түріне жатқызылады.

Антропогендік әсердің немесе табиғи факторлардың (шала кесу, өрт, энтофитозиянкестер, жел және басқа) нәтижесінде құралған (толымдылығы 0,2 және төмен) сүректіңдер ағашы кесілген жерлерге, өртеңге немесе өлген алқаағаштарға жатқызылады (тіршілікке икемді ағаштар белгіленеді).

101. Ормансыз жерлерге алдын-ала мелиоративтік немесе қалпына келтіру жұмыстары жүргізілмеген, ағаш өсіруге жарамайтын жерлер жатады.

Оған жататындары:

жыртылған, тыңайтылған жерлер:

жыртылған жерлер (елді мекендерден тыс жерлердегі бау-бақшаны қосқанда)
- тұрақты ауылшаруашылық өндірісіне қолданылатын жерлер;

тыңайтылған жерлер - бір жылдан астам уақыт ауылшаруашылық дақылдары егілмеген және сүрге дайындалмаған, бұрынғы жыртылған жерлер;

2) шабындықтар - тұрақты шөбі шабылатын жерлер;

3) жайылымдар - мал жаюға арналған жерлер (өріс, субальпі және альпі шалғыны және басқа);

4) жолдар, орам соқпақтары, өртке қарсы жолақтары - орман қорының құрамынан шығарылмаған барлық бағытқа арналған жолдар, орам соқпақтары, өртке қарсы жолақтар, соқпақтар;

5) елді мекендер - негізінен орман шаруашылығын жүргізуге байланысты және ерекше қорғалатын табиғи аумаққа жұмыс істейтін адамдарға арналған, кісі тұратын және тұрмайтын үйлер салынған жер учаскелері;

6) сулар - көлдер, өзендер, бұлақтар, тоғандар, су қоймалары, каналдар, мелиоративтік жүйелер және басқалары;

7) батпақ - ылғалы көп, ағаш-бұта өсімдіктері жоқ немесе сирек кездесетін учаскелер. Егер мұндай учаскелерде жасы балауса ағаштан үлкен, толымдылығы 0,1-0,2 болатын сүрек тұқымды өсімдіктер болса, олар табиғи сирек ормандарға жатқызылады, ал толымдылығы 0,3-0,4 болатын сүрек және бұта тұқымдылар орманмен қамтылған жерлерге жатқызылады. Толымдылығы 0,1-0,2 болатын бұталар ескерілмейді. Оларға тағы да тоғайға және жайылма аумақтарына тән ылғалы мол және тұзды топырақтарда өсетін қамыс, қоғалар жатады;

8) құмдар - сүрек-бұта өсімдіктері өспейтін көшпе құмдар, өзен қайраңы және құмды шаймалар;

9) мұздықтар - ылғи мұз жамылып жатқан жерлер;

10) басқа жерлер - оған тік беткейлер, жар тастар, тас үгінділері, шөгінділер, ұсақ тасты жерлер, сортаңдар, сор жер, мия, көшкіндер, электр және байланыс желілері, газ құбыры, су құбыры және мұнай құбыры, сайлар, құрғақ өзек, тақырлар, бұзылған жерлер, карьерлер, қоқыс төгетін және өндіріс қалдықтарын төгетін жерлер, алаңқайлар жатады. Алаңқай-ландшафттық, аңшылық мақсатында еңбекшілер демалуға арналған жерлер. Олар негізінен МОҚ категорияларына бөлінеді: қала ормандары және елді мекендер мен емдеу-сауықтыру мекемелеріндегі жасыл аймақтар, орман парктері, ерекше қорғалатын орман аумақтары.

Тік беткейлер таулы жерлерде бөлінеді (егер олар басқа жерлерге жатқызылмайтын болса).

102. Мелиоративтік жұмыстары жүргізілген учаскелер пайдаланылатын жер түріне жатқызылады.

103. Орман тұқымбақтары, табиғат ескерткіштері, ландшафттық, географиялық және сыналатын екпелер, клондық архив (мұрағат), экзотикалық және аса құнды тұқымдылар учаскелері, ағаш тұқымы плантациясы, коллекциялық-аналық учаскелер тұқым қуалаушылықтың қасиеттерін тексеру үшін орман орналастырудың барлық разрядтарында бөлінеді (оларды белгілеген масштабта планшетке түсіру мүмкін болса). Ал бұл учаскелердің мөлшері кіші болса, олар планшетке шартты белгілермен түсіріледі. Таксация карточкасында және таксациялық жазбада осы телімдерде бар деген белгі қойылады және осы учаскенің ауданы мен таксациялық сипаттамасы көрсетіледі.

104. Орманмен қамтылған жерлерді таксациялық телімдерге бөлу алқаағаштардың таксациялық белгілеріндегі мына өзгешеліктері бойынша жүргізіледі: шығуы, құрылымы, құрамы, толымдылығы, бонитет класы, жасы, орташа диаметрі, биіктігі, тауарлығы, орман типі, өскіні, экспозициясы, беткейдің тіктілігі, радиациялық және өндірістік ластану дәрежесі.

Жасыл аймақтың ерекше қорғалатын орман аумағының таулы аумағын орналастырғанда орманмен қамтылған жерлерді таксациялық телімдерге бөлудің қосымша белгілері берілуі мүмкін.

Орманмен қамтылған орман жерлері телімдерге төмендегідей көрсеткіштер бойынша бөлінеді:

1) өсуі бойынша алқаағаштар табиғи (тұқымнан және өскіннен) және қолдан өсірілгенге (орман екпелері) бөлінеді. Табиғи алқаағаштарды тұқымдық немесе өскіндіктер категориясына жатқызу ондағы ағаштардың пайда болуының басымдылығына сәйкес жүргізіледі. Екеуінің үлесі бірдей болса, бірінші орынға тұқымдықтар қойылады;

2) алқаағаштар құрылымы бойынша қарапайым - бір қабатты және күрделі - көп қабаттағы, бірыңғай жастағылар мен әртүрлі жастағыларға бөлінеді.

Қабаттылығы дегеніміз - ағаш шоғырының биіктік деңгейі бойынша анық шектеліп, сүрекдіңдердің вертикалды бөлінуі.

Бір қабатты алқаағаштар дегеніміз - бір қабаттан құралатын орман учаскелерінің сүрекдіңдері.

Көп қабатты алқаағаштар - анық бірнеше қабатты сүрекдіңдерден құралатын орман учаскелері;

3) алқаағаштар ағаш түрлерінің араласу дәрежесі бойынша таза және аралас болып бөлінеді.

Таза алқаағаштардың құрамын құрайтын ағаш түрінің бірлігі біреуден артық болмайды. Ал алқаағаштың құрамын құрайтын ағаш түрінің бірлігі екі және одан көп болса, онда олар аралас алқаағаштарға жатады;

4) құрамы бойынша алқаағаштар негізгі орман элементтері әр түрлі болғанда және құрамындағы коэффициент бірлігінің айырмасы 2 және одан артық болған жағдайда бөлінеді.

Ағаш тұқымдыларының құрамында, орман кесу ережесінде берілгендей, аса құнды сүрек тұқымдылары, экзоттар және жабайы жеміс тұқымдылары 10 пайыз болса (құрамында бір бірлік) олар таксациялық телімдерге бөлінеді;

5) егер алқаағаштар әртүрлі жас топтарына жатқызылса, ал орташа жас топтарының айырмашылығы бір жас тобынан артық болса, олар жастары бойынша бөлінеді.

Алқаағаштың жасы деп негізгі орман элементтерінің орташа, ал орман екпелері үшін нақты жасы қабылданады, оған тамыр жүйесі жабық отырғызу материалдарынан және қайта құру әдісімен өсірілген орман екпелері қосылады.

Бір жастағы алқаағаштарға - ағаштардың жас арасындағы айырмасы 2 жас класына дейінгі орман учаскесіндегі сүрекдіңдер жатады.

Әртүрлі жастағы алқаағаштарға - ағаштардың жас арасындағы айырмасы 2 жас класынан артық болатын орман учаскесіндегі сүрекдіңдер жатады;

6) тауарлығы бойынша алқаағаштар негізгі орман элементтеріндегі айырма бір тауарлық класы болғанда бөлінеді. Пісіп келе жатқан, пісіп жетілген және көнерген алқаағаштардың тауарлық класын анықтау әдісі 4 кестеде көрсетілген;

7) жеке телімдерге орман ауруларымен және шірікпен зақымданған 15 пайыздан кем болмайтын орман учаскелері бөлінеді;

8) алқаағаштар қалған таксациялық көрсеткіштері бойынша орманның негізгі элементтерінде төмендегідей айырма болғанда бөлінеді:

толымдылығы бойынша 0,2 бірлік және одан жоғары;

орташа диаметрі бойынша 4 см және одан жоғары;

биіктігі бойынша 20 пайыз және одан жоғары;

бонитет класы бойынша 1 класс;

беткейдің тіктілігі бойынша 5 градус және одан жоғары;

беткейдің түрлі экспозициясында;

9) радиациялық және өндірістік ластану аймағын таксациялық телімдерге бөлу, радиациялық және өндірістік ластану дәрежесін, орман ресурстарын пайдалану және орманшаруашылық шараларын жүргізу мүмкіншілігін ескере отырып жүргізіледі;

10) Жеке телімдерге себу немесе көшетпен өсірілген орман екпелері, орман астарында орман екпелері бар немесе тіршілікке бейім шаруашылық құнды тұқымдардың қанағаттанарлық өскіні бар алқаағаштар, сонымен қатар, таксациялық сипаттамасы ұқсас, бірақ түрлі шаруашылық шараларды қажет ететін учаскелер бөленеді.

105. Таулы аудандарда шаруашылық шараларын жүргізуге жету оңай және қиын орамдар бөлінеді. Жетуі қиын орамдарға жол-транспорт жүйесінің жоқтығына байланысты орман шаруашылық шаралары жобаланбайтын орамдар жатады.

2. Таксацияның әдістері және дәлдік нормативтері

106. Орманды таксациялау алқаағаштың таксациялық көрсеткіштерінің нормативтік дәлдігін анықтауды қамтамасыз ететін әдістерімен жүзеге асырылады. Таксацияның дәлдігі телімдегі алқаағаштардың таксациялық көрсеткіштерін анықтағанда жіберілетін қателердің нормативтерімен анықталады.

107. Орман орналастыру кезінде таксацияның көзмөлшерлік, дешифровкалық, көзмөлшерлі-өлшеу және өлшеу-санау әдістері қолданылады. Түрлі таксациялық объектілердегі әртүрлі орман орналастыру разрядтары үшін осы әдістерді қолдану алқаағаштардың таксациялық көрсеткіштерінің нақты анықталуына кепілдік береді. Бұл туралы бірінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасында тиісті жазба жасалады.

Дәлдігін арттыру үшін таксацияның екі-үш тәсілін қосып пайдалануға болады.

108. Таксациялық көрсеткіштерін анықтаудағы дәлдіктің негізі ұжымдық жаттығу кезінде және өндірісте жинақталған тәжірибе болып табылады. Телімдерді таксациялаудың нормативтік дәлдігі телімдердің сапалы қаралуын қамтамасыз етеді. Таксациялық сипаттамада, шаруашылық нұсқауында, алдын-ала дешифровка жасалған және нұсқаланған телімдерде айырма рұқсат етілетін қате шегінен артық болса, бұл бөліктердің нұсқасы сызылып, жеке телім ретінде таксация жасалады. Таксациялық көрсеткіштер құрамын, толымдылығын, биіктігін, диаметрін, жасын, тауарлық класын, қорын анықтау дәлдігі өлшеп-санау өлшемдерімен нақтыланады.

109. Таксациялық көрсеткіштерді анықтаудың дәлдік нормативтері 5 кестеде берілген мәліметтермен сипатталады.

Орманды таксациялау кезінде орман орналастырудың барлық разряды бойынша жіберілмейтін қателерге мыналар жатады:

қажетті шаруашылық шара түрлерінің дұрыс белгіленбеуі немесе олардың жоқтығы, орман екпелерін отырғызуда негізгі ағаш түрінің дұрыс анықталмауы, нұсқаулар мен ережелерге сәйкес берілетін сүрек шығымы пайызының дұрыс белгіленбеуі ;

әсіресе пісіп келе жатқан және пісіп жетілу шегіндегі алқаағаштардың жасын дұрыс анықтауға, орманды қарқынды пайдалану аймағына немесе ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілетін орман қорының учаскелерін осы айтылған топтарға жатқызуға ерекше назар аударылады.

110. Көзмөлшерлі таксацияның нәтижесін өлшеп-санау мәліметтерімен нығайту қажет болғанда, радиусы тұрақты шеңберлі алаңдардың орналасу схемасы өткен орман орналастырудың планшеттеріне немесе дешифровка жасалған аэрофотосуреттерге алдын-ала түсіріледі. Аэрофотосурет бойынша, телімдегі сүректің құрылымы, оның жер бедері элементіне ұштастырылуы анықталады. Осы мәліметтерге және анықталған немесе өткен орман орналастырудың мәліметтері бойынша алынған телімнің ауданына сүйене отырып, алаңдардың орналасуы және саны анықталады.

111. Егер телімде немесе орман орналастыру аумағы объектісінің бөлігінде дешифровка жасау әдісімен таксациялау белгілеген болса, ол ұзына бойы параллаксты өлшеу үшін 3,5 есе үлкейтетін оптикалық құрылғыларымен жабдықталған стереоскопиялық құралмен және сүректің жинақталған жоғарғы желегінің мөлшерін анықтау үшін қолданылатын палеткалармен жасалады. Дешифровка арнайы әдіспен жасалады.

Орманды таксациялау кезінде аэрофотосуреттерді дешифровка жасауда жер түрі және олардың жағдайы, алқаағаштардың қоры, толымдылығы, бонитет класы, орман типтерінің тобы, орташа биіктігі мен диаметрі, жас класы, құрамы, телімнің нұсқасы берілген нормативтік дәлдікпен анықталады. Негізсіз телімдердің нұсқасын өзгертпеу үшін және телімдердің бұрынғы берілген таксациялық сипаттамасының сабақтастығын, анықталған ауытқулардың себебін талдау үшін алынған сипаттамалар стандартты пішінде бекітілген таксация карточкасына жазылады. Егер ауытқулар берілген нормативтен асып кетсе және олар аэрофотосуретке қосымша стереоскопиялық талдау жасау жолымен жойылмаса, телім аралап таксацияланады.

112. Орманды іріктеп өлшеп-санау әдісін қолданып таксация жасағанда алқаағаштардың көріну жағдайына байланысты (көзбен шолуды шектейтін өскіннің бары немесе жоқтығы) реласкопиялық немесе радиусы тұрақты

шеңберлі санау алаңдары салынады. Олардың саны телімдегі алқаағаштардың құрылымы мен толымдылығына және телімнің көлеміне байланысты.

Алаңның саны 4-тен көп болса, олар телімде статистикалық теңдікпен орналасады, төрт және одан аз болса - телімнің әр бөлігінде, алқаағаштың сипатына тән жерлерге орналасады.

Реласкопиялық санау алаңдарын статистикалық теңдікпен орналастыру абриске немесе аэрофотосуретке түсірілген, алдын-ала жасалған схема бойынша жүргізіледі.

Таңдалған алаңдардың орналасу схемасын нақты түсіруді қатаң сақтау - негізгі талап болып табылады. Алаңның ортасына алаңның нөмірі көрсетілген қазық бекітіледі.

Шеңбер тәрізді алаңдарды таксация жүргізілетін телімнің шегінен шығармау үшін олардың орталық нүктесі фотоабриске нақты анықталған нүктеден бастап, компастың, қадам өлшегіштің немесе басқа да өлшегіш құралдардың көмегімен телімге түсіріледі. Негізгі пункттен немесе бұрынғы алаңшадан соған дейінгі қашықтық дәл анықталсада, белгіленген нүктеден өз еркімен алаңның орталық нүктесі жылжытылмайды.

Реласкопиялық алаңдарда кима ауданының жиынтығын анықтау толымдылық өлшегішпен, призмамен немесе айналы реласкоппен әр қабат үшін жеке жүргізіледі.

Толымдылық өлшегішпен шеңберлі реласкопиялық алаңдарды жасау және оларды тексеру әдістері, сонымен қоса тұрақты радиусты алаңдарды шектеудің жұмыс тәртібі 8 қосымшада берілген.

Орманның негізгі элементтерінің және жиі кездесетін құраушы тұқымдылардың орташа биіктігін анықтау үшін телімде орташаға жақын 3-5 есептегі ағаштардың биіктігі құралмен өлшенеді және қажеттілігіне қарай, жасын анықтау үшін бұрғымен үлгі алынады.

Түрлі жастағы сүректіңдердің әр алаңында, әр буынның орташа ағаштарының биіктігі өлшенеді.

Реласкопиялық алаңдардағы барлық өлшем мәліметтері таксация карточкасына жазылады.

Орташа биіктік пен орташа диаметр орташа арифметикалық мағынадағыдай орташа ағаштардың орман элементтерін өлшеп анықталады.

Тұрақты радиусты шеңберлі (дөңгелек) санау алаңын салғанда алдын-ала оның радиусы анықталады. Оның көлемі сүректіңнің орташа диаметрі мен толымдылығына байланысты. Бір алаңда орта есеппен 15 ағаштан кем болмайды.

Шеңберлі санау алаңдарының радиусын табу үшін 6 кестеде көрсетілген шектеулер ұстанылады.

Алаңдағы ағаштарды санау орман элементтері бойынша жүргізіледі. Кеспеағаштар техникалық жарамдылығы бойынша кәделік, жартылай кәделік және отындық ағаштарға бөлінеді.

Телімде салынған дөңгелек алаңдарда ағаштарды санаудың мәліметтері жинақталады және оны өңдеу сынақ алаңдары үшін жалпы қабылданған әдістермен жүргізіледі.

Телімдегі қорды + 15 пайыз дәлдікпен анықтау үшін реласкопиялық алаңдардың саны 7 кестедегі көрсеткіштермен сипатталады.

3. Алқаағаштың таксациялық көрсеткіштерін анықтау тәртібі, орман қорының басқа да жерлерінің сипаты

113. Алқаағаштарда таксация орман элементтері бойынша қабаттарға бөлініп, ал әртүрлі жасты алқаағаштарда - жас буыны бойынша жүргізіледі. Әр орман элементі үшін орташа жасы, биіктігі және диаметрі, ал пісіп келе жатқан, пісіп жетілген және көнерген алқаағаштарда - тауарлық класы анықталады. Таксациялық көрсеткіштерді анықтау дәлдігі 8 кестеде келтіріледі.

114. Сүректіңнің қабатын бөлу төмендегідей жағдайда жүргізіледі:

- 1) әр қабаттың толымдылығы 0,3-тен кем емес (балауса ағаштарда - 0,4);
- 2) қабаттардың орташа биіктігіндегі айырма 4 м кем емес - жоғарғы қабаттың биіктігі 16 м-ге дейін болғанда, - 5 м - жоғарғы қабаттың биіктігі 17-ден 25 м дейін болғанда және 6 м - жоғарғы қабаттың биіктігі 20 м және одан жоғары болғанда.

1 га-ғы қоры үлкен қабат негізгі қабат болып есептеледі, ал қорлары тең болғанда - шаруашылық маңызы артығы негізгі болып табылады.

115. Қабаттарға бөлу мүмкін емес, әртүрлі жастағы сүректіңдер жас буыны бойынша таксацияланады.

Бір түрлі сүректіңдерін буынға бөлу жас айырмашылығы төмендегідей болған жағдайда жүргізіледі:

10 жылдық жас класында - 15 жастан кем емес, 20 жылдық - 30 жас, 40 жылдық - 60 жас.

Ағаш құрамындағы буын саны екі бірліктен кем болмаған жағдайда, олар бөлінеді.

Сүректіңдердің өсу аймағына байланысты буындарға бөлудің белгілері, өкілетті орган бекітетін қосымша, аймақтық ережелермен немесе техникалық нұсқаулармен анықталуы мүмкін.

116. Алқаағаштардың жас құрамы ағаш түрлері қорларының проценттік қатынасымен анықталады. Ол ағаш түрлерінің қысқаша атаулары мен құрамындағы ағаш түрлерінің қатысу үлесі келтірілген формуламен 9

қосымшасына сәйкес рәсімделеді. Олар ондық сан коэффициенті түрінде (әрқайсысы жалпы қордың 10 пайызына сәйкес) жазылады.

Алқаағаштардың жалпы қорынан 3-5 пайызы қор құрайтын ағаш түрлерінің құрам формуласына "+", ал 1-2 пайызы "жеке" деп жазылады.

Бірінші жас класындағы балауса ағаштардың құрамы дің сандарының қатынасына байланысты анықталады.

117. Таксацияланатын алқаағаштарды негізгі орман құрайтын түрлердің қылқанды, қатты жапырақты немесе жұмсақ жапырақты тобына жатқызу және басым түрді анықтау - таксацияның маңызды мақсаты болып табылады.

Егер сүректің құрамындағы ағаш түрлерінің саны 5 бірлік немесе одан көп болса (3С 1Ш 1М 5 Қ; 3ШҒ 2Үй 5Кт), олар қылқанды немесе қатты жапырақты (емен мен балқарағайдан басқа) алқаағаштарға жатқызылады. Балауса және екпе алқаағаштарда - төрт бірліктен аз болмайды. Мұндай алқаағаштарда түр тобының құрамында ең үлкен коэффициенті бар ағаш түрі басым болып табылады (бірінші жағдайда С, екіншіде - ШҒ).

118. Егер балқарағайдың барлық жас тобында қатысу үлесі үш бірлік және одан көп болса, ондай алқаағаштар балқарағайлы болып табылады.

Егер екпенің барлық жас тобында қатысу үлесі төрт бірліктен, ал балаусада үш бірліктен жоғары болса ондай алқаағаштар еменді болып табылады.

119. Құрамында сирек кездесетін және ерекше бағалы түрлер бар сүректіңдерде (олардың тізімі басты пайдалану кесулерінің аймақтық ережелерімен анықталады) қатысу үлесі үш бірліктен көп ағаш түрі басым түр болып есептеледі.

120. Егер екі немесе одан көп ағаш түрлерінің қатысу үлесі бірдей болса, онда орман шаруашылығын жүргізудің мақсатына немесе орман өсу жағдайының типіне көбірек сәйкес келетін ағаш түрі басым болып есептеледі.

121. Орташа жас алқаағаш құрамындағы әр тұқым түріне түрге анықталады. Егер алқаағаштың, ағаш түрлерінің жастары бірдей немесе олардың жас айырмашылығы оны анықтау дәлдігінің шегінен аспаса, жасы жалпы алқаағаш бойынша анықталады.

Әртүрлі жастағы алқаағаштардың (егер буынға бөлу мүмкін емес немесе тиімсіз болса) орташа жасы сүректіңдегі басым түрдің жасы бойынша белгіленеді.

122. Бонитет класы Қазақстан ормандарын таксациялау нормативтерінде берілген шкала бойынша (негізгі орман элементтерінің орташа жасы мен орташа биіктігі бойынша) анықталады.

Он жасқа дейінгі балауса ағаштарда бонитет класы өсіп тұрған немесе ұштасып жатқан алқаағаштардың жер жағдайына байланысты белгіленеді.

Орташа биіктігі мен жасы бойынша анықталатын бонитет класы осы

алқаағаш түріне берілген орман типіне сәйкес келмеген жағдайда, оның себебі (батпақтануы, құрғақтануы, өрт, орман зиянкестері және басқа) таксация карточкасында белгіленеді.

123. Орман типінің топтары орналастырылатын объектінің аймағы үшін жасалған диагностикалық белгілері бойынша белгіленеді. Негізгі диагностикалық белгілеріне мыналар жатады: топырақ-жер жағдайы, шөпті өсімдіктер және бұталар (осы жағдайдың индикаторлары), сүрекдің бонитетінің класы т.б.

124. Алқаағаштың толымдылығы - таксациялық телімдегі (1,3 м кеуде биіктігінде) көзмөлшермен немесе өлшеу-санау әдісімен анықталған ағаштардың қиылым ауданы жиынтығының оннан бір үлесінің осы ағаш түрлерінің қорлары мен қиылым ауданы жиынтығы мен стандартты кестесіндегі оптималды толымдылығының (1,0) таксациялау нормативтері ара қатысы болып табылады.

Толымдылық телімдегі алқаағаштың әр қабаты үшін жеке анықталады.

Табиғи және қолдан өсірілген сүрек тұқымдылардың балауса ағаштарында, сексеуілдерде, кейбір жемісті алқаағаштарда және бұталарда толымдылық желектің жинақталу дәрежесі бойынша анықталады (қима аудандары мен қорлары жиынтығының стандартты кестесінде берілмеген жағдайда).

Егер толымдылық 1,0 артық болса (қима ауданы жиынтығының кестедегі көрсеткіштермен салыстырғанда) ол туралы таксация карточкасында және таксациялық сипаттамада белгі қойылады.

125. Өсіп тұрған сүректің 1 га-ғы қоры көз мөлшерімен таксациялау кезінде әр қабат шегіндегі басым тұқымдылар бойынша, орташа биіктігі мен толымдылығын есепке ала отырып, орналастырылатын объекті үшін тексерілген қима аудандары мен қор жиынтығының кестесі бойынша анықталады.

126. Орманмен қамтылмаған және ормансыз жерлердегі толымдылығы 0,1-0,2 құрайтын сирек және жеке тұрған ағаштар, балауса ағаштар мен орта жастағы алқаағаштардан өзінің жасы және мөлшері бойынша ерекшеленетін ағаштарда, бекітілген норматив бойынша қабаттарға бөлінбейді. Олар жеке ағаштар деп таксацияланады. Олар үшін таксация карточкасында тұқымның құрамы, жасы мен 1 га-ғы қоры анықталады және толтырылады.

127. Алқаағаштарда орман зиянкестерімен, аурулармен, жануарлармен, өндірістік кәсіпорындардың атмосфераға тастаған зиянды қалдықтарымен және басқа да факторлармен зақымданған және қураған жас ағаштар болған жағдайда, таксациялық карточкаға олардың құрамы, жасы, биіктігі, диаметрі және 1 га-ғы қоры, ал қосымша мәліметтер макетінде зақымдану себептері мен зиянкестердің және зақымданған ағаш ауруларының түрлері көрсетіледі. Ескі қураған ағаштар мен шөпшектердің таксация карточкасында тек 1 га-ғы қоры анықталады.

Кесуге жататын мұндай ағаштардың 1 га-ғы минималды қоры бірінші орман

орналастыру кеңесімен бекітіледі.

Өлген алқаағаштарды таксациялағанда, тіршілікке бейім бөлігінің толымдылығы 0,1-0,2 құраса, таксациялық сипаттама тірі сақталған жекелеген ағаштарға және сүректің тірі сақталмаған бөлігіне жеке беріледі.

Тауарлық сапасы сақталған сүректің өлген бөлігі үшін 1 га-ғы сүректің өтімді қоры, орташа биіктігі, жасы, құрамы, әр құраушы тұқымның орташа диаметрі мен тауарлық класы көрсетіледі.

128. Қолдан өсірілген екпелерді (жинақталған екпеағаштарды) таксациялау кезінде анықталатын көрсеткіштер табиғи алқаағаштарда да анықталады, тек отырғызу жылы көрсетіледі.

129. Жинақталмаған екпелерді таксациялағанда отырғызылған жер түрі негізгі және құраушы тұқымдар, құрамы, отырғызу жылы, жасы (отырғызылған жылын қосқанда), жерсінуі (сақталуы), топырақты дайындау тәсілі мен екпелерді отырғызу, оларды орналастыру схемасы мен тұқымдардың сапасын бағалау, қанағаттанарлықсыз жағдайлардан бүлінуінің себептері көрсетіледі.

Далалық жұмыстар кезінде Орман екпелерін далалық есепке алу мен таксациялық келісу ведомосы құрастырылады (10 қосымша). Ол орманшымен келісіледі және орман мекемесінің директорымен немесе оның орынбасарымен б е к і т і л е д і .

Алқаағаштар құрамында екпелер құрамы 3/10 кем болмаса телім қолдан өсірілетін жерлерге жатқызылады. Жинақталған екпелердегі тал шыбықтардың биіктіктерінің айырмашылығы 3 м-ден кем болса, соңғысы құрамға қосылады.

Биіктіктер айырмашылығы 3 м немесе одан көп болса екпелер бірінші, ал жас тал шыбықтардың сипаттамасы бөлек көрсетіледі.

130. Орман астарында отырғызылған екпелері бар алқаағаштар үстіңгі қабаты (ярус) бойынша таксацияланады, ал екпе ағаштардың сипаттамасы бөлек көрсетіледі. Екпелерді далалық есепке алу ведомосында олар бөлек жазылады.

Жоғары қабаты кесілгеннен кейін олардың жағдайына байланысты екпелер орманмен қамтылған жерлерге немесе жинақталмаған екпелерге жатқызылады.

131. Орманды жаңарту үшін отырғызылған екпелер қатары жанаспағандықтан жинақталмаған екпе ағаш түріне жатады. Ондай жағдайда таксация карточкасындағы сипаттамасы бірінші болып, ал жаңартылатын алқаағаштар екінші болып жазылады.

Орманды жаңарту үшін отырғызылған жинақталған екпелер мен жаңартылатын алқаағаштардың биіктігінде айтарлықтай айырмашылық болғандықтан сипаттамалары бөлек жазылады. Бірінші болып екпелер, ал екінші болып жаңартылатын алқаағаштар жазылады. Бұл телім орманды жерлер түріне - е к п е л е р г е ж а т а д ы .

Орманды жаңарту үшін отырғызылған жинақталған екпелер мен

жаңартылатын алқаағаштардың биіктігі шамамен бірдей болған жағдайда олар соңғыларымен бірге бір қабатта таксацияланады.

132. Алқаағаштарды таксациялау кезінде белгіленетін қосымша мағлұматтар:

- 1) құмырсқаның илеуі, оның 1 га саны;
- 2) шаруашылық эталонын белгілеу үшін алқаағаштардың өнімділігі, биіктігі мен жағдайы едәуір жақсы болады. Егер басқа алқаағаштармен салыстырғанда таксациялық көрсеткіштері орман өсіру жағдайына сәйкес болса, өнімділігі жоғары және шаруашылық алдына қойылған талаптарға сай болса, олардың таксациялық сипаттамасы ең жақсы (оптималды) деп табылады;
- 3) ағаштардың сөлін ағызу, жүргізу мерзімі және жағдайы;
- 4) алқаағаштардың тұрақты ағаш тұқымының учаскесі мен ағаш қорғалымын ұйымдастыруға жарамдылығы және оларды ағаш тұқымының базасына қосу;
- 5) нақты жасалған тұрақты және уақытша ағаш тұқымы учаскелері мен аналық және ұластыру плантациялары туралы белгі;
- 6) басқа да қосымша мағлұматтардың қажеттілігі бірінші орман орналастыру кеңесінде белгіленеді.

133. Орман астарындағы өскіндерді және орманмен қамтылмаған жерлердің түлеуін сипаттағанда мына таксациялық көрсеткіштерді анықтау керек:

- 1) өміршең өскіндердің тұқымдық құрамы;
- 2) орташа жасы;
- 3) орташа биіктігі;
- 4) өскіндердің саны (1 га мың дана), ал топтаса орналасқандардың 1 га топтар саны мен топтағы өскіндердің саны.

134. Орман астарын сипаттағанда бұталардың басым түрлері көбінен азына қарай келтіріледі және олардың тығыздық дәрежесі көрсетіледі. Тығыздықтың ауытқуы аймақтық нормативтермен белгіленеді.

Орман астарының тығыздығын бағалайтын нормативтер жоқ болған жағдайда мына ұстанулар қолданылады: қалың - 1 га жерде бұталар 5 мыңнан көп болса, орташа - бұталардың 2,5-5 мың дейін және сирек бұталар - 2 мың. Жеміс-жидекті, жаңғақ жемісті және шаруашылыққа қажетті бұталардың тұқымы, жасының ауытқуы (5 жасқа дейін), орташа биіктігінің ауытқуы (0,5 м), 1 га саны, өнімділігі көрсетіледі.

135. Анықталып қабылданған орман типі топтарының схемасы бар болған жағдайда топырақ және жер қыртысының шөпті жамылғысы сипатталмайды, тек орман типі топтарының дұрыс анықталуына күмән болған жағдайда ғана с и п а т т а л а д ы .

Қажет болғанда топырақтың механикалық құрамы, күлгіндену дәрежесі, ылғалдылығы сипатталады. Эрозия бар жерде анық түрі мен даму дәрежесі көрсетіледі. Таулы жағдайда топырақ қуаттылығы мен жергілікті тау

жыныстарының жер бетіне шығу пайызы қосымша сипатталады. Таксация карточкасында жамылғының жемісті және басқа да құнды шөптердің кәсіптік жиналуын ұйымдастыруға болатын жиі кездесетін үш түріне дейін көрсетіледі.

Олар үшін таксация карточкасында жамылғының жалпы ауданынан жамылғы п а й ы з ы к ө р с е т і л е д і .

Емдік және техникалық өсімдіктерді есепке алу жұмыстары бірінші орман орналастыру кеңесінде қосымша қаражат бөлінген жағдайда жүргізіледі.

Жете зерттелген және белгіленген тәртіп бойынша қабылданған жабайы өсетін шикізат ресурстарын табу және есепке алу әдістемесі бойынша орманды таксациялау кезінде азықтық, емдік және шаруашылыққа қажетті өсімдіктерді есепке алу жұмыстары орындалады.

136. Таксациялық телімнің жағдайын көрсету қажет болғанда, оның жер бедері элементтеріне (жайылма, су айрығы, плато, сай, бөктер және т.б.) қатынасты орналасуымен сипатталады. Таулы жағдайда бөктердің экспозициясы мен тіктілігі көрсетіледі. Бөктерді тіктілік топтарына бөлу Орман кесу ережелеріне сәйкес жүргізіледі. Орманның жер бедері (жазық, толқымалы, төбешікті, тау-төмпешікті, таулы) бүтіндей орам үшін көрсетіледі.

137. Арнайы мақсатта бағытталған плантацияларды сипаттағанда мыналар а н ы қ т а л а д ы :

1) өнеркәсіптік және энергетикалық мақсаттағыларды (қысқа мерзімде максималды сүрек көлемін алу мақсатында отырғызылған) сипаттағанда: отырғызу жылы мен жасы, құрамы, биіктігі, диаметрі, толымдылығы, қоры. Ерекшелігінде отырғызылған мақсаты жазылады;

2) азықтық және басқа мақсаттағыларды (бақтар, жүзімдіктер, жидекті жиделер және басқалар) сипаттағанда отырғызу мақсаты, жеміс беру дәрежесі (жеміс беретін және бермейтін), орналасу схемасы, отырғызу жылы, 1 га-дан ағаштар (бұталар) саны, 1 га алынған өнімі анықталады.

138. Барлық орманмен қамтылмаған жерлерді таксациялағанда бонитет классы мен орман типі топтары (жанында өсіп тұрған, орман өсіру жағдайының типі бойынша) анықталады, ал қайта құру шаралары белгіленген телімдерде отырғызылатын ағаш тұқымы көрсетіледі.

139. Кесілген жерлерде, өртенген және істен шыққан (бүлінген) алқаағаштарда орманды кесу және өртену жылы, жел, дауыл құлатқан ағаштар немесе басқа да себептерден зақымдану жылы, өрттің түрі (үстіңгі, төменгі, жер а с т ы) а н ы қ т а л а д ы .

Ағашы кесілген жердегі ұдайы өсіру жұмыстарын механикаландыру мүмкіншілігі мен тәсілі толықтырылады және кесілген жердегі түбір шайырын дайындау көлемін көрсету үшін 1 га түбір саны мен орташа диаметрі, соның ішінде қарағайдың саны айқындалады. Ағашы кесілген жер, өртең мен өлген

алқаағаштар орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылмаса немесе екпе ағаш отырғызылмаса, қанша уақыт өтседе өзгеріссіз өз категориясында қалады.

Қайта түлемеген ағашы кесілген жерлерді, өртең мен өлген алқаағаштарды таксациялау кезінде, шаруашылық ықпалдың қолайлығы мен орманның ұдайы өсуі үшін механизмдерді пайдалану мүмкіншілігі анықталады, әрі ағашы кесілген қалдықтардан тазарту сапасы, шала кесу мен шығарылмаған сүректің тұқымдық құрамы және тұқымдар бойынша кәделік сүректің шығу пайызы көрсетіледі.

140. Сирек ормандарды (табиғи) таксациялау кезінде анықталатын таксациялық көрсеткіштер алқаағаштардыкімен бірдей (тауарлық класынан басқа). Табиғи сирек ормандар ұдайы өсіру қорына енгізілмейді және кесуге белгіленбейді.

141. Шабындықтар мен жайылымды сипаттағанда олардың типі, жағдайы мен сапасы көрсетіледі.

Типі бойынша суарма, құрғақ алқап және сазды шабындыққа бөлінеді, олардың өзі табиғи және жақсартылған болуы мүмкін. Шабындықтарды сипаттағанда олардың бұталы өсімдіктермен өсіп кету дәрежесі (пайызда), шөпті шабу, дайындау жұмыстарын механикаландыруға әсерін тигізетін төмпешіктердің, тастардың, тағы басқа факторлардың болуы және 1 га орташа өнімділігінің центнердегі кебу салмағы көрсетіледі.

Шабындықтар мен жайылымдар сапасы бойынша жақсы, орташа және нашарға бөлінеді.

Шабындықтағы шөпті өсімдіктердің басым түрі сипаттамасында жамылғысы, қалыңдығы көрсетіледі.

Малдың шектеусіз жайылуынан немесе басқа да себептерден пайда болған эрозиялық процестері таксациялық карточкаға жазылады және шаруашылық шаралар белгіленеді.

Шабындықтар мен жайылым сапасын бағалайтын нормативтер жергілікті жағдайға байланысты анықталады және олар бірінші орман орналастыру кеңесінде көрсетіледі.

142. Сазды жерлер бойынша мыналар көрсетіледі: өсімдіктер типі (қияқты, сфагнумды, қамысты) жамылғы пайызы, бұталы өсімдіктер сипаттамасы мен өсіп кету пайызы.

143. Құмдарда орман өсуге және бекітуге жарамдылығы көрсетіледі.

144. Басқа да пайдаланбайтын және қолайсыз ормансыз жерлердегі жер түрлері анықталады: жартас, ұсақ тау жыныстары, сорлар, бөктер (басқа да жер түрлеріне жатқызылмайтын бұталы өсімдіктері жоқ, 5 градус және одан жоғары болатын таулы аумақтағы учаскелер), карьерлер, үйінділер және осы жерлерде орман мелиоративтік жұмыстарын жүргізу мүмкінділігі.

145. Таксация кезінде орам ішімен өтетін орман мекемесі құрамынан шығарылмаған жолдар, өзендер, жылғалар және басқа да құрылыстар с и п а т т а л а д ы .

Әр жолдың пайдалану мақсаты (шаруашылық ағаш тасу немесе жалпы пайдалану), типі (темір жол, автокөлік жолы, қара жол), жол салыну түрі, пайдалану мерзімі (жыл бойы немесе белгіленген мерзімде ғана істейтін), трасса ені мен жер төсемінің ені, ұзындығы мен жол жағдайы, көпірлер мен басқа да жол орнатымдарының болуы мен жағдайы көрсетіледі. Өзендер, жылғалар мен құрылыстардың ені мен ұзындығы көрсетіледі.

Орамдағы барлық жолдар мен басқа да құрылыстар телімдер сияқты нөмірленеді. Олардың нөмірлері орамдағы барлық орманды және ормансыз учаскелердің жалғасы болады. Олардың барлығы орман картасында белгіленеді.

146. Орман орналастыру кезінде орман қоры аумағындағы құрылыстар, ағаш үйлер соның ішінде аңшылық, химиялық өрт сөндіру станциясы, өртті бақылайтын мұнаралар, бүршік кептіргіштер және басқа да объектілер алып жатқан жер көлемі бойынша кіші болғандықтан жеке телім ретінде қаралмайды. Орман карталарында олар шартты белгілермен көрсетіледі.

147. Орамды таксациялау біткенде бір-біріне таксациялық сипаттамасы ұқсас телімдер қосылады немесе бөлінеді. Осыдан кейін телімдер орамның солтүстік-батыс бұрышынан оңтүстік-шығыс бағытында араб цифрімен нөмірленеді. Біркелкі телім мемлекеттік орман қоры категориясының шекарасымен екі немесе одан көп бөлшекке бөлінген жағдайда телім саны бөлініп, әр қайсысы өз бетінше нөмірленеді.

Құжаттардың пайдаланылуы ыңғайлы болуы үшін орамдағы телімдердің бөлінуі мемлекеттік орман қоры категориясының біреуінің ішінде шектелсе басқасында жалғасады.

148. Далалық орман орналастыру жұмыстарын аймақ жағдайларына байланысты жүргізу ерекшеліктері, сондай-ақ құнды ағаш тұқымдылары мен сексеуілдердегі алқаағаштардың таксациялануы осы Ережелердің 7 тарауында түсіндіріледі.

4. Орман таксациясының құжаттары

149. Далалық орман орналастыру жұмыстарының негізгі құжаттары ретінде (қолданылған әдістерге тәуелсіз) барлық таксация мәліметтері жазылған таксация карточкасы мен фотоабрис алынады (11 қосымша). Таксация карточкасы әр таксациялық телім мен пландық-картографиялық орман орналастыру материалдарында - масштабтан тыс шартты белгілермен белгіленетін жер түрлері бойынша толтырылады. Таксация карточкасына осы Ережелерде

келтірілген талаптарға сәйкес нақты жер категориясы мен алқаағаштардың таксациялық көрсеткіштері, сипаттамалары жазылады.

Таксация карточкасының пішіні мен мазмұны сала стандарты мен бағдарламалық қамтамасыз ету тәртібімен шектеледі.

Таксация карточкасы таксациялық телімдер туралы негізгі мәліметтердің макеттер блогынан және жеке жер түрлері мен алқаағаштардың ерекшеліктерін, орман жағдайының бағалануын, шаруашылық қызметін көрсететін қосымша мәліметтердің макеттер блогынан тұрады. Әр макетке тұрақты нөмір (шифр) белгіленеді.

Таксация карточкасында таксация орнындағы және шеңберлі алаңдағы модельді (кесілген) немесе есепке алынған (өсіп тұрған) ағаштардың өлшемдері туралы мәліметтерді жазу үшін толтырылатын блок бөлінеді.

150. Барлық макеттегі негізгі және қосымша мәліметтер таксациялық сипаттамалар мен телімдердің орман таксациялық сипаттамасы мәліметтерінің қорына енгізіледі. Өткен орман орналастыру кезінде телімдерде атқарылған шаруашылық шаралар туралы мәліметтер келтірілмейді.

Орман қоры мен орманды пайдалану туралы мәліметтер банкі орман орналастыру объектісінде болуына байланыссыз, әр телімнің таксациялық мәліметтері дискетке жазылады. Ол келесі орман орналастыру жұмыстарына дейін сақталады.

Таксациялық телімдерге толтырылатын негізгі және қосымша мәліметтер макетінің тәртібі мен толтыру ерекшелігі өнеркәсіптік пайдалануға қабылданған бағдарламалық құралдар кешенімен және таксациялық карточкаларға компьютерде өңдеу үшін енгізілетін мәліметтерді дайындау жөніндегі технологиялық нұсқаулықпен анықталады.

Мәтіндегі және символдағы ақпараттарды кодтап таксация карточкасына жазу үшін шифрлы кесте пайдаланылады.

151. Орман орналастыру құжаттары бойынша орман қоры мен орман орналастыру ақпараттарының мәліметтер банкін құрғанда, мәліметтер базасын актуалды жағдайда сақтау үшін бірегей бағдарламалық қамту жүргізіледі. Таксация карточкаларындағы мәліметтерді компьютерге енгізудің алдында орамдар бойынша жинақталған, ал мемлекеттік орман қоры категориясы шегінде телімдердің абристегі және орман орналастыру планшеттеріндегі нөмірлерінің сәйкестігі тексеріледі.

5. Орындалған орман шаруашылық шараларын таксациялау кезінде көлемінің сапасы мен тиімділігін бағалау

152. Орман таксациясы кезінде орман шаруашылық шаралардың орындалуы мен тиімділігін зерттеу орман шаруашылық шараларының қорытындысына объективті баға беру мен алдағы тексеру кезеңіне негізделген орман шаруашылық шараларын жобалау үшін жүргізіледі.

Орманға шығарда таксация карточкасына өткен орман орналастыру кезіндегі телімнің таксациялық сипаттамасы мен жобаланған шаруашылық шаралары жазылады. Орман шаруашылық шараларының орындалу сапасына, бүкіл тексеру кезеңіне немесе орман орналастыру жұмыстарының алдындағы соңғы бес жылына баға беріледі.

153. Атқарылған орман шаруашылық шаралардың сипаттамасы мен сапасы төмендегідей көрсеткіштер бойынша талданады:

1) орман орналастыру жобалаған орман шаруашылық шара:
орман мекемесімен негізді орындалғаны;
орындалмаған, бірақ орындау қажеттілігі болған;
орындалмаған және оны орындау қажеттілігі болмаған (орман орналастырудың қажеттілігі);

2) орман шаруашылық шара орман орналастырумен жобаланбаған, бірақ орман мекемесімен атқарылған:
оны орындау қажеттілігі болмаған;
орындалуы негізді (орман орналастырудың қателігі);
орманды жағымсыз факторлардың әсерінен қорғау үшін орындалған.

6. Орманды таксациялау кезіндегі орман шаруашылық және басқа да шараларды белгілеу

154. Орман таксациясы кезінде барлық таксациялық телімдерде шаруашылық шаралардың жүргізілуі орман шаруашылығына қажетті болуына байланысты белгіленеді.

155. Орман шаруашылық шаралар таксациялық телімдердің сипаттамасының сапасы мен санының мөлшері және жағдайы қолданыстағы ережелер мен нұсқауларға сәйкес болса ғана белгіленеді.

Орман орналастыру кезінде шаруашылық қажеттілігіне байланысты орман шаруашылық шаралар белгіленген таксациялық телімдердің барлығы анықталады. Олардың алдағы тексеру кезеңінде жобалануы орман орналастыру жұмыстары объектісіндегі орман шаруашылығын жүргізудің экономикалық және экологиялық жағдайларына байланысты белгіленіп, екінші орман орналастыру кеңесімен қабылданады.

156. Алқаағаштардағы орман шаруашылық шаралар телімнің орташа көрсеткішінің кейбірі нұсқауларға сәйкес болмаған жағдайда да жүргізілуі

мүмкін. Бұл жағдайда қосымша мәліметтер макетіндегі ерекшеліктерде шаралардың белгілену себебі көрсетіледі (мысалы, сүректің толымдылығы - 07, ал топтанған жерінде 1,0 болған жағдайда топтанған жерде күтіп-баптау кесулері жүргізіледі).

157. Таксациялық телімде бірнеше орман шаруашылық шаралары белгіленуі мүмкін. Ол учаскенің нақты жағдайына немесе өсіп тұрған алқаағаштарға және бірінші шаруашылық шараның маңызды болуына байланысты белгіленеді (мысалы, ЖК - 100 пайыз екпелерді отырғызу ЕТК - 5).

Таксация карточкасына осы объектіге ғана белгіленген шифрлар мен кодтарға сәйкес орман шаруашылық шаралары жазылады.

158. Орманмен қамтылмаған жерлердегі балауса ағаштарды күтіп-баптау және орманды қолдан өсіру шаралары, орман өсірушілік талаптарға байланысты жүргізілуі қажет болған жағдайда арақатынас жолдардың бар-жоқтығына қарамай белгіленеді, тек учаскелердің қолайсыздығына байланысты таулы ж е р л е р д е б е л г і л е н б е й д і .

Орманмен қамтылған жерге ауыстырылмаған қылқан және қатты жапырақты тұқымдылардың жинақталмаған екпелеріндегі жұмсақ тұқымдылардың өскіні себілген өскіндермен басылып қалу қауіпі бар жерде жұмсақ тұқымдыларды кесу , ал кейбір жерде екпелерді толықтыру белгіленеді.

159. Орманды ұдайы өсіру шаралары орманмен қамтылмаған жерлердегі барлық телімдерде (сирек ормандардан басқа) және тексеру кезеңіндегі кеспеағаш қорын құрайтын телімдерде белгіленеді және орманды ұдайы өсіру әдісі, егілетін немесе негізгі тұқымы көрсетіледі.

Ағашы кесілген және орманмен қамтылмаған басқа жерлердің табиғи түлеуі үшін қалдырылған жерлерінде түлеуіне көмектесу жұмыстары белгіленуі мүмкін. Орманның табиғи түлеуіне жәрдемдесу шаралары өскіндердің жағдайы бойынша балауса ағаштарға параметрі жетпейтін, бірақ жетілуі алдағы тексеру кезеңінің алғашқы жылдарында күтілетін учаскелерде белгіленеді.

160. Шабындық, жайылым және басқа да ауыл шаруашылық жерлерінің жағдайын жақсарту және өнімділігін арттыру шаралары белгіленеді.

161. Орман мекемесі жақсы жұмыс істеу үшін жолды, көпірді жөндеу, орам сокпақтарын шабу, тазалау, шекараларды тазалау және тағы басқа шаралар белгіленеді.

162. Орман шаруашылық шаралары арнайы объекті үшін белгілі тәртіпте қабылданған жалпы ережелер, нұсқаулар мен басқа да нормативтік-техникалық құжаттарға сәйкес белгіленеді.

6 Тарау. Орман орналастыру объектісіндегі ормандардың өсу ерекшеліктері мен жағдайын зерттеу 1. Орман орналастыру кезіндегі сынақ алаңдарын салу

163. Орман орналастыру жұмыстарын жүргізген кезде мына сынақ алаңдарының түрлері салынады:

1) жаттықтыру - мамандардың көз мөлшерін жаттықтыру мен бақылау;
2) дешифровкалық - алқаағаштардың таксациялық және дешифровкалық көрсеткіштерінің корреляциялық байланыстарын анықтау, дешифровканың әдістерін игеру;

3) өсу барысы - сүректің өсу барысын зерттеу, екпе ағаштардың кестесін құрастыру, берілген кестені орман өсімдігіне қолдану, пісу мерзіміне қарай зерттеу;

4) тауарлы - сүректің тауарлығы мен сұрыптық құрылымын зерттеу, тауарлық және сұрыптық кесте құру, бар кестелерін тексеру, белгіленген объектідегі екпе ағаштың тауарлығын зерттеу және нақтылау;

5) кесулер тиімділігі - орман өсірушілік жағынан тиімді кесулерді зерттеу, орманды күту, басты мақсатқа пайдаланудағы біртіндеп және іріктеп кесу, орманды ұтымды пайдалану тәсілдерін анықтау;

6) орман патологиялық тексеру - сүректің биологиялық тұрақтылығын және орман патологиясын, тазалығын тексеру;

7) орман мониторингін жүргізу үшін арнайы әдіс бойынша жер бетінен бақылау пункттері салынады.

164. Қойылған мақсат бойынша қажетті сынау алаңының саны орман жұмыстарын жүргізу объектісіндегі ормандарды зерттеу дәрежесін, бұрынғы орман орналастыруда жасалған сынау алаңдарының бар болуын және олардың сақталуын есепке ала отырып, бірінші орман орналастыру кеңесінде анықталады.

165. Сүректің өсу барысы мен ормандарды күтіп-баптау кесулерінің тиімділігін зерттеу үшін өткен орман орналастыруларда болған өзгерістерді бағалау мақсатында барлық өлшеулері қайталанатын тұрақты сынау алаңдары салынады.

166. Басты мақсатта пайдаланудағы біртіндеп және таңдамалы кесулер мен таңдамалы санитарлық кесулердің тиімділігін зерттеу үшін сынақ алаңдары уақытша және тұрақты болуы мүмкін. Ол орман орналастыру объектілеріндегі сүректіңдердің жағдайларын зерттеу сатылары мен қойылған мақсаттарына байланысты болады.

Сүрекдіндердің тауарлық және сортиментті құрылымдарын зерттеуге арналған сынақ алаңдары уақытша болады, себебі оларға өлшеу жұмыстары бір рет жүргізіледі.

167. Сынақ алаңдарын таңдағанда және салғанда орман орналастыру кезеңіндегі сынақ алаңдарын салуға арналған техникалық нұсқаулар қолданылады.

168. Барлық тұрақты алаңдар объектідегі дала жұмыстары біткеннен кейін акт бойынша орман иеленушісіне өткізіледі. Орман орналастырудан өткізіп алынған сынақ алаңдарының тексеру мерзімінде сақталуы бойынша әкімшілік жауапкершілік орман иеленушісіне жүктеледі. Тұрақты сынақ алаңдарының айналасындағы елу метрлік жолақтарда (қорғау аймағы) кесудің барлық түріне тыйым салынады, тек орман алқағаштарын зақымдайтын зиянкестер таралып кетпеуі үшін, зақымданған ағаштарды кесуге болады.

Орман орналастыру ұйымы, өкілетті органның тапсырысы бойынша қаржы бөлу кезінде, сынау алаңдары туралы мәліметтер банкін құруы мүмкін.

2. Орман екпелерін және табиғи түлеуін зерттеу

169. Орман екпелері мен орманның табиғи түлеуін зерттеу санау қатары мен шеңберлі және тік бұрышты сынау алаңдарын салу арқылы іріктелмелі қайта есептеу әдісімен жүргізіледі.

170. Орман астарындағы және орманмен қамтылмаған жерлердегі табиғи түлеуді зерттеу мына мәліметтерді алу үшін жүргізіледі:

1) табиғи түлеудің динамикасы және орманның кең тараған типтері немесе орман өсімдіктерінің әртүрлі типтерінің өсу жағдайы (орманмен қамтылмаған жерлердің түрлеріне байланысты) аналық сүректердің ерекшеліктері, кеспеағаштың ені және концентрациясы, кесудің әдісі және кеспеағаштың жанасу мерзімі, ағаш дайындаудың технологиясы, өскеннің сақталуы, кескіннің е с к і л і г і ;

2) сүрек қолтығындағы өскіннің бағалы тұқымы оның жағдайы;

3) орманды қалпына келтіруге әртүрлі кесу әдістерін қолданудың және кеспеағашты тазартудың, тұқымға қалдырылған ағаштардың, табиғи түлеуіне жәрдемдесу нәтижесінің, мал жаюдың, орман өрттерінің және басқа да ф а к т о р л а р д ы ң ә с е р е т у і ;

4) табиғи түлеуге кеспеағаштағы техника мен жұмыс технологиясының, ағаш дайындау және сүйреу тәсілдерінің әсер етуі;

5) кеспеағаш жұмыстары кезіндегі өскіндерді сақтау шараларының тиімділігі;

б) орман орналастырумен жобаланған ормандарды ұдайы өндірудің

н е г і з д е л у і ;

7) орман орналастыру мамандарының балауса ағаш пен өскіндердің сандарын көзбен анықтауға жаттығуы.

171. Табиғи түлеуді зерттеу орманмен қамтылмаған өсу стадиясында тұрған жерлерде және басты мақсатта кесуге белгіленген піскен алқаағаштарда жүргізіледі.

172. Табиғи түлеудің барысы жеткіліксіз зерттелген орман мекемелерінде балауса ағаштармен түлеп келе жатқан жер түрлері мен тексеру кезеңіне басты мақсатта кесуге тағайындалған пісіп жетілген және толысқан алқаағаштар учаскелерінің (телімдердің) 1-3 пайызы тексеріледі. Осы кезде өскіндердің жағдайы мен санын көз мөлшермен бағалауға қолайсыз учаскелердің барлығы есептік тәсілмен зерттеледі.

173. Орманды таксациялау кезіндегі көз мөлшермен бағалау мәліметтері мен табиғи түлеуін зерттеу материалдары орман мекемесінің бұрынғы шаруашылығын сараптау мен кесілген жерлердегі және орманмен қамтылмаған орманды жерлердегі орманды қалпына келтіру тәсілдерін алдағы тексеру кезеңіне жобалау кезінде пайдаланылады.

Орман орналастыру объектісіндегі табиғи түлеу барысының сипаттамасымен негізделген мәліметтер болған жағдайда зерттеу жұмыстарының көлемі бірінші орман орналастыру кеңесінің шешімі бойынша қысқартылуы мүмкін.

174. Орманмен қамтылмаған жерлердегі және табиғи түлеуге жәрдемдесу шаралары жүргізілген учаскелердегі табиғи түлеудің барысы өскіндерінің тығыз өсуіне байланысты салынған есептік алаңшаларды есептеу тәсілмен тексеріледі:

1) өскіні және өз өскіні қалың болған жағдайда (1 га-ға 10 мың данадан көп), есепке алу 4 x 2 м мөлшерлі алаңшаларда жүргізіледі. Алаңшалардың барлық аудандарының қосындысы зерттелген учаскенің 0,5 пайызынан кем болмайды;

2) өскіні және өз өскіннің қалыңдығы орташа болған жағдайда (1 га-ға 3,1-10,0 мың дана) есепке алу мөлшері 10 м² алаңшаларда жүргізіледі, аудандарының қосындысы зерттелген учаскенің - 1 пайызын құрайды;

3) өскіні және өз өскіні сирек болған жағдайда (1 га-ға - 3,0 м данаға дейін) есепке алу мөлшері 20 м² алаңшаларда жүргізіледі, аудандарының қосындысы зерттелген учаскесінің - 2 пайызын құрайды.

175. Орман астарындағы табиғи түлеудің барысын зерттеу - мөлшері 20 м² алаңшаларда жүргізіледі. Телімдегі алаңшалардың жалпы саны мына аудандарға байланысты алынады: 5 га-ға дейін - 15,5 тен 10 га-ға - 25 дейін және 10 жоғары - 50 алаңша.

176. Телімдегі есептік алаңшалар біркелкі орналастырылады. Алаңшалардың бұрыштарында қазықтар қағылып, алаңшалардың реттік саны көрсетіледі.

177. Қайта есептеу ірілік дәрежесіне және пайда болуына байланысты бөлініп жүргізіледі. Жасы 2-ден асқан өз өскіннің (өскін) өсімталдық қабілеті есепке алынады. Бір түбірден өскен өскіндердің түлеуі бір дана, ал тамырдан шыққан өскін жеке дана болып алынады. Әрбір тұқым үшін бес жастық биіктік тобының жасы түбірге жақын жерінен кесіп жылдық шеңбері арқылы анықталады және ол өскіндердің саны 10 данадан кем болмайды.

Тұқымнан және тамырдан шыққан өскіндерге (түлеуді) қайта есептеу жеке-жеке жүргізіледі. Алынған мәліметтер табиғи түлеуді зерттеуге арналған карточкаға (12 қосымша) сәйкес жазылады.

178. Табиғи түлеуі мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кесу жұмыстарын жүргізу Ережелерінде келтірілген орманның табиғи түлеуін бағалау шкаласына сәйкес бағаланады.

179. Орман екпелерін зерттеудің мақсаттары:

- 1) олардың сапасы мен сақталу пайызын анықтау;
- 2) олардың жағдайын жақсарту шараларын жобалау;
- 3) олардың құрылуының технологиясы мен тиімді қолдану әдістеріне баға беру ;
- 4) олардың алдағы тексеру кезеңіне тағайындалған құрылу әдістерін негіздеу;

5) орманды таксациялау кезінде орман екпелерінің жағдайы мен жерсінуіне дұрыс баға беруде орман орналастыру мамандарының көз мөлшерін жаттықтыру ;

6) олардың жағдайларын есепке алудың және баға берудің дұрыстығын қадағалау.

180. Өткен тексеру кезеңінде құрылған орман екпелерін тексерудің қажеттілігі және тексеру көлемі бірінші орман орналастыру кеңесінде келісіледі. Өлген екпе ормандарына жататын және жағдайлары күдікті орман екпелері м ұ қ и я т т е к с е р і л е д і .

Жинақталмаған орман екпелері жағдайларының сипаттамасы негізінен орман иеленушілері жүргізген түгендеу, көзбен баға беру нәтижелерінің дәлелденген мәліметтері бойынша алынады. Егер түгендеудің мәліметтері күдік тудырса, онда ол учаскелер нақты тексеріледі.

Қажет болған жағдайда, жоғары жастағы орман екпелері де тексерілуі мүмкін . Олардың жағдайлары тексеру кезеңіндегі орман екпелері сияқты бағаланады.

Орманмен қамтылған жерлерге аударылған орман екпелерінің сапалық жағдайлары табиғи өскен ағаштарды санамай, егілген ағаштарды ғана санау арқылы анықталады (берілген учаскеде табиғи өскен ағаштар болған жағдайда).

181. Жинақталмаған орман екпелерінің жерсінуі 25 пайыз және одан төмен болған жағдайда немесе орманмен қамтылған, жерлерге аударуға таксациялық

көрсеткіштері сәйкес бірақ, толымдылығы 0,3 және одан төмен болса, олар бұрынғы жер түрлеріне жатқызылады (таза немесе табиғи жаңаруы аралас болса). Қанағаттанарлықсыз болған орман екпелері, құрамындағы табиғи жаңаруы 75 пайыздан көп болса, олар табиғи өскен балауса ағаштар деп есептеледі.

182. Орман екпелері мен орман орналастыру кезінде есептелген аудандары бойынша сәйкессіздіктер туралы мәліметтер және орман иеленушілерінің есептік мәліметтері салыстырмалы түрде орман екпелерін далалық есепке алу ведомосында 10 қосымшаға сәйкес келтіріледі.

183. Орман екпелерін зерттеу тікбұрышты сынақ алаңдарындағы санақ арқылы жүргізіледі. Сынақ алаңының өлшемін анықтағанда онда басты тұқымның кемінде 100-150 отырғызу орнының болуы ескеріледі. Сынақ алаңының саны 3 га орман екпелерінде бір сынақ алаңы есебімен анықталады, бірақ бір учаскеде 3 алаңшадан кем болмайды. Сынақ алаңы басты тұқымның 4 қатарын алып жатады және тұқымдылардың орналасуының толық схемасы көрсетіледі.

Орман екпелерін, бұталап бекітілген құмды, егілген (отырғызылған) сексеуілді зерттеу кезінде орман екпелерін, қорғаныш орман алқаағаштарын, табиғи түлеуге жәрдемдесу шаралары жүргізілген аудандарды түгендеу және балауса ағаштарды құнды алқаағаштар категорияларына енгізу жөніндегі техникалық нұсқаулар басшылыққа алынады.

184. Орман екпелерін зерттеген кезде:

1) жасы егілген жылдан бастап басты тұқым бойынша алынады (ірі және тамыр жүйесі жабық, тікпе көшет материалдарымен өсірілген орман екпелерін қосып алғанда);

2) жерсінуі (сақталуы) әр тұқым бойынша жеке және жалпы орташа есеппен есепке алынады. Өсімтал және бұталы тұқымдылар есепке алынады, бірақ орман екпелерінің өнімділігіне баға берген кезде есепке алынбайды;

3) екпелер қатарлы болған жағдайда отырғызу орындарының саны мен өлген ағаштардың саны белгіленген алаңшалардағы егілген даналар саны бойынша есепке алынады;

4) зақымданған даналар санақ жүргізген кезде зақымдану түрлеріне (зиянкестер, аурулар, мал, жабайы аңдар) бөлінеді және есепке алған кезде жартылай мөлшерде есептеледі;

5) санақ нәтижелері арнайы карточкаларға 13 қосымшаға сәйкес жазылады.

185. Орман екпелерінің өсуі жинақталмаған және жинақталған орман екпелері үшін 9 кестедегі көрсеткіштер бойынша бағаланады.

Орман екпелері малмен, жабайы аңдармен, зиянкестермен немесе аурулармен қатты зақымданғанда (өсімталдығын жоймай тұрғанда), олардың сапасы бір сатыға төмендеуі мүмкін (өсімдіктердің 50 және одан жоғары пайызы). Орман

екпелерінің сапасына баға берудің қосымша ерекшеліктері 14 қосымшада келтірілген.

3. Орманды таксациялау кезінде алқаағаштардың орман патологиялық және санитарлық жағдайын бағалау

186. Орманды таксациялау кезінде алқаағаштардың санитарлық және орман патологиялық жағдайлары көзмөлшермен анықталады, ал қажет болған жағдайда - өлшеу-санақ жүргізу әдісімен анықталып арнайы карточкалар 15 қосымшаға сәйкес толтырылады.

187. Алқаағаштарды көзмөлшермен таксациялау кезінде сүректіңдердің зиянкестер, аурулар, өрттер, апаттар ықпалының, тұяқты жануарлар, кеміргіштер, өндіріс қалдықтары және басқа да факторлардан зақымдалу дәрежесі және өте зиянды зиянкестер мен аурулардың ошағы анықталады.

Әр телімде қураған ағаш пен шөмшектің қоры, сүректіңнің зақымдану дәрежесі және зақымданған ағаштардың орналасуының сипаттамасы анықталады. Зақымданудың, сүректіңнің қурап қалуының және қоқыстардың жиналуының себептері, зиянкестер мен аурулардың түрлік құрамы анықталады.

Арнайы санитарлық-сауықтыру және орманды қорғау шаралары тағайындалады.

188. Қурап бара жатқан және жаңа қураған ағаштардың бағалануы таксация карточкасында тұқымы, биіктігі тауарлығы, 1 га-ғы қоры, зақымдану себебі көрсетіліп келтіріледі:

тауарлық сапасын толығымен жоғалтқан ескі қураған ағаштың 1 га-ға ғана қоры көрсетіледі;

желопырық пен табиғи шөмшектер таксация жүргізген кезде қоқыс ретінде есептеліп, тек жалпы және өтімді қоры көрсетіледі.

189. Орманды таксациялау кезінде зақымданған учаскелерге ескерту қағазы 16 қосымшаға сәйкес толтырылады. Онда мыналар көрсетіледі:

1) жібек құрты, сібірлік, қарағайлық және жұпсыз жібек құрттары, қарағайлы және жапырақ кескіш құрттары;

2) май құртына және Шютте типтес ауруларына шалдыққан орман екпелері;

3) саңырауқұлақ ауруларының таралу ошағы;

4) орындаушыға зақымдану себептері белгісіз немесе орман зиянкестері мен ауруларының түрін анықтай алмаған телімдер.

Ескерту қағазы орман орналастыру партиясының бастығына немесе орманшыға беріледі.

190. Орман зиянкестері мен ауруларының көп тараған ошақтары табылған орман орналастыру объектілерінде арнайы орман патологиялық зерттеу

жүргізіледі. Бұл жұмыстар бөлек жобаланады және қаржыландырылады және арнайы нұсқаулар бойынша жүргізіледі. Зерттеу жүргізудің әдісі мен көлемі объектіні орман орналастыруды жүргізуге дайындау кезінде анықталады.

191. Сүректің санитарлық жағдайын зерттеу әр телімде 10-20 реласкопиялық алаңшаларды салу арқылы жүргізіледі. Әр басым тұқымы бойынша 50-ден кем емес телім зерттеледі.

Зерттеу нәтижелері алқағаштардың санитарлық жағдайын зерттеу карточкасына (15 қосымша) сәйкес енгізіледі.

Есепке алу алаңшаларының саны зерттелетін телімнің ауданы мен алқағаштардың толымдылығына байланысты анықталады (10 кесте).

Есепке алу алаңшалары телім бойынша біркелкі орналасады.

192. Алаңшалардағы ағаштарды есепке алу төменде көрсетілген категория баллдары бойынша жүргізіледі. Олардың сипаттамасы Қазақстан Республикасындағы ормандарды зиянкестер мен аурулардан қорғау ережелерінде келтірілген:

1. - әлсіреу белгілері жоқ;
2. - әлсірегендер;
3. - қатты әлсірегендер;
4. - қурап бара жатқандар;
5. - жаңадан қураған ағаштар (осы жылғы);
6. - ескі қураған ағаштар (өткен жылдардағы).

7 Тарау. Орман орналастыру жұмыстарының аймақтық жағдайлары мен орманның мақсатты қызметіне байланысты ерекшеліктері 1. Таулы аймақтардың орман қоры

193. Орман қоры жерлерін таулы жерлерге жатқызу облыстық әкімшілік пен Орман қорларын таулы жерлерге жатқызу туралы техникалық нұсқауға және 17 қосымшаға сәйкес бекітіледі.

194. Таулы ормандардағы орман шаруашылығын жүргізудің негізгі мақсаттары болып мыналар табылады:

1) орман қорын тиімді сарқылмастай пайдалану. Осы пайдаланулар орманның қорғаныш, су қорғау, және басқа экологиялық функцияларын күшейтуді және сақтауды қамтамасыз етеді;

2) орманмен қамтылмаған жерлердегі ормандардың тез және сенімді қайта түлеуі мен эрозиялық процестердің дамуын тоқтату мақсатында зақымданған алқағаштарды қалпына келтіру, қылқанды ағаштардың сақталу аудандарын ұлғайту (шырша, самырсын, майқарағай, балқарағай, қарағай);

3) Тау беткейлеріндегі орманды ортаны тұрақты сақтау.

195. Орман орналастыру жұмыстары кезінде әртүрлі жастағы алқаағаштардың дұрыс таксациялануына, орман екпелерінің жағдайын және орманның табиғи түлеуін зерттеуге, орман шаруашылығын жүргізуге, басты мақсаттағы кесу тәсілдеріне, ағаш дайындаудың және қолданатын техниканың технологиясына және су режиміне ерекше көңіл бөлінеді.

Ерекше қорғалатын орман учаскелері бөлініп алынады. Бұл учаскелерде басты мақсаттағы кесулерге тыйым салынады.

196. Таулы жағдайларда орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері б о л ы п м ы н а л а р т а б ы л а д ы :

1) орамдардың шекаралары табиғи жиектерге байланыстырылады, олар: тау беткейлері, өзендер, жылғалар, сайлар, соқпақтар және жолдар. Тік бұрышты орам тармақтары тек жазықтау немесе табиғи жиектері жоқ жерлерде жасалады. Республиканың барлық таулы ормандарында орам тармақтары бастапқы орам орналастыру кезінде жасалған және ол сол кезден өзгеріссіз келе жатыр. Сондықтан олар аймақтық органдардың рұқсатымен ғана өзгертіледі;

2) орамдық және сілтегіш бағаналар жақсы көрінетін, қар көшкіні, су тасқыны және көлік бұзып кетпейтіндей жерлерге орнатылады;

3) ормансыз (таулы қыраттар), кесілген ағаштарды жеткізуге қолайсыз жерлерге орамдық дінгектердің орнына тастардан үйіп жасаған тумбалар немесе жеке тұрған ірі тас қойылады;

4) таулы ормандарды аэрофотосуретсіз орналастыру ерекше жағдайларда ғана, өкілетті органдардың рұқсатымен жүргізіледі;

5) таулы жерлердегі орман алқаптарының орналасуы мен өткен орман орналастырудағы планшеттер мен топокартадағы телім сұлбелерінің тез табылатынын ескере отырып, жаңа аэрофотосурет жоқ болған жағдайларда да орман таксациялық жұмыстарын бағалық нысаналарды шаппай-ақ жүргізіледі;

6) таксациялық телімдердің шекаралары негізгі жер бедері элементтеріне байланыстырылады (беткейлердің тіктігі және экспозициясы, теңіз деңгейінен б и і к т і г і) .

Дешифрлық әдіспен дүрбінің көмегімен қарама-қарсы тас үйінділерінен, жартасты жерлерден, басқа да ормансыз және орманмен қамтылмаған жерлерден қарап таксациялауға болады. Алқаағаштардың құрамын, толымдылығын және телім пішінін анықтау үшін таксация жүргізуге болады;

7) таксациялық телімдерді орналастыру үшін қосымша негіз болып мыналар табылады: тік беткейлер тобы, эрозиялық процестердің дамуы, топырақтың қуаты, тастардың жер бетіне шығу пайызы;

8) беткейлерді тіктік топтарына бөлу Орман кесу ережелеріне сәйкес жүргізіледі, сонымен қатар беткей тіктігінің орташасы әр телім үшін 5 градус дәлдікпен анықталады;

9) орманды таксациялау кезінде тау мелиоративтік қор учаскелері анықталады. Ауданы мен мөлшеріне байланысты тау мелиорациясы туралы арнайы іздестіру және жобалау шараларын жүргізу мәселелері шешіледі;

10) таксацияланатын учаскелердің ерекшеліктерін сипаттау кезінде мына қосымшалар көрсетіледі:

беткейлердің тіктігі және экспозициясы градус бойынша (біріншіден кесу тәсілін анықтау үшін);

орманды және ауыл шаруашылық жерлерге арналған тастары бетіне шығып жатқан жерлердің пайызы;

топырақтың эрозиялануы және оның қарқындылығы (күшті, орташа, бәсең);

мал бағудың табиғи түлеуге және топырақ эрозиясының дамуына әсер етуі;

11) таулы жерлерге көліктің және сүйреуге арналған техниканың жетуін анықтайтын амалдар бірінші орман орналастыру кеңесінде машина-тракторлық паркті қазіргі жағдайда пайдалану тәжірибесі мен оның алдағы тексеру кезеңінде техникамен қамтамасыз етілуін ескере отырып, шешіледі;

12) зиянкестер мен ауруға шалдыққан алқағаштарды немесе олардың жаппай таралуын анықтағанда, сол жерлерге жету мүмкіндігі белгіленеді, сонымен бірге беткейлердің тіктігі жер бедерінің сипаттамасын және басқа да жер бетінен және әуеден күрес жүргізуде қолдануға арналған факторлар, сондай-ақ ұшып-қону алаңшаларын салуға болатын учаскелер анықталады;

13) беткейлердің тіктігі 20 градус және одан жоғары болса, көлденең қима аудандарының қосындысы және алқағаштардың толымдылығы беткейлердің физикалық жоғарғы қабатына байланысты көзбен көріп анықталады.

Кейін оның горизонталды жобасына түзету коэффициенті енгізіледі. Таксация карточкаларына түзету коэффициенті арқылы тексерілген толымдылық жазылады.

Әр тұқымдылар бойынша толымдылық өлшеуішпен анықталған көлденең қималар ауданы (m^2) тиісті түзету коэффициентіне көбейтіледі, ол беткейлердің тіктігіне арнайы белгіленген коэффициенті болып табылады, ал алынған мәліметтер бойынша телімдегі толымдылықтардың қосындылары анықталады (11 кесте).

197. Сынақ алаңдарын салу ерекшеліктері. Қандай да болмасын сынақ алаңдары (тікбұрышты және таспалы) ұзын жағы таксациялық телімді шатқалды жағалай көбірек қашықтықта қиып өтетіндей есеппен жасалады (перпендикуляр бойымен көлденеңге қарай). Үлкен телімдерде сынақ алаңдары ені 20 м кем емес болып саналады және сынақ алаңдары үшін анықталған стандарт бойынша қажетті ағаш саны болады.

Осындай сынақ алаңдары ұзындығы 100 м кем емес бірдей екі секцияға

бөлінеді де 20 градусқа дейінгі тік жерде орналасады, ал ұзындығы 50 м кем емес болса 20 градус жоғары жерде болады. Секцияның ұзын жағы шатқалды жағалай бағытталады. Сынақ алаңының ішіндегі таксациялық көрсеткіштердің өзгеруін айқындау үшін әр секция бойынша жеке биіктік графигі жасалады және ағаштар саналады. Көлденең қималар аудандарының қосындысы сүректің толымдылығы мен қоры туралы мәліметтер шатқалдың физикалық ауданы үшін, сондай-ақ горизонталға қайта санау үшін анықталады.

10 градус және одан жоғары градуста орналасқан сынақ алаңдары секцияларының аудандары горизонталды жағдайға келтіріледі. Ол үшін сызықтың шатқалды бойлай өлшенген ұзындығы, горизонталды жағдайға 12 кестедегі мәліметтерге сәйкес ауыстырылады.

Көлденең қиманың ауданы, 1 га-дағы қоры мен толымдылығы горизонталды жағдайға аударылып анықталады. Түзету кестелерін қолданған кезде горизонталды жағдайға тек көлденең қималар ауданының қосындысы келтіріледі, ал 1 га-ғы қоры мен толымдылығы кестелер арқылы алқағаштардың орташа биіктігіне және көлденең қима аудандарының қосындысына байланысты анықталады.

198. Орман орналастыру жобасын сапалы жазу үшін орман өсіру жағдайларын сипаттау және орналастыру объектісіндегі орман пайдалану және орман шаруашылығын жүргізу ерекшеліктері туралы мәліметтерді жинау кезінде төмендегідей мәліметтер зерттеледі және талданады:

1) вертикалды аймақтың сипаттамасы орман өсу жағдайларының және жер бедерінен орман құрамының тәуелді болуы, теңіз деңгейінен биіктігі және беткейлердің экспозициясы;

2) ормандардың қорғаныштық қасиеті, табиғи апаттар туралы мәліметтер (селдер, қар көшкіндері, су басып қалған жерлер) және олардың пайда болу пункттері;

3) мал бағатын жерлерді тиімді пайдалану туралы мәліметтер және эрозиялық процестердің пайда болуына мал бағудың теріс ықпал ету факторлары;

4) эрозиялық процестердің қарқынды даму орындары;

5) орманды қалпына келтіру және пайдаланатын кесу тәсілдері, кеспеағашты өңдеу әдістері, сүректі сүйреу және тасу әдістері, қолданатын ағаш дайындау техникасы және жұмыс технологиясы;

6) климаттық және гидрологиялық жағдайлар, ормандылықтың өзгеруіне байланысты минералды су көздерімен тау суларының пайда болуы;

7) орман және ауыл шаруашылығының ерекшеліктері;

8) орман алқаптарына жету, сүректі көлікпен тасымалдау және сумен ағызу жағдайлары;

9) ағаш кесу, мал бағу, мал айдап өту салдарынан болатын өзгерістер,

эрозиялық процестердің дамуына және топырақтың жағдайына сүрек тасымалдаудың, дайындау әдістерінің әсер етуі. Шатқалдардағы орман ортасын сақтауға және топырақ жамылғысының құрылымының бұзылуын болдырмауға бағытталған шаруашылық іс әрекеттер мәселесі мен орман екпелерін отырғызуға топырақты дайындау, орманды пайдалану жөнінде нұсқаулар беріліп, нәтижелер шығарылады.

199. Табиғи түлеуді зерттеу кезінде баға беруге және талдауларға ерекше назар аударылады :

1) орманмен қамтылмаған орманды жерлердегі және орман астарындағы табиғи түлеудің жағдайы, ағаш екпелерінің жоғарғы шекарасы мен таралуы;

2) әртүрлі кесу әдістеріндегі және түрлі орман өсіру жағдайларындағы құнды және нашар түлейтін қылқанды тұқымдылардың табиғи түлеуінің жағдайы мен динамикасы ;

3) табиғи түлеуге малды айдап өтудің және бағудың әсер етуі;

4) табиғи түлеуге сүрек сүйреудің және тасымалдаудың, әртүрлі кесу тәсілдерінің, ағаш дайындауда пайдаланылатын техника мен жұмыс технологияларының әсер етуі;

5) табиғи түлеудің шатқалдардың тіктігі мен экспозициясына тәуелді болуы.

2 . Шөл және шөлейт жерлердегі орман қоры

200. Сексеуіл және тоғай ормандарындағы объектілердің аумағын орамдарға бөлу үшін тікбұрыш пішінді, сондай-ақ табиғи белгілерді шекара ретінде қолданып бөлуге болады (тұрақты жолдар, электр жүйелерінің трассалары, су құбырлары, кеуіп кеткен су жолдары, тұзды жерлер мен тақырлар, құм көшкіндері және тағы басқалары).

201. Орамдық бағаналар темірбетоннан немесе темірден жасалады, бірақ жергілікті ағаштан да 5 қосымшаға сәйкес жасауға болады.

202. Құрам формуласын анықтауда сексеуіл мен бұталарды араластыруға болмайды .

Егер сексеуілдің барлық жас топтарының толымдылығы 0,3 және одан жоғары болса, бұталардың толымдылығына қарамай-ақ оларды сексеуілге жатқызуға болады. Бұталар құрамында сексеуіл 2 бірлік болса, бұл телімдер бұталарға жатқызылады, ал сексеуіл жекелеген ағаштар деп көрсетіледі.

Өзінің құндылығы бойынша ақ сексеуіл бірінші орынға қойылады. Сексеуіл ормандары құрамында ақ және қара сексеуіл саны бірдей болса ақ сексеуіл бірінші орынға шығарылады .

Таза немесе аралас (ақ сексеуіл бірлігі 4 данаға дейін болғанда) жер эрозиясына төзімді, балшықты, сазды және тақыр тәрізді топырақтарда өсетін

қара сексеуіл алқағаштарында жаппай кеспеағашты кесу жүргізіледі.

Ол жерлерде қара сексеуілмен бірге ақ сексеуіл кесіледі. Құрамында ақ сексеуіл мен қара сексеуіл коэффициенті бірдей болған жағдайда немесе ақ сексеуіл көбірек болғанда, оларды кесуге тыйым салынады.

203. Сексеуіл ормандарының толымдылығы жергілікті толымдылық пен қорлардың стандартты кестелеріне сәйкес сексеуілдердің ұшар басы проекцияларының аудан қосындысы арқылы анықталады. Осыған байланысты сексеуіл бұталарының орташа диаметрінің орнына ұшар бастарының орташа диаметрі анықталады. Анықтау мына градациялар арқылы жүргізіледі:

диаметрі 3,2 м болғанда - 20 см,
диаметрі одан үлкен болған жағдайда - 40 см.

204. Табиғи алқағаш бастарының жинақталуына отырғызу (егу) схемасы сәйкес емес орман екпелері үшін, толымдылық критерийлері отырғызылатын өсімдіктердің сақталу пайыздары бойынша сақталғандардың санына байланысты анықталады.

205. Осы алқағаштардың биіктіктері мына градациялар арқылы анықталады:

биіктігі 2,5 метрге дейін - 0,1 м,
биіктігі 2,5 метрден жоғары - 0,5 м,
ал орташа қоры 1 га-ға - 1м³ градациясымен.

206. Сексеуіл ормандарын таксациялау кезінде таксация карточкасында қорлар тығыз м³ қойылады. Кестелі қор салмағын тығыз м³ айналдыру үшін 1,0 коэффициенті қолданылады.

207. Сексеуіл ормандарын таксациялаудың ерекшеліктері:

- 1) жас класының ұзақтығы 5 жыл;
- 2) таксация кезінде қабаты анықталмайды;
- 3) ақ және қара сексеуілдің түлеуі Н.А.Пашковскийдің жасаған шкаласымен бағаланады;
- 4) жеке ағаштар мен сексеуілде күтіп-баптау үшін кесу жұмыстары жобаланбайды.

208. Шөлді жерлердегі орман орналастыру кезінде жайылымдарды нәтижелі пайдалану мен орманның түлеуіне жайылған малдың кері әсерін азайтуға арналған шараларды жобалауға ерекше көңіл бөлінеді.

209. Шөлді және тоғайлы ормандардағы орман орналастырудың қосымша ерекшеліктері бірінші орман орналастыру кеңесімен нақтыланады.

3. Санитарлық-гигиеналық және сауықтыру функцияларын орындайтын орман қоры аумақтары

210. Аталған орман қорына мына жерлер жатқызылады: елді мекендер мен емдеу-сауықтыру мекемелерінің жасыл аймағы, қала ормандары және орман п а р к і .

Олар белгілі тәртіппен ауа бассейінінің тазалығын қамтамасыз ету, табиғи және антропогендік факторлардың қолайсыз әсерін азайту және халықтың демалуын және емделуін ұйымдастыру үшін қажет.

Осы ормандарды бөлу үшін қолданылатын стандарттар мен нормативтік құжаттар арқылы ауданы, орналасу жағдайы, орман қоры сипаттамасының талаптары шектеледі. Рекреациялық орман орналастыру жұмыстарының орман ортасының экологиясына әсерін азайту үшін күту және пайдалану ережелері пайдаланылады.

211. Осы аумақтағы орман қоры функционалды аймақтарға бөлінеді: еркін демалыс, серуендеу, жануарлар дүниесінің тыныштығы, тарихи, ғылыми-тарихи ж ә н е т а ғ ы б а с қ а л а р ы .

Аумақтың функционалдық бөлінуі мен рекреациялық мүмкіндігін анықтау үшін келіп кетушілер саналады.

212. Еркін демалу аймақтарында орман қорының ландшафтты таксациясын жүргізу кезінде әр телімнің ландшафт типі (көрінісін), рекреациялық, санитарлық-гигиеналық және эстетикалық құндылығы алқаағаштардың деградациясы мен төзімділігінің дәрежесі анықталады. Осымен қатар, өскіндері мен орман астары жамылғысына сипаттама беріледі.

Ландшафтты таксация көрсеткіштері таксациялық телімдердің қосымша ерекшеленуі үшін қажет. Орманды таксациялау кезінде функционалды аймақтарда демалушылар жиі баратын жерге рекреациялық маршруттар және көрінісі керемет жерлерде көру алаңшаларын, ал жалпы демалу орындарында көркейту шараларын жобалау үшін жол тармақтары мен кіші архитектуралық пішіндердің жағдайына сипаттама беріледі.

213. Демалушылардың жиі баратын жерлерінде, трасса бойындағы рекреациялық бағыттар мен демалушылардың көп жүретін жолдарындағы орман жолақтарында, бар ұсыныстар мен зерттеулерді пайдаланып, аумақтың эстетикалық қасиетін арттыруға бағытталған жобалау шараларының негізі болатын ландшафт түрінің оптималды қатынасы анықталады.

214. Демалуға арналған барлық мемлекеттік орман қоры категориясындағы орман шаруашылық шаралары санитарлық-гигиеналық, эстетикалық қасиетін және алқаағаштардың биологиялық тұрақтылығын сақтауға, орман ортасының деградациясын болдырмауға, көркем ландшафттардың және орман пайдаланулардың рекреациялық жағдайын жақсартуға арналған.

215. Көрсетілген мемлекеттік орман қоры категорияларындағы шаруашылық шаралар қорғаныш қасиеттері күшті, фитонцидтылығының деңгейі биік және

газға төзімді, өнімі жоғары, сау алқаағаштарды өсіру арқылы орман ортасының біркелкі қалыптасуына бағытталған.

216. Аталған аумақтарда орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері ландшафттарды қалыптастыру үшін кесу жөніндегі нұсқаулармен реттеледі және бірінші орман орналастыру кеңесімен нақтыланады.

4. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың орман қоры

217. Ерекше қорғалатын табиғи орман аумақтарына арнайы мақсатта белгіленген орман қоры жерлерінің ерекше қорғау тәртібі және шаруашылықты жүргізу тәртібі реттеулі экологиялық, ғылыми, мәдени және шаруашылық құндылығы ерекше ормандар жатқызылады.

Олардың негізгілері мыналар: мемлекеттік табиғи қорықтар (биосфералық және сепортер-қорықтарын қосқанда); мемлекеттік ұлттық табиғи парктер; мемлекеттік табиғи резерваттар; мемлекеттік табиғи парктер; мемлекеттік қорықтағы аймақтар; ғылыми маңызы зор, сонымен бірге генетикалық резерваттары бар орман учаскелері; мемлекеттік табиғи орман ескерткіші; аса бағалы орман алқабы; жаңғақ кәсіпшілік аймағы; жемісті орман алқаағаштары бар субальпі ормандары.

218. Ерекше қорғалатын аумақтардағы ормандарда шаруашылықты жүргізу мақсаты және ережесі белгілі тәртіппен қабылданған нұсқаулар бойынша анықталады.

Орман орналастыру кезінде пайдалану мақсатын есепке ала отырып, ормандағы ортаның флористикалық компоненттерінің сипаттамасы беріледі биогеоценоздардың уақыты бойынша дамуын бақылау үшін сынақ алаңы салынады, өткізілген ғылыми зерттеу жұмыстарының сипаты мен бекітілген ережелердің бұзылуына талдау жүргізіледі, жануарлар дүниесі тіршілігіне керек қоректі жерлердің бонитировкасы жүргізіледі.

219. Қорғау тәртібі, ғылыми жұмыстарды ұйымдастыру және басқа да ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы ормандарды мәдени-ағарту, ғылыми, туристік және басқа да мақсатта пайдалану тәртібі Қазақстан Республикасының Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы заңында жазылған.

220. Орман орналастыру кезінде белгіленген орман шаруашылық шаралары табиғи кешеннің сақталуына және антропогендік әсерден немесе табиғи апаттан бүлінген жағдайда қалпына келтірілуіне бағытталған.

221. Орман орналастыру жұмыстары ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы ормандардың атқаратын міндеті мен функционалдық аймақтарға бөлінуіне байланысты. Орман орналастыру жұмыстары бірінші орман орналастыру кеңесінде нақтыланады.

222. Табиғи ескерткіштердегі орман орналастыру жұмыстарын жүргізгенде олардың қазіргі жағдайларының сипаттамасы, ескерткіштерге белгіленген тәртіптің орындалуы, оның күтілуі мен пайдаланылуы, оған қоса сақталуы және аумақтағы өсімдіктер тіршілігінің ұзақтығын қамтамасыз ету шаралары анықталады.

223. Ғылыми маңызы бар орман учаскелеріне ғылыми және оқу орындары мен тәжірибелі шаруашылықтарға бағынышты орман қоры жерлерінің бөлігі жатады. Олар тұрақты сынақ алаңдары мен басқа да тәжірибе учаскелерінің көбісі орналасқан жүйелі ғылыми және эксперименталды зерттеулер объектісі
б о л ы п т а б ы л а д ы .

Бұл ормандардағы далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ерекшеліктері белгіленген және орындалатын эксперименталды жұмыстар мен ғылыми зерттеулердің тақырыбына байланысты бірінші орман орналастыру
к е ң е с і н д е а н ы қ т а л а д ы .

Тапсырыс берушінің талабына байланысты тұрақты сынақ алаңы мен басқа да зерттеу объектілерінде орман орналастыру кезінде тапсырыс берушінің әдістемесі бойынша ол жердегі болған өзгерісті қайта санау, талдау жүргізіледі. Қажет болған жағдайда тапсырыс берушінің әдістемесі бойынша әр объектіде жаңа тұрақты сынақ алаңдары мен тәжірибе учаскелері, орман орналастыру белгілері мен, ақпарат тақталары жасалады және есепке алу құжаттары (
п а с п о р т т а р) т о л т ы р ы л а д ы .

Өткен тексеру кезеңіндегі шаруашылық қызметінің ақпаратын талдау кезінде ғылыми-зерттеу және тәжірибелік өндіріс жұмыстарының сипаттамасы мен көлемі зерттеледі. Осы құжаттар мен бақылауларды талдау негізінде зерттеу жұмыстарының
н ә т и ж е с і б а ғ а л а н а д ы .

Осы объектілерде орман орналастыру жұмыстары орман алқабының сақталуы мен тарихи ландшафтты көрінісін қалпына келтіруге бағытталады. Орман алқабының аумағы тарихи қатынасы бойынша біркелкі ландшафтты учаскелерге бөлінеді. Оларда ландшафтты таксация, орман патологиялық зерттеулер, алқаағаштардың жағдайын зерттеп тану жүргізіледі.

224. Аса құнды орман алқабына тұқымдылар құрамы бойынша бірегей және күрделі табиғи жағдайда маңызды қорғаныштық функцияларын атқаратын
а л қ а а ғ а ш т а р а у м а ғ ы ж а т а д ы .

Орман орналастыру белгілеген орман шаруашылық шаралары табиғи орман өсімдіктері жиынтығының сақталуына және олардың антропогендік әсерден немесе табиғи апаттан кейін тез қалпына келтірілуіне бағытталған.

Орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері бірінші орман орналастыру кеңесімен реттеледі.

5. Мемлекеттік қорғаныш орман жолақтары

225. Мемлекеттік қорғаныш орман жолақтары өз алдына мемлекеттік орман қоры категорияларына бөлінеді. Басқа мемлекеттік орман қоры категориясына қосу төтенше жағдайда ғана Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімімен р ұ қ с а т е т і л е д і .

Бұл мемлекеттік орман қоры категориясы айтарлықтай әртүрлілігімен, орман өсіру жағдайының экстрималдылығымен, ағаш-бұта өсімдіктерінің жолақты орналасуымен, ағаш пен бұталылардың түр құрамының көптігімен және олардың қысқа өміршеңдігімен сипатталады.

Мемлекеттік қорғаныш орман жолақтарын түгендеу кезінде таксациялық сипаттама көрсеткіштерінің анықталуы мен бірге алқаағаштардың орман мелиоративтік жағдайын бағалау және циклін ұзарту үшін жүйелі шараларды зерттеу қарастырылады. Жолақтар ауданы 50-100 гектар орамдарға бөлінеді. Шекаралары ретінде табиғи межелер немесе табиғи соқпақтар алынады.

226. Мемлекеттік қорғаныш орман жолақтарындағы біркелкі емес учаскелердегі телімдер, олардың конструкциясы, типі мен отырғызу тәсілі, құрамы немесе орналасу схемасы, шығу тегі, пішіні, жасы, биіктігі мен ағаш басының жанасуына байланысты бөлінеді. Ағаш пен бұталары бар телімдердің минималды размері 0,1 гектар.

227. Алқаағаштардың қазіргі жағдайы мен орман шаруашылығының күтіп-баптау әдістерін көрсетуге арналған зерттеулер үшін сынақ алаңдары салынады.

228. Мемлекеттік қорғаныш орман жолақтарындағы орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері бірінші орман орналастыру кеңесімен реттеледі.

6. Орман аңшылық шаруашылықтары

229. Орман аңшылық шаруашылықтары ұйымдастырылған орман қоры жерлеріндегі орман орналастыру жұмыстары осы Ережелер талабына сәйкес жүргізіледі.

Орман орналастыру жұмыстарының қосымша ерекшеліктері бірінші орман орналастыру кеңесінде нақтыланады.

230. Орман аңшылық шаруашылығындағы аң аулау іс әрекеті туралы мәселе аңшылық шаруашылығын орналастыру кезінде шешіледі.

Өзі жеке жұмыс болғандықтан бөлек қаржыланады және шаруашылықтың ішіндегі аңшылық шаруашылығын орналастыру жұмыстары белгіленген арнайы нұсқауларға сәйкес жүргізіледі.

7. Жеке меншік орман қоры ормандары

231. Жеке меншік орман қорына төмендегідей ормандар жатады: Қазақстан Республикасының заңдылық актілеріне сәйкес ұзақ мерзімді пайдалануға немесе меншікке берілген жерлердегі жеке және мемлекеттік емес заңды тұлғалардың қаржысына егілген агромелиоративтік алқаағаштар, ені 10 метрден көп, ауданы 0,05 гектардан жоғары арнайы мақсаттағы плантациялық алқаағаштар.

Орман өсіру мақсатында олар жеке қожалыққа немесе Жер кодексіне сәйкес ұзақ мерзімді пайдалануға беріледі.

232. Меншікті орман қоры тек орманды жерлермен ғана көрсетілуі мүмкін.

233. Бірінші және екінші техникалық кеңестер облыс әкімшіліктерінің құрылымдық орман бөлімшелерінде аймақтық органның өкілінің қатысуымен өткізіледі.

234. Орман орналастыруға белгіленетін орманды жерлер және олардың шекаралары ішкі шаруашылықтың жер орналастыру планы бойынша анықталады да көшірме түрінде түсіріледі. Ол жер ресурстары басқармасының аудандық аймақтық органымен расталады.

Аумақты ұйымдастыру және жұмыс технологиясы бірінші орман орналастыру кеңесінде анықталады.

Үлкен орман алқаптарында орам соқпақтары кесіліп, орам діңгектері қойылуы мүмкін. Орам көлемі тапсырыс берушінің келісімі бойынша бекітіледі.

Кішігірім орман алаптарынан құрама орамдар құрылады. Олар жол немесе басқа да ерекше көзге түсетін жерлерге қойылған екі-үш орам діңгектері арқылы белгіленеді.

235. Меншікті орман қорын таксациялауда да мемлекеттің орман қорын орналастырудағы нормалар пайдаланылады.

8. Самырсын алқаағаштары

236. Самырсын ормандарында орман орналастыру жұмыстарының мақсаты м ы н а л а р :

1) самырсын ормандарындағы су қорғау - селекциялық-тұқымдық, жаңғақ өндіру саласы мақсатындағы ормандарды анықтау және комплексті бағалау;

2) ормансыз жерлердің және орман өсіру мүмкіндіктері бар жерлерде самырсын ормандарын қайта қалпына келтіруге жарамды жерлерді анықтау;

3) самырсын ресурстарының және пайдалы қасиеттерінің пайдаланылуын, сондай-ақ ұдайы өндірілуін қамтамасыз ететін шараларды белгілеу.

237. Самырсынға барлық топ жасындағы алқаағаштар және құрамында сібір самырсыны 3 бірліктен немесе одан да көп болған алқаағаштар кіреді.

238. Туынды типті, өнімділігі жоғары самырсын ормандарының құрылуын қамтамасыз ететін барлық жас топтарындағы самырсын өскіні немесе екінші қабаты бар ормандар жеке телімдерге бөлінеді.

239. Самырсын алқаағаштарында өткен тексеру кезеңіндегі орман шаруашылығының жүргізілуі мұқият зерттеледі.

Самырсын ағаштарында орманды күту жұмыстарының жүргізілу сапасы мен олардың нәтижелері анықталады.

240. Орман орналастыру кезінде самырсын алқаағаштарының жемістенуіне б а ғ а б е р і л е д і .

Жүргізілетін іс-шаралардың әсері бақылауға алынады, сондай-ақ самырсын сүректіңіне байланысты жаңғақ дайындау тәсілдері қолданылады. Жыл сайын жергілікті тұрғындар мен мекемелердің самырсын жаңғағын дайындау көлемі анықталады.

241. Орман орналастыру жұмыстарын ерекшеліктері бірінші орман орналастыру кеңесінде нақтыланады.

9. Емен алқаағаштары

242. Емен алқаағаштарына баға бергенде жоғары немесе төмен діңділерге жатқызылуына, сондай-ақ олардың қалыптасуына көп көңіл бөлінеді. Жоғары діңді алқаағаштарға тұқым арқылы өскен ағаштар жатқызылады.

243. Құрамында емен 4 бірлік не одан да көп болса, ол басым тұқым болып саналады, ал жас ағаштарда 3 бірлік не одан жоғары болады.

244. Орманды таксациялау кезінде өнімділігі жоғары бірінші класс тауарлық алқаағаштар және плюстік, жақсы діңді, ауыруы жоқ ағаш жоғары генетикалық тұқым алу үшін анықталады.

245. Таксациямен бірге алқаағаштардың орман патологиялық жағдайы да анықталады. Егер зиянкестер ошағы табылған жағдайда арнайы орман патологиялық тексеру жұмыстары белгіленеді.

246. Емен алқаағаштарын таксациялауда да сол барлық орман қорында пайдаланылатын орман орналастыру нормалары қабылданады.

10. Радиациялық және өндірістік қалдықтарға ұшыраған алқаағаштар

247. Радиациялық және өндіріс қалдықтарымен ластанған алқаағаштарды орналастыру кезіндегі орман орналастырудың негізгі міндеттері мыналар:

- 1) ластанған жерлерді анықтау;

2) ластанған түрін анықтау;

3) ластанған аймақтағы экологиялық жағдайды жақсарту мақсатында шаруашылық іс-шараларын белгілеу.

248. Орман орналастыру жұмыстары кезінде орманды ортада зиянды қалдықтар мен негізгі зиянды улы ластауыш заттар анықталады және алқаағаштардың экологиялық жағдайын бақылау, бағалау және тексеріп отыру үшін бақылау алаңдары салынады (жерді бақылау пункттері).

249. Орман орналастыру жұмыстарының технологиясы, талаптары және тәртібі, әртүрлі өндірістік қалдықтармен және радионуклидтармен ластанған аймақтарда орман шаруашылығын жүргізу және орманды пайдалану тәртібі арнайы тапсырмамен анықталады және бірінші орман орналастыру кеңесінде нақтыланады.

11. Жеміс ағаштары және бұталар

250. Қазақстан Республикасы аумағында төмендегідей жеміс-жидек алқаағаштары өседі: алма, өрік, алмұрт, долана, шетен, мойыл және тағы басқалары. Бұталы жеміс ағаштары: бөріқарақат, қарақат, шырғанақ, таңқурай, алша, шие, итмұрын және тағы басқа бұл аймаққа тән жеміс-жидек ағаштары.

251. Жеміс-жидек алқаағаштары және бұталар екпелі (жасанды жолмен) немесе табиғи (жабайы) болып бөлінеді. Олар жоғары қатардағы алқаағаштармен (көктерек, сирек қайың) бірге өседі, ал су жайылмаларындағылар терекпен бірге өседі.

Кейде жемісті сүрекдіңді ағаштармен (шырша, майқарағай, балқарағай) де аралас өседі. Жемісті бұталар әртүрлі құрылымы мен толымдылығына байланысты орман астарында өседі.

Жабайы өсетін сүрекдіңді алқаағаштардың ішінде сиверс алмасы басым болып табылады.

252. Жеміс-жидек алқаағаштары мен бұталарындағы орман орналастыру жұмыстарының негізгі мақсаттары мыналар:

1) жабайы және екпе жеміс тұқымдыларымен қамтылған жерлердің ауданын анықтау;

2) бақ немесе орман екпелерін егетін орманмен қамтылмаған орманды жерлерді есепке алу;

3) жеміс-жидектің өнімділігін анықтау.

253. Жеміс-жидекті алқаағаштар мен бұталардың жалпы таксациялық көрсеткіші мен бірге әр телімге қосымша мыналар анықталады:

1) бір гектардағы ағаштар мен бұталардың өсу саны;

2) жалпы санының ішіндегі жеміс беретін түрлердің жалпы пайызы.

254. Жеміс-жидекті сүректің құрамы қоры бойынша емес, орман астарындағы сүректің ауданы бойынша анықталады.

255. Жеміс-жидек бұталарының толымдығы орман қолтығының бірігу деңгейі бойынша анықталады, ал құрамы солардың үлесі арқылы анықталады. Жеміс-жидек алқаағаштары мен бұталарының құрамындағы үлесі 3 данадан немесе одан да көп болса, олар жемістілерге жатқызылады.

256. Орман орналастыру кезінде жеміс-жидек алқаағаштарының жемістенуі зерттеледі. Осы мақсатта теңіз деңгейінен түрлі биіктіктегі ағаштардың орналасуы мен түрлі толымдылығына байланысты байқау алаңдары салынады.

Сынақ алаңдарын салу кезінде әдеттегі өлшеулермен бірге ұшар басы проекциясының диаметрі мен жемістену деңгейі анықталады және діндер даму топтары бойынша бөлінеді.

257. Жеміс-жидек алқаағаштары мен бұталарын таксациялауда жоғарыда көрсетілген ерекшеліктерімен бірге әдеттегі орман орналастыру нормалары қолданылады.

12. Топырақ-типологиялық негізіндегі орман орналастыру

258. Топырақ-типологиялық орман орналастыру шаруашылық іс шаралары толық көлемде орындалып, орманды түрлі мақсатта пайдалану ұйымдастырылған, әртүрлі кесу түрлерінің ағаш сүрегі мен сүрексіз шикізаты толық пайдаланылатын және орман күзеті мен қорғау функциялары сақталатын жоғары деңгейдегі орман шаруашылығында жүргізіледі.

Орман орналастыру топырақ-типологиялық негізінде жүргізілген жағдайда орман орналастыру жобасы толықтырылған бағдарлама бойынша жасалады. Онда орман өнімділігін арттыруға бағытталған жүйелі іс шаралары қарастырылады және орманды жерлердің өнімділігін мүмкіндігінше тиімді пайдалану қамтамасыз етіледі.

Топырақ-типологиялық негізіндегі орман орналастыру тиісті жағдайлар бар болған жағдайда учаскелік әдісімен жүргізілуі мүмкін.

259. Топырақ-типологиялық негізіндегі орман орналастырудың жұмыс көлемі мен объектісі өкілетті органдармен анықталады және орман иеленушілермен тікелей келісім бойынша орындалады.

260. Топырақ-типологиялық зерттеу құрамында қажетті дәрежедегі мамандар мен керекті материалдық базасы бар орман орналастыру ұйымдарымен о р ы н д а л а д ы .

Топырақ-типологиялық зерттеу ереже бойынша орман орналастыру алдындағы жылы дайындық жұмыстарымен қатар арнайы әдістермен жүргізіледі .

261. Топырақты зерттеудегі негізгі таксономикалық бірлік ретінде топырақтың түрлілігі алынады. Ол топырақ тануда қабылданған белгілері бойынша анықталады. Топырақ-типологиялық бірлігі ретінде орман жағдайының т и п і а л ы н а д ы .

Шаруашылық-экономикалық бірлігі ретінде топырақ әртүрлілігін механикалық, агрохимиялық көрсеткіштері, типологиялық құрылымы мен шаруашылық шаралардың бағыты бойынша біріктіретін топырақ-типологиялық топ алынады.

262. Топырақ-типологиялық зерттеу жұмыстары жүргізілгеннен кейін төмендегідей жұмыстар істелінеді:

1) орман өсу жағдайы типінің құрылу ерекшеліктерінің заңдылығы немесе жер бедеріне байланысты орман типтерінің тобы, топырағы, климаты және ө с і м д і г і а н ы қ т а л а д ы ;

2) топырақ планы және орманшылық бойынша орман типінің тобына 1:10000 масштабпен немесе топырақ-типологиялық топтары түсірілген топырақ планы, топырақ және орман типтерінің тобына жалпы орманшылық бойынша 1:25000 масштабта, ал объекті бойынша 1:50000 масштабта план жасалады;

3) топырақтың орман өсіру қасиеті және онда әртүрлі ағаш тұқымдыларын ө с і р у т и і м д і л і г і а н ы қ т а л а д ы ;

4) топырақ-типологиялық топ ішінен басты кесу жасындағы әр түрлі сүректің түрлердің өнімділігі жоғары, мақсаттағы алқаағаштардың таксациялық параметрі (белгілері) және өсіру көрсеткіштерінің тиімділігіне байланысты сүректің таксалық бағасы және оны өсіруге кеткен шығын а н ы қ т а л а д ы ;

5) топырақ-типологиялық тұқымдылар үшін олардың тиімділігін ескере отырып, негізгі сүректің тұқымдарды іріктеу іске асырылады;

6) орман тұқымдыларының оңтайлы тұқымдық құрылымы және олардың жетістігін қамтамасыз ететін жүйелі іс-шаралары анықталады.

263. Көрсетілген зерттеулер топырақ-типологиялық негізіндегі орман орналастыруды жүргізуде қолданылады.

Топырақ-типологиялық ситуациясы фотоабриске (миллиметрлік қағаз бен восковкаға) түсіріледі және сол арқылы таксациялық жолдың орналасуы және таксациялық телімдердің шекарасы белгіленеді.

Шаруашылық нұсқаулар негізгі шаруашылықты жүргізуге байланысты топырақ-типологиялық топтың шегінде белгіленеді.

Бұл орман өнімділігін арттыратын тұқымдылар құрылымын жақсартуға бағытталған жүйелі шаруашылық іс-шаралардың орындалуын қамтамасыз етеді.

13. Мемлекеттік орман қоры жерлеріндегі биологиялық әртүрлілігінің жағдайын бағалау үшін орман орналастыруды жүргізу

264. Қоршаған ортаның экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, өсімдіктердің биологиялық әртүрлілігін сақтау, табиғи биологиялық ресурстарын көбейту және тиімді пайдалану осы орман орналастырудың негізгі мақсаты болып табылады.

265. Телімдегі ағаш және бұта тұқымдылары биоәртүрлілігінің, ал қажет болған жағдайда, шөп өсімдіктерінің түрлік құрамының сипаттамасын дайындау және түрлік құрамы бойынша тиісті шараларды белгілеу - орман орналастырудың негізгі ерекшелігі болып есептеледі.

266. Орман орналастыру осы Ережелерге сәйкес жүргізіледі, бірақ жұмыстар бірінші орман орналастыру кеңесінде нақтыланады.

2 Бөлім. Камералдық жұмыс 8 Тарау. Орман орналастыру жобасы жөнінде негізгі қағидалар 1. Орман орналастыру жобасының сипаттамасы

Құжаттардың құрамы мен сапасы

267. Аумақтарында далалық орман орналастыру жұмыстары жүргізілген орман иеленушілері үшін материалдарды камералдық өңдеу нәтижелері бойынша орман орналастыру жобасы құрастырылады. Онда өткен тексеру кезеңіндегі орман шаруашылығын жүргізу мен орман қорын пайдалануға баға беріледі, орман пайдалану мен орманды ұдайы өндіру бойынша орман шаруашылық шаралар жүйесі жасалады. Бұл шараларда ағаш қорлары мен басқа да құндылықтарды алуден қатар орманды зиянкестер мен аурулардан қорғау, олардың өнімділігі мен құрылымын, алдағы тексеру кезеңіндегі орман шаруашылығын жүргізу әдістерін жақсарту қарастырылады.

268. Орман орналастыру жобасының құрамы:
түсіндірме жазба (18 қосымша);
орман қорын сипаттайтын құжаттар;
орман таксациялық сипаттамалар;
орман шаруашылық ведомостар;
пландық-картографиялық материалдар;

негізгі қағидалар.

269. Негізгі қағидаларын орман орналастыру ұйымы (3 қосымша) арнайы бағдарлама бойынша жасайды. Бұл қағидалар облыс бойынша жасалған

жағдайда - органмен, ал аймақ бойынша жасалғанда өкілетті органмен бекітіледі.

Негізгі қағидалар орман орналастыру жобаларының құрамына кіреді. Оларға түсіндірме жазбада сілтемелер жасалады. Оларды жасау үшін арнайы қаражат бөлінеді.

270. Облыстағы барлық орман иеленушілері үшін орман орналастыру жобалары жасалғаннан кейін арнайы бағдарлама бойынша жиынтық орман орналастыру жобасы құрастырылады (19 қосымша).

Жиынтық орман орналастыру жобасында орман қоры және жобаланған орман шаруашылық шараларының көлемі (орман иеленушілер және облыс б о й ы н ш а) с и п а т т а л а д ы .

Жиынтық орман орналастыру жобасына МОҚ категориялары, орман иеленушілердің шекаралары және жас топтары шегінде басым тұқымдылар бойынша боялған телімдері көрсетілген орам жүйесі түсірілген облыстың карта-схемасы қосымша беріледі.

271. Орман орналастыру жобаларына қойылатын талаптар Қазақстан Республикасы Орман кодексімен және Қазақстан Республикасының Үкіметінің N 45 (16.01.2004 ж.) бұйрығымен бекітілген мемлекеттік орман қоры аумағында орман орналастыруды жүргізу Ережелерімен белгіленеді.

Орман мекемелері бойынша орман орналастыру материалдары 13 кестеде келтірілген тізбеге сәйкес дайындалады, ал олардың мазмұны мен түптеу тәртібі 20 қосымшада келтірілген.

2. Екінші орман орналастыру кеңесін жүргізу және басты пайдалану бойынша есепті кеспеағашты бекіту

272. Орман орналастыру жобасының авторы далалық орман орналастыру материалдарын өңдегеннен кейін алдағы тексеру кезеңіне жобаланатын орман шаруашылық шараларының көлемі туралы шешім қабылдайды (21 қосымша).

273. Басып шығарылған хаттаманың жобасы 5 данада аймақтық органға жіберіледі (көрсетілген органға, облыс әкімшілігіне - орман иеленушісі оның қарамағында болған жағдайда, орман иеленушісіне, облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасына және қол қойылған бір данасы - орман орналастыру ұ й ы м ы н а) .

Орман иеленушісі өкілетті органға тікелей бағынышты болған жағдайда хаттама 4 данадан жасалады (облыс әкімшілігінің орман шаруашылығы жөніндегі бөліміне жіберілмейді).

274. Екінші орман орналастыру кеңесі төмендегідей жағдайларда жүргізіледі:

орман мекемесі өкілетті органға тікелей бағынышты болған жағдайда (аймақтық орган облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасының өкілінің қатысуымен өткізіледі);

орман мекемесі облыс әкімшілігінің орман шаруашылығы жөніндегі бөліміне бағынышты болған жағдайда (әкімшіліктің орман шаруашылығы жөніндегі бөлімі аймақтық орган мен облыстың қоршаған ортаны қорғау басқармасы өкілдерінің қатысуымен өткізеді).

Екі жағдайда да екінші орман орналастыру кеңесі облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасы хаттамасының жобасы бойынша шығарылған қорытындысынан кейін өткізіледі.

Аймақтық орган мен облыс әкімшілігінің орман шаруашылығы жөніндегі бөлімінің немесе облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасы мамандарының арасында келіспеушіліктер пайда болған жағдайда кеңеске орман орналастыру жобасының авторы шақырылады.

Пайда болған келіспеушіліктер кеңесте жете талқыланғаннан кейін жойылады немесе жобаның авторы келіспеушілік тудырған мәселелер бойынша ерекше пікірін жазып береді, ал аймақтық орган оны қорытынды шешім шығару үшін өкілетті органға жібереді.

Аталған органдар тарапынан ешқандай ескертулер болмаған жағдайда хаттамаға кеңессіз қол қойылады.

275. Орман орналастыру ұйымы екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған басты пайдалану кесулері бойынша есепті кеспеағаштар көлемі рәсімделіп, өкілетті органға бекіту үшін жіберіледі.

276. Екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған басты пайдалану кесулері бойынша есепті кеспеағаштар мен орман шаруашылық шаралардың көлемі орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасын құрастырудың негізі ретінде алынады.

277. Барлық орман шаруашылық шараларында камералдық орман орналастыру жұмыстарынан кейінгі жылдың қаңтарынан басталатын тексеру кезеңіне арналған жыл сайынғы жұмыстар көлемі қарастырылады.

3. Орман орналастыру жобасын тапсыру және іске асыру тәртібі

278. Орман орналастыру жобасын дайындау кезінде орман орналастыру ұйымы жасаған барлық материалдар келісім шартта белгіленген мерзімде тапсырыс берушіге өткізіледі.

279. Орман орналастыру материалдары өкілетті органмен бекітілгенге дейін экологиялық сараптамадан өтеді.

Экологиялық сараптамадан өтетін материалдар келісілген көлемде облыстық қоршаған ортаны қорғау органына жіберіледі.

Экологиялық сараптаманың құны қолданыстағы қағидаларға сәйкес төленеді.

280. Экологиялық сараптаманың қорытындысы алынып, орман орналастыру жобасына қажетті түзетулер енгізілгеннен кейін орман орналастыру ұйымы өкілетті органға орман орналастыру жобасын белгіленген тәртіп бойынша бекіту үшін жобаланған шаралардың көлемі мен басқа да (22 қосымша) мәліметтер туралы анықтама жібереді.

281. Орман орналастыру жобасы камералдық орман орналастыру жұмыстарынан кейінгі жылдың 1 қаңтарынан бастап іске асырыла бастайды.

4. Орман орналастыру жобасы құжаттарының мазмұны мен сапасына қойылатын талаптар

282. МОҚ мен орамдардың категориялары бойынша топталған телімдердің сипаттамаларын жазу үшін мәліметтер алынатын таксациялық карточкалардың негізінде құрастырылатын және әр телімнің таксациялық және шаруашылық сипаттамасын (23 қосымша) беретін таксациялық сипаттамалар негізгі құжат б о л ы п т а б ы л а д ы .

Таксациялық сипаттамалар орманшылықтар бойынша түптеледі және оларды партия бастықтары тексеріп, қолдарын қояды. Қосымшада орамдардың тізбесі мен таксацияны жүргізген орындаушылардың аты-жөні келтіріледі.

Таксациялық сипаттамаларға (мазмұны мен сапасына) қойылатын талаптар тө м е н д е г і д е й :

- 1) таксациялық карточкаларға толық сәйкес болуы;
- 2) телімдердің таксациялық көрсеткіштерінің бір бірімен сәйкестігі;
- 3) қор мөлшерінің бақылаулық мөлшерден 1 га ауытқуы $\pm$ 10 пайыздан а с п а у ы ;
- 4) белгіленетін орман шаруашылық шараларының учаскелердің нақты сипаттамаларына, МОҚ категорияларына байланысты орман шаруашылығын жүргізуге және нормативтік құжаттарға сәйкес болуы.

283. Мемлекеттік орман қорын есепке алу пішінінің мазмұны мен құрастырылу сапасына қойылатын талаптар тиісті нұсқаулықпен белгіленеді.

284. Мемлекеттік орман қорын есепке алудың N 1 пішіні (1 және 2 қосымшаларымен) орман қорын сипаттайтын барлық кестелер үшін бақылау мәліметтері б о л ы п е с е п т е л е д і .

Бірінші кезекте орман қорын есепке алу мәліметтері мен аудандардың жер категориялары бойынша бөлінуіне сәйкестігі және жалпы қорлардың басым тұқымдылары бойынша бөлінуі тексеріледі.

Барлық кестелер мен ведомостардың көрсеткіштері бірдей жиынтық мәліметтері бір біріне сәйкес болады.

285. Орман қорын есепке алу формалары мен орман шаруашылық ведомостарындағы және орман орналастыру жобаларының түсіндірме жазбаларындағы қорлар бойынша мәліметтер текше метрлерде немесе мың текше метрлерде келтіріледі. Мәліметтер ондық текше метрлерде келтірілмейді.

286. Дайын құжаттардың мөрі анық, мәтіндердің және цифрлық материалдың орналасуы оқу үшін қолайлы болады.

Басты пайдалану мөлшерін есептеу, ормандарды ұдайы өндіру, орман қорын есепке алудың N 1 пішініне (қосымшалармен) және басқа да құжаттарға орман орналастыру партиясының бастығы (орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасының авторы) қол қояды.

Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасына орман орналастыру ұйымының басшысы, бас инженері және партия бастығы қол қояды (авторы).

287. Түсіндірме жазбаның мазмұны оны құрастыру бағдарламасымен белгіленеді, ал сапасы - эксперттік бағалау арқылы анықталады. Сапасына қойылатын негізгі талаптар төмендегідей:

орман орналастыру есептері мен жобалық шешімдерінің қолданыстағы нормативтік құжаттарға, негізгі қағидалары мен орман орналастыру кеңестерінің шешімдеріне сәйкес болуы;

орман қоры динамикасының өткен тексеру кезеңіндегі шаруашылық қызметі нәтижелерінің және орман шаруашылығын жүргізу мен орман пайдаланудағы жіберілген кемшіліктердің дұрыс талдануы;

орман орналастыруды жобалаудағы ормандардың санитарлық, экологиялық жағдайын жақсартып, олардың өнімділігі мен сапасын арттыратын және орман қоры ресурстары мен жерлерді тиімді пайдалануға әсерін тигізетін басым бағыттарды анықтауда осы талдау нәтижелерінің толық пайдаланылуы;

орман орналастыру есептерінің қатесіз болуы, қабылданған жобалық шешімдердің негізделуі және цифрлық мәліметтердің бір біріне сәйкестігі; мәтіннің қысқа, нақты және стилистикалық ережелерге сәйкес болуы.

5. Үздіксіз орман орналастыру құжаттамасының құрамы және оған қойылатын талаптар

288. Орман орналастыру жобасы мен осы Ережелерде қарастырылған барлық құжаттама, толық көлемде жасалатын орман орналастырудың материалдары үздіксіз орман орналастырудың негізі болып табылады.

Орман қоры мен орман пайдалану және орман шаруашылық қызметі бойынша жинақталған мәліметтер банкі құрылады.

289. Кейін, шаруашылық шаралармен қамтылған немесе орманға жағымсыз жағдайларда болған мемлекеттік орман қоры учаскелерінде жыл сайын тексеру жүргізіледі және орман иеленушісіне жыл сайын мына құжаттар беріледі:

орман қорының жағдайы мен келесі жылдардың 1 қаңтарындағы жағдайы бойынша болған өзгерістері туралы мәліметтер;
орындалған орман шаруашылық шараларының сапасын бағалау ведомостары;

жобаланатын орман шаруашылық шаралары мен орман пайдаланудың (белгіленген пішін бойынша) тексерілген ведомостары және өзгерістер енгізілген картографиялық материалдар.

Жұмыстар үздіксіз орман орналастыруды жүргізу жөніндегі әдістемелік нұсқаулар бойынша (24 қосымша) атқарылады.

290. Есепке алу - есеп беру құжаттамасын алу және орман қоры, орман пайдалану, ормандарды қорғау және күзету бойынша анықтамаларға түскен ресми сұрауларды орындау тәртібі негізгі орман орналастыруды жүргізу туралы келісім шартпен белгіленеді (орман иеленушісінің тиісті бағдарламалық құралдармен қамтамасыз етілуі мен мамандардың мәліметтер банкімен жұмыс істеуі ескеріледі).

291. Үздіксіз орман орналастыру объектілеріне мемлекеттік орман қорын есепке алу жылдары орман қорын есепке алудың N 1 пішіні бойынша (1 және 2 қосымшаларымен) тиісті құжаттама беріледі.

Орман қорын есепке алу жұмыстары негізгі орман орналастырудан 6 жыл өткеннен кейін жүргізілген жағдайда, есепке алу алдындағы соңғы 2 жылда аралап жүріп таксацияланғандардан басқа барлық алқаағаштардың таксациялық көрсеткіштері актуализацияланды.

Актуализация Қазақстан ормандарын таксациялау үшін қабылданған алқаағаштардың өсу барысының кестелері бойынша жүргізіледі. Мұндай кестелер жасалмаған жағдайда алқаағаштардың орман орналастырудан кейінгі жасы бойынша ғана актуализация жүргізіледі.

292. Тексеру кезеңінің жартысы өткеннен кейін орман қорында елеулі өзгерістер болған жағдайда, орман иеленушісінің тапсырысы бойынша басты пайдалану кеспеағашы мен аралық пайдалану және қажет болған жағдайда, ормандарды ұдайы өндіру шараларының көлемдері мен түрлері қайта есептелуі м ү м к і н .

Қайта есептеу орман қоры бойынша жаңа мәліметтер базасын табиғи өсуіне актуализациялау арқылы жүргізіледі. Қайта есептеу материалдарын қарау және бекіту тәртібі кәдімгі орман орналастырудағыдай.

293. Үздіксіз орман орналастыру кезінде қабылданатын және тапсырыс берушіге өткізілетін барлық құжаттар пішіні мен мазмұны бойынша кәдімгі

орман орналастыру кезінде қабылданғандарға сәйкес болады.

Құжаттардың дәлме-дәл пішіндері тапсырыс берушінің дербес компьютеріне шығарылады, сондай-ақ олардың таспаға жазылуы мен магнит таспалары арқылы тапсырылуы қамтамасыз етіледі.

Жаңартылған картографиялық материалдар (планшеттер, орман карталары немесе олардың фрагменттері) жүктелімі мен дәлдігі бойынша Орман карталарын дайындау жөніндегі техникалық нұсқауларға сәйкес болады.

294. Үздіксіз орман орналастырудың басты мақсаттары төмендегідей:
орман шаруашылығын жүргізудің тиімділігі мен орман қорын үздіксіз, тиімді және сарқылмастай пайдаланылуын қамтамасыз ету;
орман орналастыру жобаларының толық көлемде іске асырылуы. Олар негізгі орман орналастыру материалдары бойынша белгілі бір кезеңде орман қорында болатын өзгерістерді ескере отырып құрастырылады;
жоспарлау кезінде орман пайдаланудың барлық түрлерінің және орман шаруашылық шаралардың кезектілігі, ұйымдастырылуы және орналастырылуы бойынша оңтайлы шешімдер табу;
ормандардың жағдайы мен орман ресурстарын пайдалануда орман өсіру және табиғат қорғау талаптарының сақталуын бақылауға алу, анықталған кемшіліктерді жою және орман қоры динамикасы мен экологиялық жағдайдағы жағымсыз өзгерістерді болдырмау;
орман мониторингін мәліметтермен қамтамасыз ету.

295. Үздіксіз орман орналастыру кезінде қойылған мақсаттарға сәйкес төмендегідей мәселелер шешіледі:
орман қоры, орман пайдалану мен орман шаруашылық қызметі бойынша (актуализацияланған жағдайында) жинақталған мәліметтер банкі сақтау;
орман кадастры мен ормандарды мемлекеттік есепке алу және орман шаруашылығы бойынша есеп беру құжаттамасын жүргізу;
орман пайдалану мен орман шаруашылық қызметті жоспарлау (жыл сайын);
орман пайдалану мен орман шаруашылық қызметті бақылауға алу.
Орман пайдалану мен орман шаруашылық қызметті перспективалық жоспарлау мәселелері негізгі орман орналастыру кезінде (қажет болған жағдайда - негізгі орман орналастыру арасындағы кезеңде) шешіледі.

296. Үздіксіз орман орналастырудың барлық мәселелері бағдарламалық құралдары арнайы жобамен белгіленетін мәліметтер банкі арқылы шешіледі. Бұл жобаның құрамына, сондай-ақ бағдарламалар кешені мен орман қорын есепке алу, жоспарлау, бақылау мәселелері кіреді.

Осы мәселелердің тізбесі, олардың шешу тәртібі мен әдістері үздіксіз орман орналастыруды жүргізу жөніндегі әдістемелік нұсқаулармен анықталады.

6. Ұзақ мерзімді пайдалануға берілген мемлекеттік орман қоры учаскелері құжаттарының құрамы

297. Ұзақ мерзімді пайдалануға берілген учаскелері бар МОҚ жерлерінде орман орналастыру жұмыстарын жүргізу кезінде (қосымша төлемге) пайдалануға берілген әр учаске үшін түсіндірме жазба жасалуы мүмкін.

Түсіндірме жазбада учаскенің мөлшері, орналасуы және сипаттамасы беріледі. Сондай-ақ осы учаскедегі алқағаштардың боялған және боялмаған пландары немесе планшеттері жасалуы мүмкін.

9 Тарау. Орман қорының сипаттамасы 1. Орман қоры жерлерін МОҚ категориялары бойынша бөлу

298. Орман қоры МОҚ категорияларына Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулыларына сәйкес бөлінеді.

Қазақстан Республикасының Орман кодексі МОҚ категорияларын нақтылайтын негізгі құжат болып табылады.

299. МОҚ категориялары далалық орман орналастыру жұмыстарының басталуына дейін немесе орман орналастыру жұмыстары кезінде анықталады. Орман иеленушісі аумағының МОҚ категориялары бойынша бөлінуіндегі өзгерістер далалық орман орналастыру жұмыстарынан кейін заңды түрде рәсімделген болса, орман орналастыру материалдарына енгізілетін түзетулер қосымша қаржы мен қосымша келісім-шарт бойынша енгізіледі.

2. Орман қорын сипаттайтын кестелер

300. Орманшылықтардың орман қоры мен орман орналастыру объектісін сипаттайтын кестелер мен ведомостар орман қорын есепке алу пішіндерінде және бағдарламалық қамсыздандыруда (орман орналастыру мәліметтерін компьютерде өңдеу кезінде қолданылатын) келтіріледі.

301. Сүрекдіңдердің орташа таксациялық көрсеткіштерін анықтау кезінде олардың жасы, бонитеті және толымдылығы телім аудандарының қосындысы бойынша анықталады.

Сүрекдіңдердің орташа өсімі ағаш тұқымдылардың өсімі бойынша қолданыстағы стандарттарға сәйкес анықталады.

302. Сүрекдіңнің өнімділігі өсу тенденциясына немесе ормандардың жағдайы мен сапасының, жас құрылымының өзгеруіне, орман шаруашылық қызметінің нәтижелеріне және өткен тексеру кезеңіндегі орман пайдаланудың әдістері мен қарқындылығына байланысты. Өсімінің төмендеуі орташа таксациялық көрсеткіштер бойынша анықталады.

3. Пайдалану қоры, оның тауарлық және сортименттік құрылымы

303. Пайдалану қорын Қазақстан Республикасының Орман кодексі бойынша басты пайдалану кесулері рұқсат етілген МОҚ категорияларындағы барлық піскен және көнерген алқағаштар құрайды.

Орман кесу ережелері бойынша ерекше қорғалатын деп белгіленген учаскелер пайдалану қорына енгізілмейді.

304. Пайдалану қоры туралы телім бойынша мәліметтерде орман орналастыру объектісінің көлік үшін қолайлы болуы ескеріледі. Учаскелердің көлік үшін қолайлылығы және аумақтың (орам, телім) көлік үшін қолайсыз учаскелерге жатқызылуы бірінші орман орналастыру кеңесінде шешіледі.

305. Пайдалану қорын құрайтын және басты пайдалану есебіне енгізілетін, сондай-ақ есептен шығарылған алқағаштар туралы жиынтық мәліметтер орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасындағы кестелер мен екінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасында (басты пайдалану кесулерінің мөлшері негізделген жағдайда) келтіріледі.

Тексеру кезеңіне белгіленген кеспеағаш қоры орманшылық алқағаштарының жалпы планында көрсетіледі.

306. Пайдалану қорының тауарлық құрылымы әр тұқым үшін тауарлық кестелер бойынша анықталады (материалдар компьютерлік өңдеуден өткізілгенде). Құрамындағы тұқымдылардың түбір қоры тауарландырылады. Сонымен қатар кәделік сүрек ірілік класы мен сорттары бойынша бөлінеді, ал отындық сүрек технологиялыққа және жағылатынға бөлінеді.

Әр басым тұқым бойынша пайдалану қорының құрамы жөнінде мәліметтер МОҚ категориялары шегінде келтіріледі.

307. Пайдалану қоры немесе кеспеағаш қоры тапсырыс берушінің талабы бойынша және келісім-шарт бойынша оның қаражатына және өзі таңдаған вариантында, мақсатты сортименттердің максималды шығымын алу қажеттілігін ескере отырып, сұрыпталады (қолданыстағы сортимент кестелері бойынша).

4. Өскін мен табиғи жаңарудың және орман екпелерінің сипаттамасы

308. Піскен және көнерген сүректіңдердің орман қолтығындағы табиғи жаңару барысын анықтау үшін орман қолтығындағы өскінін көз мөлшерімен есепке алу мәліметтері қолданылады. Ағашы кесілген жерлердің табиғи жолмен жаңаруын қамтамасыз ететін (басты тұқымдылардың) өскіні бар піскен алқағаштардың аудандары табиғи жаңаруды бағалау шкаласына сәйкес анықталады.

309. Орманмен қамтылмаған жерлердегі орманды қалпына келтіру процестерінің барысы көз мөлшермен таксациялау мәліметтері мен тексеру кезеңінде пайда болған балауса ағаштарды ескере отырып жүргізілген табиғи жаңаруды тексеру нәтижелері бойынша сипатталады.

Осы әдіспен орманмен қамтылмаған жерлердегі шаруашылық жағынан құнды тұқымдылардың жаңаруына әсер ететін факторлар анықталып, талданады.

310. Орман екпелерін далалық есепке алу мәліметтері мен тексеру және аралап таксациялау нәтижелері бойынша орман орналастыру объектіндегі орман екпелерінің барын, сақталуын, жағдайын көрсететін тексеру кезеңіндегі орман екпелері мен үлкен жастағылардың ведомостары құрастырылады.

Осы мәліметтер бойынша орман екпелерін өсіру өндірісінің жалпы сипаттамасы жасалады және оған баға беріледі. Сонымен қатар, осы мәліметтер бойынша орман орналастыру белгілеген орман екпелері ауданының орман иеленушісі берген есептің мәліметтеріне сәйкестігі, ауытқулардың себептері анықталады және орман екпелерін орманмен қамтылған жерге ауыстыруда қолданыстағы стандарт талаптарының орындалуы, жағдайының дұрыс бағалануы (таксация мәліметтерімен салыстырғандағы), өлу себептері талданады, сондай-ақ орман иеленушісінің өткен тексеру кезеңіндегі орман екпелерін өсіру шараларын орындауы анықталады.

311. Өскіннің жағдайы мен табиғи жаңарудың сипаттамасы және өткен тексеру кезеңіндегі орман екпелерін өсіру өндірісінің бағалануы орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында келтірілген. Осы мәліметтер бойынша жасалған қорытындылар алдағы тексеру кезеңіне белгіленетін орманды қалпына келтіру шараларын жобалауда қолданылады.

5. Жидектіктер мен дәрілік өсімдіктердің және техникалық шикізаттың сипаттамасы

312. Жұмыстар қосымша төлемге жасалады. Орманды аралап таксациялау кезіндегі шикізат ресурстарын (ағаштан басқа) тексеру нәтижелері бойынша жидек, жаңғақ, жеміс, дәрілік өсімдіктер мен техникалық шикізатын дайындауға жарамды телімдердің орамдық ведомостары құрастырылады.

313. Ормандағы шикізат ресурстарының (ағаштан басқа) биологиялық және кәсіпшілік өнімі тиісті нормативтер бойынша анықталады. Ормандағы шикізат ресурстарын (ағаштан басқа) дайындау көлемін белгілеген кезде көлікке қолайсыз жерлер есептелмейді: тік беткейлер, өнімділігі мен шикізат көлемі төмен учаскелер және аумақтың химиялық немесе радиоактивтік ластануына байланысты шикізат ресурстары пайдалануға жарамсыз болып табылатын учаскелер.

6. Гидроорманмелиоративтік қор

314. Далалық жұмыстар барысында ылғалдылығы өте жоғары немесе сазды болып табылған орман қоры жерлері орманмен қамтылған және орманмен қамтылмағандарға, сондай-ақ ормансыз жерлерге (жайылымдар, егістер, шабындықтар, саздар) бөлініп, тиісті ведомостарға енгізіледі.

Сол учаскелерге құрғату шаралары белгіленеді және бұл мәселе бірінші орман орналастыру кеңесінде шешіледі.

315. Гидроорманмелиоративтік жүйесі мен гидроорманмелиоративтік қондырғылардың жағдайына байланысты оларды сақтау шаралары белгіленеді.

Гидроорманмелиоративтік қоры мен гидроорманмелиоративтік құрылымдары туралы жиынтық мәліметтер орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасындағы тиісті тарауларындағы кестелерде келтіріледі.

7. Ормандардың санитарлық және экологиялық жағдайы

316. Аралап таксациялау мәліметтері бойынша орман зиянкестері мен орман аурулары ошақтарын, өнеркәсіп, көлік және коммуналдық қалдықтармен зақымданған орман учаскелерін сипаттайтын тиісті ведомостар құрастырылады.

Ормандардың санитарлық және экологиялық жағдайы жөнінде жиынтық мәліметтер, олардың бағалануы және тиісті ұсыныстар орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында келтіріледі.

8. Мемлекеттік орман кадастры.

Ормандардың экономикалық бағалануы

317. Орман орналастыру материалдары бойынша орман иеленушілер орман кадастры кітабын жүргізеді.

Орман орналастыру жұмыстары кезінде бұл кітаптардың формалары мен тарауларының дұрыс толтырылуы тексеріліп, қажет болған жағдайда, орын алған ауытқулар көрсетіледі.

318. Экономикалық бағалау өкілетті орган бекіткен әдістеме мен нормативтер бойынша жүргізіледі.

Экономикалық бағалау нормативтері табиғи-экономикалық аймақтар мен МОҚ категориялары бойынша жасалады (мақсаты мен шаруашылық маңыздылығына байланысты).

Бұл нормативтерде ормандардың саны мен сапасы (тұқымдық құрамы, жастық пен тауарлық құрылымы, өнімділігі), ормандардың табиғи пайдалы қасиеттері, аудандардың шаруашылық игерілуі мен орман учаскелерінің көлік үшін қолайлығы ескеріледі.

319. Таксациялық телім алғашқы бағалау бірлігі болып табылады. Орман орналастыру объектіндегі орман қорының экономикалық бағалануы пайдалану түрлері бойынша келтіріледі.

320. Экономикалық бағалаудың мәліметтері жобаланатын шараларды негіздеу мен тиімділігін болжау үшін қолданылады. Орман иеленушісі оларды тексеру кезеңі бойы орман қоры жерлерін қайтып алу үшін өтемақы мөлшерін, жалға беру (алу) төлемін және орман заңдарын бұзу үшін айыппұл мөлшерін анықтауда қолданады.

10 Тарау. Өткен тексеру кезеңіндегі орман қорының динамикасы мен орман шаруашылық қызметін талдау 1. Орман қорының динамикасын талдау

321. Орман қорының динамикасы орман шаруашылық және ағаш дайындау қызметімен байланыста талданады (олардың орманға әсер ету деңгейін анықтау үшін).

Талдау нәтижелері орман қоры динамикасындағы негативтік тенденцияларды жоюға және ормандардың экологиялық және санитарлық жағдайын жақсартуға бағытталады және орман орналастыруды жобалаудағы приоритеттерді анықтаудың негізі ретінде қолданылады.

322. Талдау осы және өткен орман орналастыру мәліметтерін салыстыру әдісімен жасалады. Орман қорының ұзақ кезеңдегі динамикасы туралы мәліметтер болған жағдайда, тапсырыс берушінің талабы бойынша сол кезеңге талдау жасалуы мүмкін. Ол бірінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасына жазылады.

Мыналар талданылады:

- 1) орман қоры аудандарының МОҚ категориялары бойынша, ал олардың шегінде - жер категориялары бойынша бөлінуі;
- 2) ормандардың тұқымдық құрамы мен ормандардың жастық құрылымы;
- 3) басым тұқымдылар бойынша орташа таксациялық көрсеткіштер;
- 4) ормандардың экологиялық жағдайы; орман зиянкестері мен аурулары ошақтарының динамикасы; тұқымдылар бойынша жас сүректің тамырлық қоры; ормандардың кесілуі, өлуі және ұдайы өндірілуі араларындағы балансы (өткен тексеру кезеңіндегі).

323. Көрсетілген өзгерістер бүтін орман орналастыру объекті бойынша салыстырылады.

Объект шекараларының өзгеруі елеулі болған жағдайда - орманшылық немесе орманшылықтар тобы бойынша салыстырылады.

Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында орман қорында

болған өзгерістерге баға беріледі.
Өзгерістердің себептері үш топқа бөлінеді:
1) табиғи (табиғи апаттар, өсімі);
2) орман шаруашылық қызметтің жүргізілуі, жүргізілмеуі, өнеркәсіп қалдықтарының орманға тигізетін әсері, рекреациялық жүктелім;
3) объект ауданындағы кесу жастарының өзгеруіне байланысты өзгерістер.

Өнеркәсіп қалдықтары мен басқа да зиянды заттардың орманға әсер ету дәрежесі көрсетіледі. Орман қорын мемлекеттік есепке алу түрлері бойынша орман орналастыру мәліметтері орман иеленушісінің орман орналастыру жылының орман кадастры кітабындағы мәліметтерімен салыстырылып, үйлеспеушіліктердің себептері анықталады.

2. Орман шаруашылық қызметін талдау

324. Орман шаруашылық қызметі орман шаруашылығын жүргізудің жақсы және жаман жақтарын (өткен тексеру кезеңіндегі) анықтап, оны жақсарту шараларын белгілеу мақсатында талданылады.

Сонымен қатар, орман шаруашылық шараларын жүргізу әдісі мен технологиясы бағаланады және Негізгі қағидалар мен өткен орман орналастыру жобасынан ауытқудың себептері мен негізделуі көрсетіледі.

Орман кесу ережелерін бұзушылықтар анықталады. Орман ресурстарын пайдалану толықтығы мен үнемділігі бағаланады.

Сүректің шығыны аралап таксациялау нәтижелері бойынша анықталады.

Нақты орындалған орман шаруашылық жұмыстардың көлемдері, олардың өткен орман орналастырудағы орман орналастыру жобасына сәйкес орман қорындағы орналасуы салыстырылады. Ол үшін орман шаруашылық шаралар жүргізілген телімдердің таксациялық мәліметтері, табиғи жаңаруын, орман екпелерінің жағдайын, ормандардың экологиялық және санитарлық жағдайын тексеру нәтижелері, статистикалық есеп беру материалдары және басқа да мәліметтер қолданылады.

Осы жұмыстардың соңында (нәтижесі ретінде) жобаланған және нақты орындалған орман шаруашылық шаралардың негізделуі мен тиімділігі бойынша қорытынды шығарылады, өткен орман орналастыру жобасынан ауытқулардың себептері талданады және олардың орман қорының сапалық құрамы мен құрылымы бағаланады.

325. Жалпы қорытындыда орман орналастыру объекті бойынша шаруашылық қызметке жиынтық баға беріледі. Тиісті қорытындыларында атқарылған орман

шаруашылық шаралары мен ағаш дайындау қызметінің негізгі таксациялық көрсеткіштеріне, ормандардың сапасына, өнімділігіне экологиялық және санитарлық жағдайына тигізетін әсері сипатталады.

11 Тарау. Орман орналастыруды жобалау 1. Орман қоры иеленушілері үшін жобалау

326. Орман қоры иеленушілері үшін орман шаруашылық шаралар Қазақстан Республикасының Орман кодексі талаптарына, Үкіметтің қаулылары мен шешімдеріне, басқа да директивтік құжаттар мен ережелерге сәйкес жобаланады.

Жоба орман орналастыру жобасындағы түсіндірме жазбаның өкілетті органмен бекітілген бағдарламасына сәйкес, ал орман иеленушілері үшін - олардың тапсырысы бойынша және қосымша төлемге (келісім-шарттағы бағдарлама бойынша) жасалады.

2. Ұйымдық-шаруашылық бірліктің құрылуы

327. МОҚ категориялары мен орман құрушы тұқымдылар Қазақстан Республикасының орман шаруашылығын жүргізудің негізі болып табылады. МОҚ категориялары белгіленген тәртіп бойынша (жеке аумақтардың мақсатын ескере отырып) Қазақстан Республикасының Орман кодексіне сәйкес анықталады және Қазақстан Республикасы Үкіметінің тиісті қаулысымен бекітіледі.

3. Тұқымдылар топтары мен мақсатты тұқымдылар

328. Басым тұқымдыларының ерекшеліктері мен өнімділігі және орман шаруашылығын жүргізу мақсаттары бойынша ағаш тұқымдылары 5 топқа топтасады :

қылқан жапырақты, қатты жапырақты, жұмсақ жапырақты, сексеуілдіктер және басқалары .

Әр топ ормандардың қорғаныш және басқа да пайдалы функцияларын тиімді атқаруын қамтамасыз ететін шаралар жүйесін іске асыру арқылы нақты бір мақсатты тұқымды өзіне сәйкес орман өсіру жағдайларында өсіруге бағытталады . Барлық бұталы тұқымдылар бұталар тобына біріктіріледі.

329. Орман қорының тұқымдық құрамы орман шаруашылығын жүргізу мақсаттарына сәйкес келмеген жағдайда, құндылығы аз сүректерді мақсатты тұқымдылармен алмастыру шаралары қарастырылады.

330. Орманмен қамтылмаған орманды жерлер орман өсіру жағдайлары бойынша болашақта ормандандырылатын мақсатты тұқымдыларға жатқызылады.

4. Басты пайдаланудағы кесу жастарын белгілеу

331. Басты пайдаланудағы кесу жастары кесу жұмыстары жүргізілетін МОК категориялары үшін белгіленеді. Басты пайдаланудан шығарылған ормандар үшін пісу жастары шартты түрде белгіленеді және олар барлық орман орналастыру құжаттарында кесу жастары болып алынады.

332. Әр тұқым мен тұқымдылар тобы үшін кесу жастары олардың биологиялық ерекшеліктеріне, мақсатына және олардың табиғат қорғау, экономикалық, әлеуметтік функцияларына байланысты белгіленді.

Орман пайдаланудың біркелкі болуын қамтамасыз ету үшін кесу жастары негізделген және тұрақты болады. Басты пайдаланудың кесу жастарын өзгерту немесе нақтылау қажеттілігі өкілетті органның ұсынысы бойынша орман орналастыру жұмыстарына дайындалу кезінде іске асырылады.

Кесу жұмыстарын өзгерту қажеттілігінің негіздемесі дайындық жұмыстарын жүргізу қорытындылары жөніндегі хаттамаға енгізіледі. Кесу жастарын негіздеу ғылыми-зерттеу орман ұйымдарында жүргізіледі. Кесу жастарының өзгертілуі мен белгіленуін өкілетті орган бекітеді.

333. Алқаағаштар жас топтарына басты пайдаланудағы белгіленген кесу жастары (немесе пісу жастары) мен жас кластарының ұзақтығына байланысты бөлінеді (14 кесте).

5. Орманды көп мақсатта пайдаланудағы жобалаудың негізгі принциптері

334. Ормандарды сарқылтпай, үздіксіз және тиімді пайдалана отырып, олардың қорғаныштық қасиеттерінің артуының толықтай сақталуын қамтамасыз ету орманшылықтың негізгі принциптері болып табылады.

335. Орман қорында, оларды пайдаланудың мына түрлері жүзеге асырылуы м ү м к і н :

- 1) ағаш сүректерін дайындау;
- 2) ағаш сүректерін дайындау және шырындарын алу;
- 3) қосалқы ағаш өнімдерін дайындау (қабақтарын, бұтақтарын, түбірлерін, жапырақтарын бүршіктерін);

4) орманды қосымша пайдалану (шөп шабу, мал жаю, маралдарды бағу, аңшылық, бал ара шаруашылығы, бау бақшалық және ауыл шаруашылық өнімдерін өсіру, дәрілік өсімдіктерді жинау және оларды техникалық шикізат

ретінде пайдалану, жабайы жемістерді яғни жаңғақ, саңырауқұлақ, жидек және тағы басқа азықтық өнімдерді, мүкті, орман жамылғысын және түскен жапырақтарды, қамысты жинау);

5) мемлекеттік орман қоры учаскелерін аңшылық шаруашылығына, ғылыми-зерттеу мақсатында, мәдени-сауықтыру, туристік және спорттық мақсаттарға пайдалану.

336. Орманды пайдаланудың басым түрі мемлекеттік орман қорына сәйкес: табиғат қорғау, экологиялық және әлеуметтік болады. Ормандардың функциясы мен жергілікті жер жағдайларына байланысты пайдалану тізімі бірінші орман орналастыру жиналысының шешімімен тағайындалады.

337. Көп мақсатты орман пайдалануды жобалаудың негізгі принципі ретінде орманның барлық жарамды түрлерінің кешенді пайдаланылуы (сүректі және сүрексіз өнімдердің анықталған түрлері мен пайдалану мөлшерін қоса) алынады.

Басты пайдалану үшін кесуге тыйым салынған ормандарда аралық пайдаланудың және басқа да кесу түрлерінің мөлшері мен түрі, олардың экологиялық-санитарлық жағдайы және алқаағаштардың өсімі мен сүректердің табиғи түсуін пайдалана отырып, олардың қорғаныштық қызметтерін арттыру арқылы анықталады.

Ғылыми мекемелер орман қорларын көп мақсатта пайдаланудағы іс шараларды, орналасу аудандарының негізіне сүйене отырып, анықтайды, ал өкілетті ұйымдар оларды бекітеді.

6. Орманды басты мақсатта пайдалану

338. Басты мақсатта кесудің түрлері аумақтық ережелермен реттеледі. Біртіндеп және таңдамалы кесулердің негізі ретінде төмендегілер есепке алынуы тиіс:

- 1) орман астарындағы табиғи жаңарудың жағдайы;
- 2) орманды ұдайы өндіру кезеңі;
- 3) кесу мезгілінің саны мен аралық мерзімі;
- 4) орман қоры аумағы бойынша кесуге белгіленген учаскелердің орналасуы;
- 5) кесудің қарқындылығы.

339. Есептік кеспеағаш орман мекемесі бойынша есептеледі, ал орманшылықтар бойынша пайдалану қорына пропорционалды және алқаағаштардың жас құрылымы ерекшеліктерін ескере отырып есептеледі. Кейбір жағдайларда өкілетті ұйымдардың талабына байланысты есептік кеспеағаштар әр немесе жеке орманшылықтар бойынша есептелуі мүмкін. Орманды пайдаланудың есептеліп бекітілген қоры арқылы облыс аумағы бойынша есептік кеспеағаштар анықталады.

340. Басты мақсатта пайдалану кеспеағаштары орман орналастыру кезінде анықталады. Есептік кеспеағаштар кезекті орман орналастыру мерзімінен бұрын мына жағдайларда ғана нақтыланады:

- 1) мемлекеттік орман қоры жерлері бір категориядан екіншісіне ауыстырылған кезде;
- 2) белгілі бір аудандарды алып тастағанда немесе қабылдаған кезде;
- 3) орман иеленушілерінің қайта құрылуына немесе жойылуына байланысты орман қорында өзгерістер болған жағдайда;
- 4) орман қорлары табиғи апаттардың салдарынан апатқа ұшырағанда.

Сонымен қатар, есептік кеспеағаш мына жағдайларда нақтыланады: өзгеруі оның мөлшерінің 20 пайызынан көп болғанда және кезекті орман орналастыруға дейінгі мерзімі 3 жылдан асып кетпесе.

341. Есептік кеспеағаш Қазақстан Республикасының орман қоры учаскелерінде есептік кеспеағаштардың мөлшерін анықтау жөніндегі әдістемелік нұсқаулар бойынша есептеледі (25 қосымша). Орман орналастыру кезіндегі қабылданған кеспеағаш тексеру кезеңінің ұзақтығына байланысты есептеліп шығарылады.

342. Есепті кеспеағаш МОҚ категориялары шегінде басым тұқымдылары мен кесу әдістері бойынша анықталады және жетуге қолайлылығына байланысты бөлініп есептеледі.

343. Есептік кеспеағашты анықтаған кезде, төмендегілер есепке алынбайды:

- 1) Қазақстан Республикасының Орман кодексіне сәйкес мемлекеттік орман қорларындағы басты мақсатта пайдалану үшін кесуге тыйым салынған МОҚ категориялары;
- 2) орман кесулерінің қолданыстағы Ережелеріне сәйкес басты пайдалану мөлшерінің есебінен шығарылған ерекше қорғалатын орман учаскелері;
- 3) орман кесулерінің қолданыстағы Ережелеріне сәйкес кесуге тыйым салынған бағалы және сирек кездесетін ағаштар.

344. Орман орналастыру мекемесі объектілеріндегі есептік кеспеағаш бойынша ұсыныстар, екінші орман орналастыру жиналысында қабылданғаннан кейін өкілетті ұйымдарға бекітуге беріледі.

345. Есепті кеспеағаш камералдық орман орналастыру жұмыстары жылынан кейінгі жылдың 1 қаңтарынан бастап жүзеге асырылады.

346. Телімдерді кесуге белгіленгенде бірінші кезекте төменде көрсетілгендер ұсынылады: зақымданған алқаағаштар (дауыл құлатқан ағаштар), жағдайына байланысты кесуді талап ететін алқаағаштар; бұрынғы кесу жылынан қалып қалған шайыр алу жасынан шығып қалған, пісіп жетілу жасынан асқан ағаштар.

347. Басты мақсатта пайдаланып, кесуге бағытталған барлық телімдер шолу планында боялып көрсетіледі және олар басты мақсатта пайдалану үшін кесу

ведомосына тіркеледі. Орман пайдаланушыларға, экономикалық жағдайды ескере отырып, есептік кеспеағаш аумақтарының кесу учаскелерін таңдауға ерік беріледі. Орамдық немесе блокты кесулерді шоғырландыруға жол беріледі.

7. Орманды аралық пайдалану

348. Аралық пайдалануға төмендегілер жатады:

- 1) орманды күту үшін кесу;
- 2) таңдамалы санитарлық (тазартпалы) кесу;
- 3) бұталар мен өнімділігі аз орман алқаағаштарының сүрегін құнды ағаштарға алмастыру үшін кесу;
- 4) қорғаныш қасиеттері мен су реттегіштік және басқа да атқарушы қызметтерін жоғалтқан алқаағаштарды, балауса ағаштардағы пісіп жетілген және жеке тұрған ағаштарды кесу.

349. Орман орналастыру мәліметтерінде, орман өсіру талаптарына сай кесулерді қажет ететін, алқаағаштардың барлық аудандары анықталып көрсетіледі. Елді мекендер, жолдар мен өрт қауіпі бар кәсіпорындармен шектес алқаағаштарды күту үшін кесуді жобалағанда, өртке қарсы тұра алатын бөгет жыралар қарастырылады. Олардың ені сол жерде орналасқан объектілердің ерекшеліктеріне байланысты болады.

Жыл сайынғы күту үшін кесудің мөлшері, әрбір кесу түрлеріне байланысты таңдалған сүректіңдерінің ауданы мен көлемі арқылы анықталады. Кесу мөлшері күтіп-баптау кесулерін талап ететін алқаағаштар ауданын кесулердің қайталану мерзіміне бөлу арқылы, ал қоры - жылдық мөлшерін (ауданын) кесу қарқындылығы бойынша анықталады (1 га-дағы орташа кесу мөлшеріне көбейту арқылы).

Құрылуы тексеру кезеңіне жобаланатын орман екпелері мен балауса ағаштардағы жарықтандыру мөлшері есептік жолмен анықталады және орман орналастыру жобасында жеке көрсетіледі.

Күтіп-баптау кесулеріне белгіленген телімдерді іріктеу орамдардың игерілу кезектілігін, толымдылығын, ағаштардың жасы мен жағдайын ескере отырып жүргізіледі. Әр телім бойынша таңдалған қордың ауданы мен кесу түрі келтіріледі.

350. Таңдамалы санитарлық кесулер, дің зиянкестері мекендеген алқаағаштардың санитарлық жағдайын, телімдегі ағаштардың толықтай немесе бірен-саран өрттен зақымдануын және басқа да табиғи апаттарға ұшырауын зерттеу нәтижелері мен белгіленген шаруашылық шаралардың негізінде Қазақстан Республикасы ормандарындағы санитарлық кесу ережелерінің талаптарына сәйкес жобаланады.

Таңдамалы санитарлық кесулерді жүргізу мерзімі зақымданған тұқымдылардың және таңдалған сүректің жалпы көлемінің биологиялық ерекшеліктері мен оны дайындау мүмкіндігіне байланысты 1-5 жыл болуы м ү м к і н .

Таңдамалы санитарлық кесулердің көлемі алқаағаштардың санитарлық жағдайына байланысты жылдарға бөлініп белгіленуі мүмкін.

Жыл сайынғы таңдамалы санитарлық кесудің көлемі таңдалған ағаш сүректерінің жалпы қорын бекітілген игеру кезеңіне бөлу арқылы анықталады.

351. Санитарлық-гигиеналық және денсаулықты жақсарту қасиеті жоғары, ерекше бағалы, орман жеміс алқаағаштарын, мемлекеттік табиғи саябақтарды, ғылыми маңызы бар және табиғи ескерткіштері бар ормандарды ескі, кеуіп қалған, жел құлатқан, қатты дауылдан сынған ағаштардан тазарту жобаланады. Басқа орманда бұл тек іске жарамды сүрегі болса немесе өртке қарсы талаптарға сай келмеген жағдайда ғана, жоспарланады.

Нақты шешімдер бірінші орман орналастыру кеңесінде қабылданады. Ескі, кеуіп қалған және шашылып жатқан ағаштардың жыл сайынғы көлемін анықтау, таңдамалы санитарлық кесуді жобалағандай жүргізіледі.

352. Іріктелініп алынған телімдердегі таңдамалы санитарлық кесуді және кеуіп қалған ағаштардан тазарту жұмыстарын жоспарлаудың жалпы көлемдері арнайы дайындалған ведомостарда көрсетіледі.

353. Мемлекеттік орман қорының басты мақсатта пайдалануға тыйым салынған учаскелерінде күтіп-баптау және таңдамалы санитарлық кесу барлық алқаағаштарда, пісіп жетілуге аз қалған, жетілген және пісіп жетілу жасынан өтіп кеткен, біртіндеп жасартуды қажет ететін, экологиялық-санитарлық қасиетін жақсартатын, қорғаныштық қасиетін сақтайтын және арттыратын ағаштарда, сонымен қоса пісіп жетілген ағаштарды техникалық қасиетін жоғалтқанға дейін және пайдалануға болатын алқаағаштардың барлығында жобаланады.

Бұндай күту үшін кесуге жобаланған телімдер, аралық пайдалану үшін кесу ведомосына, жеке тараумен жазылады. Пайдалану мөлшері және жыл сайынғы басқа да мемлекеттік орман қорының жер жағдайлары бойынша пайдалану көлемі мен жылдық көлемдері жекеленіп көрсетіледі.

354. Сүрегі құнсыз алқаағаштар мен бұталарды қайтадан жаңартып кесу жұмыстары төмендегідей учаскелерде жүргізіледі:

1) өздеріне тән емес орман өсіру жағдайларында (өнімділігі жоғары алқаағаштар өспейтін) жұмсақ жапырақты (кейде қатты жапырақты) балауса т ұ қ ы м д ы л а р д а ;

2) толымдылығы төмен, орта жастағы алқаағаштар мен балауса ағаштарда;

3) мақсатты пайдалануға жарамсыз алқаағаштар мен бұталарда.

Кесу және ағаш тұқымдыларын егу немесе себу арқылы жаңартуды қажет

ететін құндылығы төмен алқаағаштардың ауданы қайта құру қорын құрайды. Сондықтан кесілетін ағаштардың көлемі мен алқаағаштарды жаңарту мерзімі арқылы жыл сайынғы кесілетін мөлшері анықталады.

355. Басты мақсатта пайдалануға тыйым салынған мемлекеттік орман қоры категорияларында (мемлекеттік табиғи қорықтардан басқа), ерекше қорғалатын учаскелерде қорғаныштық, және басқа да функцияларын жоғалтқан алқаағаштардың барлығында кесу жұмыстары жүргізіледі.

Олар таңдамалы санитарлық кесу сияқты жүргізіледі. Кесілетін учаскелерді таңдау және реттеу жұмыстары нормативтік іс қағаздарына сүйене отырып, жүзеге асырылады.

356. Балауса ағаштардағы жеке тұрған жетілген, пісіп жетілу жасынан асқан және балауса ағаштар арасында өзінің тұқым беру қасиетін аяқтаған ағаштар жекелеп кесуге белгіленеді.

Орта жастағы, жетілейін деген, жетілген және пісіп жетілу жасынан асқан алқаағаштардағы ерекше айқындалатын ағаштар жекелеп кесілмейді. Олар мемлекеттік орман қорының басты мақсатта пайдалану үшін кесуге тыйым салынбаған жерлеріндегі кесулермен бірге жүргізіледі. Басқа МОҚ категорияларында олар санитарлық кесу кезінде бірге алынады.

357. Орман орналастыру аралық кесу жұмыстарын жүргізген кезде, қолданыстағы нормативтер бойынша таңдалып алынған ағаш сүректерінде тауарландыру және сортименттеу жұмыстарын жүргізеді. Ал бұл жоқ болған жағдайда, алдыңғы орман орналастырулардың кесу жұмыстарының нақты көрсеткіштері арқылы жүзеге асырылады.

8. Басқа да кесулер

358. Басқа да кесулерге төмендегілер жатады:

- 1) жаппай санитарлық кесулер;
- 2) өртке қарсы үзілімдер мен соқпақтарды шабу;
- 3) өртке қарсы үзілімдерді және соқпақтарды тазалау;
- 4) қылқанды балауса ағаштарды блоктарға бөліп кесу;
- 5) электр жүйелері өтетін, тас жолдарды салу мен құбырларды орнатуға байланысты жүргізілетін кесулер;
- 6) әр түрлі құрылыстарға және кеңселерді салуға арналған аудандарды кесу;
- 7) шашылған кәделік ағаштарды жинау.

359. Шабылуға жобаланған өртке қарсы үзілімдер мен әртүрлі террассалардан кесілген ағаш сүректерінің көлемі, олардың еніне, ұзындығына және бағыт бойынша басып өткен телімдердің 1 гектарындағы қорына байланысты, е с е п т е л і п ш ы ғ а р ы л а д ы .

Ал соқпақтарды шабу кезіндегі көлемі, олардың жалпы ұзындығы мен ені және орманшылық бойынша 1 гектардағы сүректерінің орташа қоры арқылы анықталады.

Жаппай санитарлық кесу және басқа да кесулердегі ағаш сүректерінің көлемі, кеспеағаштарды белгілеу мәліметтері мен құрылысқа берілген жерлердің мәліметтері бойынша анықталады.

9. Алқаағаштардан шайыр және шырын алу.

Түбір шайырын дайындау

360. Негізгі алқаағаштардан шайыр алу қажеттілігі, сол аудандағы өкілетті ұйымдардың келісімімен шешіледі және ол бірінші орман орналастыру жиналысында тіркеледі.

Қарағайлы ормандардан шайыр алудың шикізаттық базасы, орманды бағалаудың негізгі ережелеріне сәйкес анықталады.

361. Техникалық және экономикалық тиімділігі бар шыршалы, майқарағайлы және балқарағайлы алқаағаштарда шайыр алуға жарамды учаскелер көрсетілген тұқымдылар бойынша таңдалады. Бұндай алқаағаштарда шайыр алу әдістерімен жүргізілетін көлемі туралы шешім бірінші орман орналастыру кеңесінде қабылданады.

362. Қарағайлы алқаағаштарда шикізат алуға жарамды және төменгі бонитетті ағаштар болған жағдайда ғана шайыр алу жобаланады. Шайыр алу жобасының қажеттілігі өкілетті ұйымдармен шешіледі және бірінші орман орналастыру кеңесінде тіркеледі.

363. Шайыр алуға және тағы басқа да мақсатта пайдалану үшін түбірлерді дайындау орман екпелерін отырғызуға арналған және орман алқаағаштарына зияны тимейтін жерлерде жүзеге асырылады. Қарағайлы түбірлерден шайыр алудың қажеттілігі, олардың ресурстық аудандары бірінші орман орналастыру кеңесінде анықталады.

10. Қосалқы ағаш ресурстарын дайындау

364. Қосалқы ағаш ресурстарына қабық, түбір, бұтақ, тамыр, жапырақ, бүршік жатады. Қосалқы ағаш сүректерінің қажеттілігі және олардың тізімі бірінші орман орналастыру кеңесінде анықталады.

365. Қосалқы ағаш ресурстарын дайындау мүмкіндігінің көлемі мен аудандары, әртүрлі кесу шараларының жобалануына сәйкес болады.

11. Ормандарды қайта қалпына келтіру, оларды дамыту және өнімділігі төмен ағаштарды жаңарту

366. Ормандарды қайта қалпына келтіру және оларды дамыту шаралары шаруашылық шараларды жүргізуге болмайтын жерлерден басқа мемлекеттік орман қорының барлық рұқсат етілген жер категорияларында жүзеге асырылады.

Жобалау жұмыстары орманды пайдаланушылардың көп жылдар бойы, орман екпелері мен табиғи жаңаруды зерттеу жұмыстары кезінде жиналған мәліметтеріне сәйкес жүргізіледі.

Жобаланылатын іс шаралардың құрамына төмендегілер кіреді:

- 1) орманмен қамтылмаған аумақтарға екпе ормандарын отырғызу;
- 2) өнімділігі төмен және бұталы ормандарды жаңарту үшін, жасанды алқағаштарды құру;
- 3) орманды басты мақсатқа пайдалану үшін кесу кезінде жас өскіндерді ескере отырып, олардың табиғи жаңаруының артуына әсер ету;
- 4) табиғи жаңарудың келешекте орман құруына мүмкіншілігі бар аудандарды қалдыру;
- 5) мелиоративтік орман өсіру.

367. Ұдайы өндіру мен орман өсіруді талап ететін және шаруашылық әсер етуге қолайлы учаскелерге енетін орман екпелерінің қоры аралап көріп таксациялау мәліметтері бойынша анықталады:

- 1) шаруашылық құнды тұқымдылардың табиғи жолмен өсуі мүмкін емес орманмен қамтылмаған учаскелер;
- 2) тексеру кезеңінде жаппай кесуге жіберілген басым тұқымдылардың толымдылығы бойынша, табиғи жаңаруы мүмкін емес кеспеағаштар;
- 3) қалпына келтірілген және басқа да орманмен қамтылмаған жерлер (орман мелиорациясы ретінде белгіленген, құмдар, жыралар, балкалар, карьерлер);
- 4) өнімділігі, толымдылығы төмен алқағаштар мен екпе ормандарды отырғызу жолымен қалпына келтірілетін бұталы өсімдіктер.

368. Орман орналастыру кезеңіндегі кеспеағаштардың жасанды жолмен қайта қалпына келтіруді қажет ететін ауданы пісіп жетілген орман астарындағы табиғи жаңаруды және есепті кеспеағаштың нақты және болашақтағы пайдаланылуын ескере отырып есептеу арқылы анықталады.

369. Орман екпелерін отырғызу шаралары белгіленген учаскелерде есептік әдістемелік картасы болмаған жағдайда, орман орналастыру жобасының түсініктеме қағазында отырғызылатын көшеттердің саны және орналасуы көрсетіледі.

370. Алқағаштары қайта құру кезінде ағаштар толық жойылғанда - орман екпелері жаппай жобаланады, ал коридорлар мен толымдылығы төмен телімдердің ашық жерлерінде көшет отырғызған жағдайда - жартылай жобаланады.

371. Табиғи жаңаруға жәрдемдесу тексеру кезеңіндегі тұқымдылардың өскіні нашар кеспеағаштарда, орман астарындағы толымдылығы төмен пісіп жетілген, пісіп келе жатқан және көнерген ағаштарда, ағашы кесілген және басқа да орманы табиғи жолмен өсетін орманмен қамтылмаған жерлерде белгіленеді.

Табиғи жаңаруға қолдан ықпал етудің әдістері төмендегідей болады:

- 1) басты мақсатта пайдалану үшін жаппай кескен кезде, құнды тұқымдылар өскіні мен балауса ағаштарды сақтау мен оларды келешекте күту;
- 2) шаруашылықта маңызы бар өздігінен шыққан ағаштар мен балауса ағаштарды күту;
- 3) сақталған өскіні жеткіліксіз учаскелерде орман екпелерін отырғызу;
- 4) біртіндеп топырағын өңдеу;
- 5) табиғи жаңарып келе жатқан учаскелерді қоршау;
- 6) жаңа кесілген жерлердегі табиғи жаңаруға қалдырылған жас өскіндерді жабайы және үй жануарлары зақым келтірмеуі үшін қоршап қою.

372. Орманның табиғи жаңаруына арналған іс шаралар өткен жылдардағы кесілген жерлерді зерттеу жұмыстарының негізіне сүйене отырып, орманмен қамтылмаған аумақтардағы балауса ағаштардың динамикалық жағдайын талдау арқылы жүзеге асырылады.

Табиғи жаңару учаскелерін таңдау басым тұқымдылардың орман жиегінде және кесілген жерлерде жақсы дамуына байланысты болады.

373. Ормандары ұдайы өндіру немесе табиғи жаңаруға қалдыру жоспарланған учаскелерде іс шаралардың жоспарлары арнайы ведомосқа барлық іс шаралардың түрлері бойынша қорытынды шығарылып және әр отырғызу әдісі бойынша есептік технологиялық картасы көрсетіліп жазылады.

374. Орманды дамыту кезінде жыралардың, балкалардың, құмдардың және тағы басқа ормансыз жерлердің жұмыс көлемі бөлек есептеледі.

375. Ормандарды ұдайы өндіру, өсіру көлеміне байланысты уақытша және тұрақты орман тұқым учаскелерінің саны, орман тұқымбақтарының аудандары мен оларға қажетті орман тұқымдары есептеліп шығарылады.

Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында орман тұқым шаруашылығы мен тұқымбақтарын дамыту, уақытша және тұрақты орман тұқым учаскелерін, аналық және ұластыру плантацияларын салу туралы ұсыныстар беріледі.

12. Ормандарды қорғау

376. Ормандарды өрттерден, заңсыз кесулерден, орманды пайдаланудағы ережелердің бұзылуынан және басқа да ормандарға зақым келтірулерден қорғау үшін орман орналастыру кезінде арнайы іс шаралар жобаланады.

Іс шаралар қолданыстағы ережелер, бұйрықтар мен басқа да құжаттардың негізінде және өткен тексеру кезеңіндегі шаруашылық жүргізуді талдау нәтижелерін ескере отырып жобаланады.

377. Ормандарды өрттерден қорғау. Орман орналастыру жобаларының түсіндірме жазбасында мына мәселелер қаралады:

1) орман пайдаланушылардың шекараларын табиғи өрттердің шығуына байланысты белгілеу.

Олар әр орам немесе оның бөлігі үшін Орман шаруашылығының ғылыми өндірістік орталығында жасалған және Қазақстанның ерекше өрт қауіпі бар ормандарындағы орман өрттерінің алдын алу шараларының жүйесінде келтірілген ұсынымдардағы орман қоры аумақтарын табиғи өрт қауіптілігі кластарына жатқызу шкаласы бойынша анықталады (15 кесте);

2) әр орам немесе оның бір бөлігі үшін табиғи өрт қауіпінің орташа класы, соған кірген телімдердің аудандары арқылы анықталады. Содан кейін орамдар немесе олардың бөліктері, табиғи өрт қауіптілігінің класына байланысты бір өрттік телімдерге біріктіріледі. Өртке қауіпі бар телімдердің ең кіші ауданы сұлбе картасына қарағанда анық көрінеді (шамамен карта масштабында ол 10 мм² кем болмайды). Орманшылықтың өрт қауіпі кластарына бөлінуі бойынша қорытынды мәліметтер орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында келтіріледі;

3) ормандарды өрттен қорғау іс шараларына төмендегілер жатады:

орман өрттерін болдырмаудағы алдын-алу шаралары (елді мекендерде өртке қарсы дәрістер жүргізу; ормандағы өрт қауіпсіздігін сақтауды бақылау; демалушыларды және саңырауқұлақ, жеміс-жидек жинаушыларды жұмылдыру);

орман өрттерінің таралуын тоқтату және оларды қолайлы жағдайда өшіру іс шараларын ұйымдастыру (санитарлық кесулер, кесілген орманды тазалау және қурап қалған ағаштардан тазарту, өртке қарсы жүйелерді құру, каналдар қазу, жолдарды және өртке қарсы су қоймаларын жөндеу);

өрттің шыққан жерін табу (стационарлы бақылау мачталарын жасау, әуеден және жерден бақылау, телефон және радио байланыстарымен қамтамасыз ету);

өртті өшіру құралдары мен күштерін ұйымдастыру (химиялық өрт станциясын ӨХС), өртке қарсы құралдар мен жабдықтарының пункттік орталығын салу, орманды қорғау қызметі мен әуе қызметін ұйымдастыру, тікұшақтар қонатын алаңдарды дайындау, өрт болған жағдайда, жергілікті

кәсіпорындар мен тұрғындарды, өшіруге жұмылдыру);
орманды өрттен қорғауды материалдық-техникалық және қаржылай
қ а м т а м а с ы з е т у ;

4) өрт қауіпі мына жағдайларда 1 класс жоғары белгіленеді:
қылқанды ормандардағы төменгі өрттердің, жоғарғы қабаты өртіне өтіп кетуі
(қалып қалған ағаштардың шашылуынан, қурап қалған ағаштарда) мүмкін
б о л а т ы н ж е р л е р д е ;

ормандардың құрғақ жерлерінде, өрт қауіпі жоғары болатын аудандарының
жекелеген учаскелерінде (ауыл шаруашылық мақсатында пайдаланатын жерлерді
өртегенде, елді мекендер жақын орналасқанда, демалушылардың орманға
келуінің қарқындылығы артқанда);

өндірістік кәсіпорындарға және жалпы пайдаланылатын жолдар мен темір
жолдарға жақын орналасқан ормандарда;

өрт қауіпі бойынша бір бірінен күрделі айырмашылығы бар алқаағаштардың
орамдағы басымдылығына байланысты орамның аумағы бірнеше өрт қауіпі
к л а с ы н а ж а т қ ы з ы л у ы м ү м к і н ;

құрамында биік беткейлер, жайылымдар, шабындықтар және тағы басқа шөбі
калың, орманмен қамтылмаған жерлері бар орамдар, кесу қалдықтары қалған,
өртендері және өлген ағаштары бар алқаағаштар өрт қауіпі класына жатады.

Өрт қауіпіне қарсы іс шараларды жобалау кезінде, орман орналастыру
аймақтарына байланысты жасалған басты жоспарлар мен өртке қарсы
құрылымдардың сұлбесі пайдаланылады.

378. Ормандарды орман заңдарының бұзылуынан қорғау.

Бұрын болған орман орналастыру кезінде орын алған орман заңдарын
бұзушылықтарын талдау негізіне сүйене отырып, ағаштарды заңсыз кесудің
алдын алу, орманды пайдалану ережесінің бұзылуына жол бермеу, санитарлық
ережелерді бұзбау, жануарлар мен өсімдіктер әлемін қорғау, заңдылық актілері
ережелерінің бұзбау туралы ұсыныстар беріледі.

379. Орманшылықтардың аудандарын мастерлік учаскелер мен айналымдарға
б ө л у .

Орманшылықтардың аудандарын шеберлік учаскелер мен айналымдарға бөлу
, олардың аудандарының өрт қауіпі кластарына бөлінуін және оларды пайдалану
бағыттарын, бұрын жүргізілген талдауларды ескере отырып, жүзеге асырылады.

Орман орналастыру кезінде бөлінген аудандардың жобасы кішірейтілген
түрінде сұлбелерде көрсетіледі және арнайы түсіндірме тақырыптарында
жазылады. Мастерлік учаскелер мен айналым аудандары, оларды бақылау
мүмкіншілігіне байланысты, шамамен бірдей болады. Оларды бөлу кезінде ағаш
сүрегі көп дайындалатын және жергілікті тұрғындар жиі баратын орамдарды
қорғау тиімділігіне ерекше назар аударылады.

13. Ормандарды зиянкестерден және аурулардан қорғау

380. Орман орналастыру және орман-патологиялық зерттеулердің нәтижесіне сәйкес (егер олар жүргізілсе) телімдер бойынша кездескен зиянкестер мен аурулардың шоғырлану ведомостары құрастырылады.

Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында, орман патологиясының жалпы бағасы беріледі және орман қорғау іс шаралары ж о с п а р л а н а д ы .

1) алдын алу шараларына төмендегілер жатады:
орман санитарлық талаптарын (кеспеағаштарды, сүректердің қалдықтарын қ о с а ж и н а у) о р ы н д а у ;
қоймалардағы ағаш сүректерін сақтау;
ұяларды орнату;
құмырсқа илеулерін қоршап қою;
екпе ормандар мен мал жаятын жерлерді қоршап қою;
жас ағаштардың ұшар бастарын жануарлар жеп қоймау үшін, қоршап қою (темір және пластмасс спиральдарды орнату және тағы басқалары);
жануарларды үркіту үшін, алқаағаштарды репелленттермен өңдеу;

2) зиянкестерді жою шараларына төмендегілер жатады:
зиянкестердің жаңадан енген ағаштарын таңдау;
зиянкестерге қоңызтұтқы ағаштарды орнату;
уытты және қоңызтұтқы белбеулерді орнықтыру;
желегі бірікпеген екпе ормандарды, алқаағаштарды, плантацияларды, тұқымбақтарды химиялық және биологиялық қорғау әдістерімен өңдеу;
тосқауыл каналдар қазу, жемістерді құртатын саңырауқұлақтарды, жұмыртқа салғыштарды, өрмекші торларын, қуыршақтар мен жәндік құрттарын жинау ж ә н е о л а р д ы ж о й ы п ж і б е р у ;

зиянкестерді жою шаралары жер үсті және авиациялық болып бөлінеді;
3) шаруашылық-ұйымдастыру шараларына мыналар жатады:
зиянкестер мен аурулардың дамуын болжау, шығу ошақтарын қадағалау, сонымен қатар орман-патологиялық зерттеулер мен топырақ қыртыстарын қазу ж ұ м ы с т а р ы н жү р г і з у ;

орман қорғаудың техникалық насихаттарын жасау;
орман қорғауды материалдық-техникалық жағынан қамтамасыздандыру.

Зиянды қалдықтарды бөліп шығаратын өндіріс кәсіпорындарының маңындағы алқаағаштарды зақымдану дәрежесі бойынша аймақтарға бөлу және өлген ағаштардың қорын есептеп шығару.

Ормандардың патологиялық жағдайларын сипаттайтын схемада зақымданған

аумақтар көрсетіледі. Өндіріс кәсіпорындарының қалдықтарына төзімді алқағаштарды отырғызу туралы ұсыныстар беріледі.

14. Орманды қосалқы пайдалану

381. Ормандарда шөп шабу, мал жаю, егіншілікпен айналысу, ақ қайың шырынын дайындау негізгі қосалқы пайдалану түрлері болып табылады.

Шабындықтар, жайылымдар және жыртылған жерлер (орманды қорғау мақсатында және жұмысшылардың осы жерлерді қосалқы пайдалануын қамтамасыз ету мақсатында). Олар қысқа мерзімді пайдалануға беру түріне байланысты былай бөлінеді:

1) орманды қорғау мен орман иеленушісі жұмысшыларының қызметтік жер үлестері;

2) өздерінің шаруашылық мақсаттарына қосалқы пайдалану;

3) қысқа мерзімді пайдалану үшін беру.

Орман орналастыру жобасын дайындау кезінде, ауыл шаруашылығына жарамды жерлердің құнарлылығын арттыруға арналған іс шаралар белгіленеді. Шабындықтардың өнімділігін арттыру үшін техникалық жоспарды жасау қажет болған жағдайда, сол жөнінде ұсыныстар беріледі.

Ормандарға кері әсерін тигізбеген жағдайда, орамдардың барлық немесе бір бөлігінде мал жаюға рұқсат беріледі.

382. Бал ара шаруашылығын дамытудың болашағын негіздеу кезінде таксация мәліметтері бойынша омарталардың қолайлы орындары анықталады және гүлдеу мерзімдерін, нормативтік және жергілікті мәліметтерді ескере отырып, бал өндірудің өнімділігі есептеледі. Орман орналастырудың есептері бойынша бал ара шаруашылығын дамыту, омарталар мен ара ұяларын тиімді орналастыру және тауарлық баллды өндіру жөнінде ұсынымдар жасалады.

383. Ақ қайың азықтық шырындарын дайындау мүмкіндігі арнайы әдістемелік нұсқаулар бойынша анықталады. Құрамында үш немесе одан көп, пісіп жетілген, кесуге белгіленген ақ қайың ағаштары болса, олар есепке алынады. Ағаштардан шырын алу кесілуге 5 жыл қалған кезде ғана рұқсат етіледі және олар өңдеуге жағдай болған кезде жобаланады.

384. Жабайы өскен жеміс-жидек пен жаңғақты дайындау. Орманды таксациялау кезінде учаскелердегі жеміс-жидектің және жаңғақтың әр түрінің биологиялық өнімі әр аймақтарға арналған кесте арқылы анықталады. Көп жылдық орташа шаруашылық өнімділік әр түрге белгілі бір мөлшерде (биологиялықтан) қолданылады. Осыған байланысты, экономикалық жағдайын және учаскелердің қолайлығын ескере отырып, жеміс-жидек және жаңғақты жинау мүмкінділігінің көлемі ұсынылады. Сонымен қатар, жабайы жемісті және

жаңғақ беретін ағаштар мен бұталардың өнім беруін арттыру туралы іс шаралар белгіленеді.

385. Саңырауқұлақ, жидек, дәрілік және техникалық шикізаттарды дайындау таксациялау мен өнімділігін зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып жобаланады. Дайындауға қолайлы учаскелер орташа биологиялық, көп жылдық және шаруашылық өнімділігі мен олардың көлемі арнайы бекітілген нормативтер бойынша анықталады.

386. Учаскелердегі азықтық, дәрілік техникалық және сүрексіз шикізаттың саны, орманшылықтың және орман пайдаланудың барлық қорытындысы келтірілген ведомосына енгізіледі. Орман орналастыру кезінде кездескен шикізат көздерінің шаруашылық өнімділігі төменде келтірілген әдістемелердің нормативтері бойынша есептеледі (жидектілерге, шөптесін және дәрілік өсімдіктер үшін - ауданында кездескен өсімдіктердің барлығы жүз пайыз деп алынады; жаңғақтылар, жабайы жемістілер, жидекті ағаш тұқымдылар және бұталылар үшін - толымдылығы бойынша, 1 гектардағы түбір саны - шикізат дайындалатын тұқымның құрамындағы үлесі бойынша). Қосалқы пайдаланудағы тұқымдылар бойынша дайындалатын шикізаттардың жалпы көлемі туралы мәліметтер орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасында жазылады.

387. Балық шаруашылығы, аңшылық, саңырауқұлақтан тауарлық өнімдерді өндіру бойынша ұсынымдар тиісті жағдайда және орман орналастыруға тапсырыс болған жағдайда ғана (қосымша төлемге) жасалады.

15. Жануарлар әлемін қорғау

388. Аңшылық жұмыстарын, орман орналастырумен қатар жүргізгенде (бұрын аңшылық орналастыру жұмыстарын жүргізген мәліметтері бар болған жағдайда), бұл тарау жасалмайды. Бірақ орман орналастыру жобасында аңшылық орналастыру құжаттарына сілтеме жасалады. Орман орналастыру кезінде, аңшылық құру құжаттары (іс қағаздары) болмаған жағдайда, орман пайдаланушылардың шекара аумағын мекендеп жүрген жануарлардың кездесу саны келтіріледі. Сонымен қатар, жануарлар мен құстардың санын көбейтуде ұя салуға қолайлы және жарамды жерлердің қоректік, қорғаныштық қасиеттерін арттыру, қысқы қолдан қоректендіру учаскелерін жақсарту, жыртқыштардың санын қысқарту, адамның әсерінен болатын қауіптерді азайту мақсатында биотехникалық шаралар жасалады.

389. Биотехникалық шаралардың негізгі түрлері:

- 1) кейбір қоюланып кеткен балауса ағаштарды күту үшін кесу шараларын а л ы п т а с т а у ;
- 2) жабайы кекіліктер шоғырланған жерлерде, басты мақсатта пайдалану

к е с у л е р і н е   т ы ҥ ы м   с а л у ;

3) кекіліктер шоғырланған жерлерге, екпе ормандарды отырғызу жұмыстарын   т о қ т а т у ;

4) жабайы орман құстарының жұмыртқа басуына байланысты, барлық шаруашылық   і с   шараларды   т о қ т а т у ;

5) жас ағаштары бар жерлерге мал жаюға тыйым салу;

6) құстардың жұмыртқа басу кезеңіне байланысты шабындықтарды реттеу;

7) күту үшін кесу жұмыстарын жүргізген кезде, тығылатын жерлерді (тығыз өскен орман асты тұқымдыларын және жас өскіндерді) жеміс-жидек ағаштарын және бұта өсімдіктерін қалдыру немесе олардың құрамына екпе ормандарды е ң г і з у ;

8) биотехникалық құрылыстарды салу, жасанды қоректендірулерді, суаттарды, қоректендіру алаңдарын, көлеңкелеу шатырларын жасау.

390. Ауланатын жануарларды қорғаудың негізгі іс шараларының түрлері тө мен де г і д е й :

1) заңсыз аң аулаушылықтарымен күресу;

2) жаппай насихаттау жұмыстарын жүргізу (плакаттар ілу, аншлагтар қою, баспаларға мақалалар жариялау, радио және телеарналардан хабарлау, мектептерде оқушыларға түсіндіріп айту);

3) қаңғып жүрген иттерді, мысықтарды және қасқырларды ату;

4) құстардың жұмыртқа басуына, тұяқты жануарлардың төлдеуіне, індері бар жерлерге, шаруашылық іс шараларына тыйым салынған аумақтарға бақылау жасау.

16. Жұмысшы кадрлар және оларды басқару

391. Өндіріс орнын басқару, ұйымдастыру мәселелері жан-жақты қаралады және барлық штат жұмысшыларының оптималдық құрамына байланысты (орманшылықтарды және орман күзетін басқарып отырған жұмыскерлерді қоса) білімділік деңгейлеріне талдау жасау ұсынылады. Өндіріс орнын жұмысшы кадрлармен қамтамасыздандыру мен маусымдық жұмыстарға кадрларды тартуға талдау жасалады және ұсыныстар қарастырылады.

17. Жоспарланатын орман шаруашылық іс шараларының экологиялық және экономикалық негізделуі

392. Жобаланатын орман шаруашылық шаралар нарық жағдайында орман шаруашылық өндірісінің негізгі тауары ретінде орман орналастыру белгілеген басты және аралық пайдаланудың жыл сайынғы нормалық мөлшерінде өсірілген сүректі алумен негізделеді. Сонымен қоса, сүректі өнімдер де (шайыр, орманды

қосалқы пайдалану және тағы басқа) орман орналастыру жоспарында қарастырылған жылдық көлемнің артуына байланысты тауар болып саналады.

Ормандардың табиғи ортаны құрау, су қорғау және басқа да пайдалы қасиеттерінің экологиялық, әлеуметтік және экономикалық маңызы бар. Қойылған талаптардың бәріне сәйкестігі бойынша олардың құндық бағасы а н ы қ т а л а д ы .

Есептік кеспеағаштар мен іс шаралардың орман құрамының бір қалыпқа келуіне әсерін тигізу тиімділіктің негізгі көрсеткіші болып табылады. Бұл мақсатта орман орналастыру жұмыстарының соңына таман сүректіңді, бұталы және басқа да тұқымдылардың көрсеткіштерінің болжамалы өзгеруі көрсетіледі.

Экономикалық қалыптасудың көлемі мен жобаланған орман шаруашылық іс шаралардың тиімділігі, іс жүзіндегі құнды нормативтік төлқұжаттарға сәйкестендіріліп орындалады.

393. Алдағы тексеру кезеңіне жобаланған орман шаруашылық шаралардың (жыл сайынғы) көлемін орман орналастыру жылындағы және оның алдындағы орман орналастыру белгілеген көлемдермен салыстыру көрсеткіштері келтіріледі . Сондай-ақ, орманмен қамтылған жерлердің 1 гектарындағы пайдалану қарқынын 1 га-дағы орташа өскінмен салыстыру нәтижелері келтіріледі. Жобаланған орман шаруашылық шаралардың тым кіші немесе тым үлкен көлемі (орманмен қамтылған жерлердің 1 гектарындағы орташа өскінмен с а л ы с т ы р ғ а н д а) т а л д а н а д ы .

Ормандарды ұдайы өндіру көлемдері ормандануды талап ететін орманмен қамтылмаған жерлермен (аудандармен) салыстырылады.

Орманмен қамтылмаған жерлердің ормандарды ұдайы өндіру шараларымен толық қамтылмауының себептері келтіріледі.

394. Жер жағдайларының және басым тұқымдылардың орман орналастыру кезіндегі негізгі таксациялық көрсеткіштерінің өзгеруі төмендегідей болуы м ү м к і н :

орман иеленушісінің жалпы ауданы бойынша;
орманмен қамтылған жерлердің ауданы бойынша;
орманмен қамтылмаған жерлердің ауданы бойынша;
алқаағаштардың жалпы қоры бойынша;
орманмен қамтылмаған жерлердің 1 гектардағы орташа қоры және жекелеген тұқымдылар мен бұталардың түрлері бойынша;
жалпы ауданның 1 гектарындағы орташа қоры бойынша;
1 гектардағы орманмен қамтылған жерлердің орташа жылдық өсімі бойынша;

1 гектардағы шөп шабудың өнімділігі бойынша.
Барлық көрсеткіштер бойынша, ұсынылатын өзгертулердің нақты талдануы

көрсетіледі. Орман орналастыру кезеңінде жобаланған шаруашылық іс шаралары , тиімділігінің жалпы қорытындысы беріледі.

395. Жобаланатын шаруашылық іс шараларға қойылатын экологиялық т а л а п т а р .

Орман шаруашылық іс шараларын жобалау кезінде, олардың санитарлық және экологиялық жағдайын жақсартуға, алқаағаштардың өнімділігін арттыруға, орманда өрт қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінеді.

Қоршаған ортаға кері әсерін тигізетін жерлерде санитарлық-гигиеналық, ландшафтты-эстетикалық, су реттегіш және басқа да жағымды жақтарын арттыру мақсатында орман шаруашылық және басқа да іс шараларын белгілеу керек. Бірінші кезекте, орманның экологиялық жүйесіне кері әсер ететін зиянды қалдықтарды бөліп шығаратын өндірістік кәсіпорындардың жанындағы ормандарды күту және олардың деградацияға ұшырауына жол бермеу бойынша ұсынымдар беріледі.

12 Тарау. Орман орналастыру жобаларының ормандарды мақсатты пайдаланудағы аймақтық жағдайларға байланысты ерекшеліктері 1. Таулы ормандардағы шаруашылық іс шаралардың ерекшеліктері

396. Таулы ормандардағы, орман орналастыру жобаларының қосымша ерекшеліктеріне төмендегілер жатады:

1) Республикадағы орман қоры аудандарын беткей тіктігіне байланысты бөлудің көрсеткіштері 16 кестеде келтірілген;

2) орман шаруашылық іс шаралар таулы орман беткейлерінің тіктігі мен басқа да ерекшеліктері ескеріле отырып қарастырылған ережелер мен ұсыныстарға сәйкестендіріліп жобаланылады;

3) орман шаруашылық іс шараларын жобалау орамдарға көліктердің бару мүмкіндігіне байланысты болады. Барлық орамдар көлік бара алатын немесе бара алмайтын болып жіктеледі.

Көліктердің баруына қолайлыларына жолы бар, жылдың қай мезгілінде де трактор мен автокөлік өтуіне жарамды орамдар жатады.

Орамдарды көліктердің бару мүмкіндігіне байланысты жіктеу 1-ші орман орналастыру кеңесінде дайындық жұмыстардың қорытындысын белгілеу кезінде жүргізіледі ;

4) орман қорының сипаттамасы мен жобаланатын орман шаруашылық шаралар туралы мәліметтер горизонталды кескінге келтірілген аудандары

б о й ы н ш а

к ө р с е т і л г е н ;

5) ормандар таулы ормандарға Орман қоры жерлерін таулы ормандарға жатқызу жөніндегі техникалық нұсқауларға жатқызылады (17 қосымша).

2. Шөлді ормандарда, орман шаруашылық іс шараларын жобалаудың ерекшеліктері

397. Шөлді ормандарда, орман шаруашылық іс шараларын жобалау кезінде жайылымдардың тиімді пайдаланылуы ескерілуі керек.

Құмды тоқтату және топырақ эрозиясын болдырмайтын ағаш-бұта, шөптесін өсімдіктердің мал жаю салдарынан зақымдануынан қорғайтын іс шаралар жобаланады. Көшетін құмдарды тоқтатуға байланысты іс шаралар да белгіленеді.

3. Мәдени-сауықтыру мақсатындағы және ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда жобаланылатын іс шаралардың ерекшеліктері

398. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен мәдени-сауықтыру мақсатында пайдаланылатын ормандардағы іс шаралар Қазақстан Республикасының Ерекше қорғалатын аумақтары туралы Заңы мен орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасындағы арнайы бағдарламаға және өкілетті орган бекіткен жұмыс ережелеріне сәйкес белгіленеді.

399. Мәдени-сауықтыру ормандарында шаруашылық іс шараларын жобалаған кезде, орман қорының көлемі мен шекарасының негізделуі, атқаратын қызметі бойынша бөлінуі, демалушылардың жаппай келуі аумақтың рекреациялық жүктеліміне сәйкес анықталады.

Ормандардың тұқымдық құрылымы бойынша, оларды қорғау және аумақтарды сәулеттендіру шаруашылық іс шаралар жүйесі жасалады.

Санитарлық-гигиеналық және эстетикалық қасиеттеріне байланысты, демалушыларға жасалған жағдайлардың орман орналастыру кезеңінің соңында жобаланған шаруашылық іс шараларының тиімділігі анықталады.

400. Демалу мақсатында пайдаланылатын мемлекеттік орман қорының барлық жерлерінде олардың эстетикалық қасиеттерін арттыру мен ормандардың құлдырауын болдырмау және пайдалану кезінде жағымды өсімдіктерін қалыптастыру іс шаралары жүргізіледі.

Жасыл аймақтарда әлемдік жануарлар мен биотехникалық іс шараларына жұмылдыру мақсатында, жағымды жанға-жай рекреациялық бағыттар жобаланады.

401. Ғылыми маңызы бар ормандар үшін, орман орналастырудың түсініктеме жазбасында өткен тексеру кезеңіндегі шаруашылық қызметін талдаумен қатар ғылыми зерттеулерден алынған нәтижелеріне, олардың тиімділігін бағалай отырып, толық талдау жүргізіледі. Зерттеулерден алынған нәтижелерді орман шаруашылығына ендіру туралы ұсыныстар беріледі.

Жобаланатын іс шараларда ормандардың мақсаты, ғылыми зерттеулер мен тәжірибелік өндіріс жұмыстарының тақырыбы ескеріледі. Бұл тақырып орман иеленушісінің ғылыми бөлімшесімен атқарылатын жұмыстардың нәтижелері бойынша құрастырылады. Бірақ бұл тек өкілетті органның рұқсатымен жасалады.

Шаруашылық жұмыстарды жобалаған кезде, орман шаруашылығы бойынша қолданыстағы құжаттардан ауытқуға болады (егер бұл зерттеулердің әдістемесінде келтірілген болса). Бірақ бұл өкілетті ұйымның арнайы рұқсаты болғанда ғана жүзеге асырылады.

Оқу мақсатында пайдаланатын ормандарда жүргізілетін іс шараларда оқу орындары жүргізетін студенттердің тәжірибелік жұмыстары ескеріледі.

402. Мәдени-сауықтыру мақсатында пайдаланылатын ормандарда орман шаруашылығын жүргізуді ұйымдастыру белгіленген тәртіп бойынша бекітілген техникалық нұсқаулармен немесе жұмыс ережелерімен реттеледі.

4. Аңшылық шаруашылығына бекітілген орман қорларындағы шаруашылық іс шараларын жобалаудың ерекшеліктері

403. Аңшылық шаруашылығына бекітілген орман қорларында ауланатын жануарларды қорғау және қайта қалпына келтіру шаралары бойынша ішкі шаруашылықта бар мәліметтердің негізінде жасалған ұсыныстар беріледі (аңшылық шаруашылығын орналастыру болмаған жағдайда орман пайдаланудың мәліметтері алынады).

Орман орналастыру жобаларында 1000 гектар жердегі кездескен жануарлар санының тізімі көрсетіледі. Аңшылық шаруашылығын ұйымдастыру немесе таксациялау кезеңіндегі мәліметтерге сүйене отырып, орман қоры бойынша жануарлардың шаруашылыққа тигізетін кері әсері жөнінде қорытынды шығарылады. Жануарлардың мекен етуіне қолайлы жағдай жасау үшін, шаруашылық іс шаралар жобаланады.

404. Шаруашылық іс шараларын жобалау кезінде мыналар қарастырылады:

1) құрлар топтасқан жерлерді, су жағалауларындағы жолақты ормандарды, құндыздар мекендеген жерлерді, қорықтарды ерекше қорғалатын учаскелері категориясына жатқызу;

2) құр мен шілдердің топталған жерлеріне орман екпелерін отырғызудан бас

т а р т у ;

3) көктемгі және күзгі кезеңде жануарлардың төлдеу жерлерінде істелінетін шараларды шектеу ;

4) улы химикаттар мен тыңайтқыштардың қолданылуын шектеу.

Орман шаруашылық қызметі мен орман пайдалану аңшылық және орман шаруашылықтарына зиян келтірмей, олардың тиімділігін қамтамасыз етеді.

405. Қазақстан Республикасындағы аңшылық шаруашылығының ішкі шаруашылығы арнайы тапсырыс бойынша (солардың қаржыларына) қолданыстағы әдістемелік нұсқауларға сәйкес орналастырылады.

5. Мемлекеттік қорғаныштық орман жолақтарында шаруашылық шараларды жобалау ерекшеліктері

406. Мемлекеттік қорғаныштық орман жолақтарының жағдайы орман қорларының басқа категорияларынан бөлек, таксациялау сипаттамаларының ерекшеліктеріне байланысты талданады.

Орман шаруашылық шаралар өскен жерлеріне сәйкес жобаланады және алқағаштардың биологиялық төзімділігі мен өміршеңдігін арттырады. Арнайы ұсыныстар бойынша, алқағаштардың тіршілік жасының қайталану кезеңіне сәйкес күтіп-баптау кесулері белгіленеді. Қажеттілігі жоқ ағаш пен бұталардың өскіндерімен күресу және қанағаттанарлықсыз, құндылығы төмен қорғаныштық орман жолақтарын қайта құру шараларын белгілеу. Алқағаштары қурай бастаған және құлдырау жасына жеткен жерлерге, табиғи жаңаруы мүмкін болатын немесе орман екпелерін отырғызу жоспарланатын жерлерге, әсіресе негізгі басым тұқымды ауыстыру қажет болған жағдайда, кесулер белгіленеді. Қорғаныштық орман жолақтарын қалпына келтіру үшін бірінші кезекте сүрек және бұта тұқымдылары (құрғақшылық пен ыстыққа, аязға, тұзды жерлерге және зиянкестер мен ауруларға қарсы тұра алатындарын) жобаланады.

6. Самырсын алқағаштарында орман шаруашылық шараларын жобалау ерекшеліктері

407. Самырсын алқағаштарындағы, орман орналастырудың алдына қойылған мәселелердің негізгілері төменде көрсетілген:

1) самырсын ағаштары кесілген және өлген жерлерде, олардың қайта жаңаруын қамтамасыз ету ;

2) самырсын алқағаштарында басқа тұқымдардың алмасуына жол бермеу және құрамында самырсын ағаштары бар аумақтарда күтіп-баптау кесулерінің тиімділігін арттыру ;

3) самырсындардың тұқым беруін арттыру ;

- 4) самырсын ағаштарын, аралық кесу кезінде тиімді пайдалану;
- 5) самырсын ағаштарының жағымды қасиеттерінің барлығын, сарқылтпай-үздіксіз және кешенді пайдалану;
- б) жаңғақ беретін ағаштардың барлығын кешенді пайдалану және төмен өнімді алқаағаштарды қайта жаңарту;
- 7) бірінші кезекте жалпақ жапырақты орман астарынан самырсын өскіндерін босату мақсатында, оларды қалпына келтіру қорын анықтау.

Сонымен қатар, самырсындардың бар көлемдерін сақтау және оларды арттыру жолдары бойынша басқа да шаруашылық іс шаралары қарастырылады.

408. Орман шаруашылық шаралары, ғылыми-зерттеу институттарымен жасалған және өкілетті ұйымдармен бекітілген ережелеріне сәйкес жобаланады немесе олар жоқ болған жағдайда, барлық мәселелер бірінші орман орналастыру жиналысында шешіледі.

7. Емен ағаштарындағы шаруашылық іс шараларын жобалау ерекшеліктері

409. Емен алқаағаштарындағы орман орналастыру жобасының негізгі мәселелері болып мыналар табылады:

- 1) емен ағаштарының өнімділігі мен төзімділігін арттыру;
- 2) тамыр атпалары арқылы шыққан емен ағаштарын, тұқымдық ағаштармен алмастыру;
- 3) еменнің тұқымдық жолмен жаңаруын, оларды қалпына келтіруді максималды пайдалану;
- 4) аралас, күрделі құрамды алқаағаштарды қалыптастыру;
- 5) емендердің кері әсерлерге және ауруларға төзімді түрлерін пайдалану.

410. Орман екпелері селекциялық негізде жобаланады.

Селекциялық базаға сәйкес, жоғарғы өнімді плюсті ағаштар бар болған жағдайда, орман тұқым плантациясын және орман тұқым учаскелерін салу жобаланады.

Алқаағаштардың құрамында емен болған жағдайда, орманды күту үшін кесуді жобалау олардағы қосалқы ағаштардың шығуына жол бермеуіне бағытталады.

13 Тарау. Өндіріске орман орналастыру жобаларын ендіруге авторлық қадағалау 1. Авторлық қадағалаудың мақсаттары

411. Орман орналастыру ұйымына жасаған орман орналастыру жобаларының орман иеленушілерімен орындалуын авторлық қадағалау - жобаланған орман шаруашылық шаралар көлемінің орындалуын және ағымдағы өзгерістерді орман

орналастырудың материалдарына, орман есеп құжаттарына енгізу сапасын тексеру мақсатында жүргізіледі.

412. Авторлық қадағалауды жүргізу бағдарламасына сәйкес (26 қосымша) жүргізіледі.

2. Авторлық қадағалауды ұйымдастыру

413. Авторлық қадағалау орман орналастыру жұмыстары 4-6 жыл бұрын жүргізілген орман жерлерінде жасалады.

414. Авторлық қадағалауды орман орналастыру жобасын жасаған орман орналастыру ұйымы орман иеленушінің өкілдерінің қатысуымен жүргізеді.

415. Авторлық қадағалау жүргізілетін объектісін өкілетті орган анықтайды.

416. Авторлық қадағалаудың жетекшісі болып орман орналастыру жобасының авторы немесе сол жобаны дайындаған мамандардың бірі тағайындалады. Жеке жағдайларда басқа да мамандар қатыстырылады.

417. Орман иеленушілері авторлық қадағалауды жүргізетін мамандарға қажетті техникалық, есеп беру және планды-картографиялық құжаттамамен танысуға мүмкіндік береді, кесу жұмыстары және орман шаруашылық шаралар жүргізілген жерлерді көрсетеді, сондай-ақ оларды көлікпен, кеңсемен, тұрғын үймен қамтамасыз етеді.

418. Авторлық қадағалау бойынша далалық жұмыстар төменде келтірілген бағдарламаға сәйкес құрастырылған есеп берумен аяқталады. Берілген есепте орман шаруашылығын жүргізуде жинақталған тәжірибе мен кемшіліктер, жобаланған және нақты атқарылған шаралардың орман орналастыру жобасына сәйкестігі, жіберілген кемшіліктер және оларды жою бойынша ұсынымдар келтіріледі.

Онда сондай-ақ орман орналастыру жобасындағы кемшіліктер көрсетілуі және тиісті өзгерістер енгізілуі мүмкін.

419. Далалық жұмыстар аяқталғаннан кейін 1 айдың ішінде орман иеленушісіне, облыс әкімшілігіне (орман иеленуші оның қарамағында болған жағдайда), аймақтық және өкілетті органдарға авторлық қадағалау нәтижелері бойынша есеп беріледі.

420. Авторлық қадағалаудың нәтижелері 1 айдың ішінде аймақтық органның өкілінің қатысуымен әкімшілікте (орман иеленушісі оның қарамағында болған жағдайда) немесе аймақтық органда (орман иеленушісі тікелей өкілетті органға қарасты болған жағдайда) орман орналастыру ұйымы өкілдерінің қатысуымен қаралады.

Авторлық қадағалау нәтижелері бойынша кемшіліктер тым көп болған жағдайда облыстағы барлық орман иеленушілерінің өкілдері қатыстырылады.

3. Авторлық қадағалаудың міндеттері

421. Авторлық қадағалау кезінде төмендегідей мәселелер талданады:
орман иеленушілердің өз жұмысында орман шаруашылық қызметін жоспарлау мен оны іске асыру кезінде және орман ресурстарын тиімді пайдалану мен ұдайы өндіруде орман орналастыру жобасындағы ұсынымдарды қолдану толықтығы мен сапасы;

нақты орындалған жұмыс көлемдері мен оларды жүргізу технологиясының, орналасуы мен орман шаруашылық шаралардың орман орналастыру жобасына сәйкес болуы;

орман орналастыру, орман қоры мен орман кадастрын есепке алу материалдарына ағымдағы өзгерістерді енгізу толықтығы (27 қосымша); орындалған шаруашылық шаралардың орман орналастыру белгілегендерден ауытқу дәрежесі мен себептері;

орман орналастыру жобалаған шаралардың орман шаруашылығын жүргізу бағыттары мен экономикалық жағдайларына сәйкестігі.

422. Авторлық қадағалаудың нәтижелері бойынша орман орналастыру ұйымы :

орман шаруашылық шараларын жүргізу технологиясы мен сапасын жақсарту жөнінде ұсынымдар береді;

орман иеленушісінің орман шаруашылық жұмыстарын атқару кезінде жіберілген кемшіліктері елеулі және қаңға қайшы болған жағдайда ол туралы жоғары тұрған ұйымға хабарлайды.

14 Тарау. Орман карталарын құрастыру 1. Орман карталарын құрастыру ерекшеліктері

423. Жүргізілген орман орналастыру материалдары бойынша жасалатын планшеттердің, алқаағаш пландарының карта-схемалардың (бұдан әрі - орман карталары) түрі, масштабы, мөлшерлері 17 кестедегі мәліметтерге сәйкес болады .

424. Орман орналастыру планшети геодезиялық немесе топографиялық негізде құрастырылатын негізгі планды-картографиялық құжат болып табылады.

Алқаағаштардың пландары мен схемалық карталары планшеттердің (пландардың) кішірейтілген фотокошірмелерін құрастыру әдісімен жасалады. Бірақ басқа да ресми қабылданған әдістер қолданылуы мүмкін, мысалы дәлдігі мен сапасын қамтамасыз ететін автоматтандырылған әдістер.

425. Планшеттер мен орамдардың және таксациялық телімдердің аудандары сызылып, фотокекіндермен немесе кескіндермен (абрис) салыстырылып

тексерілгеннен кейін есептеліп шығарылады.

Планшеттер және тік сызықты соқпақтармен шектелген орамдардың аудандары екі мәрте геометриялық әдіспен есептеліп шығарылады.

Планшет бөліктері және қисық сызықтармен шектелген бүтін орамдардың аудандары 4 мәрте планиметрмен өлшеу арқылы анықталады. Орамдар мен планшеттердің нақты ауданы ретінде жасалған өлшемдердің орташа арифметикалық мөлшері алынады (ауытқуы ± 1 пайыз). Есептеліп шығарылған орман аудандарының планшет ауданынан ауытқуы ± 1 пайыздан аспайды. Түзетілген және бүтін га дейін жинақталған орам аудандары нақты болып е с е п т е л е д і .

Таксациялық телімдердің аудандары, оларды екі мәрте планиметрмен өлшеу және үтірден кейін бір белгі дәлдігімен есептеп шығару арқылы анықталады. Екі өлшемдердің орташасы нақты ауданы болып табылады. Тік бұрышты және кіші телімдердің ауданы палеткамен анықталады. Сызықты планшет жүктелімі элементтерінің аудандары (жолдар, соқпақтар) олардың ені мен ұзындығы б о й ы н ш а а н ы қ т а л а д ы .

Телім аудандарының қосындысы мен орман аудандарының сәйкессіздігі ± 2 пайыздан аспайды. Телімдердің ауданы 10 га асқан жағдайда ол сан бүтін га дейін жинақталады, ал 10 га-дан кем болса - жинақталмайды (орман орналастырудың барлық разрядтарында).

Планшеттер мен орамдардың және телімдердің аудандарын есептеп шығару ерекшеліктері қосымшада келтірілген (28 қосымша).

Аудандардың дұрыс есептеліп шығарылуын, оларды планшеттер мен орамдардың, таксациялық телімдер мен басқа да элементтердің жалпы санының 10 пайызынан кем емес көлемінде қабылдайтын маман тексереді.

Орамдар мен телімдердің есептелген және тексерілген аудандары таксациялық карточкаларға енгізіледі. Пландар мен планшеттерге тек телім нөмірлері түсіріледі.

426. Барлық пландық-картографиялық материалдардың түпнұсқаларына орман орналастыру жұмыстары мен орамдарды таксациялауға қатысқан орындаушылар, түпнұсқаларды құрастырушылар және орман орналастыру партияларының бастықтары қол қояды.

427. Орман карталарын жасау әдістері, олардың мазмұнына, жүктеліміне, дәлдігіне, сапасына, қолданылатын шартты белгілер жүйесіне қойылатын талаптарға, Орман карталарын жасау жөніндегі техникалық нұсқауларға сәйкес болады (29 қосымша).

2. Цифрлы орман карталарын құрастыру

428. Белгіленген масштабты цифрлық орман карталары орман орналастыру кезінде орман картографиясының автоматтандырылған жүйесі арқылы құрастырылады және жеке телімдердегі өзгерістер туралы графикалық мәліметті жаңартып отыруға мүмкіндік беретін картографиялық мәліметтер банкін құру мен жүргізудің негізі болып табылады. Мәлімет жинау картографиялық негізді автоматтандырылған әдіспен құрастыру, картографиялық және орман орналастыру жүктелімін планшетке түсіру, сондай-ақ аэрофотосуреттерді өңдеумен қатар жүргізіледі.

Телімдердің толық таксациялық сипаттамасы картографиялық және телімдер бойынша таксациялық мәліметтер базасын біріктіру арқылы алынуы мүмкін. Картографиялық мәліметтер банкіндегі көрсеткіштер бойынша жаңартылған орман картасы немесе оның қағаздағы фрагменті немесе дисплейдегі кескіні шығарылады.

Орман орналастыру ұйымы орман орналастыру кезінде картографиялық мәліметтер банкін келісім-шарт бойынша жасайды. Цифрлық орман карталары мен картографиялық мәліметтер банкін жасау үшін өнеркәсіпте пайдаланылатын орман картографиясының автоматтандырылған жүйесі қолданылады.

1 кесте

Орман орналастыру жұмыстарының разрядтары

Орман орналастыру разряды	Планшеттер масштабы	Орташа таксациялық телімнің максималды ауданы, га	Таксациялық телімнің минималды ауданы, га
1	2	3	4
1 (бірінші)	1 : 10000	3-10	0,1
2 (екінші)	1 : 10000 1 : 25000	11 - 20 11-30	0,1 0,5
3 (үшінші) (зерттеу)	1 : 25000 1: 50000	31 және жоғары 31 және жоғары	1,0 5,0

2 кесте

Орман орналастыру жұмыстарының қайталану мерзімі

N	Орман иеленушілері	Орман орналастыру жұмыстарының қайталану мерзімі
1	2	3
1.	Мемлекеттік орман және жануарлар дүниесін қорғау мекемелері	10-15
2.	Мемлекеттік табиғи қорықтар	20-25
3.	Мемлекеттік ұлттық табиғи парктер және мемлекеттік табиғи орман резерваттары	10-15
4.	Басқа орман иелері	Келісім бойынша, бірақ 25 жылдан көп емес

3 кесте

Орман орналастыру жұмыстарын тексеру тәртібі

Кім тексереді	Далалық кезеңдегі тексеру саны
1	2
Орман орналастыру ұйымының басшылығы	2 орман орналастыру партиясынан кем емес (бір партиядан 1-2 маман)
Орман орналастыру партиясының бастығы	Барлық орман орналастыру мамандарын бір маусымда 2 реттен кем емес
Орман иеленушілері бағынатын өкілетті орган	Өз шешімдері бойынша, бірақ облыстағы әр объектіде 1 маманнан кем емес
Орман иеленушілері	Объект аумағында жұмыс істейтін барлық мамандарды, бір маусымда 1 реттен кем емес

4 кесте

Алқаағаштардың тауарлық кластары

Тауарлық класы	Кәделік сүректің шығымы және кәделік ағаштардың тиісті саны %%			
	кылқан жапырақты алқаағаштар, бал карағайдан басқасы		жапырақты алқаағаштар және бал карағай	
	қ о р ы бойынша	кәделік діңнің саны бойынша	қоры бойынша	кәделік діңнің саны бойынша
1	2	3	4	5
1	81 және жоғары	91 және жоғары	71 және жоғары	91 және жоғары
2	61-80	71-90	51-70	66-90
3	60-қа дейін	70-ке дейін	31-50	41-65
4	-	-	30-ға дейін	40-қа дейін

5 кесте

Таксациялық көрсеткіштерді анықтау дәлдігінің нормативтері

N	Таксациялық көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Таксациялық көрсеткіштерді анықтауда рұқсат етілетін ауытқулар "+" , "-"
1	2	3	4
1.	1 га-ғы қор		
	а) басты мақсатта пайдалануға кесуге белгіленген алқаағаштарда	%	15
	б) барлық қалған алқаағаштарда	%	20
2.	1 га-ғы қима ауданның жиынтығы	%	12
3.	Орташа биіктігі:		
	а) биіктігі 2,5 м дейінгі сексеуілдер, алқаағаштар бұталар	м	0,1
	б) биіктігі 2,6-дан 5 м дейінгі сексеуілдер, алқаағаштар және бұталар	м	0,5
	в) биіктігі 15 м дейінгі алқаағаштар 15 м жоғары	м %	1,0 10,0
	Орташа диаметрі:		

4.	а) сексеуілдің түбір аузындағы диаметрі 20 см дейін к е з і н д е 22 см және жоғары сексеуіл желегінің диаметрі 3,2 м дейін 3,4 м және жоғары	см с м с м см	2,0 4 , 0 2 0 , 0 40,0
	б) бұталар 1,3 м биіктігінде	см	1,0
	в) алқағаштарда 1,3 м биіктікте орташа диаметрі 20 см дейін 22 см және жоғары	с м %	2 , 0 10,0
5.	Құрамының коэффициенті	бірл	1
6.	Толымдылығы	бірл	0,1
7.	О р т а ш а ж а с ы : с е к с е у і л д е р бұталар 1-2 жылдық жас класы 5 жылдық жас класында алқағаштар 40 жасқа дейін 45-тен 100-ге дейін 110 жыл және одан жоғары	ж ы л ж ы л ж ы л ж ы л жыл	5 1 5 5 1 0 20
8.	Тауарлық класы		ауытқу жоқ
9.	Бонитет класы		ауытқу жоқ
10.	Орман өсу жағдайының типі, орман типтерінің тобы		- 4 -
11.	1 га-ғы өскін саны	дана	500
12.	Барлық таксациялық көрсеткіштер үшін жүйелі қателер мен екі есе ауытқуларға рұқсат етілетін шаманың шегі	%	5

6 кесте

Шеңберлі қайта есептеу алаңшаларының радиустары

Толым-дылығы	Шеңберлі қайта санау алаңдарының алқағаштың орташа диаметріндегі, см, радиусы, м,				
	Алқағаштың орташа диаметрінде, см				
	10-ға дейін	20	24	28	32 және жоғары
1	2	3	4	5	6
Көлденең шеңберлі алаңының радиусы, м					
0,3-0,4	1 1 , 3	1 1 , 3	1 3 , 8	1 7 , 8	1 7 , 8
0,5-0,6	9 , 8	1 1 , 3	1 1 , 3	1 3 , 8	1 3 , 8
0,7-0,8	9 , 8	9 , 8	1 1 , 3	1 1 , 3	1 1 , 3
0,9-1,0	9,8	9,8	9,8	11,3	11,3

Әр түрлі радиустағы шеңбер алаңының ауданы туралы мәліметтер төменде берілген.

Радиусы, м	9 , 8	1 1 , 3	1 3 , 8	1 7 , 8
Ауданы, м ²	300	400	600	1000

7 кесте

**Әртүрлі сүректің категорияларындағы
реласкопиялық аландардың саны**

Сүректің категориясы	Толымдылығы	Телімнің ауданы, га		
		1-5	6-10	11 ден жоғары
1	2	3	4	5
Бір қабатты сүректіңдер, құрамы бойынша таза және толымдылығы бойынша бірыңғай	0,9-1,0	3	4	5
	0,6-0,8	3	5	7
Әртүрлі жастағы сүректіңдер құрамы және толымдылығы бойынша араласуы бір қалыпты емес, тіктілігі 20 ⁰ жоғары беткейдегі сүректіңдер	0,3-0,5	5	7	8
	0,9-1,0	5	6	8
	0,6-0,8	6	8	10
	0,3-0,5	8	10	13

8 кесте

Таксациялық көрсеткіштерді анықтау дәлдігі

N	Таксациялық көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Таксациялық көрсеткіштерді анықтау дәлдігі	
			аралап таксациялау кезінде	іздістіру және зерттеу жұмыстары кезінде
1	2	3	4	5
1.	Орташа биіктігі:			
	а) алқаағаштардың орташа биіктігі			
	5 м дейін	м	0,5	0,1
	6-дан 15 м дейін	м	1,0	0,1
	16 м және одан жоғары	м	2,0	0,1
	б) сексеуілдің орташа биіктігінде			
	2,5 м дейін	м	0,1	0,1
	2,6 м және одан жоғары	м	0,5	0,1
2.	в) бұталар	м	0,5	-
	Орташа диаметрі:			
	а) алқаағаштардың орташа диаметрінде			
	20 см дейін	см	2,0	0,2
	22 см және одан жоғары	см	4,0	0,2
	б) сексеуілдің орташа диаметрінде			
	20 см дейін	см	2,0	0,2
	22 см және жоғары	см	4,0	0,2
	желектің диаметрі:			
	3,2 м дейін	см	20,0	2,0
3,4 м және жоғары	см	40,0	4,0	
желектің ауданы	м ²	0,5	0,1	
в) бұталар (1,3 биіктігінде)	см	1,0	-	
1 га өсіп тұрған орманның қоры:				
	а) алқаағаштар	м ³	10,0	1,0

3.	б) сексеуілдер	м ³	1,0	0,1
	в) бұталар	м ³	5,0	-
4.	Қураған ағаштың, шырпының және селдір ағаштың қоры:			
	а) сүрек тұқымдылар	м ³	5,0	-
	б) сексеуілдер	м ³	1,0	-
	в) бұталар	м ³	5,0	-
5.	Алкаағаштардың, сексеуілдердің және бұталардың толымдылығы	бірлік	0,1	0,01
6.	1 га қосымша ауданының жиынтығы	м ²	0,5	0,1
7.	Алкаағаштың, сексеуілдің, бұталардың, өскіннің және орман астарындағы өскіннің құрамының коэффициенті	%	10	10
8.	Орман элементінің жасы:			
	а) орман екпелері (отырғызылған жылдан)	жыл	1	1
	б) қылқанды алқаағаштардың жасы			
	40 жасқа дейін	жыл	5	1
	50-ден 100-ге дейін	жыл	10	1
	110 жас және жоғары	жыл	20	1
	в) жапырақ тұқымды алқаағаштар, жасы:			
	40 жасқа дейін	жыл	5	1
	40-тан жоғары	жыл	10	1
	г) сексеуілдіктер	жыл	5	1
	д) бұталар:			
	1-2 жылдық жас класы	жыл	1	-
5-жылдық жас класы	жыл	5	-	
9.	Бонитет класы	жыл	1	1
10.	Тауарлық класы	жыл	1	1
11.	Кәделік сүрек шығымының %	%	10	1
12.	Өскін үшін:			
	а) биіктігі - 0,2 м дейін	м	0,1	0,1
	0,5 м жоғары	м	0,5	0,1
	б) жасы	жыл	5	1
	в) 1 га-ғы саны	мың дана	0,5	0,1
	13.	1 га-ғы түбір саны	дана	10

9 кесте

Жинақталған және жинақталмаған орман екпелерінің жерсінуін бағалау

Баға	Жинақталмаған орман екпелеріне баға беру	Жинақталмаған орман екпелеріне баға беру
------	--	--

1	2	3
Жаксы	Аймаққа (облысқа) белгіленген нормативті жерсінуді 100 % дейін	0,8-1,0
Қанағаттанарлық	нормативті жерсінудің дейін 46% бастап	0,5-0,7
Қанағаттанарлықсыз	Жерсінуді 26%-дан 45% дейін, нормативтен ауытқулармен құрылған орман екпелері (егу орындарының саны 10 % және одан да көп төмендетілуі, егілетін ағаш тұқымының егілетін жердің жағдайларына сәйкес болмауы)	0,4 балауса ағаштар қатарында 0,3-0,4 жоғары жас топтарында
Өлгені	25% және одан төмен	0,3 және одан төмен - балауса ағаш қатарында 0,2 және одан төмен - жоғары жас топтарында

10 кесте

Телімде салынатын есепке алу алаңшаларының телім ауданы мен алқаағаш толымдылығына байланысты саны

Учаскенің көлемі, га	Мына толымдылықтағы алаңшалардың саны		
	0,3-0,4	0,5-0,7	0,8-1,0
1	6	4	2-3
2	7	5	3-4
3	8	6	4-5
4	9	7	5
5	10	8	6
7	12	9	7
10	14	10	8
15	15	11	8
20	15	11	9

11 кесте

Жер бедерінің тіктік бұрышына белгіленген түзету коэффициенттері

Еңістік бұрышы, градус	Түзету коэффициенті	Еңістік бұрышы, градус	Түзету коэффициенті
1	2	3	4
20	1,05	29	1,14
21	1,06	30	1,15
22	1,07	31	1,17
23	1,08	32	1,18
24	1,09	33	1,20
25	1,10	34	1,21
26	1,11	35	1,23
27	1,12	36	1,24
28	1,13		

12 кесте

**Сызық ұзындығын шатқал тіктігіне
байланысты горизонталдыға ауыстыру**

Еңіс бұрышы, гра- дустар	ара қашықтық									
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
5	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
6	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
7	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7
8	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
9	0,1	0,2	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2
10	0,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,9	0,1	1,2	1,4	1,5
11	0,2	0,4	0,6	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,7	1,8
12	0,2	0,4	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,7	2,0	2,2
13	0,3	0,5	0,8	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,3	2,6
14	0,3	0,6	0,9	1,2	1,5	1,8	2,1	2,4	2,7	3,0
15	0,3	0,7	1,0	1,4	1,7	2,0	2,4	2,7	3,1	3,4
16	0,4	0,8	1,2	1,5	1,9	2,3	2,7	3,1	3,5	3,9
17	0,4	0,9	1,3	1,7	2,2	2,6	3,1	3,5	3,9	4,4
18	0,5	1,0	1,5	2,0	2,4	2,9	3,4	3,9	4,4	4,9
19	0,5	1,1	1,6	2,2	2,7	3,3	3,8	4,4	4,9	5,4
20	0,6	1,2	1,8	2,4	3,0	3,6	4,2	4,8	5,4	6,0
21	0,7	1,3	2,0	2,7	3,3	4,0	4,6	5,3	6,0	6,6
22	0,7	1,5	2,2	2,9	3,6	4,4	5,1	5,8	6,6	7,3
23	0,8	1,6	2,4	3,2	4,0	4,8	5,6	6,4	7,2	7,9
24	0,9	1,7	2,6	3,5	4,3	5,2	6,1	6,9	7,8	8,8
25	0,9	1,9	2,8	3,7	4,7	5,6	6,6	7,5	8,4	9,4
26	1,0	2,0	3,0	4,0	5,1	6,1	7,1	8,1	9,1	10,1
27	1,1	2,2	3,3	4,4	5,4	6,5	7,6	8,7	9,8	10,9
28	1,2	2,3	3,5	4,7	5,9	7,0	8,2	9,4	10,5	11,7
29	1,2	2,5	3,8	5,0	6,3	7,5	8,8	10,0	11,3	12,5
30	1,3	2,7	4,0	5,4	6,7	8,0	9,4	10,7	12,1	13,4
31	1,4	2,9	4,3	5,7	7,1	8,6	10,0	11,4	12,9	14,3
32	1,5	3,0	4,6	6,1	7,6	9,1	10,6	12,2	13,7	15,2
33	1,6	3,2	4,8	6,5	8,1	9,7	11,3	12,9	14,5	16,1
34	1,7	3,4	5,1	6,8	8,5	10,3	12,0	13,7	15,4	17,1
35	1,8	3,6	5,4	7,2	9,0	10,8	12,7	14,5	16,3	18,1
36	1,9	3,8	5,7	7,6	9,5	11,5	13,4	15,3	17,2	19,1
37	2,0	4,0	6,0	8,1	10,1	12,1	14,1	16,1	18,1	20,1
38	2,1	4,2	6,4	8,5	10,6	12,7	14,8	17,0	19,1	21,2

39	2,2	4,5	6,7	9,9	11,1	13,4	15,6	17,8	20,1	22,3
40	2,3	4,7	7,0	8,4	11,7	14,0	16,4	18,7	21,1	23,4

Мысал: өлшенген сызықтың ұзындығы 146 м, еңіс бұрышы 20 °

100 м сызықтың түзетуі құрайды 6,0 м

- " - - " - 40 м - " - 2,4 м

- " - - " - 6 м - " - 0,36 м

146,0 м 8,76 м

Осыдан горизонталды табаны 146,0 м - 8,8 = 137,2 м болады

13 кесте

Орман мекемелері бойынша жасалған орман орналастыру материалдарының тізбесі

1. Өкілетті органның қарамағындағы мекемелер бойынша

N	Материал түрі	Жасалатын саны, дана	Материалдар тапсырылады, саны					
			өкілетті органды	аймақтық органды	орман иеленушісіне	орманшылыққа	орман орналастыру ұйымына	
1	2	3	4	5	6	7	8	
1.	Орман орналастыру жобасы: 1 Том Түсіндірме жазба							
	а) орман мекемелері бойынша б) орманшылықтар үшін	4 әр орманшылыққа	электрондық вариант	1	1	-	1	
2.	2 Том 1 Кітап							
	Орман мекемелері мен орманшылықтар бойынша жиынтығы	Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы	3	-	1	1	-	1
	2 Кітап							
	Орман мекемелері мен орманшылықтар бойынша жиынтығы	Алдағы тексеру кезеңіне арналған орман шаруашылық шаралар	3	-	1	1	-	1
	3 Том							

3.	Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің таксациялық сипаттамалары	4	-	1	1	1	1	
4.	4 Том Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы және орманшылық бойынша жобаланатын орман шаруашылық шаралар		ә р орман-шылық үшін	-	-	-	1	
5.	Планшеттер	3	-	-	1	1	1 (түп нұсқасы)	
6.	Орманшылықтар бойынша алқағаштардың пландары:							
	а) тұқымдылар бойынша	4	-	1	1	1	1	
	б) шаруашылық шаралар бойынша	2	-	-	1	1	-	
	в) мастерлік учаскелер бойынша		ә р мас-терлік учаскесі үшін	-	-	-	1	-
	г) айналымдар бойынша боялған		ә р айналым үшін	-	-	-	1	-
7.	Алқағаштардың боялмаған пландары	4	-	-	2	2	-	
8.	Орман мекемелерінің картасхемалары:							
	а) тұқымдылар бойынша боялған	3	-	1	1	-	1	
	б) аумақты өртке қарсы орналастырылу бойынша	2	-	1	1	-	1 және электрондық вариант	
	в) боялмаған	8	-	2	6	-		

2. Коммуналдық меншігіндегі орман мекемелері бойынша

N	Материал түрі	Жасалатын саны, дана	Материалдар тапсырылады, саны						орман орналас-тыру ұйымына
			өкілетті органға	аймақтық органға	облыс әкімшілігіне	орман иеленушісіне	орманшылыққа		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1.	Орман орналастыру жобасы: 1 Том Түсіндірме жазба								
		5 әр	эле-ктр-						

	а) орман мекемелері бойынша б) орманшылықтарға	орманшылыққа	онд. вариант	1 -	1	1	- 1	1 -	
	2 Том 1 Кітап								
2.	Орман мекемелері мен орманшылықтар бойынша	Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы	3	-	-	1	1	-	1
	2 Кітап								
	Орман мекемелері мен орманшылықтар бойынша	Алдағы тексеру кезеңіне арналған орман шаруашылық шаралар	3	-	-	1	1	-	1
3.	3 Том Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің таксациялық сипаттамалары		4	-	-	1	1	1	1
4.	4 Том Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы мен орманшылық бойынша жобаланатын орман шаруашылық шаралар	әр орманшылық үшін		-	-	-	-	1	1
5.	Планшеттер		3	-	-	-	1	1	1 (түп-нұсқа ж/е) электр. вариант
6.	Орманшылықтар бойынша алқағаштардың пландары:								
	а) тұқымдылар бойынша		5	-	1	1	1	1	1
	б) шаруашылық шаралар бойынша		2	-	-	-	1	1	-
	в) мастерлік учаскелер бойынша	әр мастерлік учаскесі үшін		-	-	-	-	1	-
	г) айналымдар боялған	әр айналым үшін		-	-	-	-	1	-

7.	Алқаағаштардың боялмаған пландары	4	-	-	-	2	2	-
8.	Орман мекемелерінің карта-схемасы:							
	а) тұқымдылар бойынша боялған	4	-	1	1	1	-	1 ж/ә эл. вар.
	б) тұқымдылар бойынша боялған (аумақтың өртке қарсы орналастырылуымен қоса)	4	-	1	1	1	-	-
	в) боялмаған	10	-	-	4	6	-	-
9.	Облыс (регион) бойынша орман шаруашылығын ұйымдастыру мен жүргізудің негізгі қағидалары		1 электронд. вариант	3	3	әр орман мекемесіне 3 дана	әр орманшылыққа 1 дана	кәсіп-орынның шешімі бойынша
10.	Облыс бойынша жиынтық орман орналастыру жобасы:							
	1) түсіндірме жазба	5	1 электронд. вариант	1	2	-	-	1
	2) облыс ормандарының тұқымдылар бойынша боялған картасы	5	1 электронд. вариант	1	2	-	-	1
	3) МОҚ категориялары бойынша боялған облыс ормандарының карта-схемасы	4	1 электронд. вариант	1	1	-	-	1

Ескерту: 1. Орман орналастыру жобасы томдарының толық мазмұны мен олардың жинақталу тәртібі 22 қосымшасында келтірілген
2. Қосымша материалдар келісім-шарт бойынша қосымша төлемге жасалуы мүмкін.
3. Қажетті саны орман иеленушісіне өкілетті органмен келісе отырып электрондық түрде берілуі мүмкін.

14 кесте

Алқаағаштардың жас топтарына бөлінуі

Кесу, пісу жасы, жыл	Жас класының ұзақтығы, жыл	Ж а с т о б ы (алымы - жас класы, бөлімі - жасы, жыл)						
		балауса ағаштар		орта жастағылар		пісіп келе жатқандар	піскен-дері	көнергендері
		1 жас класы	2 жас класы	жиыны	олардан есепке енгізілген			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
281	40	$\frac{1}{1-40}$	$\frac{2}{41-80}$	$\frac{3-5}{81-200}$	$\frac{5}{161-200}$	$\frac{6}{201-240}$	$\frac{7-8}{241-320}$	$\frac{9 \text{ одан жоғ}}{321 \text{ од. жоғ}}$

241	40	$\frac{1}{1-40}$	$\frac{2}{41-80}$	$\frac{3-4}{81-160}$	$\frac{4}{121-160}$	$\frac{5}{161-200}$	$\frac{6-7}{201-280}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{281 \text{ од. жоғ}}$
201	40	$\frac{1}{1-40}$	$\frac{2}{41-80}$	$\frac{3}{81-120}$	$\frac{3}{81-120}$	$\frac{4}{121-160}$	$\frac{5-6}{161-240}$	$\frac{7 \text{ од. жоғ}}{241 \text{ од. жоғ}}$
181	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3-8}{41-160}$	$\frac{7-8}{121-160}$	$\frac{9}{161-180}$	$\frac{10-11}{181-220}$	$\frac{12 \text{ од. жоғ}}{221 \text{ од. жоғ}}$
161	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3-7}{41-140}$	$\frac{6-7}{101-140}$	$\frac{8}{141-160}$	$\frac{9-10}{161-200}$	$\frac{11 \text{ од. жоғ}}{201 \text{ од. жоғ}}$
141	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3-6}{41-120}$	$\frac{5-6}{81-120}$	$\frac{7}{121-140}$	$\frac{8-9}{141-180}$	$\frac{10 \text{ од. жоғ}}{181 \text{ од. жоғ}}$
121	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3-5}{41-100}$	$\frac{5}{81-100}$	$\frac{6}{101-120}$	$\frac{7-8}{121-160}$	$\frac{9 \text{ од. жоғ}}{161 \text{ од. жоғ}}$
101	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3-4}{41-80}$	$\frac{4}{61-80}$	$\frac{5}{81-100}$	$\frac{6-7}{101-140}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{141 \text{ од. жоғ}}$
81	20	$\frac{1}{1-20}$	$\frac{2}{21-40}$	$\frac{3}{41-60}$	$\frac{3}{41-60}$	$\frac{4}{61-80}$	$\frac{5-6}{81-120}$	$\frac{6 \text{ од. жоғ}}{121 \text{ од. жоғ}}$
71	10	$\frac{1}{1-10}$	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{3-6}{21-60}$	$\frac{5-6}{41-60}$	$\frac{7}{61-70}$	$\frac{8-9}{71-90}$	$\frac{10 \text{ од. жоғ}}{91 \text{ од. жоғ}}$
61	10	$\frac{1}{1-10}$	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{3-5}{21-50}$	$\frac{5}{41-50}$	$\frac{6}{51-60}$	$\frac{7-8}{61-80}$	$\frac{9 \text{ од. жоғ}}{81 \text{ од. жоғ}}$
51	10	$\frac{1}{1-10}$	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{3-4}{21-40}$	$\frac{4}{31-40}$	$\frac{5}{41-50}$	$\frac{6-7}{51-70}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{71 \text{ од. жоғ}}$
41	10	$\frac{1}{1-10}$	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{3}{21-30}$	$\frac{3}{2-30}$	$\frac{4}{31-40}$	$\frac{5-6}{41-60}$	$\frac{7 \text{ од. жоғ}}{61 \text{ од. жоғ}}$
31	10	$\frac{1}{1-10}$	-	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{2}{11-20}$	$\frac{3}{21-30}$	$\frac{4-5}{31-50}$	$\frac{6 \text{ од. жоғ}}{51 \text{ од. жоғ}}$
31	5	$\frac{1}{1-5}$	$\frac{2}{6-10}$	$\frac{3-5}{11-25}$	$\frac{5}{21-25}$	$\frac{6}{26-30}$	$\frac{7-8}{31-40}$	$\frac{9 \text{ од. жоғ}}{41 \text{ од. жоғ}}$
26	5	$\frac{1}{1-5}$	$\frac{2}{6-10}$	$\frac{3-4}{11-20}$	$\frac{4}{16-20}$	$\frac{5}{21-25}$	$\frac{6-7}{26-35}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{36 \text{ од. жоғ}}$
21	5	$\frac{1}{1-5}$	$\frac{2}{6-10}$	$\frac{3}{11-15}$	$\frac{3}{11-5}$	$\frac{4}{16-20}$	$\frac{5-6}{21-30}$	$\frac{7 \text{ од. жоғ}}{31 \text{ од. жоғ}}$
15	2	$\frac{1}{1-2}$	$\frac{2}{3-4}$	$\frac{3-6}{5-12}$	$\frac{5-6}{9-12}$	$\frac{7}{13-14}$	$\frac{8-9}{15-18}$	$\frac{10 \text{ од. жоғ}}{19 \text{ од. жоғ}}$
11	2	$\frac{1}{1-2}$	$\frac{2}{3-4}$	$\frac{3-4}{5-8}$	$\frac{4}{7-8}$	$\frac{5}{9-10}$	$\frac{6-7}{11-14}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{15 \text{ од. жоғ}}$
9	1	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{3-7}{3-7}$	$\frac{6-7}{6-7}$	$\frac{8}{8}$	$\frac{9-10}{9-10}$	$\frac{11 \text{ од. жоғ}}{11 \text{ од. жоғ}}$
8	1	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{3-6}{3-6}$	$\frac{5-6}{5-6}$	$\frac{7}{7}$	$\frac{8-9}{8-9}$	$\frac{10 \text{ од. жоғ}}{10 \text{ од. жоғ}}$
7	1	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{3-5}{3-5}$	$\frac{5}{5}$	$\frac{6}{6}$	$\frac{7-8}{7-8}$	$\frac{9 \text{ од. жоғ}}{9 \text{ од. жоғ}}$
6	1	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{3-4}{3-4}$	$\frac{4}{4}$	$\frac{5}{5}$	$\frac{6-7}{6-7}$	$\frac{8 \text{ од. жоғ}}{8 \text{ од. жоғ}}$
5	1	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{4}{4}$	$\frac{5-6}{5-6}$	$\frac{7 \text{ од. жоғ}}{7 \text{ од. жоғ}}$

Орман қоры аумағын табиғи өрт қауіпі кластарына бөлу шкаласы

Өрт қауіпінің таралу класы	Өрт қауіпінің дәрежесі	Орман типтерінің топтары және алқағаштар мен басқа да ормансыз аумақтардың категориялары	Ең көп болатын өрттердің түрі, жағдайы және қайталануы мүмкін кезеңі
1	2	3	4
1	Өте жоғары	Қылқанды жас ағаштар, құрғақ және ылғалды қарағайлықтары кесілген жерлер, шөпті самырсын қарағайлы және шыршалы ормандар, қылқан жапырақты екпе ормандар	Өртке қауіпті кезеңде, жер үсті өрт болуы мүмкін, ал толымдылығы жоғары болғанда жоғары қабатты өрт болып кету қаупі бар.
2	Жоғары	Ылғалды қарағайлы ормандармен негізгі балауса ағаштардың басым көпшілігі, жапырақтылар, (негізінен құрғақ), оңтүстік беткейлік тұқымдылар, өскіні қалың самырсын	Өртке қауіпі кезеңінде төмен өрт өрттер көп болған жағдайда жоғары қабат өрттері болуы мүмкін.
3	Орташа	Ылғалды, өте ылғалды және дымкыл жерде өскен, жаппай кесілген қылқандылар, құрғақ шыршалы ормандар, ылғалды қарағай ормандары, май қарағайлы және шыршалы таулы және дала ормандар. Самырсын ормандары және жайылым ормандарының ылғалды жерлері, қайыңды және көк теректі ормандардың ылғалды кесілген жерлері.	Жаздың өртке қауіпті кезеңінде төменгі немесе жоғарғы өрттер болуы мүмкін. Ал таулы ауданда өрт көктемде және күзде болады.
4	Орташадан төмен	Ормандардың топтық түрлері; қарағайлы, ылғалды тоғайлы, бал қарағайлы ылғалды, ылғалды шыршалы, май қарағайлы-мүкті-шөптесіндер, бұталы- ұшқатты және көк теректі, алмалы, ақ қайыңды және көк теректі ылғалды және т. б. ормандар.	Бұларда негізгі өрттің шығуы төмендегідей болады: ылғалды және жалпақ жапырақты ормандардың кесілген жерлерінде, көктемгі және күзгі маусымдарында өрт шығуы мүмкін. Ал жаз кезінде өте ылғалды қарағай орман түрлерінде болады.
5	Төмен	Қылқан жапырақты тұқымдылардың субальпілік орман түрлері; ашық жерлердегі самырсын, ылғалды және өте ылғалды ақ қайыңды, өте ылғалды теректі ормандар, барлық тал түрлері; және т. б. ормандар	Өте құрғақшылық ұзақ болған кезде, өрттің шығуы мүмкін.

16 кесте

Республикадағы орман қоры аудандарын беткей тіктіктері бойынша бөлу

Шығыс Қазақстан облысының таулы ормандары	Алматы, Жамбыл және Шымкент облыстарының таулы ормандары	Қазақстанның Сарыарқа ормандары (Солтүстік Қазақстан, Ақмола, Қарағанды және Павлодар облыстары)
1	2	3
Жатықтығы 10 ⁰ -дейін Көлбеулігі 11-20 ⁰	Жатықтығы 10 ⁰ -дейін Көлбеулігі 11-20 ⁰	Жатықтығы 10 ⁰ -дейін Көлбеулігі 11-20 ⁰
Тіктілігі 21-30 ⁰ Өте тік 31 ⁰ және одан жоғары	Тіктілігі: оң жақ беткейлері 21-30 ⁰ солтүстік беткейлері 21-35 ⁰	Тіктілігі 21-30 ⁰ өте тік 31 ⁰ және одан жоғары

	Ө т е т і к :	
	оңтүстік беткейлері 31 ⁰ және одан жоғары	
	Солтүстік беткейлері 36 ⁰ және одан жоғары	

17 кесте

Пландық-картографиялық құжаттардың түрі, масштабы, разряды

N	П л а н д ы - картографиялық материалдардың түрі	Орман орналастыру разрядтары бойынша масштабы			Мөлшері, см
		1	2	3 (тек- серу)	
1	2	3	4	5	6
1.	Планшеттер	1:10000	1:10000 1:25000	1:25000 1:50000	Жалпы мөлшері 60x60 Ішкі рамасы 50x50
					Мөлшері 30x30 4 бөлікке бөлінуі мүмкін
2.	Алқаағаштардың пландары	1:25000	1:25000	1:50000	Максималды мөлшері А-1 форматты 4 парақ Мөлшері үлкендеу болған
3.	Карта-схемалар	1:100000 - 1:300000			жағдайда 2 және одан көп бөліктерге бөлінеді Клапандардың мөлшері 19x28 Максималды мөлшері 2 парақ (А-1 форматты). Осы мөлшерге сәйкес масштаб таңдалады
4.	Облыс ормандарының карта-схемасы	1:200000 - 1:500000			Максималды мөлшері А-1 форматты 4 парақтан аспайды

7. Далалық орман орналастыру жұмыстарына жалпы баға беру:

Осы акт орманшылықтар бойынша қабылдау-өткізу актісі мен орман мекемелері мен орманшылықтар мамандары жүргізген тексеру актісінің негізінде құрастырылған

Жұмысты мекеме төрағасы немесе
оның орынбасары қабылдады

/қолы/

Жұмысты орман орналастыру
партиясының бастығы өткізді

/қолы/

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру

жұмыстарын жүргізу ережелерінің

1 қосымшасы

Қабылдау-өткізу актісі

" _____ " _____ 20 жыл

Бұл акт _____ облысы _____ мекемесі директоры
(бас орманшысы) _____ орман орналастыру партиясы _____
_____ дан " _____ " _____ 20__ ж. дейін атқарған далалық
орман орналастыру жұмыстарын қабылдағаны, ал партия бастығы сол
жұмыстарды өткізгені жөнінде құрастырылған

N	Жұмыс атаулары	Өлшем бірлігі	Істелгені барлығы	соның ішінде орманшылықтар бойынша			
				5	6	7	8
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Ормантаксациялық жұмыстар							
1.	Таксация жасалғаны, барлығы	га					
	соның ішінде разрядтар бойынша:						
	1 разряд	га					
	2 разряд	га					
	3 разряд (зерттелген)	га					
	Орман орналастыру таксациясының әдістері:						
	нақты таксациялау	га					
	актуализациялау	га					
	Нақты таксация жасау әдісі мен аэрофотосуреттерді дешифровкалау	га					
2.	Орманды таксациялау кезінде салынғаны және өлшенгені:						
	а) жолақты санаулар	дана					
	б) шеңберлі алаңдар	дана					
	в) үлгілі ағаш	дана					
3.	Бақылау алаңын салу:						
	а) орманды күтіп баптау үшін	дана					
	б) жаттығу үшін	дана					
	в)	дана					
	г)						
	Есепке алу алаңдарын салу:						
	а) жидектерге	дана					
	б) дәрілік шикі заттарға	дана					
	в) техникалық шикі заттарға	дана					
г)							
4.	Орман екпелерін тексеру	га					

5.	Орманның табиғи түлеуінің тексерілгені	м ²					
	соның ішінде: алаңдарда орман астарында	м ²					
	орманмен қамтылмаған орманды жерлер	м ²					
6.	Жүргізілген топырақ- типологиялық зерттеулер	га					
7.	Басқа да зерттеу жұмыстары: (түрі бойынша көрсет)	га					
	а)						
	б)						

II. Геодезиялық түсіру жұмыстары

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің

1 қосымшасының сыртқы беті

1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Алынған және қалпына келтірілген						
	а) шеңбер шекарасы	км					
	б) планшет жиектері	км					
	в) ішкі жағдайлары	км					
2.	Шабылған:						
	жолақ шекарасы	км					
	б) орман соқпағы	км					
	в) нысана	км					
3.	Тазартылған:						
	а) шекаралы жолақ	км					
	б) орам соқпағы	км					
	в) нысана	км					
4.	Өлшенген:						
	а) шекаралық жолақтары	км					
	б) орман соқпақтары	км					
	в) нысаналар	км					
	г) басқа да жүру жолақтары	км					
5.	Қойылған дiңгектер	дана					
	а) шекаралы	дана					
	б) орамдық	дана					
	в) сiлтегiш	дана					
	г) нысаналық	дана					

6.	Орман орналастырумен жүргізілген басқа да жұмыстар						
	а)						
	б)						
	в)						
	г)						

3. Техникалық қауіпсіздігі мен өндіріс санитариясының және өрт қауіпсіздігінің жағдайы (нұсқау беру мерзімдері) мен техника және өрт қауіпсіздігі ережелерінің бұзылуы

---

4. Тексеру толықтығы: тексеру күні, бағасы. Табылған кемшіліктерді т ү з е т у .

Бағасы _____

5. Аумақтағы ұйымдастыру жұмысының сапасы

Бағасы _____

6. Ізденіс жұмыстарының орындалуының сапасы (N _____ карточкасы)

Бағасы _____

7. Тексеру кезеңіндегі іс шараларының қорытындысын толтыру (телімдер ескертумен)

Бағасы _____

8. Өскінді дұрыс сипаттау (телімдер ескертумен) _____

Бағасы _____

9. Қосымша мәліметтерді толтыру макетін дұрыс шифрлау. (N телімдер ескертуімен) _____

Бағасы _____

10. Телімдерді дұрыс кескіндеу және шифрлау көшірмесін түсіру сапасы

Бағасы _____

11. Істелінген жұмыстың жалпы әсері. Белгіленген кемшіліктерді жою бойынша ұсыныстар _____

Бағасы _____

Тексеруді жүргізген _____

Актімен оқып танысты _____

Жалпы бағалау (11 пункт) барлық пункттерді бағалау пайызы бойынша анықталады. Екінші пункт бойынша бағалау 60 пайыз болып алынады, ал қалған пункттер бес пайыздан есептеледі.

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің

2 қосымшасы

А К Т

далалық орман орналастыру жұмыстарының сапасын тексеру

_____ "_____" _____ 20 ж.
(қала, ауыл)

Мен _____,

қ а т ы с у м е н

дәрежесі, тегі, аты, әкесінің аты дәрежесі, тегі, аты, әкесінің аты
_____ облысында _____ орман мекемесінде _____ орманшылығында
_____ маманымен істелінген далалық орман орналастыру жұмыстарына
тексеру жүргіздім.

Жоспар және оның орындалуы

--	--	--	--	--

N	Жұмыс түрлері	Н а р я д тапсырмасы б/ша	Істе-лінді	Істелу %
1.	Кесулерді ұйымдастыру және орам соқпақтарын, нысаналарын тазарту, км			
2.	Ормандық соқпақтарды, нысаналарды өлшеу			
3.	Орам діңгектерін қоюды ұйымдастыру (столбаларын)			
4.	Көзбен көріп таксациялау			
5.	Бақылау алаңдарын салу, дана: үйрену үшін			
	күтіп баптау үшін			
6.	Табиғи қайта жаңаруды зерттеу, м ² : орман астарынан			
	орманмен қамтылмаған жерлер			
7.	Орман екпелерін зерттеу, га			
8.	Алқаағаштардың және алаңшалардың санитарлық жағдайын зерттеу			
9.	Толымдылықты бақылау алаңын салу, дана			

Салыстырмалы ауытқуды анықтау кестесі

N	Көрсеткіштер	Өлшем бір-лігі	Салыс-тыр-малы ауытқу	N	Көрсеткіштер	Өлшем бір-лігі	Салыс-тыр-малы ауытқу
1.	Құрам коэффициенті	бір	1	5.	Диаметрі: 20 дейін	см	2
2.	Ж а с ы 40 дейін	жасы	5		20 жоғары	%	10
	45-100	жасы	10	6.	Алқаағаштар қоры		
	100 жоғары	жасы	20		негізгі кесулерге	%	15
3.	б и і к т і г і 15 дейін	м	1		қалған алқаағаштарда	%	20
	15 жоғары	%	10	7.	Көлденең кесу ауданының сомасы	%	10
4.	Клас тауарлығы	бір.	-	8.	Класс бонитеті	кл.	-
				9.	Өскін	мың т/га	0,5

Жұмыс сапасын бағалау

N	Көрсеткіштер	Қанағаттанарлықсыз	Қанағаттанарлық	Жақсы
	Ауытқу кестеде көрсетілгеннен өте жоғары .....% телімнен	32 және жоғары	16 - 31	15 және жоғары
	Ауытқуының жоғарлауы...% телімдер	6 және жоғары	4 - 5	3 және төмен
3	3-10 пункттеріндегі жұмыстардың сапасы тексерушімен еркін тексеріледі	21 және жоғары	11 - 20	10 және одан төмен

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру

Таксациялық элементті тура табу

(орманды жерлерде 20 телімнен кем емес, дала ормандарында 15-тен кем емес)

N	N	Алымы - таксациялық мәліметтер; бөлімі - ақырғы мәліметтер											Нұсқау																																																																																																																		
		Ал-қа-ағаш жағдайы жер түрі	жасы А	би-ік-ті-гі Н	диа-мет-рі Д	та-уар-лығы	бо-ни-те-ті	ор-ман-ти-пі	то-лым-ды-лығы	қор м ³	ша-руа-шы-лық іс-ша-р-лары	өскін																																																																																																																			
Тексерілген телімдер (N N ор., тел.), ауытқулар берілген мөлшерден аспайды:		<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>																																																																																																																													
Ауытқулары рұқсат етілген мөлшерден асқан телімдер:		<table border="1"> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>аут ±</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>											аут ±																			аут ±																			аут ±																			аут ±																			аут ±																			аут ±																			
аут ±																																																																																																																															
аут ±																																																																																																																															
аут ±																																																																																																																															
аут ±																																																																																																																															
аут ±																																																																																																																															
аут ±																																																																																																																															

Ауытқу саны, мөлшерден ауытқу % _____
 екі есе және одан жоғары, % _____

Бағасы _____

Белгілі бір облыста орман шаруашылығын жүргізу және ұйымдастыру жөніндегі қағидалардың бағдарламасы 1. Негізгі қағидалар

1. Облыстағы орман шаруашылығын ұйымдастыру мен жүргізу бойынша Негізгі қағидалар (бұдан әрі - Негізгі қағидалар) облыс аумағындағы объектілерде далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізуден 1-2 жыл бұрын құрастырылады (орман орналастыру ұйымымен).

Заңды іс қағаздары өкілетті және аймақтық органмен белгіленген тәртіп бойынша бекітілгеннен кейін орман шаруашылық жұмыстарын жүргізуде және орман орналастыруда (облыс бойынша) міндетті түрде қолданылады.

2. Орман шаруашылығына қатысты құжаттар саны төмендегідей белгіленген:

белгілі бір аумақта орналасқан әр орман иеленушісі үшін	- 3 дана;
облыстық әкімшілікке қатысты орман шаруашылығы бөлімшелеріне	- 3 дана;
аймақтық органға	- 3 дана;
өкілетті органға	- 3 дана;
орманшылықтарға	- 1 дана;

Басқа ұйымдар үшін арнайы негізгі қағидалар тапсырыс пен қосымша төлем ақыға беріледі.

1 тарау. Орман қорының сипаттамасы 1. Облыс аумағындағы орман иеленушілері

3. Өкілетті органға қарасты орман пайдаланушылардың орналасуы мен аудандары. Облыс аумағындағы орман иеленушілер тізімі.

Облыс аумағының ормандылығы және оның өзгеруі туралы болжамдар мен орман иеленушілердің орталық жайлары көрсетілген облыстың карта-схемасы қосымша тіркеледі.

2. Мемлекеттік орман қоры (МОҚ) категориялары

4. Орман қорының қысқаша сипаттамасы. МОҚ категориялары бойынша орман қоры жерін бөлу. МОҚ категориялары бойынша бөлудің халық шаруашылық функциялары мен нормативтері.

Орман қорының жалпы ауданын жер түрлері, орманмен қамтылған жердің

және басым тұқымдылар қорының аудандары бойынша бөлу. Орман құрайтын тұқымдылар бойынша орташа таксациялық көрсеткіштер.

5. Облыс аумағындағы ерекше күзетілетін табиғи аумақтардың тізімі, олардың атқаратын қызметі мен жағдайы.

2 тарау. Орман шаруашылығының табиғи және экономикалық даму жағдайлары

3. Табиғи және орман өсірушілік аудандастыру

6. Табиғи және орман өсіру аудандарының жалпы сипаттамасы.

Орман иеленушілерді осы аудандар бойынша бөлу (облыстағы табиғи және орман өсіру провинциялары мен аудандардың карта-схемасы келтіріледі).

4. Климаттық және топырақ-гидрологиялық жағдайлар

7. Оның қысқаша сипаттамасы мен орман алқабының өсуіне және жағдайына тигізетін әсері.

8. Атмосфера, топырақ және су көздерінің ластану себептері. Облыс аумағындағы жасыл желектердің (орман, тоғай) тигізетін әсері.

5. Ауыл шаруашылығы мен өндірістің сипаттамасы

9. Халық шаруашылығының негізгі салалары және олардың ормандарға тигізетін әсері. Облыс ормандарының облыс пен аудандардың экономикалық жағдайына тигізетін әсері (сүрек пен шабындық және жайылым жерлерімен қамтамасыз ету).

6. Орман қорын игеру

10. Өткен орман орналастырудың қысқаша сипаттамасы (орман орналастыру жұмыстарын жүргізу уақыты, технологиясы мен әдістері) ғылыми және жобалау ұйымдары дайындаған техникалық құжаттардың бары - (орман шаруашылығы бойынша). Орман қорының жағдайын жақсартуға бағытталған арнайы тексерулер мен ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігі.

7. Орман типтерінің топтары

11. Алдағы орман орналастыруда қолдануға ұсынылатын ормандардың басым тұқымдылары бойынша тип топтарының схемалары.

12. Орман астары мен ағашы кесілген аудандардағы табиғи жаңарудың заңдылықтары. Тұқымдылардың ауысуы.

3 тарау. Орман шаруашылығын жүргізуді ұйымдастыру 8. Шаруашылық бірліктерінің құрылуы

13. Оның мақсаты, принциптері, және ұсынымдары. Негізгі орман құрушы тұқымдылар, орман қорының тұқымдық құрылымы. Тұрақты шаруашылық учаскелерін құру перспективасы. Телімдер бойынша орман таксациялық мәліметтер банкін құру мүмкіндігі мен қажеттілігі. Орман шаруашылығына қатысты табиғи-қорықтық қордың алдағы дамуы.

9. Ормандардың кесу жастары

14. Алдағы тексеру кезеңіне орман құраушы тұқымдылар бойынша ұсынылған кесу жастары.

Қажет болған жағдайда олардың өзгеруі орман орналастыру немесе ғылыми ұйымдармен негізделеді және өкілетті органмен бекітіледі.

10. Ағаш шабу тәсілдері

15. Облыс ормандарында қолданылатын басты мақсатқа пайдаланудағы кесу ережелеріне талдау жүргізу. МОҚ категориялары мен басты пайдалану есебінен шығарылған учаскелердің тізімі. Басты пайдалануда жобаланатын кесу әдістері және оларды талдау (басым тұқымдылары бойынша кесу әдістері кесте ретінде келтіріледі). Кеспеағаштарды кесу қалдықтарынан тазарту және оларды жою әдістері.

16. Кеспеағашты белгілеген кезде өскінді сақтап қалу принциптері және табиғи жаңару процестерінің байланысы (кесу әдістері бойынша).

11. Орманға күтім жасау. Санитарлық кесулер

17. Әртүрлі мақсаттағы ормандарда негізгі орман құрушы тұқымдылар шегіндегі күтіп-баптау кесулерін жүргізу ерекшеліктері. Күтіп-баптау кесулері бойынша қолданыстағы нұсқаулар және олардың облыс алқаағаштары үшін қолданылуы. Табиғи алқаағаштар мен орман екпелеріндегі күтіп-баптау кесулерін жүргізу технологиясы (негізгі орман құрушы тұқымдылар мен кесу түрлері бойынша көрсеткіштер кесте ретінде келтіріледі).
Химиялық әдістерді қолдану мүмкіндігі.

Жабайы жемісті алқаағаштар мен бақтарда күтіп-баптау шараларын жүргізу бойынша ұсынымдар.

18. Санитарлық кесулер. Өртүрлі алқаағаштарда іріктеп және жаппай кесулерді белгілеу принциптері, оларды жүргізу технологиясы. (Қазақстан Республикасы ормандарын қорғаудағы санитарлық ережелерге сілтеме келтіріледі). Ормандарды қоқыстан тазарту мүмкіншілігі мен қажеттілігі.

12. Орманды қорғау

19. Орман аурулары мен зиянкестер ошағының динамикасы. Орман зиянкестерінің биологиясы жөніндегі мәліметтер және оларға қарсы шаралар. Орман патологиясының мониторингі. Орман қорғау қызметін ұйымдастыру.

13. Орманды ұдайы өндіру. Плантациялық орман өсіру. Қорғаныш орман екпелерін өсіру

20. Орман екпелерін өсірудің қысқаша сипаттамасы. Ұдайы өндіру аудандарының көлемі. Орман екпелерінің типтері, агротехникасы және оларды жасау тәсілдері. Минералдық тыңайтқыштарды қолдану. Орман екпелерін орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру.

21. Табиғи жаңаруға жәрдемдесу. Қорғаныштық орман ағаштарын отырғызу. Арнайы мақсаттағы плантацияларды жасау технологиясы. Экзоттар мен реинтродуценттердің ұсынылатын тізімі.

14. Бұталарды қайта құру

22. Алқаағаштарды қайта құру жұмыстарының тәжірибесі мен нәтижелерін талдау. Бұталар қорын қайта құру принципі мен тәсілдері. Қайта құру тәсілдері мен әдістері.

15. Тұқым шаруашылығы. Сүрек тұқымдыларын селекциялау мәселесі

23. Плюсті ағаштар, плюсті алқаағаштар, тұрақты орман тұқым учаскелері, орман тұқым плантациялары, аналық плантациялар мен генетикалық резерваттары және негізгі орман құрушы тұқымдылардың өнімділігі туралы мәліметтер. Орман қоры жерлерінде ғылым объектілерінің бары: плюсті ағаш клондарының архивтері, плюсті ағаштардың сынақ екпелері, тәжірибелік тұқым плантациялары, гибрид пен сорттардың коллекциялық учаскелері, географиялық

және экологиялық екпелері мен ведомстволық сорт сынау учаскелері, орман орналастыру кезінде селекциялық тұқым өсіру объектілерін есепке алу мүмкіндігі және оларды бір мезгілде түгендеу қажеттілігі. Алқаағаштарды селекциялық бағалау шкаласы. Селекциялық негіздегі тұқым базасын құру перспективасы. Орман генетикалық резерваттарын бөліп шығару.

24. Бүршік жеміс және тұқымды жинау, өңдеу және сақтау.

16. Тікпе ағаш көшеттерін өсіру

25. Базистік орман тұқымбақтарының нақты болуы жөніндегі мағлұматтар. Декоративті және тұқымдық түрлердің көшеттерін өсіру бойынша арнайы кәсіпорындар мен базистік тұқымбақтарын құру мүмкіндіктері. Тұқымбақта екпе материалдарын (топырақ өңдеу, қар тоқтату, тыңайтқыштарды қолдану, топырақты микоризациялау, егу алдында тұқымдарды егуге дайындау, микроэлементтерді қолдану, тұқымдарды себу, суару, көлеңкелеу, арам шөптермен күресу, өскіндерді тыңайту және т.б.), әртүрлі ағаш түрін, декоративті, жемісті тұқымдылар мен бұталарды өсіру технологиясы. Сеппелерді өсіру. Аналық плантацияларды құру. Жабық тамыр жүйесі бар өскіндерді пленкалы жамылғысы бар жылы жайларда өсіру.

17. Гидроорманмелиорациясы

26. Гидроорманмелиоративтік қорды құру принциптері. Суармалы жерлердің бар болуы. Орманмелиоративтік жұмыстарын дамыту негізі және жаңа жерлерді кешенді мелиоративтік игеру перспективасы.

18. Орманды қорғау

27. Орманды өрттерден қорғау жағдайы. Ормандардың табиғи өртенуі. Орман өртерінің көлемі және саны. Ормандарды өрттен әуеден және жер бетінен қорғау. Өртке қарсы химиялық станцияларды құру бойынша ұсыныстар. Жобаланатын өртке қарсы шараларды негіздеу. Орман өрттерін сөндіру және аймақты өртке қарсы ұйымдастыру үшін қолданылатын химиялық құралдар мен жаңа техниканың жалпы көрінісі.

19. МОҚ бөлімшелерін орман және аңшылық шаруашылығы мүддесі үшін қолдану. Жануарлар әлемін қорғау

28. Аң аулаудың негізгі объектілері, олардың саны (орман иелерінің мәліметтері бойынша). Аң ауланатын жерлердің 1 мың. га ауданындағы тығыздығын есептеу, аңшылық фаунасының санын есептеу әдістері.

29. Аңшылық жерлерді бағалау үшін қабылданған шкала.

30. Спорттық және шетелдік туризм бойынша аң аулау шаруашылықтарына берілетін ұсынымдар. Жабайы аңдар мен құстарды қорғау туралы шаралар. Күзет қызметкерлерінің есептік нормативтері және оларды материалдық-техникалық тұрғыда жабдықтау.

20. Қосалқы ауыл шаруашылығы. Жанама орман пайдалану. Екінші дәрежедегі ағаш ресурстарын дайындау

31. Жабайы жемістер мен дәрілік және техникалық шикізаттарды дайындау көлемі мен қосалқы ауыл шаруашылығы өндірісінің өнім көлемі. Жайылым, шабындық, жырттылатын жерлерді жақсарту үшін жобаланатын шаралар. Егін түсімі мен ресурстарын есепке алу әдістемесі (шөп дайындау, бұтақты өнім, топырақты-витаминді ұн, шайыр алу, қайың шырынын алу, ара шаруашылығы, саңырауқұлақ дайындау, өңдеу). 2-ші дәрежедегі орман ресурстарын дайындау (қабықтар, бұталар, түбірлер, тамырлар, жапырақтар, бүршіктер).

21. МОҚ учаскелерін ғылыми зерттеу, мәдени сауықтыру, спорттық және туристік мақсаттарға пайдалану

32. Орман қоры жерлерін жоғарыда аталған мақсат бойынша пайдалануға талдау келтіріледі.

22. Орман шаруашылық жұмыстарын механикаландыру

33. Негізгі орман шаруашылық жұмыстарын механикаландырудың қазіргі деңгейі мен болашағы. Жаңа машиналар мен механизмдердің қысқаша техникалық сипаттамасы.

23. Орман шаруашылығын басқаруды ұйымдастыру

34. Жеке мекемелерді қайта құрудың қажеттілігі мен мақсаты. Жасөспірімдерді еңбекке қатыстыру үлгілері және мектеп орманшылықтары.

24. Жобаланатын шаралардан күтілетін өнімділік

35. Орман шаруашылығы өнімділігін жақсартуға бағытталған шаралар тізімі. Ағаш түсімін көтеру және экономикалық тиімділігін жақсарту. Орман қорының тиімді тұқымдық және жастық құрылымы.

25. Орман шаруашылығы бойынша жобаланған жұмыстардың экологиялық негіздері

36. Орман пайдаланудың экологиялық көрсеткіштері. Жобаланатын шаралардың қоршаған ортаға тигізетін әсерін бағалау мүмкіндігі туралы қорытынды.

26. Орман орналастырудың анықтамалық нормативтік негізі

37. Орман таксациясын аудандастыру. Қорларды өңдеуге арналған кестелер тізімі, пайдалану қоры тауарландыру, ағымдағы өсім таксациясы, табиғи жаңаруды бағалау. Орман орналастыру жұмыстарын жүргізуде және тиісті шараларды жобалауда қолданылатын негізгі және міндетті анықтамалық нормативтік құжаттардың тізімі.

27. Ғылыми зерттеу тәжірибелік жұмыстар

38. Орман шаруашылығы саласы бойынша сұрақтарға жауап беретін тәжірибелік және ғылыми-зерттеу жұмыстарының тізімі.

28. Қосымшалар

39. Қосымшаларда негізгі нормативтік құжаттар, шарттар мен ережелер және әдебиеттер тізімі көрсетіледі.

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің
4 қосымшасы

Орман орналастыру кеңестері жүргізу мақсаты мен тәртібі 1. Орман орналастыру кеңестерін жүргізу мақсаты

1. Техникалық және орман орналастыру кеңестері, орман орналастыру жұмыстарын жақсы ұйымдастыру мен олардың орындалу ерекшеліктерін талқылау үшін өткізіледі. Бірінші техникалық кеңес дайындық жұмыстары

кезінде, бірінші орман орналастыру кеңесі далалық жұмыстың басталуына 1-2 ай қалғанда, екінші техникалық кеңес - объектіде далалық жұмыстар біткеннен кейін, екінші орман орналастыру кеңесі - орман шаруашылық көлемі анықталып, орман орналастыру протоколының жобасын дайындағаннан кейін өткізіледі.

2. Қажет болған жағдайда далалық орман орналастыру жұмыстары басталмай немесе жұмыс кезінде аралық техникалық кеңес өткізілуі мүмкін.

3. Техникалық кеңесті орналастыратын объектінің басшысы орман орналастыру партиясының бастығымен келісіп өткізеді. Техникалық кеңеске орман орналастыру партиясының бастығы мен мамандары, орман иесінің мамандары қатысады.

4. Техникалық кеңесте баяндаманы орман иесінің директоры (орынбасары) және орман орналастыру партиясының бастығы оқиды.

2. Орман орналастыру кеңестерінде шешілетін мәселелер

5. Бірінші техникалық кеңесте:

1) дайындық жұмыстың бағдарламасында қарастырылған мәселелер бойынша шешімдер қабылданып, ұсыныстар талқыланады;

2) объектідегі далалық орман орналастыру жұмысының ерекшеліктері анықталады;

3) орман орналастыру жұмысының негізгі түрлерінің көлемі мен мазмұны анықталады;

4) бірінші техникалық кеңестің шешімдері орман орналастыруды жүргізуге наряд-тапсырманы және бірінші орман орналастыру кеңесі протоколының жобасын дайындауға негіз болып табылады.

6. Екінші техникалық кеңесте төмендегідей мәселелер қаралады:

1) орындалған далалық орман орналастыру жұмыстарын өткізу актісі бекітіліп, сапасы анықталады;

2) өткен орман орналастыру материалдарына ағымдағы өзгерістерді енгізу сапасы анықталып, Орман орналастыру, орман қорын есепке алу және Орман кадастры (материалдарына өзгерістерді енгізу жөніндегі нұсқауларға сәйкес акті жасалады (16 қосымша));

3) алдағы тексеру кезеңіне жобаланған (орман шаруашылық жұмыстар, өндірістік және тұрғын ғимараттардың, өрт-химиялық станциялардың құрылысы, көлік-құрал тағы басқаларын алу) шаралар келісіледі;

4) мастерлік учаскелер мен айналымдардың шекаралары бекітіледі;

5) ең соңғы акт - орындалған жұмыстардың пайызы бекітіледі;

6) далалық жұмыстар барысында туған басқа мәселелер шешіледі.

7. Бірінші және екінші орман орналастыру кеңесін аймақтық орган немесе облыс әкімшілігінің орман бөлімі, орман орналастыру ұйымымен келісе отырып, күнін белгілейді.

Кеңеске, аумақтық органның басшылары мен мамандары, облыс әкімшілігінің орман бөлімінің (егер орман иесі солардың қарамағында болса) басшылары мен мамандары, орман орналастыру мен орман иелерінің мамандары қатысады. Қажет болған жағдайда жер ресурстарын басқарудың облыстық және аудандық аумақтық органының өкілдері, облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасының, ғылыми мекемелердің өкілдері шақырылады.

Орман иеленушісі қарайтын өкілетті органның басшысы кеңестің төрағасы, ал орман орналастыру ұйымының өкілі хатшысы болып тағайындалады.

Екінші орман орналастыру кеңесінде негізгі баяндаманы орман орналастыру жобасын дайындаушы жасайды.

Орман орналастыру кеңесі хаттамасының жобасымен кеңеске қатысатындар алдын-ала танысуы керек.

8. Бірінші орман орналастыру кеңесінде далалық орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері талқыланады:

1) объект аумағын МОҚ категорияларына, таулы, жазық бөліктерге және таулы ормандар үшін жетуі оңай, қиын болып бөлінуі нақтыланады;

2) көрші жер пайдаланушылармен шекаралардың заңды рәсімделуінің жағдайы талданады;

3) орамдардың шекаралық соқпақтарының жағдайы, орам дінгектерінің, кеспеағаштағы, орман екпелеріндегі орман шаруашылық дінгектерінің және тексеру кезеңінде орман шаруашылық шаралармен қамтылған басқа учаскелердің жағдайы анықталады;

4) аумақты ұйымдастыру жобасы нақтыланады;

5) орман шаруашылық шараларын белгілеу мен орманды таксациялау ерекшеліктері алқаағаштың халық шаруашылығындағы орнын ескере отырып, анықталады;

6) жекелеген ағаш және бұта түрлерінің шаруашылық бағасы анықталады;

7) даму мүмкіндігі бар, қосымша орман пайдаланудың түрлері анықталады;

8) ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген орман қоры учаскелерінің мәліметтері келтіріледі;

9) орман орналастыру объектіндегі экологиялық жағдай мен табиғи ортаны ластайтын негізгі көздер зерттеледі;

10) нормативтік-анықтама құжаттардың тізімі анықталады;

11) өткен орман орналастырудың сынақ алаңдары мен ғылыми-зерттеу жұмыстарының сақталуы, жаңа сынақ алаңдарын салу қажеттілігі анықталады;

12) объектілердің аэрофотосуреттермен қамтамасыз етілуі анықталады;

13) өткен орман орналастыру планшеттерінің жағдайы, олардың жаңа орман картасын жасауға жарамдылығы анықталады;

14) орман орналастыру жұмыстарының ерекшеліктері туралы техникалық мәселелер шешіледі және орман орналастыру объектісіндегі жұмыстардың түрлері мен көлемдері бойынша жасалған наряд-тапсырманың жобасы талданады ;

15) орман орналастыру партиясын жұмыс күшімен, көлікпен, азық-түлікпен, үймен қамтамасыз ету мүмкіндігі анықталады; тапсырыс беруші жұмыскерлерінің орман орналастыру жұмыстарына қатысу тәртібі анықталады .

Бірінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған шешімдер хаттамада тіркеліп орман орналастыру өндірісінің негізгі құжаты болып табылады.

9. Екінші орман орналастыру кеңесінде:

1) алдағы тексеру кезеңіне белгіленетін орман шаруашылық шаралардың көлемі (орман орналастыру ұйымы жасаған және хаттама жобасында көрсетілген) талқыланып, бекітіледі;

2) хаттаманың жобасы орман иесі бағынатын жоғарғы органға жіберіледі. Ол екі апта мерзімінде орман иесі мен орман орналастыру мамандары және облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасы өкілдерінің қатысуымен жіберілген материалдарды талқылайды;

3) екінші орман орналастыру кеңесінің хаттама жобасында орман иесінің өткен тексеру кезеңіндегі орман шараларын жүргізу сапасы туралы, басты пайдаланудың есебі, орман шаруашылық шараның көлемі, ормандарды өрттен қорғау, орман зиянкестерімен, аурулармен күресу жұмыстарының көлемі анықталады ;

4) екінші орман орналастыру кеңесінде жобаланған орман шаруашылық шаралар мен есептік кеспеағаштың көлемдері туралы келіспеушілік болса, талқыланып шешіледі, болмаса - хаттаманың авторы өз пікірін жазып, соңғы шешім қабылдау үшін (басқа материалдармен бірге) өкілетті органға жібереді;

5) егер хаттаманы алдын-ала талдау кезінде орманды пайдалану нормасының есебінде + 10 пайызы қате болмаса, онда тапсырыс беруші мен орман орналастыру ұжымы арасындағы келісім бойынша екінші орман орналастыру кеңесі шақырылмайды және бұл жағдайда екінші орман орналастырудың хаттамасы рәсімделіп, орман орналастыру ұйымына жіберіледі;

6) орман орналастыру объектісіндегі есептік кеспеағаш екінші орман орналастыру кеңесінде талқыланып қаралған соң өкілетті органмен бекітіледі. Оны бекіту тәртібін, берілетін материалдың құрамы мен пішінін өкілетті орган белгілейді ;

7) егер белгілі бір себептерге байланысты өкілетті орган, екінші орман

орналастыру кеңесінде қабылданған есептік кеспеағаштың көлемін өзгертетін болса, онда орман орналастыру ұйымы өкілетті органмен келісе отырып, орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасына тиісті өзгертулер енгізеді.

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің
5 қосымшасы

Орман орналастыру және орман шаруашылық белгілері. Түрлері, көлемі және жалпы техникалық талаптар

Осы техникалық талаптармен орман орналастыру және орман шаруашылық белгілердің типі, мөлшері, жазбаларының үлгілері, орнату орны анықталады.

1. Орман орналастыру және орман шаруашылық белгілердің түрлері

1. Өзінің негізгі бөлінуі бойынша белгілер түрлері төмендегідей:
орам діңгектері, (орам сілтеуіш, бақылау алаңының, орман шаруашылық,
ш е к а р а л ы қ) ;

қазық қағып, алаңның ортасын бекітуге арналған (өлшеп есептеу таксациясы және орманның қайта табиғи жаңаруы мен орман екпелерін зерттеу кезінде) (1 сурет).

2. Белгілер әртүрлі болады: ағаш, темірбетонды, темір немесе пластмассалы, тас пирамидалар, қазықтар, ағаштардағы белгілер.

3. Шекаралық шаруашылық, нысаналы сілтеуіш, және сынау алаңдарының орталарын бекітуге арналған діңгектер.

4. Шаруашылық діңгектерді орман мекемелері қояды.

5. Орам діңгектерін және орамды білдіретін діңгектерді орман орналастыру кезінде немесе қайта орман орналастыру кезінде орман мекемелері қояды.

6. Бақылау алаңындағы діңгектерді орман орналастыруда немесе зерттеу кезінде орман мекемелері және тағы басқа ұйымдар бақылау алаңдарын салғанда қояды.

7. Орман орналастыру кезеңдерінің арасында орам діңгектері немесе басқа да діңгектер жарамсыз болып қалған кезде мүмкіндігінше ауыстырылады.

2. Жалпы техникалық талаптар

8. Ағаш діңгектер және қазықтар өсіп тұрған немесе бұрын дайындалған ағаштардан жасалынады. Діңгек қабығы сүрекке дейін аршылып, бұталары

шабылып, тазаланылады. Діңгектердің жазу жазылатын беті тегіс біркелкі тазаланылады және 2,5 см терең кесілмейді.

9. Жазу әдемі, қара майлы бояумен, трафарет арқылы жазылады.

10. Барлық діңгектердің үлкен көлемді жағы жерге көміледі және жерге мықты етіп қағылады.

11. Орман орналастыру белгілері мәселесін орналастыру объектісінде діңгектерді қоюға жауаптылар бірінші техникалық кеңесте дайындық жұмыстарына дейін шешеді.

3. Орман орналастыру белгілері

12. Орам діңгектері және орамдық сілтеуіш діңгектер:

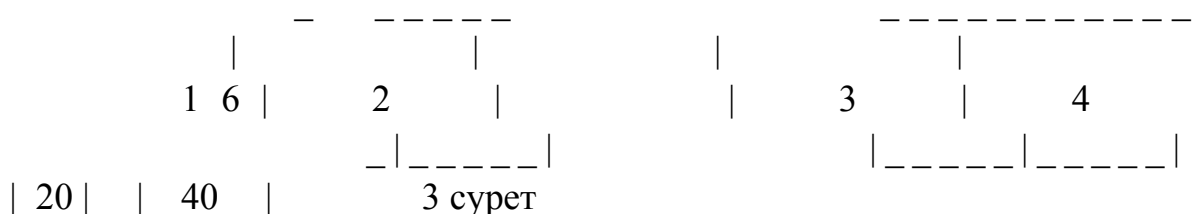
1) орам діңгектері және оларды алмастыратын темір (пластмасс) тақталар мен тас пирамидалар орам соқпақтарының арасына қойылады. Шоқ ормандарда орман орналастыруда кішігірім орман учаскелері жиынтық орамдарға біріктіріледі;

2) соқпақтарынан өтуге болатын орам діңгектері соқпақ ортасынан төмен қойылады (солтүстік батыс жағына). Ол барлық жағынан жақсы көрінетіндей орнатылады;

3) орам және орам сілтегіш діңгектер ағаштан немесе темір бетоннан жасалады;

4) темір бетонды орам және нұсқаушы діңгектер 300 маркалы бетоннан жасалады (1^{аб} сурет). Діңгектердің жоғары жағы төрт қырлы, жалпы пішіні төрт бұрышты болады, діңгектердің жазу жазатын бетінің жоғарғы жағы мен төменгі жағы қара майлы бояумен 1 см сызықпен сызылады. Діңгектің сан жазылған бетін орамға қиғаш орнатылады. Соқпақтардың тік бұрышты қиылысындағы діңгек қабырғасы орам соқпақтарына бағыттанып қойылады;

5) темір немесе пластмассадан істелген тақталар тік бұрышты, суретте көрсетілгендей болады;

Тақташалар ақ түсті болады. Орам нөмірі қара майлы бояумен трафаретпен түсіріледі. Трафареттің көлденең өлшемі 2-суретте көрсетілген;

6) тақташалар орам соқпақтарының қиылысына жақын жерлердегі ағаштарда (2,5 м биіктікте) орам соқпағына қаратып ілінеді. Тақтайшалар біреуден немесе екеуден орман соқпағының әртүрлілігіне байланысты болады.

Ағашы жоқ жерлерде тақтайшалар темір қазықтармен бекітіледі (биіктігі жер бетінен 1,5 м, жерге кірген бөлігі 0,7 м, қалыңдығы 2 см кем емес болуы керек);

7) орамдық ағаш және орамдық сілтегіш дiңгектер 1-ші суретте көрсетілгендей жасалады.

Дiңгектің жоғары жағы шабылған пирамидаға ұқсас, төбесі 4 x 4 см болады. Жазу жазылатын қабырғаларының қыры 2 см аспайды, ал төменгі жағы қиғаш сүтұрмайтындай болып жасалады. Дiңгектің диаметрі 24 см асқан жағдайда оның басы диаметрінің 1/3 бөлігін құрайды. Сексеуіл ағашынан дiңгек дайындағанда оның диаметрі 12 см төмен болмайды. Орам нөмірі жоғарыдан төмен жазылады.

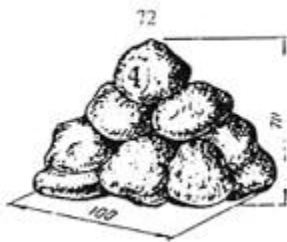
Дiңгектерді тумбалар салу арқылы көмеді (диаметрі 1,5 см, биіктігі 50 см, дiңгек биіктігі тумбада 50 см, жер астындағы бөлігі 50 см);

8) дiңгектердің жазу жазатын беті соқпақтардың қиылысу нүктелерімен бірдей болады. Жазу жазатын бетіне орам нөмірі жазылады. Нөмір жазылған беті орам диагоналіне қарай қаратылады. Орам соқпақтарының қабырғасы тік бұрышты болса, дiңгектің жазу жазатын бетінің қырлары соқпаққа қарап орналасады;

9) қала және орман бақтарында жасыл аймақтағы, халықаралық және республикалық темір жол немесе автомашина жолдарындағы дiңгектер қызыл-күлгін түске боялады, жазу жазатын беті мен жоғарғы жағы ақ түсті болады;

10) таулы немесе баруға қиын аудандарда орам дiңгектерін тасты пирамидалар мен үйінділер алмастырады. Пирамидалар үлкен тастармен қаланады, жоғарғы тастарға орам нөмірі орам сандарын жазатын трафаретпен қара майлы бояумен жазылады (4 сурет);

(4 сурет)

11) орам дiңгектері (1 сурет) орам соқпақтары мен әртүрлі жер пайдаланулардың қиылысқан жеріне қойылады (негізінен жүретін жолдар, трассалар, ормандағы соқпақ жолдар, өзен, бұлақ, орам шекараларындағы дiңгектер);

Трасса, орманның соқпақ жолдары мен өзендердің (орамдық сілтегіш дiңгектер қойылатын) тізбесі бірінші техникалық кеңесте анықталады;

12) қорғаныш орман жолақтары, мемлекеттік және республикалық мәні бар

темір және автомобиль жолдары, су объектілері, өзен, көл, су қоймасы шетіндегі жолақтары бар ормандарда діңгектердің негізгі бетінен төмен қосымша бет ж а с а л а д ы .

Қосымша жазу бетіне трафаретпен "Қ. Ж." (қорғаныс жолағы) немесе "Т. Ж." (тыйым салынған орман жолақтары) жазылады.

13. Шаруашылық шекара діңгектері:

1) шаруашылық діңгектер шекараларды салғанда қойылады (діңгектер немесе қорғандар). Бұрылыс бұрышы 180° -қа жақын ($180^{\circ} \underline{\quad} + 2^{\circ}$) жерлерде шаруашылық шекара діңгектері қойылмайды;

2) шаруашылық шекара діңгегі 1 сурет бойынша жасалады. Діңгектің жоғарғы жағы конус тәрізді істелінеді. Діңгекте екі жазу жазатын беті шабылып дайындалады. Жоғарғы жазу бетіне "М. О." 14 (мемлекеттік орман), ал төменгі жазу беті орманға қаратып шабылады және соған орам нөмірі жазылады.

14. Нысаналы діңгектер және нысаналарды сілтегіш діңгектер:

1) нысаналы діңгектер нысаналар мен соқпақтардың қиылысу нүктесінде, жер пайдалану шекараларында қойылады;

2) нысаналы діңгектер 1 сурет бойынша дайындалады. Діңгектің жоғарғы жағы екі қырлы, ені 1 см болып жасалады. Нысаналы діңгекте бір ғана жазу беті болады, ол нысана бойымен орамға қарай бағытталады. Діңгек төбесі нысана сызығына қаратып қойылады. Нысаналы діңгектің жазу жазылатын беті нысана бағыты бойынша екі жағынан да шабылады. Әр жазу бетіне нысана нөмірі рим сандарымен жазылады.

15. Барлық түрдегі бақылау алаңдарының діңгектері орман орналастыруда және орман шаруашылық жұмыстары кезінде 1-суретте көрсетілгендей о р н а т ы л а д ы .

Діңгектерде төмендегідей жазулар үлгісі көрсетіледі:

БА-3-45 - бақылау алаңы, алаң нөмірі, орам нөмірі;

76-85 - салған жылы, өлшенген жылы;

2 - 0,25 - секция нөмірі, ауданы, га.

16. Пикеттік қазықтар:

1) пикеттік қазық жүру сызығын өлшеген кезде қойылады;

2) диаметрі 3-5 см пикеттік қазықтардың жер бетіндегі биіктігі 50 см болады (1 с у р е т) ;

3) пикеттік қазықтарда өлшеу басталғаннан бастап қашықтық бүтін жүздік метрмен (рим сандарымен) белгіленеді. Кертік өлшеу бағытына қарсы жағында ж а с а л а д ы .

Ө л ш е у   ұ з ы н д ы ғ ы ,
 м 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000 1800
 Көрсеткіштер I II III IV V VI VII VIII IX X XVIII

4) елді мекендердің жасыл аймақтары мен емдеу-сауықтыру мекемелерінде, ерекше күзетілетін орман аумақтарында, қала ормандары мен орманды парктерінде пикеттік қазықтардың орнына ағаштарға белгі жасауға болады. Белгілер, қашықтығы өлшеу сызығынан 5-м аспайтын жердегі ағаштардың оң жағында жасалады. Өлшеу қашықтығы ағаштың сыртқы жағына қара майлы бояумен 1,5 м биіктікте жазылады.

17. Сынау алаңдарындағы қазықтар.

Өлшеп-есептеп таксациялау кезінде сынақ алаңдарының орталары мөлшері пикеттіктердікіндей қазықтармен бекітіледі. Қазықтардағы белгілерге араб цифрымен телімнің нөмірі жазылады.

4. Орман шаруашылық дінгектер

18. Орман шаруашылық дінгектер басты санитарлық кесулер мен сөл ағызуға, күтіп-баптау кесулері мен орман екпелеріне, қайта құрылатын орман екпелеріне, тұрақты және уақытша орман тұқым учаскелеріне, орман тұқым плантацияларына, уақытша тұқымбақтары мен қызметтік жер үлестеріне бөлінген аудандарды көрсетеді:

1) дінгектер нысаналы дінгек пішінді болады, ал айырмашылығы - мөлшері мен жазуларының мазмұнында (1 сурет).

2) орман шаруашылық дінгектердің жазулары төмендегідей:

Іс-шаралары	Жазылу шифрлары	Белгілері
1	2	3
Негізгі мақсатта пайдалану		
Жаппай кесулер	1 2 5 - 3 Ж К - 0 , 1 2 - 6,3	Орам нөмірі - телім нөмірі Іс - шаралар - жылы Мөлдек, ауданы, га
Біртіндеп кесулер	4 5 - 5 Б К - 1 - 9 2 2-5,1	Сол сияқты, іс-шаралардан кейін қабылдау нөмірі көрсетіледі
Ерікті таңдамалы кесулер	5 2 - 5 Е Т К - 9 9 2-2,5	Сол сияқты, жаппай кесуден кейін
Ұзақ мерзімді біртіндеп кесулер	1 7 - 1 4 Ұ М К - 1 - 0 1 4-7,0	Сол сияқты, біртіндеп кесуден кейін
Аралық пайдалану		

Орам нөмірі - телім нөмірі

Таңдамалы санитарлық
к е с у л е р
Күтіп-баптау

7 6 - 3
Т С К - 0 3
2-11,5

		І с - ш а р а - ж ы л ы Мөлдек, ауданы, га
Кесулері:		
жарықтандыру	7 7 - 4 Ж а р - 0 1 1-6,4	Сол сияқты
Тазарту	6 6 - 5 Т а з - 0 1 1-5,8	Сол сияқты
Сирету	8 7 - 4 С и р - 0 1 2-6,7	Сол сияқты
Өтпелі кесу	5 5 - 2 Ө т п . к - 0 3 2-5,7	Сол сияқты
Басқада кесу түрлері		
Санитарлық жаппай кесулер	6 7 - 5 С Ж К - 0 2 3-9,5	Орам нөмірі - телім нөмірі Іс-шаралар - жылы Ауданы, га
Химиялық күту	6 7 - 5 Х И М - 0 1 5,6	Орам нөмірі - телім нөмірі Х и м . к ү т у - жылы Ауданы, га
Орманды ұдайы өсіру іс-шаралары		
Орман екпелері	1 9 9 - 4 О Е К - 0 1 6,8	Орам нөмірі - телім нөмірі Орам екпелері(тұқымы) - жылы Ауданы, га
Әуеден себу	7 6 - 4 Ә У С - 0 1 20,5	Сол сияқты
Алқағаштарды қайта құру	8 7 - 7 А Қ Қ К - 0 2 7,5	Сол сияқты, бірақ тұқымдылары көрсетілмейді
Басқа да іс-шаралары		
Тұрақты орман тұқым учаскесі	6 7 - 4 Ұ О Т У - 0 1 5,5	Орам нөмірі - телім нөмірі Аталуы - учаскенің салыну жылы Ауданы, га
Уақытша орман тұқым учаскесі	8 7 - 2 У О Т У - 0 1 2,4	Орам нөмірі - телім нөмірі Аталуы - салыну жылы Ауданы, га
Орман тұқым плантациялары	6 7 - 2 О П - 9 9 2,5	Орам нөмірі - телім нөмірі А т а л у ы - жылы Ауданы, га
Талдар плантациясы	7 6 - 4 Т П - 9 8 2,0	Сол сияқты
Жаңа жылдық шыршалар плантациясы	5 6 - 5 Ж Ж Ш П - 9 7 3,0	Орам нөмірі - телім нөмірі А т а л у ы - жылы Ауданы, га

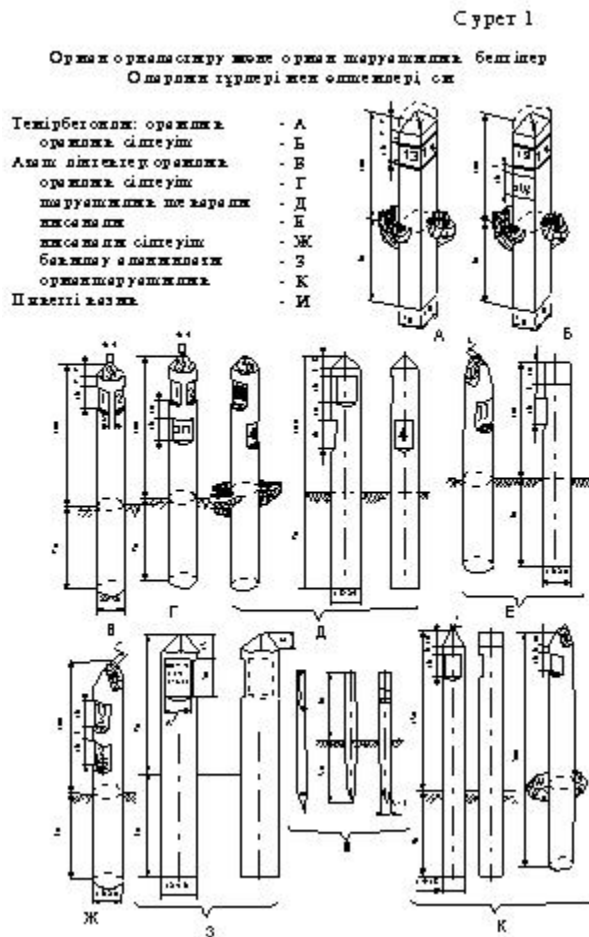
Уақытша тұқымбағы	7 5 - 2 У П - 0 2 2,4	Орам нөмірі - телім нөмірі Аталуы - салыну жылы Ауданы, га
Қызметтік жер үлесі	4 4 - 5 Қ Б - 9 2 2,0	Сол сияқты
Орманнан шайыр алу	6 1 - 2 9 8 - 0 1 19,6	Орам нөмірі - телім нөмірі Шайыр алудың басталуы - шайыр алудың бітуі Ауданы, га

3) жоғарыда көрсетілген діңгектер алаңшалар қиылысына қойылады. Діңгектердің жазылу беті учаскелерге қаратылады, ал діңгек басы учаске ортасында болады.

Орман шаруашылық діңгектерінің жазу үлгілері 5-9 суреттерінде көрсетілген.

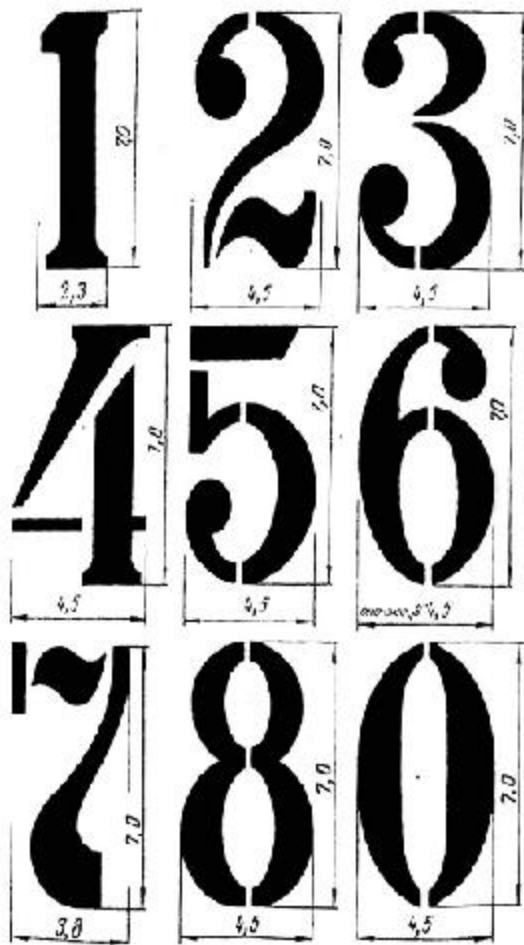
4) іс-шаралары қайталанып істелген жағдайда негізгі жазылу бетінен 10 см дей астына қарай қайта шабылып жасалады.

Сурет 1

2 сурет

Орам діңгектердің трафареті

5 Сурет

Басты пайдалану кесулері кезіндегі
дiңгек жазуларының үлгiлерi

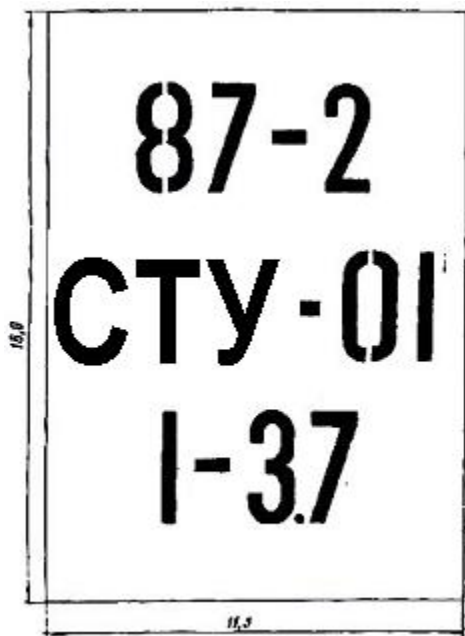
6 Сурет

Орманнан шайыр алу кезіндегі дiңгек жазуларының үлгiлерi

7 Сурет

Күтiп-баптау кесулерi кезіндегi дiңгек жазуларының үлгiсi

8 Сурет

Орман шаруашылық iс-шаралары дiңгектерiнiң жазу үлгiсi

9 Сурет

Картографиялық шрифт үлгісі

Қазақстан Республикасы орман
 қорында орман орналастыру
 жұмыстарын жүргізу ережелерінің
 6 қосымшасы

Ұжымдық жаттығуларды өткізудің техникалық нұсқаулары 1. Ұжымдық жаттығулардың міндеттері

1. Орман мекемесі мен орман орналастыру мамандарының көз мөлшерін жаттықтыру және таксациялық көрсеткіштері мен сүректің сипаттамасын, орманның қайта жаңаруын, орман екпелерінің өсуін, алқаағаштардың сипаттамасын таксациялық карточкаға түсіру.

2. Мамандарға орман шаруашылық шараларды белгілеу мен бағалауды дұрыс жүргізу бойынша нұсқау беру.

3. Орман таксациялық өлшемдерін жасау, дөңгелек реласкопиялық және есептеу алаңдарын салу, өлшеу мәліметтерін және көз мөлшермен анықталған көрсеткіштерді тексеру үшін пайдалану, телімдердің жалпы таксациялық сипаттамасын құрастыру бойынша нұсқау беру, құрал-жабдықтармен жұмыс істей білу жұмысты осы Ережелердің 6 қосымшасына сәйкес тексеруге мүмкіндік береді.

4. Анықтау құжаттары мен нормаларын танып білу (кестелер және орман таксациясы кезінде қолданылатын басқа да құжаттар, оларды пайдалану ерекшеліктері).

5. Орманның өсу жағдайларын, олардың (құрамына байланысты) өз ара-қатынасын, алқаағаштардың класы мен бонитетін, басқа да таксациялық көрсеткіштерді танып білу.

6. Алқаағаштардың энтомо-фитозиянкестерімен зақымдану белгілерін, қауіпті зиянкестер ошақтарының пайда болуын, ағаштардың зақымдануы туралы сигнал беру тәртібін танып білу.

7. Далалық техникалық құжаттаманың өңдеу талаптарына сәйкес рәсімделуінің біркелкілігін қамтамасыз ету.

8. Орман мекемесі аумағына орман орналастыру белгілерін орнатуды көрсету

9. Нұсқаулық құжаттар мен орман орналастырумен бірге жүргізілетін арнайы тексерулердің техникалық тәсілдерін танып білу.

10. Орман орналастырудың орманды таксациялау кезінде ескерілетін ерекшеліктерін танып білу.

2. Топты жаттығуды өткізу ережелері

11. Бірінші бақылау алаңының жетекшісі жаттығудың реті мен мақсатын түсіндіреді, техникалық таксациясын және карточкаға жазылуын, аспаптарды қолдана өлшей білуін қадағалайды.

12. Бірінші бес байқау алаңында үйренушілер таксацияны көз мөлшерімен жасайды. Сонымен қатар өлшеу аспаптары да қолданылады.

13. Ал негізгі бақылау алаңында көз мөлшерімен таксация жасағанда аспаптар қолданылмайды және топ жетекшісіне толтырылған карточка өткізіледі. Топ жетекшісі оны бақылау алаңының дұрыс өлшемдерімен салыстырады да, жіберген қателерді қорытындылап, әр орындаушының карточка толтыруын тексереді. Орман шаруашылық іс-шараларын дұрыс белгілеуге көп көңіл бөлінеді.

14. Телімдерді таксациялау кезінде таксациялық көрсеткіштер орман таксациялық аспаптар арқылы анықталады, ал нәтижелері іріктемелі-өлшемелі қайта санау таксациясының бақылау мәліметтерімен салыстырылады.

Орман орналастыру объектісінде аэрофотосуреттер болмаған жағдайда миллиметрлік қағазда жаттығу жолдарының кескіні жасалады.

15. Жаттығу жетекшісі таксация жүргізу кезінде орындаушыларға аэрофотосуреттердегі орам сокпақтарын, жүріс жолдарын (сызықтарын), негізгі бағдар белгілерін, телім шекараларын тануды үйретеді. Телім кескіндерін дұрыс жасау мен жіберілген қателерді талдау әдістері де үйретіледі.

Жаттығу кезінде таксациялық жүрістердің телімдерде тиімді жүргізілуіне және таксациялау пункттерін дұрыс таңдауға ерекше көңіл аударылады.

16. Басты пайдаланудың жаппай кесулерден басқа кесулер белгіленетін әр жастағы алқағаш аудандары үлкен орман орналастыру объектілерінде орындаушылардың назары әртүрлі орман құрушы тұқымдылардың ерекшеліктеріне (ерекше белгілеріне) аударылады.

17. Орманды ұдайы өндіру жұмыстары көп мөлшерде жүргізілген жерлерде орманның табиғи жаңаруын бақылауға (әсіресе табиғи жаңарған аудандарды орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру кезінде) ерекше көңіл аударылады. Сондай-ақ, орман екпелерінің жағдайын бағалау (әсіресе оларды қанағаттанарлықсыз немесе өлген екпелердің қатарына жатқызу және орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру) әдістері бойынша жаттығулар жүргізіледі.

18. Топты жаттығуларда жұмыстарды қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып жүргізу мәселелері, орман өрттерін болдырмау, еңбек қорғау мен санитарлық мәселелер бойынша жаттығулар жүргізіледі.

3. Топты жаттығулардың нәтижелерін рәсімдеу

19. Топты жаттығулардың нәтижелері бойынша әр орындаушыға салыстырмалы ведомос құрастырылады. Онда ауытқулары сынақ алаңдары мен қайта есептеуде жіберілетін мөлшерден көп болған телімдердің көз мөлшерімен жасалған және бақылау таксациясының мәліметтері келтіріледі.

Орташа биіктік пен диаметр коэффициентін анықтауда жіберілетін ауытқулардың мөлшері тек басым тұқымдылар үшін анықталады.

Жаттығу нәтижелері көзмөлшермен таксациялаудың таңдамалы түрде өлшеп қайта есептеу таксациясымен қамтылған сынау алаңдары мен телімдерден алынған тиісті мәліметтерден ауытқу мөлшері бойынша бағаланады.

Жіберілетін ауытқулардың анықтамалық кестесі мен орындаушының жаттығу жұмыстарын бағалау үшін қажетті мәліметтер салыстыру ведомосында келтірілген. Орындаушының көзмөлшері дәлдігін бағалау үшін таксацияланған сынақ алаңдары мен телімдердің жалпы саны 20 кем болмайды.

20. Топты жаттығулардағы нәтижелері қанағаттанарлықсыз болған мамандар жаңадан салынған (басқа мамандармен) сынақ алаңдарында немесе таксациялық жүрістерде қосымша жаттығу өткізеді. Сынау алаңдарының санын жаттығулардың жетекшісі белгілейді. Қосымша жаттығулардан кейін жетекші сол мамандарды таксациялық жұмыстарға жіберу туралы шешім қабылдайды.

21. Топты жаттығу материалдары (сынау алаңдары мен көз мөлшермен таксациялау карточкалары, салыстыру ведомостары) далалық кезеңде партия бастығында сақталады.

22. Орман таксациялық жұмыстарға қатыстырылатын орта техникалық білімді мамандар топты жаттығуларды жоғары білімді мамандармен бірге жүргізеді.

23. Жаттығу нәтижелері бойынша акті құрастырылады. Ол акті кейін кәсіпорынға тапсырылады.

2. Тексеру кезеңінде істелінген шаруашылық іс-шаралардың талдану толықтылығы (NN телімдер қателерімен)

Бағасы _____

3. Өскіндерді дұрыс сипаттау (Н, жасы, құрамы - қателері бар телімдердің құрамы)

Бағасы _____

4. Орман шаруашылық іс-шараларының дұрыстығы (қателері бар телімдер)

Бағасы _____

Жалпы бағасы _____

Жіберілген ауытқулардың анықтамалық кестесі

N	Көрсеткіштері	өлшем бірлігі	ауыт-қуды жіберуі	N	Көрсеткіштері	өлшем бірлігі	ауыт-қуды жіберуі

1.	Құрам коэффициенттері	бір.	1	6	Басты пайдаланудағы кесуге белгіленген алқағаштар қоры	%	15
2.	ж а с ы 40 дейін	жас	5		қалған алқа- ағаштар	%	20
	45-100	жас	10				
	100 жоғары	жас	20				
3.	Биіктігі: 15 м дейін 15 м артық	м %	1 10	7.	Өскін	мың. дана /га	0,5
4.	Тауарлық класы	бір	-		8. Бонитеті класы	кл.	-
5.	Диаметрі: 20 дейін 20 см жоғары	см. %	2 10				

Жаттығу жұмыстарының сапасын бағалау:

N	Көрсеткіштері	Қанағаттанарлықсыз	Қанағаттанарлық	Жақсы
1.	Көрсетілген ауытқулар кестедегіден % жоғары _____	32 тең жоғары	16-31	15 тен төмен
2.	% телімдерде екі есе және одан асатын ауытқулар	6-дан жоғары	4-5	3 тен төмен

1-4 пункттері бойынша нәтижелер төмендегідей бағаланады: бірінші пункт бойынша - 60 пайыз, 2 және 3 пункттері бойынша - 10 пайыз және 4 пункт бойынша 20 пайыз.

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің
6 қосымшасына

Облысы _____
Орман мекемесі _____
Орманшылық _____

ТЕКСЕРУ ВЕДОМОСЫ

жаттығудағы көзмөлшерлі таксация

Әкесінің аты, аты, тегі _____
қызметі _____

Жаттығу жүргізу кезі _____ күн _____ 20 _____ ж

Орындаушының қолы _____

Таксацияның жалпы бағасы _____

Көзмөлшерлі таксациялауға рұқсат ету туралы қорытынды

жаңадан құрастырылған геодезиялық және топографиялық негіздері қолданылады.

Аэрофотосуреттерде көрінетін соқпақтар мен шекаралар жіңішке сызықтармен түсіріледі: түрлі-түсті аэрофотосуреттерде - ақ бояумен, ал ақ-қара суреттерде - кара бояумен. Көрінбейтін әртүрлі сызықтар мен шабылмаған орам соқпақтарының орналасуы аэрофотосуреттердің масштабы мен негізгі бағдарлары бойынша анықталып жіңішке сызықтармен аэрофотосуреттерге түсіріледі.

Фотоабристің соңғы дайындық жұмысы аэрофотосуреттерге соқпақтар мен жолдарды, өзендерді түсіргеннен кейін жүргізіледі.

Бастапқы орман орналастыруда орам жүйесі аэрофотосуреттерге карандашпен түсіріледі. Ол үшін орам жүйесінің жобасы мен топокарталар қолданылады. (кейін олар нақтырақ анықталады).

Аэрофотосуреттерге орам жүйесін түсірген кезде орамдардың нөмірлері орам жүйесінің жобасына сәйкес қойылады. Орам екі немесе одан да көп аэрофотосуреттерде орналасқан жағдайда нөмірі аэрофотосуреттердегі жұмыс алаңдарының барлық бөліктерінде қойылады.

3. Аэрофотосуреттерге объект шекаралары мен орам соқпақтары түсірілгеннен кейін МОҚ категорияларының шекаралары шартты белгілер арқылы түсіріледі. Шекаралар негізгі бағдар мен орам жүйесі арқылы, аэрофотосуреттердің масштабын ескере отырып, түсіріледі.

4. Орамдардың ауданын таксациялық телімдерге бөлу фотоабристерді құрастырудың негізгі кезеңі болып табылады. Бұл бөлу аэрофотосуреттердегі таксациялық телім шекараларының шифрын ашып (стереоскоп арқылы) оқу әдісімен жүргізіледі. Қайталап орман орналастыру кезінде телім шекараларының негізі ретінде өткен орман орналастыру белгілеген шекаралар алынады. Аэрофотосуреттердің шифрын ашып оқу кезінде оларға фотосуреттері бойынша түзетулер енгізіледі.

Телім шекаралары таксациялық жұмыстарды жүргізу кезінде нақтырақ анықталады. Орман екпелері мен кеспеағаштың, ағашы кесілген жерлер мен өртендердің шекаралары мұқият анықталады.

5. Орам соқпақтары мен таксациялық нысаналарды өлшеп кесу кезінде олардың нақты орналасуы (аэрофотосуреттердегі) негізгі бағдарлар мен сұлбе нүктелері бойынша анықталады.

Сұлбе нүктелері ретінде құрылыс пен жеке тұрған ағаштар, өзен мен жолдардың бұрылыстары, ормансыз учаскелер сұлбелерінің бұрыштары алынады.

Барлық нақты анықталған бағдарламалармен сұлбе нүктелері аэрофотосуреттерге $\pm 0,2$ мм дәлдігімен түсіріледі (түйреледі). Бағдарлар

түйрелген жерлер аэрофотосуреттің сырт жағынан дөңгелектеп белгіленеді. Дөңгелектің қасында өлшенетін сызықтың бағдарға немесе сұлбе нүктесіне бағытталатыны туралы белгі қойылады.

6. Таксацияға дайындалған фотоабристе (жұмыс алаңымен шектелгеннен басқа) мыналар көрсетіледі:

1) орман карталарының топографиялық элементтері: өзен, бұлақ, жол, көл тағы басқалары;

2) объект шекаралары (көршілес жер пайдаланушылармен), жер пайдаланушылардың атаулары;

3) соқпақ немесе орамдардың табиғи шекаралары, өлшеу мәліметтері бойынша түсірілген пикеттері бар таксациялық нысаналар;

4) МОҚ категорияларының шекаралары (бет жағында);

5) таксациялық телімдердің шифры ашылған шекаралары;

6) жұмыс алаңдары шегінде орам нөмірлері (бет және сырт жағында);

7) нақты белгіленген бағдарлар мен сұлбе нүктелері (бет және сырт жағында);

8) адрес мөртабаны (сырт жағында).

7. Таксация жүргізілгеннен кейін аэрофотосуреттің бет жағына тушь немесе гуашпен төмендегідей элементтер түсіріледі:

1) сызықтарды өлшеу арқылы нақты анықталған пикетаж (жұп пикеттерінің нөмірлерімен);

2) өлшеудің бағыты (сызықтардың өлшемдері көрсетіледі);

3) таксациялық пункттердің нөмірлері;

4) таксациялық телімдердің анықталған шекаралары мен нөмірлері;

5) картаның топографиялық негізінің анықталған және көтерілген элементтері;

6) тура анықталған тесіктер бағыты және сұлбе нүктелері;

7) анықталған сұлбе нүктелерін орам соқпақтарына байланыстыру.

8. Таксациялық жұмыстардан кейін аэрофотосуреттердің сырт беттеріне мыналар түсіріледі:

1) анықталған бағдарлар мен сұлбе нүктелері белгіленген тесіктер;

2) орам соқпақтарының байлану мәліметтері;

3) орам соқпақтары мен нысаналардың жол, өзен, бұлақ және басқа да бағдарлармен қиылысқан жерлеріндегі байлану мәліметтері.

2. Абристерді қағазда құрастыру

9. Орман орналастыру барысында аэрофотосуреттер жоқ болған жағдайда абристер қағазда құрастырылады. Бұл жағдайда өткен орман орналастыру

кезіндегі пикетаж журнал мен планшеттерден алынып, масштабты калькаға немесе миллиметрлік қағазға түсіріледі.

10. Абрис магнитты меридианы бойынша бағдарланады және мәліметтер фотоабрис мәліметтеріне сәйкес келеді, сондай-ақ, анықталған нүктелермен белгіленеді.

11. Орманға шығар алдында өткен орман орналастыруда анықталған таксациялық телім шекаралары планшеттен көшіріледі. Фотожоба мен топокарта бар болған жағдайда (планшет масштабында) абриске жолдар, бұлақтар, өзендер, көлдер, каналдар, саздар және тағы басқа топографиялық элементтер көшіріледі.

12. Телімдер арасындағы белгіленген шекаралар, өткен орман орналастыруда АФС-сіз жүргізілген жағдайда, телім бедері бойынша телімдердің шектелу сызығы бойынша белгіленеді. Телім шекаралары нысаналар арасындағы ашық жерлердің ортасымен жүргізіледі.

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің
8 қосымшасы

Толымдылық өлшегіштерімен жұмыс істеу және оларды тексеру әдістері

1. Толымдылық өлшегіштері (бұрышты шаблондар, акад. Анучин призмасы) 1 га-дағы сүрек діндерінің көлденең қиылмаларының аудандарын анықтауға арналған.

Аудандар толымдылық өлшегіштерімен есепке алынатын діндерді санау арқылы анықталады. Бұл жағдайда діндердің диаметрі өлшенбейді.

2. Көлденең қималарының аудандарын (өскіні қалың емес сүректіңдерде) толымдылық өлшегішпен анықтау нәтижелерінің дәлдігі өте жоғары болады.

Бұрышты шаблондар әртүрлі болады: жақтауының ені 20; 14; 1; 10; 7,05 мм, ал рейканың ұзындығы бірінші екеуі үшін - 100 см, қалғандарына - 50 см.

Ені 20 және 14,1 мм, ал ұзындығы 100 см бұрышты шаблондар орташа диаметрі 20 см және одан көп сүректіңдерде қолданылады.

Ені 20 мм бұрышты шаблонды қолданған жағдайда, қайта есептеу нәтижелері нақты болып есептеледі, ал шаблонның ені 14,1 мм болса - алынған нәтиже көрсеткіштері екі есе азайтылады. Ені 14,1 мм шаблондардың нәтижелері дәлірек болады. Ені 10 және 7,05 мм, ал ұзындығы 50 см бұрышты шаблондар ерекше жағдайларда ғана қолданылады (диаметрі 20 см сүректіңдердің көлденең

қиылмаларының аудандарын (қосындысын) анықтау үшін). Ені 10 мм шаблонды қолданған жағдайда алынған нәтиже нақты болып есептеледі, ал ені 7,05 мм болса екі есе азайтылады.

3. Бұрышты шаблондармен жұмыс істеген кезде орындаушы алаңның ортасында тұрып құралды көзіне тақап шаблонның жырығынан нысананы ағашқа бағыттайды. Діңнің диаметрі шаблонның жырығын толық жапқан жағдайда ғана ағаш есепке алынады. Діңнің диаметрі шаблонның жырығын жаппаса, ағаш есепке алынбайды (1 А сурет).

Күмәнді жағдайларда (діңнің диаметрі шаблонның жырығына тура келсе) ағашқа дейінгі қашықтық пен діңнің диаметрі қайта өлшенеді. Дің диаметрінің (мөлшерінің) жартысы ағашқа дейінгі қашықтықтан кем болған жағдайда, ағаш есепке алынбайды. Мысалы: дің диаметрінің жартысы 10 см (диаметрі - 20 см), ал ағашқа дейінгі қашықтық 10,5 м болса, ол ағаш есепке алынбайды. Диаметрдің жартысы мен ағашқа дейінгі қашықтық бірдей болған жағдайда да ағаш есепке алынбайды.

4. Академик Анучинның призмасымен жұмыс істеген кезде орындаушы призма алаңның ортасында болатындай орналасады. Призма ағаш діңіне 1,3 м биіктікте бағыттаған кезде, тік және көлденең бағыттарда жылжытып, көріністің бағытқа перпендикулярлы орналастырылады. Әр ағашты жеке нысаналаған дұрыс. Ол үшін призма көз деңгейіне көтеріліп ағашқа бағытталады да төмен түсіріледі. Осы әдіспен есепке алынған және алынбаған діңдердің шатыспауы қамтамасыз етіледі және орындаушының көру қабілеті сақталады.

Дің көрінісінің жылжу (көлденең бағытта) мөлшері бойынша ағаштар есепке алынған мен есепке алынбағандарға бөлінеді. Призмамен жылжытылған дің бөлігі оның диаметрінен аспаған жағдайда ағаш есепке алынады, ал асқанда - есепке алынбайды (1 Б сурет). Көріністің жылжуы дің диаметрімен бірдей болған жағдайда алаңның ортасынан ағашқа дейінгі қашықтық пен діңнің диаметрі өлшенеді (3 пункттегідей).

Күмән тудыратын ағаштардың екеуін бір ағаш ретінде алуға болмайды, себебі ол 15 пайыздық ауытқуға әкеліп соғады.

5. Толымдылық өлшегіштер (шаблон мен призмалар) арнайы құрал-жабдықтарсыз тексеріледі. Ол үшін мөлшері 40 x 40 см (20 м қашықтықтағы) ақ қағаз 2 см ашылған шаблонның тілігіне тура келтіріледі.

6. Шаблонның тілігі 14,1 мм рейканың ұзындығы 1 м, ал қашықтық 20 м болған жағдайда қағаздың ені 28,2 см болып есептеледі.

7. Кеспеағаштарды тұрақты радиусты шеңберлі алаңдармен таксациялау кезінде олар өлшеуіш жіппен алыстан өлшейтін рейка мен академик Анучиннің призмасы арқылы шектеледі. Осы құралдар еңбек өнімділігін 1,5-2 есе арттырады. Шеңберлі алаңдарды өлшеуіш жіппен шектеу (шекараларын белгілеу

) құралдары (2-сурет) 11,28 м (шеңберлі алаңдардың ауданы 400 м^2) және 13,82 м (алаңның ауданы 600 м^2), созылмайтын материалдан жасалған (телефон кабелі) жіптен және екі тіректен (біреуі қозғалмалы, екіншісі - қозғалмайтын) т ұ р а д ы .

Шеңберлі алаңдарды шектеу кезінде шпилька алаңның ортасын белгілейтін қазыққа қағылады (3-А суреті).

8. Шеңберлі алаңдары призмамен және алыстан өлшейтін рейкамен (диаметрі 2-4 см, биіктігі адам бойымен бірдей) шектеледі. Вешканың жоғарғы жағы тазаланады немесе шеңберлі алаңдардың радиусына байланысты белгіленген өлшемде боялады. Радиусы 11,28 м (шеңбердің ауданы - 400 м^2) болған жағдайда вешканың жоғарғы тазаланған бөлігінің ұзындығы - 22,6 см, ал радиусы 13,82 м (ауданы - 600 м^2) - 27,6 см болады.

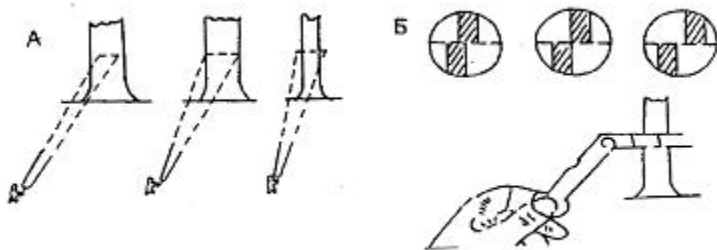
Қазықпен белгіленген алаң ортасынан шегініп, тік орналасқан призмадан қарап, оның тазаланған бөлігінің ауытқуынан алаңның радиусын табамыз (3-Б с у р е т і) .

Шеңберлі алаңның ішінде қалған ағаштар әдеттегі әдіспен жаппай қайта есептеледі.

9. Толымдылық өлшегіш пен призманың қайта есептеу ленталарының (енін шектеу үшін) қолданылуы бірдей. Олардың айырмашылығы: вешканың тазаланған ұзындығы (см) лента ұзындығының екі есе метрлік мөлшеріне тең болады. Мысалы, қайта есептеу лентасының ені 10 м болған жағдайда вешканың тазаланған бөлігінің ұзындығы 20 см, ал ені 15 м - 30 см, 20 м - 40 см болады.

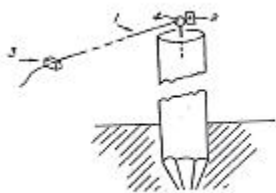
Толымдылық өлшегіштерімен және басқа да шеңберлі алаңдарды шектеу құралдарымен жұмыс істеу СХЕМАЛАРЫ 1 Сурет Ағаш діндердің бұрышты шаблон (А) мен (Б) призма арқылы есепке алу ережелері

есепке алынады   тексеру алынбайды   есепке алынады   есепке алынбайды   тексеру алынбайды   есепке алынады

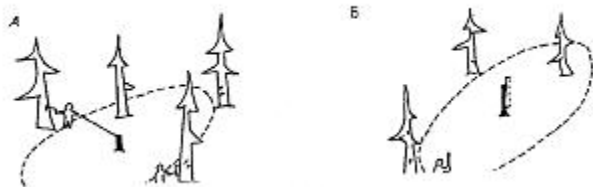

2 Сурет Тұрақты радиустағы шеңбер алаңын шектеу құралдары:

- 1) өлшеуіш жіп; 2) қозғалмайтын сүйем; 3) қозғалмалы сүйем; 4) шпилькасы

3 Сурет Тұрақты радиустағы шеңбер алаңын өлшеуіш жіппен (А) алыстан өлшеуіш рейкамен және призмамен (Б) шектеу схемасы

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің

9 қосымшасы

Сүректі ағаш пен бұта тұқымдыларының толық атаулары мен индекістері

N	Сүректі ағаш пен бұта тұқымдарының толық атауы	Сүректі ағаш пен бұта түрлерінің индексі	Сүректі ағаш пен бұта тұқымдыларының индексі
1	2	3	4
Негізгі орман құраушы тұқымдылар			
1. Қылқанды			
1	Қарағай (Pinus)	Қ	-
	1) Кәдімгі қарағай (P.silvestris L.)	-	Қк
	2) Веймут қарағайы (P.strobus)	-	Қв
2.	Шырша (Picea)	Ш	-
	1) Кәдімгі шырша (европейская) (P.excelса Link)	-	Шк
	2) Тянь-Шань шыршасы (Шренка) (P.schrenkiana F.M)	-	Шш

	3) Сібір шыршасы (<i>P. abovata</i>)	-	Шс
3.	Майқарағай (<i>Abies</i>)	Мқ	-
	1) Сібір майқарағайы (<i>A. sibirica</i>)	-	Мқс
4.	Бал қарағай (<i>Larix</i>)	Бқ	-
	1) Сібір балқарағайы (<i>L. sibirica</i> Ldb)	-	Бқс
5.	Самырсын (<i>Pinus</i>)	С	-
	1) Сібір самырсыны (<i>P. sibirica</i>)	-	Сс
6.	Арша (<i>Juniperus</i>)	Ар	-
	1) Түркестан аршасы (<i>J. turkestanica</i> Kom)	-	Арт
	2) Зеравшан аршасы (<i>J. seravscanica</i> Kom)	-	Арт
	3) Шар тәрізді арша (<i>J. semiglobosa</i> Rgl)	-	Аржшт
2. Қатты жапырақтылар			
7.	Емен (<i>Quercus</i>)	Е	-
	1) Қотыр емен (<i>Q. robur</i>)	-	Еқ
8.	Шаған (<i>Fraxinus</i>)	Ш	-
	1) Жасыл шаған (ланцеты) (<i>F. lanceolata</i> Borkh)	-	ШЖ
	2) Кәдімгі шаған (биік) (<i>F. excelsior</i>)	-	Шк
	3) Шарын шағаны (соғдиындік) (<i>F. sogdiana</i>)	-	Шш
9.	Үйеңкі (<i>Acer</i>)	Үк	-
	1) Үшкір жапырақты үйеңкі (планцент түрлі) (<i>A. platanoides</i> L.)	-	Үкүж
	2) Шағын жапырақты үйеңкі (америкалық) (<i>A. negundo</i> L.)	-	Үкшж
10.	Шегіршін(ильм) (<i>Ulmus</i>)	Ш	-
	1) Бұжыр шегіршін (<i>U. scabra</i>)	-	Шб
	2) Жылтыр шегіршін (<i>U. laevis</i> Pall)	-	Шж
	3) Кәдімгі шегіршін (қарағаш) (<i>U. laevis</i>)	-	Шк
	4) Қалын шегіршін (<i>U. densa</i>)	-	Шқ
3. Жұмсақ жапырақты			
11.	Қайың (<i>Betula</i>)	Қ	-
	1) Түкті қайың (<i>B. pubescens</i> E.)	-	Қнт
	2) Қотыр қайың (<i>B. verrucosa</i>)	-	Қңк
	3) Тянь-Шань қайыңы (<i>B. tianschanica</i>)	-	ҚңТШ
	4) Қисық қайың (<i>B. procurva</i> Litv)	-	ҚңҚс
	5) Үлкен сырғалы қайың (<i>B. crasijula</i>)	-	ҚңҮс

	6) Түркестан қайыңы (<i>B. turkestanica</i> Litv)	-	ҚнТр
	7) Алатау қайыңы (<i>B. alata</i> Mushed)	-	ҚнА
	8) Қырғыз қайыңы (<i>B. kirghisorum</i> Sav)	-	ҚнҚр
	9) Резниченко қайыңы (<i>B. Reznitzenkoana</i>)	-	ҚнРе
	10) Ұсақ жапырақты қайың (<i>B. microphulla</i> Bge)	-	Қнұж
	11) Ярмоленко қайыңы (<i>B. Jarmolenkoana</i>)	-	ҚнЯр
12.	Жөке (<i>Tilia</i>)	Жк	Жк
13.	Көктерек (<i>Populus</i>)	Кт	-
	1) Кәдімгі көктерек (<i>P. tremula</i>)	-	Ктк
	2) Алданшы көктерек (<i>P. pseudotremula</i> N.)	-	Кта
14.	Терек (<i>Populus</i>)	Т	-
	1) Шығыс персид терегі (<i>P. ariana</i> Pode)	-	Тшп
	2) Литвинов терегі (<i>P. Litwinowiana</i> Pode)	-	ТЛ
	3) Түрлі жапырақты терек (<i>P. pruinosa</i> Schrenk)	-	Ттж
	4) Болле терегі (<i>P. Bolleana</i>)	-	ТБол
	5) Ақ терек (серебристый) (<i>P. alba</i>)	-	Тақ
	6) Сұр терек (<i>P. Canescens</i> . Sm)	-	Тс
	7) Қаратерек (осокорь) (<i>P. nigra</i>)	-	Тқ
	8) Байтерек (<i>P. pyramidalis</i> Roz)	-	Бт
	9) Лавр жапырақты терек (<i>P. laurifolia</i> Ldb)	-	Тлж
	10) Қалың жапырақты терек (<i>P. densa</i> Kom)	-	Тқж
15.	Тал (<i>Salix</i>)	Тл	-
	1) Вавилон талы (плакучая) (<i>S. babylonica</i> L)	-	Тлв
	2) Ешкі тал (бредина) (<i>S. caprea</i> L)	-	Тле
	3) Құрғақ сүлгіш тал (<i>S. xerophila</i> Floder)	-	ТлҚс
	4) Биші тал (<i>S. micans</i> Anderss)	-	ТлБи
	5) Сынғыш тал (<i>S. fragilis</i> L.)	-	ТлС
	6) Жоңғар талы (<i>S. Songarica</i> Anderss)	-	ТлЖ
	7) Қара тал (<i>S. Pentandra</i> L)	-	ТлҚр
	8) Оңтүстік талы (<i>S. australior</i> Address)	-	Тлот
	9) Ақ тал (<i>Salix alba</i>)	-	Тла

16.	Қандыағаш (<i>Alnus</i>)	Қн	-
	1) Сұр қандыағаш (<i>A.insana(L) Moench</i>)	-	Қнс
	2) Жабысқақ қандыағаш (<i>A. glutinosa(L) Gaerth</i>)	-	Қнж
4. Сексеуілдер			
17.	Сексеуіл (<i>Haloxylon</i>)	Ск	-
	1) Ақ сексеуіл (<i>H.persicum Bge</i>)	-	Ска
	2) Қара сексеуіл (<i>H.aphyllum Jjin</i>)	-	Скк
	3) Зайсан сексеуілі (<i>H.ammodendron</i>)	-	Скз
5. Басқа да сүректіңінің тұқымдары			
18.	Кәдімгі өрік (<i>Armeniaca vulgaris</i>)	Өр	Өрк
19.	Боз қараған (Робиния лжеакация)(<i>Robinia pseudoacacia L.</i>)	Қб	Қб
20.	Долана(<i>Crataegus</i>)	Дол	
	1) Алтай доланасы (<i>C. alataica Lge</i>)		Дола
	2) Алматы доланасы (<i>C. almaatensis A. Pojank</i>)		Долат
	3) Сонғар доланасы (<i>C. songarica C. Koch</i>)		Долс
21.	Ши (<i>cerasus</i>)	Ши	Ши
22.	Кәдімгі қармала (<i>Gleditschia triacanthos L.</i>)	Қр	Қрк
23.	Регеля алмұрты (<i>Pyrus Regelii</i>)	Ат	Атр
24.	Канада ырғайы (<i>Amelanchier canadensis</i>)	Ыр	Ырк
25.	К а в к а з т а у д а ғ а н ы (<i>Celtis caucasica Willd</i>)	Ту	Тук
26.	Семенов үйеңкісі (<i>Acer Semenovii</i>)	Үк	ҮкС
27.	Татар үйеңкісі (қара үйіңкі) (<i>A.tatarikum L.</i>)	Үк	Үкт
28.	Жиде (<i>Elaeagnus</i>)	Жд	-
	1) Үшкір тұқымды жиде (<i>E.oxycarpa Schlecht</i>)	-	Ждүт
	2) Күміс түсті жиде (<i>E.argentea</i>)	-	Ждкт
	3) іле үйеңкісі (<i>E.iliensis Mushed..sp.n</i>)	-	Жді
29.	Кәдімгі бадам (<i>Amygdalus L.</i>)	Бд	Бдк
30.	Грек жаңғағы (<i>Juglans regia</i>)	Жң	Жңг
31.	Шабдалы (<i>Persica Mill</i>)	Шаб	Шаб
32.	Шетен (<i>Sorbus</i>)	Шет	Шет
	1) Сібір шетені (<i>S. sibirika</i>)	-	Шетс
	2) Тянь-Шань шетені (<i>S.tianschanica</i>)	-	ШетТШ
33.	Қара өрік (<i>Prunus Mill</i>)	Қө	Қө

	1) Согдиан кара өрігі (<i>P. sogdiana</i> Vass.)	Қөс	Қөс
34.	Тораңғы (түрлі жапырақты терек) (<i>P. diversifolia</i>)	Тр	Тр
35.	Қара мойыл (<i>Padus racemosa</i>)	Мл	Млқ
36.	Кәдімгі пісте (<i>Pistacia. vera</i> L.)	Пс	Пск
37.	Тұт ағашы (<i>Morus</i> L.)	Тта	-
	1) Ақ тұт ағашы (<i>M. alba</i>)	-	
	2) Қара тұт ағашы (<i>M. nigra</i> L.)	-	
38.	Алма (<i>Malus</i>)	Ал	-
	1) Қырғыз алмасы (<i>M. kirghisorum</i> Al)	-	Алқр
	2) Сиверс алмасы (<i>M. Sieversii</i> (L.d.b.))	-	АлС
	3) Недзвецк алмасы (<i>M. Niedzwetz</i>)	-	АлН
6. Бұталар			
39.	Қалқанды абелия (<i>Abelia corumbosa</i> Rgl)	Абқ	Абқ
40.	Тоспа(<i>Actragalus</i> L)	Тас	Тас
41.	Ақ акация (<i>Acacia</i>)	Ак	-
	1) Сары акация (<i>Caragana arborescens</i>)	-	Ас
	2) Құмды акация (аммодендрон) (<i>Ammogendron</i> Fisch)	-	Ак
42.	Бөріқарақат (<i>Berberis</i>)	Бқ	-
	1) Сібір бөріқарақаты (<i>Berberis sibirika</i> Pall)	-	Бқс
	2) Кәдімгі бөріқарақат (<i>B. vulgaris</i> L)	-	Бқк
	3) іле бөріқарақаты (<i>B. iliensis</i> M.Pop)	-	Бқі
	4) Түрлі аяқты бөріқарақат (<i>B. heteropoda</i> Schrenk)	-	
43.	Бересклет (<i>Eunumus</i> L)	Бр	-
	1) Семенов бересклеті (<i>E.Semenovii</i> Rgl)	-	БрС
	2) Коопман бересклеті (<i>E.Коопманii</i> Lauche)	-	БрК
44.	Бұталы қайың (<i>Betula</i>)	Бұқң	-
	1) Аласа қайың (<i>B. humilis</i> Schrank)	-	ҚНал
	2) Дөңгелек жапырақты қайың (<i>B.rotundifolia</i> Spach)	-	ҚңДгж
45.	Алқызыл долана (<i>Crataegus sanguinea</i> Pall)	-	Днқ
46.	Аю бадам (кәдімгі) (<i>Sambucus racemosa</i> L.)	Аюб	АюБк
47.	Шие (<i>Cerasus</i>) (бұталы)	Ше	
	1) Бұталы шие (<i>C. iuss fruticosa</i> C. Woron)	-	Шебт
	2) Киізді шие (<i>C. tomentosa</i>)	-	Шекз
	3) Қызыл жемісті шие (<i>C. eruthrocarpa</i>)	-	ШеҚзж
	4) Тянь-Шань шиесі (<i>C. tianschanica</i>)	-	ШеТш

48.	Жыңғыл (тамарикс) (Tamarix)	Жғ	Жғ
49.	Жестер (Rhamnus cathartica L.)	Жес	Жес
50.	Ұшқат (Lonicera L.)	Ұ	Ұқ
51.	Жүзгін (Calligonum l.)	Жз	Жз
52.	Шыбық тал (Salix)	Тл	-
	1) Алтай талы (S. alata Kiret Kir)	-	ТлАл
	2) Филикожапырақты тал (S. phlycifolia L.)	-	Тлфж
	3) Боз тал (S. cinerea L.)	-	Тлб
	4) Көкшілсұр тал (S. livida Web)	-	Тлк
	5) Құрғақ сүйгіш тал (S. xerophila Floder)	-	Тлкс
	6) іле тал (S. iliensis Rgl)	-	Тлі
	7) Үлкен түбірлі тал (S. macro-poda Stschege)	-	Тлүт
	8) Сібір талы (S. sibirica Pall)	-	Тлс
	9) Жатаған тал (шілік) (S. rosmarinifolia L.)	-	Тлжт
	10) Сабау тал (S. viminalis LSL)	-	Тлсб
	11) Тұранды тал (S. turanica Nas)	-	Тлт
	12) Ақшыл сұртал (S. argyrea E. Wolf)	-	Тлас
	13) Сары тал (S. purpurea L.)	-	Тлср
	14) Каспий талы (S. caspica Dall)	-	Тлкс
	15) Жіңішке сырғалы тал (S. tenuijulis Ldb)	-	Тлжс
	16) Көктал (S. coerulea E. wolf)	-	Тлкө
	17) Недзвецко талы (S. Niedzwieckii Gorz)	-	ТлН
	18) Блек талы (S. Blakii Gorz)	-	ТлБл
	19) Вильгельмс талы (S. Wilhelmsiana M.B)	-	ТлВл
	20) Қызыл тал (сәнлі тал) (S. acutifolia Willd)	-	Тлкз
	21) Ақшыл тал (белотал) (S. triandra L.)	-	Тлақ
	22) Қара тал (S. pentandra L.)	-	Тлқр
53.	Ирга (Amelanchier spicata)	Ир	Ир
54.	Кәдімгі шәңкіш (Viburnum opulus L.)	Шөң	Шөң
55.	Қараған (Caragana Lam)	Қрғ	-
	1) Сары қараған (C. frutex (L) C. Koch)	-	Қрғср
	2) Камила Шнейдер қарағаны (C. Samilli Schneideri Kom)	-	ҚрКШ
	3) Әдемі қараған (C. laeta komilli Schneideri)	-	Қрғәд

	4) Үлкен гүлді қараған (<i>C. grandiflora</i> Dc)	-	Қрғұт
	5) Балқаш қарағаны (<i>C. balchaeshensis</i>)	-	Қрғбқ
	6) Аласа қараған (<i>C. pumila</i> Pojark)	-	Қрғал
	7) Ақ қабықты қараған (<i>C. leucop</i>)	-	Қрғак
56.	Жайлмалы самырсын	Са	Сажа
57.	Ырғай (<i>Cotoneaster meclis</i>)	Ыр	-
	1) Қара жемісті ырғай (<i>C. melonocarpa</i> Lodd)	-	Ырк
	2) Дара гүлді ырғай (<i>C. uniflora</i> Bge)	-	Ыдг
	3) Аз гүлді ырғай (<i>C. oligantha</i> A Pojark)	-	Ыаг
	4) Көп гүлді ырғай (<i>C. multiflora</i> Bge)	-	Ыкг
58.	Сыңғақ итшомыр (ломкая) (<i>Frangula alnys</i>)	Итш	Итшас
59.	Тікенді қарлыған (<i>Grossularia</i> Mill)	Қртк	Қртк
60.	Түйесінір (<i>Atrarnaxis</i> L)	Түс	Түс
61.	Куриль шайы (<i>Dasiphora</i>)	Курш	Курш
62.	Бұталы арша (<i>Juniperus</i>)	Арб	Арб
	1) Дәрілік арша (<i>J. sabina</i> L)	-	Ард
	2) Сібір аршасы (<i>J. sibirika</i> Burgsd.)	-	Арс
63.	Кәдімгі таңқұрай (<i>Rubus idaeus</i> L)	Таң	Таңк
64.	Бадам (<i>Amygdalus</i> L.) (куст.)	Ба	-
	1) Аласа бадам (ешкі сабақ) (<i>A. nana</i> L.)	-	Баал
	2) Ледебур бадамы (<i>A. Ledebovriana</i> Schlecht)	-	Балед
	3) Тікенді бадам (бадамма) (<i>A. spinosissima</i>)	-	Батк
65.	Шырғанақ (<i>Hipporhae rhamnoides</i> L.)	Шр	Шр
66.	Тікенді шабдалы	Шаб	Шабтк
67.	Бүршікті сарсазан (<i>Halocnemum</i> M.B)	Сз	Сзбр
68.	Актікен (<i>Nitraria</i>)	Ақтк	Ақтк
69.	Қарақат (<i>Ribes</i>)	Қр	-
	1) Тікенді қарақат (қышқыл) (<i>R. altissimum</i>)	-	Қрте
	2) Мейера қарақаты (<i>R. Meyeri</i>)	-	Қрмр
	3) Қызғылт қарақат (<i>R. atropurpureum</i> С.А.М)	-	Қркз
	4) Сары қарақат (<i>R. aureum</i>)	-	Қрс
	5) Қара қарақат (<i>R. nigrum</i> L)	-	Қрқа
	6) Жартас қарақаты (каменная) (<i>R. saxatile</i> Pall)	-	Қржр
70.	Жұпаргүл (<i>Suringa</i>)	Жпг	Жпг
71.	Ағаш сораңы (<i>Salsola dendroides</i> Pall)	Сор	Сорақ

72.	Рихтер сораңы (шеркез) (S. Richteri Karel.)	Сор	СорРх
73.	Белянже карабарағы (Halostachys Belangeriana)	Қрб	Қрб
74.	Тобылғы (Spireae)	Тб	Тб
75.	Теріскен (Eurotia Adans)	Трс	Трс
76.	Тікенді қара өрік (Prunus spinosa)	Қөтк	Қөтк
77.	Саржау	Срж	Срж
78.	Қылша (қылқанды) (Epherpa)	Қл	-
	1) дәрілік қылша (Epherpa intermedia)	-	Қлдр
	2) Қосмас ақшалы қылша (E. distachya L.)	-	Қлқс
	3) Тау қылша (E. eduisetina Bge)	-	Қлт
79.	Сұр шеңгел (Halimodendron. halodendron Pall))	Шң	Шңс
80.	Итмұрын (Roza L.)	Итм	-
	1) Беггер итмұрыны (R. Beggeriana Schrenk)	-	ИтмБг
	2) іле итмұрыны (R. iliensis Chrshan)	-	Итміл
	3) Альберт итмұрыны (R. Alberti Rgl)	-	ИтмАб
	4) Бұжыр итмұрын (R. laha Retz)	-	Итмбж
	5) Қалқанды итмұрын (R. corymbifera Borkh)	-	Итмқа
	6) Қоңыр итмұрын (R. cinnamomea L.)	-	Итмқң
	7) Жалаңаш жапырақты итмұрын (R. glabrifolia С.А.М.)	-	Итмжж
	8) Павлов итмұрыны (R. Pavlovii Chrshan)	-	ИтмПв
	9) Инелі итмұрын (R. acimlaris Lindl)	-	Итмин
	10) Тікенекті итмұрын (R. arinosissima L)	-	Итмтк
	11) Жалпақ тікенді итмұрын (R. platyacantha Schrenk)	-	Итмжтк

Негізгі ағаш пен бұта тұқымдыларының түрлері профессор А.М.Мушегянның «Деревья и кустарники Казахстана», кітабына сәйкес алынған том 1, Казсельхозгиз, 1962, мал II, Қайнар, 1966.

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің

10 қосымшасы

Таксациялау кезінде орман екпелерін далалық есепке алу және келісу ведомосы

Орман орналастыру 20__ ж.

--	--

Екпелердің өлу себептері	(Шифр)
Құрғақшылық	1
Тұздану	2
Үсік	3
Қатты жауын	4
Топырақтың көшуі	5
Су басу	6
Агротехниканың дұрыс сақталмауы	7
Жұмыс сапасының қанағаттанарлықсыздығы	8
Отырғызу материалының сапасыздығы	9
Механизмдермен зақымдануы	10
Жабайы аңдармен зақымдануы	11
Үй жануарларымен зақымдануы	12
Кеміргіштермен зақымдануы	13
Энтомозиянкестермен зақымдануы	14
Саңырауқұлақ ауруларымен зақымдануы	15
Өртпен зақымдануы	16
Өсу жағдайының сәйкес келмеуі	17
Күтім жұмыстарының жоқтығы	18
Отырғызу материалдарының аудандастырылмауы	19

Облысы _____

Орман мекемесі _____

Орманшылық _____

Құрастырған: маман _____
(қолы) (Т.А.Ә.)

Тексерген: орман орналастыру партиясының бастығы _____

(қолы) (Т.А.Ә.)

Тексерген: орманшы _____

(қолы) (Т.А.Ә.)

Бекіткен: директор (орынбасары)

(бас орманшы) орман мекемесі _____

(қолы) (Т.А.Ә.)

Қол қойған күні _____ 20 _____ ж.

қосымшаның сырқы беті

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің

11 қосымшасы

Таксация карточкасы

Таксация карточкасының мәтінін қағаз мәтіннен қараңыз

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің

12 қосымшасы

ОРМАННЫҢ ТАБИҒИ ТҮЛЕУІН ЗЕРТТЕУ КАРТОЧКАСЫ

_____ облысы _____ орман мекемесі
_____ орманшылық

Орам _____ Телім N _____ Ауданы, га _____

ТЕЛІМ СИПАТТАМАСЫ

1. Алқаағаш құрамы _____
2. Жасы, жыл _____
3. Бонитет кл. _____
4. Толымдылығы _____
5. Орман типтерінің тобы, ӨОТ _____
6. Жер бедері _____
7. Экспозиция, тіктілігі _____
8. Топырағы _____
9. Шымдану дәреж. _____
10. Құлаған ағаш, м³ /га _____
11. Өскін: құрамы _____, мың дана/га _____ биіктігі, м _____
- жасы, жыл _____
12. Орм. аст. өсім. құрамы: _____, мың дана/га _____
- биіктігі, м _____

ШАРУАШЫЛЫҚ ШАРАЛАР СИПАТТАМАСЫ

13. Кесу әдісі _____
14. Кеспеағаш ені, м _____
15. Аралық мерзімі, жыл _____
16. Тасымалд. әдісі _____
17. Кеспеағашты тазарту әдісі _____
18. Зерттелген уч-гі шар-құнды ағаштар (дана/га тұқымд. бойынша), _____
- олардан тұқымдылары _____, кесілмей қалғаны _____
19. Бар ағаштардың орналасуы (біркелкі., шоқт.) _____
20. Орындалған шаралар, олардың ұзақтығы (жыл), тиімділігі _____

ЕСЕПТІК ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕСІ МЕН СИПАТТАМАСЫ

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

кестенің жалғасы

Түбірден жаңаруы					
ағаш _____ жасы _____ биіктігі, м			ағаш _____ жасы _____ биіктігі, м		
0,5-ке дейін	0,6-1,5	1,5-нан жоғары	0,5-ке дейін	0,6-1,5	1,5-нан жоғары
11	12	13	14	15	16

кестенің жалғасы

Тамырдан жаңаруы						Орман астары тұқымдылары			
ағаш _____ жасы _____ биіктігі, м			ағаш _____ жасы _____ биіктігі, м						
0,5-ке дейін	0,6-1,5	1,5-нан жоғары	0,5-ке дейін	0,6-1,5	1,5-нан жоғары	ағаш	да-на	ағаш	да-на
17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің

13 қосымшасы

ОРМАН ЕКПЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУ КАРТОЧКАСЫ

_____ облысы _____ орман мекемесі
_____ орманшылық

Орам N____Телім N____Орман екпелерінің ауданы
(орман мекемесінің мәліметі бойынша), га _____

ОРМАН ӨСІРУ ЖАҒДАЙЛАРЫ МЕН ЖЕР ТҮРЛЕРІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

1. Орман екпелерін өсіруге дейінгі жердің түрі _____
2. Жер бедері _____ 3. Эксп., тіктілігі _____ 4. Орман типі тобы _____
5. Кесу түрі (өртең) _____ 6. Топырағы _____
7. Шымдану дәреж. _____ 8. Бонитет _____ 9. Алқаағаштар сип-сы (құрамы, жасы, толымд.) _____
10. Құлағ. ағаш, м³ / га _____
11. Орм. асты өсімд. (құрамы, қалыңд.) _____

ОРМАН ЕКПЕЛЕРІН ӨСІРУДІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ӘДІСТЕРІ

12. Топырақ өңдеу әдісі _____ 13. Өсіру әдістері _____
14. Өсіру мерзімі мен жылы. _____ 15. Басты тұқымд. _____
16. Орн. схемасы _____ 17. Қатар іші _____ 18. Қатар арасы _____
19. 1га-ғы отырғ. орны _____ с.і. басты тұқымдылар _____ 20. Отырғ. матер. жасы _____
21. 1га себілген тұқым _____
22. Қосымша отырғ. тікпе саны және тұқымдар саны _____

ЕСЕПКЕ АЛУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НӘТИЖЕСІ ЖӘНЕ СИПАТТАМАСЫ

23. Сынақ алаңшалар. саны, дана _____ 24. 1га салынғаны, м² _____
25. Зерттелген пайызы, % _____
26. 1га дана саны, барлығы _____, с.і. басты тұқымдылар _____
27. Жерсінуі, % (толымдылығы) _____
28. Аралас табиғи жаңаруы (құрамы, дана/га) _____
29. Жалпы құрамы (екпе+табиғи түлеуі) _____
30. Толымдылығы (табиғи түлеуімен қоса) _____
31. Екпенің орташа биікт.: басты тұқымд. _____, ілеспе тұқымд. _____, аралас _____ м.
32. Құлауының себептері (өлгені) _____
33. Орман екпелерін бағалау (жақсы, қанағ-қ, қанағ-сыз.) _____
34. Шаруашылық шаралары _____

Зерттелген учаскелер мен онда салынған сынақ алаңшаларының орналасу схемасының сызбасы

Зерттеу нәтижелерінің қысқаша талдауы

Орындаған _____

Күні _____

Тексерген _____

13 қосымшаның сыртқы беті

Қайта есептеу ведомосы

Экземпляр саны, дана

Сынақ алаңшалары N	Ауданы, м ²	Ағаш				
		сау ағаш	зақымданғаны		өлгені	табиғи өскен өсімдіктер саны
			энтомо-немесе фитозиянкестермен	мал және жабайы аңдармен		
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Ағаш					Алаңшадағы барлығы				
сау ағаш	зақымданғаны		өлгені	табиғи өскен өсімдіктер саны	сау ағаш	зақымданғаны		сау ағаш	табиғи өскен өсімдіктер саны
	энтомо-немесе фитозиянкестермен	мал және жабайы аңдармен				энтомо-немесе фитозиянкестермен	мал және жабайы аңдармен		
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

**Орман орналастыру жұмыстары кезіндегі орман
екпелерінің сапасын есепке алу және баға
берудің кейбір қосымша ерекшеліктері туралы
техникалық нұсқау**

**1. Тексеру кезеңіндегі жинақталмаған орман
екпелері мен орманмен қамтылған жерлерге
аударылған орман екпелері**

1. Жерсінуі 25 пайыз немесе одан да аз жинақталмаған орман екпелері, сондай-ақ толымдылығы 0,3 және одан да аз орманмен қамтылған жерлерге аударылған орман екпелері, табиғи жаңаруымен қосқанда толымдылығы 0,4 және одан көп болған жағдайда (егер табиғи жаңару 70 пайыздан көп болса), олар табиғи пайда болған балауса ағаштар ретінде таксацияланады, ал толымдылығы 0,4-тен төмен болған жағдайда олар бұрынғы жер категорияларына жатқызылады (өртенген жерлер, шабылған жерлер және ашық жерлер).

2. Барлық орман екпелері есепке алу ведомосына енгізіледі. Осы ведомоста барлық бағандар толығымен толтырылады. Сонымен қатар, қазіргі жағдайы мен жер ауданы бойынша өзгерістер жазылып толтырылуы қажет. Өспей қалған жағдайда - себебі жазылуы тиіс. Сонымен қатар, орман орналастыру кезінде орман екпелерінің өліп қалған учаскелері орман иелерімен бірге тексеріледі.

Орман екпелерінің типтерінде, отырғызылған жылдарында және аумақтарында сәйкестік болмай жатса, онда олар орман иелерімен бірге осы орманшылықта орман орналастыру жұмыстары жүргізілген кезде анықталады.

3. Егер орман орналастыру кезінде орман екпелерінің 1 га-ғы ағаштардың (екпелердің) саны және биіктігі бойынша нормативтік деңгейге жеткен болса, онда олар жастарына қарамай-ақ орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылады, ал орман иеленушілері олардың ауыстырылуын заң жүзінде рәсімдейді.

4. Орман иеленушілері өздері орман қатарына ауыстырған орман екпелерінің (жолақпен, арықша немесе алаңшаларға отырғызған) орман орналастыру кезіндегі толымдылығы 0,4-тен аз болса, олардың қазіргі жағдайы төмендегідей тәртіп бойынша анықталады:

1) егер сақталуы 25 пайыздан төмен болса, онда олар өліп қалған деп есептеледі;

2) егер сақталуы 26 пайыздан асатын болса, онда олар нормативтерге сәйкес орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылып толымдылығы 0,4 қойылып таксацияланады.

2. Жоғарғы жастағы орман екпелері, оларды есепке алу және рәсімдеу тәртібі

5. Есепке алу үшін негіз ретінде өткен орман орналастыру кезіндегі мәліметтер алынады. Олар өткен тексеру кезеңіндегі отырғызылған орман екпелері және жоғарғы жастағы орман екпелері ведомостарынан немесе таксациялық сипаттамалардан жазылып алынады. Осы мәліметтер таксациялық карточкаларына жазылады.

6. Жоғарғы жастағы өліп қалған орман екпелерінің барлық учаскелеріне, сондай-ақ бұрын өліп қалған деп таксацияланған, бірақ қазір әртүрлі жағдайлардың арқасында (қосымша екпелер егу және тағы басқа) қайта қалпына келген орман екпелері табылған кезде арнайы акт жазылады. Осы актіде учаскелердің тізімі мен айырмашылығының себептері жазылады.

7. Акт, орманшы мен орман орналастыру басшысының қолы қойылып, екі данада жазылады. Үлкен жастағы орман екпелерінің далалық есепке алу ведомосы келтірілмейді. Жиынтық актіге орман орналастыру партиясының бастығы және орман иелері басшыларының қолы қойылады.

3. Екі мәрте отырғызылатын орман екпелері

8. Екі және одан да көп жолақпен отырғызылған орман екпелері алғашқы отырғызылған жылдан бастап есептелінеді. Бұл тәсілдердің жер аудандары және олардың сипаттамалары таксациялық сипаттама мен далалық орман екпелерін есепке алу ведомостарына жазылады.

9. Екі жолақты орман екпелері нормативтік көрсеткіштеріне жеткен кезде екінші мәртеде орманмен қамтылған жерлер қатарына жатқызылады. Осы кезеңге дейін бірінші мәртедегі орман екпелері (нормативтік көрсеткіштері мен жастарына байланыссыз) жинақталмаған орман екпелері болып табылады (жолақтарындағы жерсінуді бойынша).

Бірінші мәртедегі орман екпелерінің жер аудандары орман орналастыру кезінде жолақтар арасындағы бос жерлерді қоса есептелінеді. Есеп беру құжатында орманшы топырақты қопсыту, отау жұмыстары жүргізілген жер а у д а н д а р ы е с е п к е а л ы н а д ы .

Орман екпелерін екінші тәсілмен отырғызу мүмкін болмаған жағдайда (жас мерзімі өтіп кетсе), орман екпелерінің сапасы анықталып, жолақтар арасындағы

бос жерлерді қоса есептегенде, жалпы жер ауданына толымдылығы қойылады. Күту үшін кесу іс-шараларын жүргізу мақсатында, қосымша (бөлшекпен) жолақтағы толымдылығы көрсетіледі.

4. Орман астарына егілген орман екпелері

10. Орман екпелерінің биіктігі - 4 м-ге, толымдылығы 0,4-ке жетпеген телімдер негізгі алқаағаштар бойынша жазылады, ал екпелер сипаттамасы жеке келтіріледі.

11. Орман астарындағы орман екпелерінің биіктігі - 4 м, толымдылығы 0,4 және одан жоғары болса, онда қорына байланыссыз, отырғызылған жылы мен шығу түрі көрсетіліп сүрек қабаты ретінде сипаттамасы жазылады.

Үлкен жастағы ағаштар кесілгеннен кейін олардың сапасын бағалау белгіленген тәртіппен жүргізіледі .

12. Далалық орман астарындағы орман екпелерін есепке алу ведомостары жеке келтіріледі.

5. Отырғызу немесе себу әдісімен жүргізілген сексеуіл орман екпелері

13. Себілген қара сексеуілдердің нәтижелері ең жақсы өскен учаскелерде біркелкі етіп (диагонали бойынша) салынған сынақ алаңшаларындағы өскіндерді жаппай санау арқылы анықталады.

14. 100 пайыздық жерсінуі, 1 га-ғы саны - 1800 өскіннен аз болмайды. Ал бұл орман екпелерін бағалау нормативтеріне сәйкес жүргізіледі.

Сексеуілді орман екпелерін (тікпе жолмен отырғызылған) орманды жерлер қатарына жатқызу мерзімі 1-2 жылға қысқартылуы мүмкін.

6. Жалпы мәселелер

15. Орман екпелерін есепке алу кезінде әртүрлі көзқарас болдырмау үшін толымдылығы (орман орналастыру мәліметтері бойынша) 0,4-тен төмен болған жағдайда, орманшы мен орман орналастыру мамандарымен бірге көзбен көріп анықтау қажет. Мұндай учаскелерді орманды жерлер қатарына аудару мақсатында (қосымша толықтыру жұмыстарын жүргізу, күту немесе өсіп жетілуіне қосымша мерзім белгілеу) олардың жақсы өсуіне арналған іс-шаралар белгіленеді.

16. Ағаш тұқымдыларынан егілген орман екпелері үшін орманды қайта қалпына келтіру жөніндегі қаулыда көрсетілмеген нормативтер (биіктігі және

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Сынақ алаңшаларындағы қайта есептеу мәліметтері

15 қосымшасының сыртқы беті

Реласкопиялық сынақ алаңшаларының N	Ағаш түрі	Жас кла-сы	Ярус биіктігі, м	I га-ғы қима аудандарының жиынтығы, (алымы); I га-ғы сүрек қоры, м ³ (бөлімі)						Селбептері, дәрежесі, сипаттамасы және сүректің әлсіреген ұзақтығы	
				категория топтары			жиынтығы	жел және желопырық		өт-імді	өт-імді емес
				1	2	3		өт-імді	өт-імді емес		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
I га-ғы орташа қоры, м ³ бойынша % соның ішінде түрі бойынша м ³				топтар %-ы ағаш							
1											
2											
3											
4											

Күні " _____ " _____ ж.

Маманның аты-жөні, қолы _____

Қазақстан Республикасы орман қорында орман орналастыру

жұмыстарын жүргізу ережелерінің
16 қосымшасы

Орман мекемесі _____

**Табылған орман зиянкестері
мен аурулары туралы ескерту қағазы**

_____ орманшылығының N _____, орамдағы
N _____ телімі аумағында _____ га ауданында _____

(зиянкестер мен аурулар түрі, даму стадиясы, белгілері және
з а қ ы м д а н у д ә р е ж е с і)

(зақымданған алқағаштардың қысқаша сипаттамасы: құрамы, жас
класы, толымдылығы және тағы басқалары)

" _____ " _____ 20 _____ ж.

Маман _____ (Т.А.Ә.)

_____ (қолы)

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің

17 қосымшасы

**Орман қорын таулы жерлерге жатқызу туралы
те х н и к а л ы қ н ұ с қ а у л а р 1. Жалпы қағидалар**

1. Таулы орман қорына жататын жерлер тек ағаш сүрегін алу көзі ғана емес, сонымен қатар су қорғау, су жүйесін реттеу, топырақ қорғау, климат жақсарту, санитарлық-гигиеналық, шаруашылықты ұйымдастыру және жүргізу, ормандағы пайдасы бар нәрселерді сақтау, жануарлар мен өсімдіктер байлығын арттыру және орман ресурстарын анағұрлым тиімді пайдалану жолы болып табылады.

2. Ормансыз жерлер (5 градустан жоғары), тау етегінен тау жотасына дейінгі аралық, салыстырмалы биіктігі 100 м жоғары болатын тау жүйелері мен жекелеген алқаптарда орналасқан орман қоры жерлері таулы ормандарға жатқызылады.

2. Таулы ормандардың бөлінуі

3. Таулы орман қорына жататын жерлерді бөлу өткен орман орналастыру материалдары бойынша жүргізіледі. Мұндай материалдар жоқ болса, келесі орман орналастыруды жүргізуге дейін картографиялық материалдар бойынша бөлінеді. Барлық кездейсоқ жағдайда оларды бөлу материалдарын дайындауға ғылыми-зерттеу, орман орналастыру, жобалау мекемесі, ғылыми жұмыстармен айналысатын және тағы басқа мамандар тартылады.

4. Таулы орман қоры жерлеріне ереже бойынша, түгелдей есепке алынатын бірліктер-орандар, сайлар (дачалар) бассейндер мемлекеттік орман қоры категориясы шегінде жатқызылады.

Таулы ормандар бойынша орман қорын есепке алу жеке жүргізіледі.

3. Таулы ормандардың бөлінуін рәсімдеу тәртібі

5. Таулы орман қоры жерлеріне жатқызу бойынша ұсыныстар орман мекемесінде дайындалып, қосымшасымен бірге облыстық орман шаруашылығындағы аймақтақ органдарға жіберіледі:

- 1) орман мекемесі және бөлінуі бойынша (түсініктеме жазба) негіздеме;
- 2) бөлінуі жөнінде аудандық әкімшіліктің шешімі;
- 3) орман мекемесінің таулы жерлерге жатқызылған аймақтарының белгіленген схемалық картасы;
- 4) таулы жерге жатқызылуға белгіленген учаскелердің ведомосы.

6. Өкілетті органның аймақтық органы көрсетілген ұсыныстарды қарап шығып соңғы шешім шығару үшін облыстық әкімшілікке жібереді.

Қазақстан Республикасы орман
қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу ережелерінің

18 қосымшасы

Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасының бағдарламасы

Түсіндірме жазба

I Том

Кіріспе

1. Орман мекемесінің жалпы жер аумағы, орналасқан жері (мекен жайы, байланыс, облыс және аудан орталығымен ара қашықтықтары) және орман орналастыру жұмыстарын жүргізу заңдылығын негіздеу (келісім, тапсырыс және

тағы басқа) туралы мәліметтер келтіріледі.

Далалық орман орналастыру жұмыстарын жүргізу технологиясы тиісті құжаттарға негізделіп жасалады (толық орман орналастыру, жартылай және т.б.).

2. Негізгі қағидаларды орман шаруашылық облыстарында қолдану тәртібі (бұдан әрі - Негізгі қағидалар), келтіріледі. Олар орманы орналастырылатын мекеме орналасқан облыс үшін жасалады. Облыс картасындағы орман мекемесінің аумағы боялады (А-3 форматынан үлкен емес) (1 сурет).

1 Тарау. Мекеме аумағының орман өсіру және экологиялық жағдайлары

1. Табиғат және климат жағдайлары

3. Орман өсіру аудандары мен жер бедері (таулы, далалы) және климаттық көрсеткіштері (1 - кесте).

Табиғат - климаттық жағдайларының орман өсімдіктеріне тигізетін әсері туралы қорытынды.

2. Қоршаған органы қорғауда ормандардың алатын орны

4. Аудандық халық шаруашылығы салаларының орманды сақтауға және олардың жағдайына әсері. Ормандардың ауыл шаруашылығы өндірісіне әсері, демалыс және туризмді дамыту. Қоршаған органы қорғауда ормандардың алатын орны.

2 Тарау. Өткен тексеру кезеңіндегі шаруашылық қызметін талдау

3. Орман орналастыру жобасының негізгі қағидаларын орындау

5. Орман мекемесінің ұйымдық-шаруашылық құрылымы, кесу жастарының орналасуы (2 кесте). Орман орналастыру жобасының ауытқыған жерлері мен олардың себептері. Өткен тексеру кезеңінде болған өзгерістерді орман орналастыру құжаттарына енгізу сапасы.

4. Өткен тексеру кезеңіндегі орман шаруашылық шаралар көлемінің орындалуы

6. Өткен орман орналастыру кезеңінде жобаланған орман шаруашылық шаралардың көлемдік көрсеткіштері және олардың тексеру кезеңі мен осы орман орналастыру алдындағы жылғы орындалуы (басты пайдалану, аралық және басқа

да кесулері мен орманды қорғау, ұдайы өндіру шаралары бойынша) келтіріледі. Сондай-ақ орман орналастыру жобасынан ауытқу себептері мен нақты қорытындылары көрсетіледі. Барлық мәліметтер жалпы мекеме бойынша беріледі.

5. Орман зиянкестері мен ауру ошақтарының динамикасы

7. Орман зиянкестері мен ауру ошақтарына талдау жасалады. Олармен күресу шаралары 5 кестеде көрсетіледі.

6. Тұқым және тұқымбақтары

8. Орман мекемесінің өзіне қажетті тұқымы мен тікпе ағаш көшеттерінің ассортименті және орман тұқымдарын дайындау көлемі, плюсті алқаағаштар мен ағаштардың болуы, мекеменің отырғызу материалдары мен қамтамасыз етілуі туралы мәліметтер 6 кестеде келтіріледі.

7. Орманды күзету

9. Орман өрттері мәліметтерінің қорытындысы және талдануы 7 кестеде келтірілген. Орман орналастыруда жобаланған өртке қарсы шаралар көлемінің орындалуы және олардың орындалмау себептері келтіріледі.

8. Өткен тексеру кезеңінде орман шаруашылығын жүргізу сапасы туралы қорытынды

10. Тексеру кезеңінде орман мекемесінің іс-әрекеттерін жалпы бағалау арқылы орман орналастыру материалдарын пайдалану сапасы мен орман шаруашылығын жүргізу сапасы туралы жалпы қорытынды келтіріледі.

3 Тарау. Орман қорының сипаттамасы 9. Мекеме құрылымы

11. Өткен тексеру кезеңіндегі мекеменің құрылымдық өзгерістеріне жасалған талдау нәтижелері енгізілген орман мекемесінің құрылымы 9 кестеде келтіріледі.

Орман шаруашылық мекемесінің карта-схемасында орманшылықтар боялып орналастырылады (А-3 форматынан үлкен емес) (2 сурет).

10. Мекеме аумағын ұйымдастыру.

Орындалған жұмыстардың көлемі мен сипаты

12. Орман мекемесін ұйымдастыру мен орман орналастыру жұмыстарын жүргізу жылдары туралы мәліметтер (өткен орман орналастыру туралы нақтырақ). Осы орман орналастырудың сипаттамасы (орман орналастыру разрядтары мен атқарылған жұмыстардың технологиясы және картографиялық материалдар) (10-кесте). Орындалған жеке жұмыстардың көлемі (қабылдау - өткізу акті) туралы мәліметтер қосымшаларда келтіріледі. АФС жоқ немесе жартылай жоқ аумақтарда атқарылған жұмыстардың технологиясы түсіндірілетін аэрофотосуреттермен қамтамасыз етілуі (11-кесте). Орман мекемесінің жалпы ауданында (өткен тексеру кезеңінде) болған өзгерістерді талдау (12-кесте). Басқа орман пайдаланушылардың ормандары туралы қысқаша мәліметтер (13-кесте). Ормандардың аумақтағы орналасуы және олардың құрылымы (14-кесте).

11. Орман шаруашылығын орналастыру

13. Орман мекемесі жерлерін МОҚ категориялары бойынша бөлу (15-кесте). Олардың табиғи-экономикалық жағдайларға сәйкестігі талданады да қажет болған жағдайда бөлуді қайта қарау жөнінде ұсыныстар беріледі. МОҚ категориялары бойынша боялған карта-схемасы тіркеледі (А-3 форматынан ү л к е н е м е с) - 3 с у р е т .

Ерекше қорғалатын аумақтар мен ормандардың (емдеу, демалу және туризмге арналған) тізбесі де келтіріледі (16-кесте). Орман жерлерінің басым тұқымдылары бойынша бөлінуі (17-кесте). Кесу жастары мен жас кластарының жас топтарына бөлінуі (18-кесте) мен өткен орман орналастыру анықтаған кесу жастары бойынша ауытқулардың себептері көрсетіледі.

12. Орман қорының жағдайы мен динамикасы

14. Аудандардың жер категориялары бойынша тексеру кезеңіндегі бөлінуі (19-кесте). Болған өзгерістердің себептері де көрсетіледі. Орманмен қамтылған жерлердің жас кластары мен тіктік топтары бойынша бөлінуі (20 кесте) және алқағаштардың жас кластары бойынша біркелкі бөлінбеуінің себептері. Орманмен қамтылған жерлердің бонитет кластары мен толықтығы бойынша бөлінуі (21, 22-кестелер). Орманмен қамтылған жерлердің жас топтары шегіндегі өзгеру динамикасы (23 кесте). Жас топтарында болған өзгерістердің себептері де келтіріледі. Орташа таксациялық көрсеткіштердің динамикасы (24-кесте) және болған өзгерістердің себептері. Орманмен қамтылған жерлердің орман типі

топтары бойынша бөлінуі (25-кесте). Пісіп келе жатқан және көнерген орман құрушы тұқымдылар алқағаштарының қолтығындағы өскіннің сипаттамасы (26-кесте). Құнды тұқымдылардың өскінмен қамтамасыз етілу барысы.

13. Орманның экологиялық жағдайы

15. Орманға келтірілген зиянды әсерлердің көзі мен мөлшері (27-кесте) және келтірілген зиянның талдануы. Ормандардың өлуі мен сүрек шығындарының (тексеру кезеңіндегі) мөлшері - 28-кесте. Сүрек қоры мен тексеру кезеңіндегі сүрек өскінінің ара қатысы (29-кесте). Ормандардың экологиялық жағдайы бойынша жалпы қорытынды.

4 Тарау. Тексеру кезеңіне белгіленген орман шаруашылық шаралар 14. Пайдалану қоры

16. Басты пайдалану мөлшері есебінен шығарылған және енгізілген алқағаштардың аудандары мен қорлары (30-кесте). Пайдалану қорының тауарлық құрылымы (31-кесте) тауарландыру негізі ретінде алынған тауарлық кестелер. Кәделік сүректің шығуындағы ауытқулардың себептерін талдау.

15. Басты пайдаланудың мөлшері мен кесу әдістері

17. Тексеру кезеңіне белгіленетін басты пайдаланудағы кесу әдістері (кесу әдістері кестесі келтіріледі), олардың негізделуі, Орман кодексіне немесе Негізгі қағидаларға жасалатын сілтемелер. Кеспеағаштарды кесу, қалдықтарынан тазарту. Басты пайдаланудың алдағы тексеру кезеңіне белгіленетін жыл сайынғы мөлшерінің есебі (32-кесте). Қабылдауға ұсынылатын есепті кеспеағашты талдау.

Ерікті таңдамалы кесулер бойынша орман пайдаланудың жыл сайынғы мөлшерінің есебі (33 кесте). Алдағы тексеру кезеңіне белгіленген басты пайдалану кесулерінің жыл сайынғы мөлшері мен оның салыстырмалы сипаттамасы (34 кесте). Болған және қабылданған есепті кеспеағаш көлемдерінің өзгеруін талдау. Басты пайдаланудың жыл сайынғы мөлшерінің орманшылықтар бойынша бөлінуі (35-кесте).

16. Орман таксылары

18. Орман мекемесінің аумағын сүректі тұтыну пунктерінен кеспеағаштардың алшақ орналасу аймақтары бойынша жобаға сәйкес бөлу (36-кесте). Сүректі

тұтыну пунктерінен кеспеағаштардың қашықтығы бойынша боялған (А-3 форматынан үлкен емес) карта-схемасы (4-сурет).

17. Басқа кесулер

19. Орман мекемесі мен орманшылықтар бойынша басқа кесулердің анықталған және жобаланған көлемі; белгіленген көлемді толық қамтымау себептерін талдау (37-кесте).

18. Аралық пайдалану кесулері

20. Күтіп-баптау кесулері

Күтіп-баптау жасындағы және күтіп-баптау кесуіне белгіленген алқаағаштарды толымдылықтары бойынша бөлу (38-кесте) және күту кесуін қажет ететін алқаағаштарды толық қамтымау себептерін талдау.

Орман орналастыру ұсынып, кеңесте қабылданған күтіп-баптау кесулерінің көлемі мен өтімді және кәделік сүректің шығуы (39-кесте), сүректің шығу пайызының ауытқуына түсіндірмелер.

Күту кесулеріне салыстырмалы сипаттама, олардың орманшылықтар бойынша орналасуы (40-кесте) және 1-4 пункттері бойынша ауытқуын талдау. Күту кесуін орындау технологиясы мен тәсілдерінің сипаттамасы.

21. Таңдамалы санитарлық кесулер

Таңдамалы санитарлық кесулерге белгіленген алқаағаштардың сипаттамасы. Таңдамалы санитарлық кесулердің мөлшері (41-кесте) және 1-2 пункттері бойынша ауытқуларға түсіндірмелер.

22. Құндылығы төмен алқаағаштар мен су қорғау және басқа да функциялары жойылып бара жатқан алқаағаштарды қайта құрумен байланысты кесулер. Қайта құруға белгіленген алқаағаштардың қысқаша сипаттамасы және оларды орындау технологиясы. Қайта құрудың жылдық мөлшері және оның орманшылықтар бойынша бөлінуі (42-кесте), 1-2 пункттер бойынша ауытқуларға түсіндірмелер.

19. Барлық орманды кесу түрлері бойынша пайдаланудың жыл сайынғы мөлшері

23. Кесулердің барлық түрлері бойынша орманды пайдаланудың жобаланған жылдық мөлшері. Жобаланған кесу көлемдерінің салыстырмалы сипаттамасы, олардың орманшылықтар бойынша (43-кесте) бөлінуі және 1-6 пункттері бойынша ауытқуларды талдау.

20. Орманды ұдайы өндіру және тұқым шаруашылығы

24. Орман мекемесі құрған және орманды орналастыруда есепке алынған екпе ормандар туралы мәліметтер (44-кесте) және болған ауытқу себептерін талдау. Сақталған екпе ормандарының жағдайы (45-кесте) және олардың өлуі мен қанағаттанарлықсыз жағдайының себептерін талдау. Табиғи жаңаруға жәрдемдесу бойынша жұмыс көлемдері мен олардың тиімділігін талдау (46-кесте). Тексеру кезеңінде орманды ұдайы өндіру шараларының көлемдері (47-сурет) және орманды қалпына келтіру шараларымен аумақтың толық қамтылмауының себептерін талдау. Жобаланған екпе орман типтеріне сипаттама, негізгі ережелерге немесе басқа құжаттарға сілтемелер. Екпе орман өндірісінің жылдық көлемдері, табиғи жаңаруға жәрдемдесу мен қайта құрулар (48-кесте) және 5, 7, 9 бағандар бойынша жұмыс көлемдеріндегі ауытқу себептерін талдау. Орманшылықтар бойынша орманның қалпына келу көлемдерін бөлу (49-кесте).

25. Екпе орман өндірісі мен басқа мақсаттарға тікпе көшеттердің жылдық қажеттілігі (50-кесте). Тұқым өсіру мен тұқымбағы шаруашылығын дамыту бойынша ұсыныстар. Селекция негізінде орман екпелерін құру жұмыстарын тұқыммен және тікпе көшеттерімен қамтамасыз ету мүмкіндіктері.

21. Орманды күзету

26. Орман мекемесі аумағын табиғи өрт қауіптілігі кластары бойынша бөлу (51-кесте). Орман қорғауды ұйымдастыру бойынша ұсыныстар. Орман мекемесі аумағының өртке қарсы жабдықталуы және өртке қарсы құралдармен қамтамасыз етілуі (52-кесте). Аумақтың өрт қауіптілігі кластары бойынша жабдықталу нысандары көрсетілген карта-сұлбесі (А-3 форматтан үлкен емес) беріледі (5-сурет). Айналымдардың оңтайлы аумағын және санын есептеу (53-кесте) кезінде қолданылған құжаттардың қазіргі айналым санымен байланыстылығы көрсетіледі. Орман мекемесі аумағының мастерлік учаскелер мен айналымдарға бөлінуі (54-кесте). Олардың саны қазіргі санымен салыстырылып, айырмашылығы негізделеді. Орман мекемесінің карта-сұлбесі көрсетіледі (А-3 форматтан үлкен емес), мастерлік учаскелер мен айналымдар боялады (6-сурет). Белгіленген өртке қарсы шаралардың орындалу технологиясының қысқаша сипаттамасы.

22. Орманды қорғау

27. Мекеме ормандарының санитарлық жағдайы. Орманды зиянкестер мен аурулардың және өнеркәсіп қалдықтарының әсерінен зақымдануын бақылау

бойынша ұсынылған шаралар. Орманды қорғау бойынша шаралардың көлемі (55-кесте).

23. Ормандарды мәдени-сауықтыру мақсатында пайдалану

28. Мәдени-сауықтыру мақсатында қолданылатын ормандардың сипаттамасы . Емдеу, демалыс, туризм және тағы басқа аймақтарды ұйымдастыруға арналған ормандарды бөлу туралы ұсыныстар. Рекреациялық аумақты жақсарту шараларының көлемі (56-кесте).

24. Жанама пайдалану

29. Орманды жанама пайдалану көлемдері (57-кесте) мен оларды қолдану бойынша ұсыныстар және қосалқы пайдалану түрлеріне қысқаша талдау. Шабындық алқаптардың сипаттамасы және оларды жақсарту бойынша белгіленген шаралар, көлемдерді орманшылықтар бойынша бөлу (58-кесте) және 2 орман орналастыру кеңесінде көлемдерді қабылдамаған жағдайда себебін көрсету. Қосалқы ауыл шаруашылық және орман пайдалану өнімдері өндірісінің көлемі (59-кесте) және қажетті түсініктемелер. Мал жаюды реттейтін шаралар. Қосалқы ауыл шаруашылықты дамыту бойынша ұсыныстар, пайдаланылмаған орман алқаптары арқылы ауыл шаруашылық алқаптарын кеңейту мүмкіндіктері және ұжымдың бақ шаруашылығы, бақша және тағы басқалары ретінде жалға беру мүмкіндіктері.

25. Жануарлар дүниесін қорғау

30. Орман мекемесі аумағындағы жануарлар дүниесі туралы қысқаша мәліметтер. Биотехникалық шаралар көлемі (60-кесте). Орман мекемесі аумағында аңшылық шаруашылығы мен аң аулауды ұйымдастыру бойынша ұсыныстар.

26. Басқару және жұмысшы кадрлар

31. Орман мекемесі мен орманшылық жұмыскерлерінің штаты (61-кесте). Штат бірліктерінде ауытқулар болса, түсініктемелер беріледі. Орман шаруашылығының жұмыстарына жұмысшы кадрдың қажеттілігі, қамтамасыз етілуі, уақытша орман шаруашылық жұмыстарына олардың қатыстырылуы.

27. Орман шаруашылығы құрылыстарының көлемі, жобаланған орман шаруашылық жұмыстарын орындау үшін көлік пен техниканы және механизмдерді сатып алу

32. Осы Бағдарламаның 21 параграфында көрсетілгендерден басқа, орман шаруашылық іс-әрекеттері, орындауға қажет жабдықтар мен құрылыс көлемі (62-кесте) көрсетіледі.

28. Орманды жерлердің өнімділігін арттырудағы экономикалық және экологиялық іс шаралардың тиімділігі

33. Орманды пайдаланудың экологиялық көрсеткіштері 63 кестеде келтірілген. Ормандандыруға жататын аудандардағы жұмыс көлемі туралы қорытынды. Тексеру кезеңінде күтілетін өзгерістер, орман категориялары мен басым тұқымдылар жөнінде қысқаша түсіндірме (64 кесте). Жобаланған іс шаралардың экономикалық тиімділігі жалпылама қорытындыланады.

Негізгі таксациялық көрсеткіштердің тексеру кезеңінің соңындағы өзгерістері (65 кесте) және олардың себептері.

1-кесте

Климат көрсеткіштері

N	Көрсеткіштердің атаулары	Ө л ш е м бірліктері	Көрсеткіштер
1	2	3	4
1.	А у а т е м п е р а т у р а с ы :	градус	
	о р т а ш а ж ы л д ы қ	-"	
	а б с о л ю т т і м а к с и м а л д ы	-"	
2.	Жылдық жауын-шашын мөлшері	мм	
3.	Вегетациялық кезеңнің ұзақтығы	күн	
4.	Көктемгі соңғы үсіктер	күні	
5.	Күзгі алғашқы үсіктер	күні	
6.	Өзеннің қатуының орташа күні	-"	
7.	Өзеннің тасуының орташа күні	-"	
8.	Қ а р ж а м ы л ғ ы с ы :	см	
	қ а л ы ң д ы ғ ы	күні	
	п а й д а б о л у у а қ ы т ы	-"	
9.	Топырақтың тону тереңдігі	см	
	Жыл мерзімдері бойынша басым жел	румб	
	б а ғ ы т т а р ы :	-"	
		-"	

10.	к ө к т е м ж а з күз	-"	
11.	Жыл мерзімдері бойынша басым жел бағыттарының орташа жылдамдығы: қыс	м/сек.	
	к ө к т е м	-"	
	ж а з	-"	
	күз	-"	
12.	Ауаның салыстырмалы ылғалдылығы	%	

2-Кесте

Басты пайдалану кесулерінің жастары

Негізгі ағаш түрі	Жас кластарының ұзақтығы, жыл	Басты орман қорларының категориялары (алымы - кесу жастары; бөлімі - жаз класы)		
		3	4	5
1	2			
МОҚ категориялары кесу жастары бірдей бойынша 3-5 бағандарына жинақталады				

3-Кесте

Орман орналастыру материалдарына ағымдағы өзгерістерді енгізу сапасы

N	Жылдық өзгерістер енгізілетін құжаттар	Тексерілген телімдердің жалпы саны	Жылдық өзгерістерді енгізу толымдылығы (алымы - өзгерістер енгізілген күндер, бөлімі - тексерілген күндер санының %-ы			Бағасы
			нұсқаудан ауытқымағандар және шамалы ауытқығандар	категор-мен	енгізілмегендер	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Планшеттер					
2.	Таксациялық сипаттамалар					
3.	Кітаптар:					
1)	орман қорын есепке алу					
2)	басты пайдалану					
3)	күту кесулері					

4)	санитарлық кесулер					
	орман екпелерін есепке алу					

Бағалары: қанағаттанарлықсыз - өзгерістер енгізілмеген немесе қателерімен енгізілген телімдердің 10 пайызынан артығына қателер жіберілген қанағаттанарлық - басқа барлық жағдайлар

4-Кесте

Тексеру кезеңіндегі орман шаруашылық шаралар көлемінің орындалуы

N	Шаралардың түрлері, басым түрлері ағаш	Орман орналастырумен жобаланған			
		ауданы, га	қоры, мың м ³		
			өсіп тұрған	оның ішінде	
				өтімді	кәделік
1	2	3	4	5	6
1.	Басты пайдалану кесулері				
	1) жаппай кеспеағаштың:				
	қарағай				
	қайың				
	Барлығы:				
	2) ерікті таңдап:				
	қарағай				
	қайың				
	Барлығы:				
	3) біртіндеп:				
	қарағай				
	қайың				
	Барлығы:				
	4) жалпы:				
	қарағай				
	қайың				
	Жалпы:				
	5) жоба ведомосына сәйкессіз орындалғаны	x	x	x	x
	6) кесу жасына жетпеген немесе кесуді қажет етпеген алқаағаштарда орындалғаны	x	x	x	x
2.	Басқа кесулер				

	1) орман соқпағын шабу				
	2) жаппай санитарлық кесулер				
	3) қурап кеткен ағаштардан тазарту				
3.	Аралық пайдалану кесулері:				
	1) ормандық күту кесулері, барлығы				
	соның ішінде:				
	жас шыбықтарды күту				
	сирету				
	өтпелі кесулер				
	Орындалу сапасы:				
	жақсы ағаштар кесілген	X	X	X	X
	таңдау қарқындылығы бұзылған	X	X	X	X
	толымдылығы төмендетілген	X	X	X	X
	телім жартылай қамтылған	X	X	X	X
	орман орналастыруда жобаланбаған телімдерде орындалғаны	X	X	X	X
	2) санитарлық таңдап кесу				
	3) жеке ағаштарды кесу		X		X
	4) қайта құру кесулері				
4.	Орман қорғау шаралары				
	1)		X	X	X
	2)		X	X	X
	3)		X	X	X
	т. б.		X	X	X
5.	Орманды ұдайы өндіру шаралары				
	1) құрылған орман екпелері		X	X	X
	оның ішінде:		X	X	X
	орман қолтығында				
	Орындалу сапасы:				
	орман орналастыруда жобаланбаған телімдерде құрылған		X	X	X
	орман орналастыруда жобаланған типтерге сәйкес болмауы		X	X	X
	т. б.				
	2) табиғи жанаруға әсер ету		X	X	X

3) табиғи өсуі	X	X	X
----------------	---	---	---

кестенің жалғасы

N	Шаралардың түрлері, басым ағаш түрлері	Орман мекемесінің орындағаны						Тексеру кезеңінде орындалу %-ы	
		ау - да - ны , га	өсіп тұр - ған	оның ішінде		орман орна - ластыру алдын - дағы жылы		ау - даны бой - ынша	өт - імді қоры
				өт - ім - ді	кә - де - лік	га	өт - імді мың м ³		
1	2	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Басты пайдалану кесулері								
	1) жаппай кеспеағаш - тың:								
	қарағай								
	қайың								
	Барлығы:								
	2) ерікті таңдап:								
	қарағай								
	қайың								
	Барлығы:								
	3) біртіндеп:								
	қарағай								
	қайың								
	Барлығы:								
	4) жалпы:								
	қарағай								
	қайың								
	Жалпы:								
	5) жоба ведомосына сәйкессіз орындалғаны		x	x	x	x	x		x

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

6-Кесте

Жұмыс істеп тұрған орман тұқымбақтары мен орман орналастыру жылының алдындағы жылында 1 га-дан шыққан өскін мен тікпе көшеттердің саны мың дана

N	Тұқым - бағының орналасқан жері	Тұқым - бағының типі	Ауданы, га		Ағаш - бұта түрлері
			жалпы	оның ішінде өнім беретіні	
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Өсірілген көшеттер, барлығы		1 га-дан шығатын нормалы шығымы		1 га-дан нақты шығымы	
1 жылдық	2 жылдық	1 жылдық	2 жылдық	1 жылдық	2 жылдық
7	8	9	10	11	12

7-Кесте

Орман өрттері туралы мәліметтер

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Жалпы тексеру кезеңі бойынша
1	2	3	4
1.	Өрт болған аумақ	га	
	оның ішінде орманды аумақ	-"	
2.	Өрт саны - барлығы	дана	
	оның ішінде: жоғарғы өрт	-"	
	төменгі өрт	-"	
3.	Өрттің болу себептері:		
1)	отты дұрыс қолданбау	жағдай	
2)	анықталғаны	-"	
3)	анықталмағаны	-"	
4.	Өрттің орташа аумағы	га	
5.	Өсіп тұрған ағаштың өртенген және зақымданған қоры	мың м ³	
	Орман орналастыру жылының алдындағы жылы ормандарды		

	оның ішінде, телімнің орташа аумағы	га						
4.	Планшеттер саны, барлығы	дана						
	оның ішінде 1:10000 масштабта	-"						
	1:25000 масштабта	-"						
5.	План бөліктерінің саны, барлығы	дана						
	оның ішінде масштабты 1:25000 1:50000	дана дана						
6.	Орман мекемесінің 1:_____ масштабты сұлбасы							

11-Кесте

Аэрофотосуреттермен жабдықталуы

N	Орманшылықтар	Ауданы, га		АФС типі	Ұшу жылы	А Ф С мөлшері	Масштабы	А Ф С сапасы
		АФС-пен жабдықталуы	Жалпы ауданның %-ы					
1	2	3	4	5	6	7	8	9

12-Кесте

Өткен тексеру кезеңінде орман мекемесінің жалпы аумағында болған өзгерістерді талдау

Ауданы, га

N	Жерді қабылдауға, өткізуге арналған негіз (бұйрықтардың, қаулылардың нөмірі, датасы)	Жерді қабылдаған немесе өткізген пайдаланушының атауы	Аумақтың өзгеруі		Ұзақ мерзімге пайдалануға берілгені
			орман мекемесінің құрамына қабылданған	орман мекемесі құрамынан берілген	
1	2	3	4	5	6

Кестенің соңында тексеру кезеңінің басында және соңында орман мекемесінің жалпы ауданы көрсетіледі, орман орналастыру жылында орман мемлекеттік есепке алынып, жер балансы деректерімен салыстырылады. Өзгерістер болса, оларға талдау жасалынады.

13-Кесте

Орман мекемесінің жерлері бар әкімшілік аудандардың орман орналастыру жылындағы ормандылығы

Ауданы, мың га

N	Әкімшілік аудан	Жер балансының деректері бойынша ауданның жалпы аумағы	Аудан шекарасындағы орман иеленушілердің тізімі	Мемлекеттік қарамағындағы қорының жалпы орманды аумақ)					Ормандылық %-ы
				орман және аңшылық шаруашылығының комитеті	жерлері аумағы,	органдар орман (алымы бөлімі	-	-	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

14-Кесте

Орман мекемесі ормандарының құрылымы

Ауданы, га

N	Атаулары	Жалпы ауданы, га	Орманшылықтардың атауы	Орамдар тізімі
1	2	3	4	5
1.	Жалпы аумағы, барлығы			
1)	оның ішінде: таулы аумақ, барлығы			
2)	жазық аумақ, барлығы			
	оның ішінде:			
	далалы жердегі шөк ормандар			
	шөл ормандар			
	өзен аңғарындағы ормандар			
	тоғайлар			
2.	Орман саябақтары (олардың атаулары)			
1)				
3.	Басқа жер пайдаланушылар аумағындағы шөк ормандар			
1)				

15-Кесте

Орман мекемесі ауданының мемлекеттік орман қоры категориялары бойынша бөлінуі

Ауданы, га

N	Мемлекеттік орман қорының категориялары	Оның ішінде орманшылықтар бойынша	Ауданы	Орман мекемесінің жалпы ауданының %-ы	Бөліну-дің негізі
1	2	3	4	5	6

2-інші бағанда мемлекеттік орман қоры категорияларының атаулары толық беріледі, ал жақшада мәтін мен кестеде пайдалану үшін оның қысқартылған атаулары көрсетіледі.

16-Кесте

Емдеу, демалу және туризм аймақтарын ұйымдастыруға арналған ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен ормандардың тізімі

N	Нысандардың атаулары мен олардың бөліну негізі (қаулылардың, шешімдердің, бұйрықтардың N мен датасы)	Ауданы, га	Орналасқан жері (орманшылықтар, орамдар, телімдер)
1	2	3	4

17-Кесте

Орманды жерлерді жер түрлері бойынша басым тұқымдылар мен МОҚ категориялары шегінде бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Орманды жерлерді жер түрлері бойынша бөлу					
	орманмен қамтылған жерлер		арнайы мақсаттағы плантациялар		желегі түйіспеген орман екпелері	орман тұқымбақтары
	барлығы	оның ішінде орман екпелері	өнеркәсіптік және энергетикалық мақсаттар үшін	азықтық және басқа мақсаттар үшін		
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Орманды жерлерді жер түрлері бойынша бөлу	
---	--

орманмен қамтылмаған аумақтар					Жалпы орман жерлері
ағашы кесілген жерлер	өртеңдер, қурап кеткендер	б о с жерлер	сирек ормандар	орман- мен қамтыл- маған барлық аумақтар	
8	9	10	11	12	13

Бұл кестеге қорын есепке алудың N 1 пішінінің 1 қосымшасына сәйкес кезектілікпен барлық ағаш-бұта түрлері жазылады. Басқа ағаш пен бұта түрлерінің әрқайсысы жеке жолда көрсетіледі.

18-Кесте

Кесу жастары және жас кластарын жас топтары бойынша бөлу

Б а с ы м тұқымдылар	Белгіленген кесу жастары, жыл			Жас топтары бойынша бөлінуі (алымы-жас кластары, бөлімі-жасы, жыл)	
	алдыңғы орман орналас- тыруда	о с ы орман орналас- тыруда	ж а с кластары- н ы ң ұзақтығы	б а л а у с а ағаштар	
				1 класс	2 класс
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Ж а с (алымы-жас кластары, бөлімі-жасы, жыл)					т о п т а р ы б о й ы н ш а б ө л і н у і	
о р т а жастағы		п і с е бастағаны	п і с к е н і көнергені			
барлығы	о н ы ң і ш і н д е есепке қосылғаны		барлығы	о н ы ң і ш і н д е көнергені		
7	8	9	10	11		

19-Кесте

Тексеру кезеңіндегі жер түрлері аудандарының динамикасы

Ауданы, га

N	Жер түрлері	Есепке алу		Ауытқулар	
				га, ±	%%, ±
1	2	3	4	5	6

Орман мекемесі бойынша құрылады және ауытқуларға талдау жасалынады.

20-Кесте

Орманмен қамтылған жерлер мен қорларды жас кластары мен тіктік топтары бойынша бөлу

Ауданы, га; қоры, м³

Ба- сым тұ- қым - ды- лар	Гра- дус- пен бері- лген тік- тік тобы	Жас кластары алымы - ауданы; бөлімі - қоры										Ор- таша жасы														
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 және одан жоғары		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Орман мекемесі бойынша толық құрастырылады. Тіктік топтары бойынша ауданы туралы деректер беріледі, ал ағаш түрлері бойынша алымында ағаш түрінің жалпы ауданы, бөлімінде қоры көрсетіледі. Орман мекемесінде таулы ормандар болса бөлу тіктік топтары бойынша жүргізіледі, ал болмаған жағдайда кестенің 2 бағаны келтірілмейді және мәліметтер ағаш түрлері бойынша көрсетіледі. Орман қорын есептеудің N1 пішініндегі 1 қосымшасында аталып кеткен негізгі орман құрушы ағаш түрлері арқылы ылдильық топтары бойынша бөлінеді. Басқа ағаш пен бұта түрлері бойынша мәліметтер аудандары мен қорлары жиынтық түрде тіктік топтары бойынша бөлініп келтіріледі. Таулы аймақтардың тіктік топтары бойынша бөлінуінің көрсеткіштері 17 кестеде келтірілген.

21-Кесте

Орманмен қамтылған жерлердің бонитет кластары бойынша бөлінуі

Ауданы, га

Ба- сым тұ- қымдылар	Бонитет кластары										Бар- лығы	Орташа бонитеті
	1 ^б	1 ^а	1	2	3	4	5	5 ^а	5 ^б	11		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	

Орман мекемесі бойынша толық құрастырылады.

22-Кесте

Орманмен қамтылған жерлердің толымдылығы бойынша бөлінуі

Ауданы, га

Толымдылығы

Басым ағаш түрі	Орман типтері мен топтары	Индекс	га	%%	жер бедері, орналасу жағдайы	топырағы	бонитет классы	алқа ағашының құрамы, ерекшеліктері	орман ас-та-ры	орман астындағы өскіндер
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Мәліметтер орман мекемесі бойынша келтіріледі.

Негізгі Ережелер болған жағдайда оларға сілтеме келтіріледі, бұл жағдайда кестеден 6-11 бағандар шығарылып тасталады.

26-Кесте

Негізі орман құрушы ағаш тұқымдыларының пісе бастаған және піскен орман астарындағы өскіндерінің сипаттамасы

Басым тұқымдылар	Орман типтерінің тобы (индекс)	Пісе бастаған піскен және көнерген орманның аумағы	Өскіндері бар			
			барлық ағаш түрінде, аумағы	аумағынан %-ы	бағалы ағаш түрінде, ауданы	ауданнан %-ы
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Табиғи жолмен		өсудің	
Болашағы			
өскінмен қамтамасыз етілген, ауданы	ауданнан %-ы	өскінмен қамтамасыз етілген, ауданы	ауданнан %-ы
8	9	10	11

5, 7, 9, 11 бағандардың пайызы пісе бастаған, піскен және көнерген алқаағаштардың жиынтық ауданы арқылы есептеледі.

27-Кесте

Орманға зиянды әсер ету көздері, олардың, сипаты мен мөлшері

N	Әсер ету көздері мен факторлары, зақымдалу сипаты	Әсер ету нәтижелері	Әсер еткен аумағы (орманшылық, орамдар номері)	Аумағы, мың га
---	---	---------------------	--	----------------

1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Кесілген, барлығы:						
	соның ішінде: басты пайдалану бойынша аралық пайдалану бойынша басқа да кесулер бойынша						
2.	Қолайсыз әсерлерден жойылған (өрттен, суланудан және т.б. факторлардан) және техникалық қасиетін жоғалту- ына байланысты алуға белгіленбеген сүрек						
3.	Жаппай және таңдап санитарлық кесуге белгіленген өлі орман қоры Осы орман орналастыруда жаппай және таңдамалы санитарлық кесуге белгіленген есепке алынған өлі орманның қоры және орманды өтімді қураған ағаштан тазарту						
4.	Кесілген және жойылған сүректің мөлшері						
5.	Сүрек тұқымдыла- рының тексеру кезеңіндегі жалпы орташа өсімі						
6.	Сүрек тұқымды- ларының жалпы орташа өсімнен алынған және жойылған сүрек пайызы						

Мәтіндер мен кестелерде осы жерде және бұдан әрі орташа өсім (5 графа) деп орман қорының орташа өзгеруі айтылады.

Басты пайдалану мөлшерінің есебінен шығарылған және есепке енгізілген алқағаштардың ауданы мен қорлары

Басым тұқымдылар	Орманмен қамтылған жерлер, барлығы	Орманмен қамтылған жерлерді жас топтары бойынша бөлу			
		балауса ағаштар	орта жастағылар, га		пісе бастағандар, га
			жалпы	оның ішінде есепке алынғандары	
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Орманмен қамтылған жерлерді жас топтары бойынша бөлу				Жалпы орташа өсім, мың м ³	Басты пайдалану мөлшері есебінен шығару негізі
піскен және кеткендер		пісіп			
жалпы	оның ішінде көнергені	гал	мың м ³		
га	мың м ³	га	мың м ³	11	12
7	8	9	10		

Ведомос толтырудың бірізділігі:

Орман қорын есепке алудың қорытынды мәліметтері.

Басты пайдалану мөлшері есебінен шығарылған алқағаштардың аумақтары мен қорлары (мәліметтер басты орман қорларының категориялары бойынша келтіріледі).

Есепке алынған алқағаштардың қорлары мен аудандары (жалпы орман қорларының мәліметтері келтірілген).

31-Кесте

Пайдалану қорының тауарлық құрылымы

қоры, мың м³

Басым тұқымдылар	Пайдалану қорының тауарлық құрылымы алымы -				
	түбірдегі қоры	кәделік сүрек			
		ірі	орташа	ұсақ	жалпы
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Пайдалану қорының тауарлық құрылымы алымы -				кәделік сүректің шығымы, %	
қор; бөлімі - пайызбен					

орман орналас-

техноло- гиялық отын	жанар отын	өтімді жиыны	қалдық- тар	соңғы 5 жылдағы нақтысы	тыру жобалаған	ауыт- ку, ±
7	8	9	10	11	12	13

Орман мекемесі бойынша есепке енгізілген әрбір ағаш түрі бойынша жинақ мәліметтер құрастырылады. Қор екі ондық белгілермен көрсетіледі.

32-Кесте

Алдағы тексеру кезеңіне белгіленген басты пайдаланудың жыл сайынғы мөлшерін есептеу

Басым тұқым- дылар	Орман- мен қамты- лған жер- лер- дің жалпы ау- даны, га	Орманмен қамтылған жерлерді жас топтары бойынша бөлу					1 га пайда- лану қорын- дағы орташа қор, м ³ өсіп тұрған ағаштың орташа өсімі
		ба- лау- са ағ- аш- тар	орта жаста- ғылар, га жалпы оның ішінде есепке кіргі- зілген	пі- се бас- та- ған- дар, га	піскен және көнерген		
					жалпы, га қор, мың м ³	оның ішінде көнер- ген, га X	
1	2	3	4	5	6	7	8

кестенің жалғасы

Кесу жасы, жыл жас классы	Жыл сайын шығарылған есептік кеспеағаштар алымы - аумағы, га; бөлімі - қоры, мың м ³						Орман орн. жобаланған кеспеағаштар	
	бір- кел- кі пай- да- лану	бі- рін- ші жас- тағы	ек- інші жас- тағы	ин- тег- рал- ды	жағ- дайы бой- ынша	нақ- ты алу бой- ынша	ауда- ны, га жал- пы қор, мың м ³	құрыл- ған қор, мың м ³ кәделік ағаш, мың м ³
9	10	11	12	13	14	15	16	17

Ескерту: Басым ағаш тұқымдылары мен кесу түрлері туралы мәліметтер басты орман қорының категориялары шегінде және орман мекемесі бойынша келтіріледі.

Қор бойынша мәліметтер екі ондық белгілерімен, ауданы бойынша - бүтін гектармен үтірсіз көрсетіледі.

2-8 бағандарында есепке енгізілген тұқымдылары бойынша деректер келтіріледі.

Алғашқы 10 жыл мен тексеру кезеңінің келесі 5 жылына кеспеағаш әртүрлі көлемде белгіленген жағдайда, 10-17 бағандарында осы кезеңдер бойынша мәліметтер келтіріледі.

33-Кесте

Басты мақсатта пайдаланудағы ерікті таңдамалы кесудің жылдық мөлшері

Басым тұқым-дылар	Есептік көрсеткіштер	Пайдалану қорының аудандарын толымдылықтары бойынша бөлу					
		барлығы		соның ішінде толымдылықтары бойынша			
		га	мың м ³	1,0-0,9		0,8	
1	2	3	4	5	6	7	8
		га					
		мың м ³					
Қ а - р а - ғай	Есепке алынған піскен және көнерген алқаағаштардың бары						
	Алқаағаштардың толымдылығына байланысты (кесу ережелеріне сәйкес) таңдалатын қордың орташа пайызы						
	1 мәрте кесуге жататын ағаштар қоры						
	Кесу жұмыстарының қайталану кезеңі						
	Жыл сайынғы есепті кеспеағаш						

кестенің жалғасы

Пайдалану қорының аудандарын толымдылықтары бойынша бөлу	
соның ішінде толымдылықтары бойынша	

0,7		0,6		0,5-0,3	
га	мың м ³	га	мың м ³	га	мың м ³
9	10	11	12	13	14

Барлық есепке алынған тұқымдылардың мемлекеттік орман қоры шегінде көрсетілетіндері.

34-Кесте

Тексеру кезеңіне қабылданған басты пайдалану кесулерінің жылдық мөлшері мен оның салыстырмалы сипаттамасы

Ауданы, га; қоры, мың м³

Басым ағаш тұқымдылар	Басты пайдалану кесулерінің жыл сайынғы мөлшері							
	орман орналастыру ұсынған				2 - ш і орман орналастыру кеңесінде қабылданған			
	а у - м а - ғы	қор			а у - д а - ны	қор		
		жал-пы	өтім-ді	кәде-лік		жал-пы	өт-ім-ді	кә-де-лік
1	2	3	4	5	6	7	8	9

кестенің жалғасы

Пайдалану қорын қолданылудың жыл саны	Бұрынғы орман орналастыруда қабылданған кеспеағаш, өтімді қор	----- жылдағы есептік кеспеағаш, өтімді қор	----- жылда нақты кесілген ағаш мөлшері, өтімді қор	Алқа ағаштың орташа өсімінің жалпы жылдық мөлшері, (есепке енгізілгені)
10	11	12	13	14

Бұл деректер кесу түрлері мен басым тұқымдылары бойынша жинақ мәліметтерді қосу арқылы (мемлекеттік орман қоры категориялары шегінде), ал сексеуілдер әрбір кесу түрлері мен категориялары бойынша құрастырылады.

Орман мекемесі бойынша қорытындылар ұқсас ретпен шығарылады. 10-бағанда жаппай және біртіндеп кесу түрлері бойынша ғана

мәліметтер

келтіріледі.

14-бағанның мәліметтері басты пайдалану мөлшері есебіне енгізілген алқағаштар бойынша келтіріледі.

35-Кесте

Басты пайдалану кесулерінің жыл сайынғы мөлшерін орманшылықтар бойынша бөлу

Ауданы, га; қоры, мың м³

N	Басым тұқым-дылар	Көрсеткіштер	Орманшылықтар						Жалпы орман мекемесі бойынша
			4	5	6	7	8	9	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Қарағай	Аумағы							
		Қоры: өсіп тұрған құраған							
		іс ағаш							

36-Кесте

Орман мекемесі ауданын кеспеағаштардың жалпы пайдаланудағы жолдардан қапшықтығы бойынша бөлу

Жалпы пайдалану жолдарынан орамдардың алшақтығы, км	Орамдар тізімі	Орманмен қамтылған жерлердің аумағы	
		га	%
1	2	3	4
	----- орманшылық		
10-ға дейін			
10,1-25			
25,1-40			
40,1-60			
60,1-80			
80,1-100			
100-ден жоғары			
Барлығы:			100

Осылай барлық орманшылықтар мен орман мекемесі бойынша жүргізіледі.

Ауданы мен пайыздары бүтін бірлікпен беріледі.

37-Кесте

Орман мекемесі мен орманшылықтар бойынша басқа кесулердің жобаланған жыл сайынғы мөлшері

			Басқа кесулердің жыл сайынғы мөлшері			

N	Басым тұ- қым- дылар	Көрсет- кіштер	жап- пай са- ни- тар- лық ке- су- лер	орам- дық сок- пақ- тар- ды кесу	өрт- ке кар- сы үзі- лім- дер- ді кесу	кыл- кан- ды жас ба- лау- са- лар- ды блок- тар- ға шабу	құры- лыс үшін тра- сса- лар шабу	т . б.	Жал- пы
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Ағаш түрі бойынша анықталған көлемі:								
2.	Қара- ғай	ауданы							
		түбір қоры							
		осылай барлық тұқым- дылар бойынша							
	Жиыны: ауданы								
	түбір қоры								
	Жыл сайынғы мөлшері (алымы - орман орналастырумен белгіленген, бөлімі - екінші орман орналастыру кеңесімен қабылданған								
	Қара- ғай	ауданы							
		қоры: түбір- дегі							
		өтімді							
		кәделік ағаш							
		кесу жылы, жыл							
	Қара- ғай	сүрек шығымы- ның, %							
өтімді									

3.		кәделік ағаш								
		және т.б. барлық								
		тұқым-дылар бойынша								
	Барлығы: ауданы қоры: түбірдегі өтімді кәделік ағаш									
	Қарағай	Басқа кесу түрлерінің 2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған жыл сайынғы мөлшерін орманшылықтар бойынша бөлу								
		_____ орманшылығы								
		ауданы қоры: өсіп тұрған өтімді кәделік ағаш								
		осылай барлық тұқым-дылар бойынша								
		Орманшылық бойынша:								
		ауданы қоры: өсіп тұрған								
өтімді										
кәделік ағаш										
осылай барлық орманшылықтар бойынша										

Орман орналастыру белгілеген барлық көлемдерді екінші орман орналастыру кеңесінде қабылдаған кезде мәтінде тиісті сілтемелер жасалып, 2-ші пункттегі барлық мәліметтер бөлімсіз келтіріледі.

Толымдылық топтары бойынша кесуге белгіленген және күтіп-баптау үшін кесу жасындағы алқаағаштарды бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Күтіп-баптау кесулерінің түрі	Толымдылық бойынша бөлу (алымы - кесу жасында; бөлімі - күту кесуі тағайындалған)				
		0,3-0,5	0,6-0,7	0,8	0,9-1,0	Жалпы
1	2	3	4	5	6	7

Орман мекемесі бойынша қорытынды мәліметтер күту кесуінің түрлері арқылы жасалынады. Күтіп-баптау кесуі толық жүргізілмеудің себептері талданады.

39-Кесте

Орманды күтіп-баптау кесуінің жыл сайынғы мөлшері (сүйреу жолдарын шапқанда алынған сүректі есептегенде)

Ауданы, га; қоры, мың м³

Басым тұқымдылар	Күтіп-баптау кесулерінің түрі	Күту кесуінің мөлшері (алымы - о/о белгілеген; бөлімі - II о/о мәжілісі қабылдаған)				
		жалпы көлем				қайталану мерзімі, жыл
		ауданы	қор кесілетін	өтімдіраған	кәделік ағаш	
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Күту кесуінің мөлшері (алымы - о/о белгілеген; бөлімі - II о/о мәжілісі қабылдаған)				шығу %		1 га-дан кесілетін қор	
жылдық көлем				өтімді	кәделік сүрек	м ³	алыну %
ауданы	қор	өтімді	кәделік ағаш				
8	9	10	11	12	13	14	15

Орман мекемесі бойынша мәліметтер күту кесуінің түрлері шегінде қорытындыланады.

Орман орналастыру ұсынған және 2 орман орналастыру кеңесінде қабылданған мөлшерлердің бөлімі алынып тасталады.

12-15 бағандарында 2 орман орналастыру кеңесі қабылдаған мәліметтер келтіріледі және оларға талдау жасалынады.

40-Кесте

Күтіп-баптау кесулері мөлшерінің салыстырмалы сипаттамасы және жыл сайынғы көлемдердің орманшылықтар бойынша бөлінуі

Ауданы, га; қоры, мың м³

N	Көрсеткіштер	Күту кесуінің түрлері				Барлығы
		жарық-тандыру	та-зарту	сирету	өтпелі	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Осы орман орналастыруда жобаланған жыл сайынғы мөлшер: ауданы					
	қор: таңдап алынатын					
	өтімді кәделік					
2.	2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған жыл сайынғы мөлшер: ауданы					
	қор: таңдап алынған					
	өтімді кәделік					
3.	Өткен орман орналастыруда жобаланған жыл сайынғы мөлшері: ауданы					
	қор: таңдап алынған					
	өтімді кәделік					
4.	Орташа есеппен 2 жылда нақты орындалғаны: ауданы					
	қор: таңдап алынған					
	өтімді кәделік					
	2 - ш і орман орналастыруда қабылданған күту кесулерінің жыл сайынғы мөлшерін орманшылықтар бойынша бөлу					
	орманшылықтар					

5.	Қарағай: ауданы						
	қор: таңдап алынған						
	өтімді						
	кәделік						
	о с ы л а й б а р л ы қ тұқымдылар бойынша орманшылықтардың мәліметтері көрсетіледі						

1-4 пункттері бойынша ауытқуларға талдау жасалынады.

41-Кесте

Таңдамалы санитарлық кесулердің жыл сайынғы мөлшері мен 2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемдердің орманшылықтар бойынша бөлінуі

Ауданы, га; қоры, мың м³

N	Басым тұқым- дылар	Көрсеткіштер	А у - д а - н ы	Қоры			
				жаңа қ у - р а - ғ а н ж ә - н е қ у - р а й б а с - т а - ғ а н а ғ а - ш тар	ескі қ у - р а - ғ а н	жиы- н ы	Бас- қ а к өр- с ет- к іш- т ер
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Тұқымдылар бойынша алынған көлем:						
	Қарағай	ауданы					
		таңдап алынған жалпы қор					
	о с ы л а й б а р л ы қ тұқымдылар бойынша						
		Барлығы: ауданы					
		таңдап алынатын қор					
2.	Тұқымдылар бойынша жыл сайынғы кесу мөлшері (алымы - орман орналастыруда белгіленген; бөлімі - 2 орман орналастыру кеңесінде қабылданған						
	Қарағай	ауданы					
		қоры:					

N	Басым тұқым- дылар	Көрсет- кіштер	жап- пай кесу	ко- ри- дор- мен кесу	т . б.	жал- пы	аш- тар- да же- ке ағ- аш- тар- ды ке- су	Бар- лығы
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Тұқымдылар бойынша алынған көлемі							
	Қара- ғай	ауданы						
		алынатын түбір-дегі қор						
	осылай барлық тұқымдылар бойынша							
		Барлығы: ауданы						
		таңдал-ған түбір қоры						
2.	Тұқымдылар бойынша жыл сайынғы мөлшері (алымы - о/о-да жобаланған; бөлімі - 2 о/о орналастыру кеңесінде қабылданған)							
	Қара- ғай	ауданы						
		қоры : таңдал-ған түбір қоры						
		өтімді						
		кәделік						
		кесу мерзімі, жыл						

		с ү р е к ш ы ғы - мының %						
		өтімді						
		кәделік						
	осылай	барлық тұқымдылар бойынша						
		Барлығы: ауданы						
		қ о р ы : т а ң - далған т ү б і р қоры						
		өтімді						
		кәделік						
3.	2 - ш і	орман орналастыру кеңесінде қабылданған жыл сайынғы мөлшерді орманшылықтар бойынша бөлу						
	<u>орманшылықтар</u>							
	Қара- ғай	ауданы						
		қ о р ы : т а ң - далған т ү б і р қоры						
		өтімді						
		кәделік						
		к е с у мерзімі, жыл						
		с ү р е к шығымы- ның %						
		өтімді						
	осылай	барлық тұқымдылар бойынша						
		Барлығы: ауданы						
		қ о р ы : таңдалған						

		т ү б і р						
		қоры						
		өтімді						
		кәделік						
Осылай барлық орманшылықтар бойынша орман мекемесінің мәліметтері қосылмай толтырылады								

Орман орналастыруда белгіленген барлық көлемдерді 2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған кезде мәтінде тиісті сілтемелер жасалады да бөлімсіз келтіріледі.

43-Кесте

Барлық кесу түрлері бойынша орман пайдаланудың жобаланған жыл сайынғы мөлшерінің салыстырмалы сипаттамасы және орманшылықтар бойынша бөлінуі

Ауданы, га; қоры мың м³

N	Көрсеткіштер	Басым тұқымдылар	Орманды пайдалану түрлері				
			алымы - аудан; бөлімі - қор				
			басты пайдалану кесулері	басқа кесулер			
барлығы	оның ішінде			және т.б.			
			жаппай санитарлық		кураған ағаштардан газарту		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Осы орман орналастыру мен жобаланған	қарағай тағы басқалар					
2.	2-ші орман орналастыру қабылдаған	қарағай тағы басқалар					
3.	Алдыңғы орман орналастыруда белгіленген	қарағай тағы басқалар					
4.	Жыл сайын нақты кесілгені (орташа есеппен соңғы 5 жылда)	қарағай тағы басқалар					

5.	Орманды алқаптың 1-га-ының орташа жылдық өсімі (орман мекемесі бойынша бұтақтарсыз)	қарағай					
		тағы басқалар					
6.	Орманды алқаптың 1-га-ынан жыл сайын алынатын сүрек, м ³ (орман мекемесі бойынша бұтақсыз)	нақты					
		жобаланатын					

кестенің жалғасы

Орманды пайдалану түрлері алымы - аудан; бөлімі - қор					
аралық пайдалану кесулері					
барлығы	оның ішінде				
	күту кесуі	таңдамалы санитарлық кесулер	қайта құру кесулері	балауса ағаштардағы жеке ағаштарды кесу	Жалпы
9	10	11	12	13	14

Көрсеткіштер барлық пункттер бойынша талданады.

44-Кесте

Орман мекемесі құрған және орман орналастырумен есепке алынған орман екпелері туралы мәліметтер

Орман екпелері туралы мәліметтер (алымы - орман мекемесі құрған; бөлімі - орман орналастырумен есепке алынған)		ауыт-қулар	
сақталған орман екпелері		орман орналастырумен анықталған өлген орман екпелері	орман мекемесінен тыс
орманмен қамтылған жерлерге	желегі түйіспеген		
		мекемесі	

Ағаш түрі	ауыстырылған		барлығы	бінен шығарып талған	(есептен шығарылған)	жерде өсірілген	барлығы	±	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Жалпы орман мекемесі бойынша
Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында өсірілген екпелер
Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінен жиыны
Жоғары жастағы орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында өсірілген екпелер
Жоғары жастағы жалпы орман екпелерінің жиыны
Орман мекемесі бойынша барлық орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында өсірілген екпелер
Барлық орман екпелері
Мәтінде (кестеден кейін) болған ауытқуларға толық түсіндірме беріледі.

45-Кесте

Орман орналастыру деректері бойынша сақталған екпелердің жағдайы

Ауданы, га

Ағаш түрі	Сақталған орман екпелерінің жағдайы алымы - орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылғаны; бөлімі - желегі түйіспегені			Барлығы
	жақсы	қанағаттанарлық	қанағаттанарлықсыз	
1	2	3	4	5

Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында құрылғаны
Тексеру кезеңіндегі жалпы орман екпелерінің жиыны
Жоғары жастағы орман екпелері

Сонымен қатар, орман астарында құрылған орман екпелері
 Жоғары жастағы жалпы орман екпелерінің жиыны
 Орман мекемесі бойынша барлық орман екпелері
 Сонымен қатар, орман астарында құрылған орман екпелері
 Барлық орман екпелері

Мәтінде кестеден кейін (аудандар мен белгілі бір учаскелер келтіріліп) екпе ормандардың қанағаттанарлықсыз жағдайы мен орман екпелерінің жойылуына толық талдау жасалынады.

46-Кесте

Табиғи жаңаруға жәрдемдесу бойынша жұмыстардың тиімділігін талдау

N	Көрсеткіштер	Табиғи жаңаруға жәрдемдесу түрлері					Барлығы
		өскіндерді сақтау	топырақты минералдау				
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Орман шаруашылығын құруда белгіленген, га						
2.	Орман мекемесімен орындалған, га						
3.	Орындау %						
4.	Қалпына келгені, барлығы га/%						
	оның ішінде бағалы - шарауашылық ағаш түрлері, га						
5.	Қалпына келмегені, барлығы га/%						

47-Кесте

Тексеру кезеңінде орманды ұдайы өндіру шараларының көлемдері

Ауданы, га

N	Жер түрлері	Жалпы аудан	Шаралардың түрлері мен көлемі алымы - о/о-да ұсынылған; бөлімі - кеңесте қабылданған			
			орманды келтіру шаралар	қалпына бойынша	табиғи	жа

			орман екпелері	наруға жәрдемдесу	табиғи өсу	Барлығы
1	2	3	4	5	6	7
1.	<u>Орманмен қамтылған жерлер барлығы (сирек ормансыз)</u>					
	соның ішінде: өртендер,					
	өлген алқаағаштар ағашы кесілген жерлер					
	бос жерлер					
2.	Тексеру кезеңіндегі кеспе-ағаштар					
3.	Реконструкцияланған учаскелер					
4.	Толымдылығы төмен алқа ағаштар					
	Орман мекемесі бойынша барлығы					

кестенің жалғасы:

N	Шаралардың түрлері мен көлемі алымы - о/о-да ұсынылған; бөлімі - кеңесте қабылданған шаруашылық әсерсіз қалдырылған				
	топырақты зерттеу	кіші алаңдар және күрделі учаскелер	шаруашылық жұмыстар үшін қолайсыз жерлер		барлығы
1	8	9	10	11	12

Орман мекемесі бойынша құрастырылады.

Сирек ормандар осы ведомосқа енгізілмейді.

Орман мекемесінде таулы ормандар болса кестеге қосымша графа (екіншіден кейін) енгізіліп, барлық жер түрлері бойынша мәліметтер 5 градустық градациялар тіктігі арқылы топтар бойынша (0-5, 6-10, 11-15, 16-20, 21-25, 26-30, 31 және одан жоғары) құрылады.

48-Кесте

Орман екпелерін өндіру, табиғи жаңаруы мен қайта құрудың және жәрдем берудің жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га

				Жыл сайынғы мөлшері	
					Соңғы 5

N	Жер түрі	Ағаш түрі	Орман екпелерін құру тәсілі, ЕТК	орман ұсынылған		2-ші орман орналастыру қабылданған		жылда орташа есеппен екпе орман құрудың жылдық мөлшері
				жыл сайынғы көлем	игеру мерзімі	Жыл сайынғы көлемі	игеру мерзімі	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Орманмен қамтылған жерлер							
	1) өртеңдер мен өлген	С	ЕТК-1					
	алқа-ағаштар		ЕТК-2					
			т.б.					
	2) ағашы кесілген жерлер	Барлығы:						
	3) бос жерлер	Б	ЕТК-4					
			ЕТК-6					
			т.б.					
		Барлығы:						
Барлық жер түрлері бойынша - ЕТК-ға бөлінеді								
2.	Тексеру кезеңіндегі кеспеағаштар							
3.	Толымдылығы төмен алқа-ағаштар							
	Жалпы орман мекемесі бойынша (ЕТК-ға бөлініп)							

Табиғи жаңару мен қайта құруға жәрдем беру бойынша көлемдерді жобалағанда, олар жалпы орман мекемесі бойынша көрсеткіштері қатарынан төмен көрсетіледі.

Кестенің соңында алдағы орман орналастырудың тексеру кезеңіндегі орманмен қамтылмаған жерлердің игерілуіне талдау жасалынады. Жәрдем беру мен қайта құру тәсілдеріне, ЕТК-ға қысқаша

тері, ЕТК		саны, мың дана	ті көшет саны (_%), мың дана	лері- нің көшет- тері, мың дана	дық) сеп- пе- лер- дің шығу нор- масы, мың дана	қа - жет - ті ау - да - ны, га	нор - ма - сы, кг	т ұ - қым, кг
1	2	3	4	5	6	7	8	9

51-Кесте

Орман мекемесі ауданын табиғи өрт қауіпсіздігінің кластары бойынша бөлу

Ауданы, га

Орманшылықтар	Табиғи өрт қауіпсіздігінің кластары					Барлығы	Орташа класы
	1	2	3	4	5		
1	2	3	4	5	6	7	8

52-Кесте

Орман мекемесін өртке қарсы орналастыру жұмыстарының түрлері мен көлемдері және қажетті өртке қарсы жабдықтардың тізбесі

N	Шаралар	Өлшем бірлігі	Орман орналастыру жылында бар құралдар	орманшылықтар											жалпы орман мекемесі бойынша
				2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған, белгіленген шаралар мен қажетті жабдықтардың қосымша көлемі											
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	орман мекемесінің орталық кеңесі

53-Кесте

Орман айналымдарының оңтайлы ауданы мен санын МОҚ категориялары мен орманшылықтар шегінде есептеу

Ауданы, мың га

N	Мемлекеттік орман	Көрсеткіштер	Орманшылықтар					Орман мекемесі бо -

N	Шаралардың түрлері	Өлшем бірлігі	Орман орналастырумен жобаланған	Орман орналас-тыру кеңесінде қабылданған	2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемді орманшылықтар бойынша бөлу													
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		

57-Кесте

Орманды қосалқы пайдаланудың жыл сайынғы көлемдері мен олардың орманшылықтар бойынша бөлінуі

Жер категориялары	Орманшылық	Жалпы ауданы	Жеке қажеттілік үшін	Ұзақ мерзімге орман пайдалануға берілгені	Пайдаланылмаған жер қалдығы	
					барлығы	пайдалану бойынша ұсыныстар
1	2	3	4	5	6	7

2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемдер келтіріледі.

58-Кесте

Шабындық жерлердің сипаттамасы мен оларды жақсарту үшін жүргізілетін шаралар

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Шабындық жерлер						
			барлығы	суарма					
				жиыны	оның ішінде		таза	бұталар (өскен)	төмпешікті
1	2	3	4	5	6	7			
1.	Шабындық алқаптардың саны, барлығы	га							
2.	Жақсартуды қажеттетіндер, барлығы	га							
	оның ішінде, түпкілікті жақсарту	га							
	беткі қабатын жақсарту	га							

	кұрғату	га						
3.	Жыл сайын жақсартылатын көлем, барлығы	га						
	оның ішінде түпкілікті жақсарту	га						
	беткі қабатын жақсарту	га						
	кұрғату	га						
4.	1 га-дың өнімділігі:							
	түпкілікті жақсартқаннан кейін	ц						
	беткі қабатын жақсартқаннан кейін	ц						
	кұрғату	ц						
5.	Жақсартылған жыл сайынғы көлемдерді орманшылықтар бойынша бөлу	_____ орманшылық						
	барлығы	га						
	оның ішінде:							
	түпкілікті жақсартылған	га						
	беткі қабаты жақсартылған	га						
	кұрғату							
		_____ орманшылық						
	Осылай барлық орманшылықтар бойынша							

кестенің жалғасы

N	Шабындық жерлер							
	кұрғақ				батпақты			
	оның ішінде				оның ішінде			
	жиыны	жақсартаза		бұта	жиыны	жақсарта		бұталар

		тыл- ған		лар (өс- кен)	төм- п е - шікті		тыл- ған	та- за	(өс- кен)	төм- п е - шікті
1	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

59 кесте

**Жанама ауыл шаруашылығы өндірісі мен орман пайдаланудың
жыл сайынғы өнімінің көлемі**

N	Өнім түрлері	Өлшем бірлігі	Көлемі
1	2	3	4
1.	Бау-бақша:		
1)	Екпе сорттардың жемісі		
2)	Екпе сорттардың жаңғағы		
3)	Бұталы тұқымдылардың жидегі		
2.	Өсімдік өсіру:		
1)	Көкөніс		
2)	Картоп		
3)	Дәнді-дақыл		
3.	Табиғи шабындылық		
4.	Бақшалық		
5.	Жабайы өсетін өнімдерді дайындау:		
1)	Жеміс		
2)	Жидек		
3)	Жаңғақтың барлық түрі		
4)	Дәрілік өсімдіктер шикізаты:		
5)	Техникалық шикізат		
6)	Қайың шырыны		
7)	Саңырауқұлақ		
6.	Жеміс жидекті өңдеу		
7.	Мал шаруашылығы:		
1)	Сүт		
2)	Қымыз		
3)	Ет		
4)	Жүн		
8.	Ара шаруашылығы:		
1)	Тауарлық бал		
2)	Балауыз		
9.	Аң аулау өнімі:		
1)	Жабайы аң еті		

1.	Барлық кесу түрлері бойынша сайынғы қолдану мөлшері (өтімді қор)	жыл	X	X	X	X	X	X	X
	Басты мақсатқа пайдалану:								
	орман орналастыру кезінде белгіленген кеспеағаш (2-ші орман орналастыру кеңесімен қабылданған), барлығы	мың, м ³							
	сонымен қатар 1) жаппай кеспеағаш шабу	мың, м ³							
	оның ішінде өскінін сақтап қалу	мың, м ³							
	біртіндеп кесу	мың, м ³							
	іріктеп - ерікті кесу								
	орман орналастыру жылындағы кеспеағаш	мың, м ³							
	осы орман орналастыру белгілеген кеспеағаш пен орман орналастыру жылындағы кеспеағаштың пайыздық ара қатысы	%							
	2) аралық пайдалану	мың, м ³							
	3) басқа да кесулер	мың, м ³							
	Барлық кесу түрлері								

	бойынша пайдалану, барлығы 4) Орманмен қамтылған жерлердің 1 гектарынан тұқымдылар топтарының шегіндегі пайдалану қарқындылығы	мың,м ³ м ³					
	5) 1 га-дағы орташа өсімнің тұқымдылар топтарының шегіндегі пайызы	%					
2.	Тексеру кезеңінде ұдайы өндіруге жатады	га					
	сонымен қатар: 1) жаппай кеспеағаш және біртіндеп кесулердің ауданы (соңғы кесу)	га					
	2) орманды орманмен қамтылмаған (сирек ормандардан басқа) жерлердің ауданы	га					
	Орманды алқапты ұдайы өндіру (тексеру кезеңі үшін 2-ші орман орналастыру кеңесімен қабылданған көлем), барлығы:	га					
3.							

	соның ішінде: 1) орман екпелермен	га						
	2) өскіндерді сақтау	га						
	3) табиғи жаңаруына жағдай жасау	га						
	4) табиғи түлеу							
4.	Берілген 2-ші және 3-ші пункттеріндегі міліметтер арасындағы ауытқулар, барлығы	га						
	соның ішінде м ы н а себептерімен:	га						
	1)							

64 кесте

Жер аудандары мен басым тұқымдылары бойынша тексеру кезеңінде күтілетін өзгерістер

Ауданы, га

N	Жер түрлері мен басым тұқымдылар	Ауданы		Өзгерістер	
		орман орналас-тыру жылында	тексеру кезеңінің соңына	+	%%
1	2	3	4	5	6
1.	Орманды жерлер, барлығы				
	1) Орманмен қамтылған жерлер жиынтығы соның ішінде:				
	қарағай				
	балқарағай				
	қайың				
	көктерек				
	осылай барлық негізгі орман құрушы тұқымдылар бойынша				
	Басқа да сүрек тұқымдылары мен бұталар әрқайсысы жеке сызықпен көрсетілген				

	2) Арнайы мақсатта пайдаланылатын плантациялар				
	3) Жинақталмаған орман екпелері				
	4) Орман тұқымбақтары				
	5) Орманмен қамтылған орман жерлері, жиыны				
	соның ішінде: ағашы кесілген жерлер				
	өртеңдер мен өлген ағаштар				
	алаңқай жерлер				
	сирек ормандар				
2.	Ормансыз жерлер, барлығы				
	соның ішінде: жыртылған жерлер				
	осылай барлық ормансыз жер түрлері бойынша				
3.	Орман мекемесі бойынша, барлығы				

65 кесте

Тексеру кезеңі соңындағы негізгі таксациялық көрсеткіштердің өзгеруі

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Орман орналастыру жылына	Тексеру кезеңінің аяғына	өзгерістер	
					+ -	%%
1	2	3	4	5	6	7
2.	Алқаағаштардың жалпы қоры	мың, м ³				
3.	1 га орманмен қамтылған жердің орташа қоры, барлығы соның ішінде: қарағай қайың және тағы басқалары басқа сүрек тұқымдылары мен бұталар әрқайсысы жеке бір сызықта көрсетіледі	м ³ м ³ м ³ м ³				
4.	Орманмен қамтылған жердің 1 га орташа өсімі, барлығы с.і. қарағай қайың және тағы басқалары басқа сүректі	м ³ м ³ м ³				

	тұқымдылары мен бұталар әрқайсысы жеке бір сызықта көрсетіледі	м ³ м ³				
5.	Шабындық жерлердің 1 га өнімділігі	ц				

Қ а з а қ с т а н   Р е с п у б л и к а с ы

о р м а н   қ о р ы н д а   о р м а н
о р н а л а с т ы р у   ж ұ м ы с т а р ы н
ж ү р г і з у   е р е ж е л е р і н і ң
19 қосымша

Облыс бойынша орман орналастыру жобасы жөніндегі құрама бағдарлама Кіріспе

Облыс аумағында орналасқан барлық объектілерде кезекті орман орналастыру біткеннен кейін қосымша төлем ақыға құрама орман орналастыру ж о б а с ы ж а з ы л а д ы .

Құрама орман орналастыру жобасы, орман қоры мен жобалауға қатысты орман шаруашылығы шараларының көлемін сипаттайтын, қорытынды кесте мәліметтерінен және облыстағы барлық орман мекемелері бойынша орман орналастыру жобаларындағы келтірілген мәліметтерден тұрады.

Облыс аумағындағы ерекше күзетілетін табиғи объектілер болса, олар арнайы ж о л ғ а ж а з ы л а д ы .

Орман иеленушілерінің орман қорларында орман орналастыру кезеңіне дейінгі өзгерістер жобада ескертілмейді және бір жылға дейін құрама орман орналастыру жобасы құрастырылғанша ескерілмейді.

Орман орналастыру жобасының құжаттар тізімі:

N	Даярланған құжаттардың атаулары	Саны	Материалдарды қарамағына беру			
			өкілетті органға	аймақтық органға	облыс әкімшілігінің орман бөліміне	орман орналастыру ұйымына
1.	Түсіндірме жазба	5	1 (лазерлік дискіде)	1	2	1
2	Облыс ормандарының картасы 1) басым тұқымдылардың жас топтары бойынша боялған	5	1 (лазерлік дискіде)	1	2	1
	2) МОҚ категориялары бойынша боялған	4	1 (лазерлік дискіде)	1	1	1

- Ескерту: 1. Түсіндірме жазбаға 1 және 2 қосымшасы бар N 1 форма бойынша орман қорын есепке алу облыс бойынша келтіріледі. Олар соңғы орман орналастыру мәліметтері бойынша барлық орман иеленушілерінің орман қорын есепке алу мәліметтерінің қосындысы бойынша жасалады.
2. Схемалық карта 6 бетке сиятындай А 1 (62 x 84 см) форматында құрастырылады. Карта-схемада барлық орман иеленушілерінің, орманшылықтардың (аймақтық бөлімшелердің) және, мүмкін болса, орамдық тармақтар және орамдардың нөмірлері белгіленуі керек. Картографиялық жүктілігі ҚҚА (қызметтік қолдануға арналған) талаптарына сай болады.

Жиынтық орман орналастыру жобасындағы түсіндірме жазбаның мазмұны Кіріспе

Облыстық орман мекемелерінде орман орналастыру жұмыстарын жүргізу жылдары туралы мәліметтер. Орман орналастыру жобасының бағдарламасы, негізгі қағидалардың болуы және басқа да қосымша сұрақтар.

1 Тарау. Облыс бойынша орман экономикасы жағдайының қысқаша сипаттамасы 1. Облыстағы орман шаруашылығын басқару және ұйымдастыру құрылымы

Облыстағы және аудандағы орман алқаптары, орман иегерлері (министрлік, ведомствалар, мекемелер).

Облыстың орман мекемелері мен әкімшілік аудандары көрсетілген облыстық карта - схемасы.

1 кесте

Әкімшілік - шаруашылық құрылым

N	Орман иегерлері	Ауданы, мың га		Саны															
		Жалпы	соның ішінде орман мен кам-былор жерлері	орманшылықтар	мастерлік учаскелер	орман орналас-тыру жерлері басы	нақты	орман орналас-тыру жерлері басы	нақты	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
<p>Соңғы орман орналастыру жылындағы жағдайы бойынша аумағында орман қоры жерлері бар әкімшілік аудандардың ормандылығы</p> <p style="text-align: center;">Ауданы мың, га</p>																			

N	Әкім-шілік ауданы	Жер балансы мәліметтері бойынша ауданның жалпы көлемі	Аудан шекарасындағы орман иегерлерінің тізімі	Мемлекеттік қоры жерлері ауданы; бөлімі - орманмен қамтылған жерлер	бөлімдегі орман	орман	бөлімдегі орман	Орман-өсірілігі %
				орман және аңшылық комитеті			жиынтығы	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Табиғи жағдайлар

Таулы және жазық ормандар. Орман шаруашылығы және орман өсіруді аудандастыру. Климаттың, топырақтың, жер бедерінің, гидрография және гидрология жағдайларының қысқаша сипаттамасы. Облыстық орман өсіруді аудандастыру схемалық картаға енгізіліп, 3 кестеде көрсетіледі.

3 кесте

Облыстағы орман қоры жерлерін орман өсіру бойынша аудандастыру

Орман өсіру провинциясы	Орман өсіру ауданы	Орман өсіру аудан тармағы	Орман шаруашылық ауданы	Орман иегері
1	2	3	4	5

3. Экономикалық жағдайлар

Халық шаруашылығы салалары және олардың облыс экономикасына ықпалын тигізу. Өзіндік табыс көздеріне ағаш сүрегімен халық шаруашылығы салаларының мұқтаждарын қанағаттандыру. Дайындалатын ағаш сүрегінің көлемі және оны қажеттіліктермен салыстыру.

2 тарау. Орман қорының қазіргі кезеңдегі жағдайы 4. Орман шаруашылығын жүргізудің негізгі қағидалары

Орман қорындағы жерлердің әртүрлі МОҚ категорияларына жатқызылу негізі, оларды қайта қарау қажеттілігі. Белгіленген ұйымдық-шаруашылық бірліктер, олардың орман шаруашылығын жүргізуінің қазіргі жағдайына сәйкес келуі. Облыс аймағында әртүрлі ерекше күзетілетін табиғи аумақтардың бар болуы.

4 кесте

Орман қоры жерлерінің ауданын МОҚ категориялары бойынша бөлу

Ауданы, га

--	--	--	--

N	Орман иелері	МОҚ категориялары							Жиын-тығы
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Ескерту: облыс жерлерінің аумағында ерекше күзетілетін табиғи аумақтар (ЕКТА) болған жағдайда, олар туралы мәліметтер жиынтығынан кейін қосындысы көрсетіледі.

5 кесте

Табиғаттың ғажайып әсем объектілерінің (табиғат, археология, мәдениет және басқа да ескерткіштері және т.б. ерекше күзетілетін табиғи аумақтар) тізімі

N	ЕКТА объектілерінің атаулары	Орналасуы	Атап көрсетілудің негізі	Орман қоры аймағындағы ауданы, га
1	2	3	4	5

5. Орман қоры бойынша негізгі көрсеткіштер

Орманды жерлердің түрлері, орман құраушы тұқымдық алқағаштардың жас құрылымы, бонитет класына бөлінуі, толымдылығы, орман типінің топтары туралы мәліметтер, сүректің төленетін базалық төлемақы туралы мағлұматтары келтіріледі.

6 кесте

МОҚ категориясы шегінде орман қорын орманды жердің түрлері бойынша бөлу

Ауданы, га

N	Орманды жерлердің түрлері	Жалпы ауданы	МОҚ категориялары			
1	2	3	4	5	6	7

7 кесте

МОҚ шегінде орманды жерлердің басым тұқымдылар бойынша бөлінуі

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Орманмен қамтылған жерлер		Арнайы қызмет жүктелген плантациялар		Желегі жетілмеген орман екпелері	Орман тұқым бағы
	жиын-тығы	орман екпелері	өндірістік және энергетикалық мақсат үшін	тағамдық мақсатқа пайдалану үшін		
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Орманмен қамтылмаған жерлер						
-----------------------------	--	--	--	--	--	--

ағашы кесілген жер	өртеңдер өлген алқаағаштар	алаңқай жерлер	сирек ағаштар	ормансыз жерлердің жиынтығы	Орманды жерлердің барлығы
8	9	10	11	12	13

8 кесте

Орманмен қамтылған жерлерді орман иеленушілері тұрғысынан басым тұқымдылар бойынша бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Орман иелері						Облыс бойынша барлығы	
							және тағы басқа барлығы	%%-да
1	2	3	4	5	6	7-11	12	13

Басқа да сүректі тұқымдылар мен бұталардың әр қайсысы бойынша жиынтық мәліметтер көрсетіледі.

9 кесте

Орманды жерлер мен қорларды басым тұқымдылар шегінде жас класына бөлу

Басымды тұқымдылар	Жас класы										Жиынтығы
	алымы - ауданы, га; бөлімі - қоры, мың. м ³										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	және тағы басқа	12

10 кесте

Орманмен қамтылған жерлерді басым тұқымдылары шегінде бонитет класы бойынша бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Бонитет класы										Жиынтығы	Орташа бонитеті
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	

11 кесте

Орманмен қамтылған жерлерді басым тұқымдылар шегінде толымдылығы бойынша бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Толымдылық									Жиын-тық	Орташа толымдылық
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	

12 кесте

Б а с ы м т ұ қ ы м - дылар	о / о жылы	Орташа			Қоры			
		жасы, жыл	бони- тет классы	то - лым- ды - лығы	жалпы		піскен және пісіп жетілген	
					мың, м ³	1 га орман- мен қам- тылған жерге, м ³	мың, м ³	1 га орман- мен қам- тылған жерге, м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Қарағай	1989 2001							
Өзгерістер (+)								

кестенің жалғасы

Орташа өсім		Піскен және пісіп жетілген алқа ағаштарының ауданы, га
жалпы м ³	1 га орманмен қамтылған жерге, м ³	
10	11	12

3 тарау. Орман шаруашылығы мен орман пайдаланудың қазіргі және перспективалық деңгейі 7. Орманды басты пайдалану

Басты пайдаланудың жобаланған кесу жасы және оларды өткен тексеру кезеңіндегімен салыстыру.

Қолданыстағы есепті кеспеағаш, орман орналастыру жылындағы кесулердің нақты көлемі, алдағы тексеру кезеңіне белгіленген пайдалану мөлшері.

Кесетін қор және оның тауарлық құрылымы ұсынылатын кесу әдістері. Осы орман орналастыру белгілеген есепті кеспеағашты орман орналастыру жылындағы кеспеағашпен салыстыру. Кестеде көрсетілген мәліметтер бойынша талдау және ауытқулар.

17 кесте

Басты пайдаланудың белгіленген кесу жастары және оларды қолданыста болғандармен салыстыру (алымы - белгіленгені, бөлімі - қолданыста болғаны)

МОҚ категориялары	
Егін және топырақ корғау	және тағы басқалары

Басым тұқымдылар	Жас класының ұзақтылығы, жыл	кесу жасы, жыл	ж а с класы	кесу жасы, жыл	ж а с класы	1	2	3	4	5	6

Кесу жастары бірдей топталған МОҚ категориялары туралы мәліметтер келтіріледі.

18 кесте

Өткен орман орналастыру белгілеген есепті кеспеағаш пен орман орналастыру жылындағыны сүректің нақты босатылуын салыстыру

(алымы - өтімді қор мың, м³, бөлімі - соның ішінде кәделік ағашы мың, м³)

Тұқымдылар тобы	Кесу әдісі	Есепті кеспеағаш								
		өткен орман орналастырумен белгіленген				орман орналастыру жылындағы				
		барлығы	сонымен қатар			барлығы	сонымен қатар			
			қылқанды	жұмсақ жапырақты			қылқанды	жұмсақ жапырақты		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

кестенің жалғасы

Тексеру кезеңіндегі нақты орташа кесілген ағаш				Өткен орман орналастырумен бекітілген есепті кеспеағашты пайдалану %			
барлығы	сонымен қатар			барлығы	сонымен қатар		
	қылқанды	жұмсақ жапырақты			қылқанды	жұмсақ жапырақты	
11	12	13	14	15	16	17	18

Мәліметтер - қылқанды, жұмсақ жапырақты, қатты жапырақты, сексеуіл, бұта тұқымдыларының топтары бойынша келтіріледі.

Басында мәліметтер бүтін облыс бойынша, (тұқымдылар топтары мен кесу әдістері тұрғысынан), ал төменде (жиынтықтан кейін) әр орман мекемесі бойынша мәліметтер келтіріледі.

19 кесте

Басты пайдалану есебінен шығарылған және есепке енгізілген алқаағаштардың қоры мен ауданы

Басым	Орманмен қамтамасыз	Орманмен қамтылған жерлерді жас тобына бөлу					
		орта жастағы			піскен және көнерген		
					барлығы		сонымен қатар пісіп кеткен

тұ- қым- ды- лар	тыл- ған жер ау- да- ны, га	бал- ауса аға- штар га	бар- лығы	соны- мен қатар есеп- ке алын- ғаны	пісіп келе жат- қан, га	ау- дан, га	қоры мың м ³	ау- дан, га	қоры мың м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Басында облыс бойынша жиынтық мәліметтер көрсетіліп, содан кейін есептеп шығарылған түрлері бойынша мәліметтер және ең соңында басты пайдалану өлшемінің есебіне енгізілген кәделік аудандар мен қорлар бойынша мәліметтер жиынтығы көрсетіледі.

20 кесте

Пайдалану қорының өтімді және кәделік ағаш сүрегінің шығуы, %%

Ба- сым тұ- қым - ды- лар	Алдағы орман орналастыру мәліметтері бойынша		Соңғы жылдарда нақтылы жетістіктер		Қазіргі орман орналастырумен жобаланған		Жобаланған-ның нақты жетістіктен ауытқуы (+, -)										
	өтім- ді	өтім- діден шыққан кәделік ағаш	өтім- мді	өтім- діден шыққан кәделік ағаш	өтім- ді	өтім- діден шыққан кәделік ағаш	өтім- ді	өтім- діден шыққан кәделік ағаш	1	2	3	4	5	6	7	8	9

21 кесте

Алдағы тексеру кезеңіне берілген басты пайдаланудағы кесу мөлшері

МОҚ ка- те- го- рия- ла- ры	Кесу әді- сі	Қабылданған кеспеағаш (алымы-ауданы, га бөлімі-қоры, мың м ³)						Өтімді ағаш сүрегі, мың м ³		
		бар- лығы	сонымен қатар					бар- лығы	сонымен қатар	
			қыл- қан- ды	жұм- сақ жа- пы- рақ- ты	сүрек тілер тұқым- дылары- ның жиыны		сек- се- уіл		тал- дар	қыл- қанды
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

кестенің жалғасы

Өтімді ағаш сүрегі, мың м ³				Кәделік ағаш сүрегі, мың м ³			
сонымен қатар				сонымен қатар			
сүрек- тілер				сүрек- тілер			

жұм- сақ жапы- рақты	тұқым- дыла- рының жиыны	сек- сеуіл	тал- дар	бар- лығы	кыл- қанды	жұм- сақ жапы- рақты	тұқым- дыла- рының жиыны	сек- сеуіл	тал- дар
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Басында мәліметтер бүтіндей облыс бойынша, ал кейін - орман иеленушілері бойынша келтіріледі.

22 кесте

Басты мақсатта пайдаланудың қабылданған өлшемінің салыстырмалы сипаттамасы

Қоры, мың м³

N	Салыстырылатын көрсеткіштер	Сүрек қоры		Сонымен қатар		
		өтімді	кәде-лік	өтім-діден бар-лығы	сонымен қатар	
					кәде-лік	өтім-діден кәделік %
1	2	3	4	5	6	7
1.	Қазіргі о/о-мен белгіленген (2- о/о-ру кеңесімен қабылданған) кеспеағаш					
2.	Өткен орман орналастырумен белгіленген кеспеағаш					
3.	Орман орналастыру жылында істеп тұрған кеспе ағаш					
4.	Орман орналастыру жылының алдындағы жылғы орманның нақты босатылғаны					
5.	Орман мекемесі бойынша жалпы есепке енгізілген алқаағаштардың орташа өсімінің мөлшері					

кестенің жалғасы

Сонымен қатар			
өтімдіден барлығы	сонымен қатар		сол сияқты сексеуілдер мен бұталар бойынша
	кәделік	өтімдіден кәделік %	
8	9	10	11

8. Басқа да кесулер

Басқа да кесу түрлерінің орындалған және жобаланатын көлемдері туралы мәліметтер мен толық кесілмеуі себебінің қысқаша талдануы келтіріледі.

23 кесте

Орман мекемесі ішіндегі басқа кесу түрлері	Тұқым-дылар тобы	Қол жеткізген орташа жылдық деңгейі		Табылған қор		Кесуге тағайындалған	
		ауданы, га	түбірлі қордың м ³	ауданы, га	түбірлі қордың м ³	ауданы, га	түбірлі қордың м ³
1	2	3	4	5	6	7	8

кестенің жалғасы

Кесу мерзімі, жас	Жылдық өлшем			
	ауданы, га	қор, мың м ³		
		түбірлі	өтімді	кәделік ағаш
9	10	11	12	13

Басқа кесулер бойынша мәліметтер (жаппай-санитарлық кесу, орам соқпақтарын шабу, өтімді қоқыстан тазарту) келтіріледі.

Мәліметтер орман иеленушілері бойынша және жалпы облыс бойынша (жиынтық) келтіріледі.

9. Аралық пайдаланудағы кесу

1) Орманды күтудегі кесу. Күту үшін кесу жасындағы алқаағаштар мөлшерінің салыстырмалы сипаттамасы. Оны жүргізу технологиясы.

24 кесте

Облыс бойынша орманды күту үшін кесудің жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га; қор, мың м³

Күту үшін кесу түрі	Басым тұқым-дылар	Күту үшін кесу жасындағы алқаағаш ауданы	Олардың жүргізілуін қажет ететін алқаағаштар ауданы	Белгіленген күту үшін кесу			қайталанатын мерзімі, жас
				ауданы	қор жалпы	кесілетін	
1	2	3	4	5	6	7	8

кестенің жалғасы

--

Белгіленген күту үшін кесу						
				өтімді %	қор	
ауданы	қор				м ³	кесу %
	жалпы	өтімді	кәделік			
9	10	11	12	13	14	15

Мәліметтер орман иеленушілері бойынша және бүтіндей облыс бойынша (жиынтық) есептеу арқылы беріледі.

25 кесте

Күту үшін кесудің салыстырмалы сипаттамасы

Ауданы, га; қор, мың м³

Күту үшін кесу түрі	Басым тұқымдылар	Орташа жылдық көлемі			
		өткен орман орналастырумен жобаланған		қазіргі орман орналастырумен жобаланған	
		ауданы	кесілетін қор	ауданы	кесілетін қор
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Орташа жылдық көлемі					
соңғы 2 жыл ішінде нақты орындалған			жобаланған көлемімен орташа жылдықты салыстыру		
ауданы	кесілетін қор	ауданы		қоры	
		+	%	+	%
7	8	9	10	11	12

26 кесте

Күту үшін кесуді жүргізгенде өтімді және кәделік ағаштың жобаланған шығымы, пайызда

Ор-ман	Ба-сым тұ-қым-ды-лар	Күту үшін кесу түрлері																	
		жарықтандыру		тазартпалы		сиретпелі		өтпелі											
		өтім-ді %	өтім-діден кәде-лік ағаш %	өтім-ді %	өтім-діден кәде-лік ағаш %	өтім-ді %	өтім-діден кәде-лік ағаш %	өтім-ді %	өтім-діден кәде-лік ағаш %	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2) Іріктеп санитарлық кесу, су қорғау қызметін жоғалта бастаған алқаағаштар мен құндылығы аз алқаағаштарды қайта құруға байланысты кесу, жас ағаштар (балауса) құрамындағы жеке ағаштарды кесу.

Санитарлық және басқа да кесу түрлері бойынша табылған және жобаланған көлемдердің мәліметтері беріледі. Оларға қысқаша талдау келтіріледі.

27 кесте

Жыл сайынғы іріктеп санитарлық кесу, жекелеген ағаштарды кесу және қайта құрумен байланысты кесулердің мөлшері

Ауданы, га; қор, мың м³

Орман мекемесі	Б а с ы м тұқымдылар	Орман орналастырумен табылған қор		Кесуге белгіленген		
		ауданы	түбірлі қор	ауданы, га	қор	
					түбірлі	өтімді
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Жүргізу мерзімі, жас	Жылдық өлшем			
	ауданы	қор, мың м ³		
		түбірлі	өтімді	кәделік ағаш
8	9	10	11	12

Кестеде орман иеленушілері мен тұқымдылар бойынша мәліметтер төмендегідей ретпен беріледі:

Іріктеп санитарлық кесу;
Қайта жаңарту үшін кесу;

Жекелеген ағаштарды кесу.

10. Кесудің барлық түрі бойынша пайдаланудың жылдық мөлшері

Кесудің барлық түрі бойынша пайдаланудың жылдық мөлшері жөнінде мәліметтер келтіріліп, олардың салыстырмалы сипаттамасы және жобаланған көлемдердің қысқаша талдауы беріледі.

28 кесте

**Алдағы тексеру кезеңі үшін
2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған кесудің
барлық түрлері бойынша пайдаланудың жылдық өлшемі**

Ауданы, га; қор, мың м³

Кесу түрі	Б а с ы м тұқымдылар	Пайдаланудың жылдық мөлшері				Орманмен қамтылған жердің 1 га-дағы пайдалану өлшемі
		жалпы ауданы	түбірлі қор	соның ішінде		
				өтімді	кәделік ағаш	
1	2	3	4	5	6	7

29 кесте

Орман пайдаланудың жобаланған көлемдерінің салыстырмалы сипаттамасы

Өтімді қор, мың м³

--	--

Кесу түрлері	Салыстырмалы көрсеткіштер							
	қазіргі орман орналыстырумен бекітілген пайдалану өлшемі	өткен орман орналыстырумен бекітілген пайдалану өлшемі	соңғы 5 жыл ішіндегі нақты жылдық босатылуы	жалпы орташа өсімі	орманды жерлердің 1 га-ан сүрек ағашының жылдық босатылуы, м ³		сүректің жалпы босатылуынан пайдалану түрлері бойынша босатылуының пайызы	
					нақты	жобаланған	нақты	жобаланған
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Бұдан бұрын көрсетілген барлық түрлері бойынша кесулердің мәліметтері 1 - ш і с х е м а ға ж а з ы л а д ы .

Мәліметтер бүтіндей облыс бойынша келтіріледі.

11. Орманды ұдайы өндіру шаралары.

Алқаағаштарды қайта құру.

Орман тұқымбағы. Орман тұқым шаруашылығы

Орман екпелері қоры. Алдыңғы жылдарда істелінген және алдағы тексеру кезеңіне жобаланған орман өсіру бойынша шаралардың көлемі. Егілген орман екпелерінің көлемі туралы мәліметтер және оларды жағдайы мен басты тұқымдыларға бөлу. Орман екпелерінің өлуінің басты себептері. Қол жеткізген және жобадағы қайта құрудың көлемі, тұқымбақтары мен орман тұқым шаруашылығы туралы мәліметтер, орман тұқымбағы мен орман тұқым шаруашылығын жетілдіру бойынша ұсыныстар келтіріледі. Қол жеткізген және жобадағы көлемдерге талдау жасалады, көлемдер арасындағы ауытқулардың себебі анықталады.

30-Кесте

Орман иеленушілерімен құрылған және оларды өндіру кезеңінде аман қалған орман екпелерінің көлемі мен қазіргі жағдайы туралы мәліметтер

Тұқымдылар	Орманмен қамтылған жерлерге аударылған орман екпелері						
	жағдай бойынша орналастыру						
	жақсы	қанағаттанарлық	қанағаттанарлықсыз	жиынтығы	өлген (есептен шығарылмаған)	барлығы	
1	2	3	4	5	6	7	

кестенің жалғасы

Жетілмеген орман екпелері	
жағдайы бойынша орналастыру	

жақсы	қанағаттанарлық	қанағаттанарлықсыз	жиынтығы	өліп қалған (есептен шығарылмаған)	Барлығы	Барлығы
8	9	10	11	12	13	14

Облыс бойынша жиынтық мәліметтер төмендегідей ретпен келтіріледі:

Өткен тексеру кезеңінде құрылған орман екпелері.

Сонымен қатар, орман астарында құрылған орман екпелері.

Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінің жиынтығы.

Үлкен жастағы орман екпелері:

Сонымен қатар, орман астарында құрылған орман екпелері.

Үлкен жастағы орман екпелерінің жиынтығы.

Облыс бойынша көрсеткіштер жоғарыда көрсетілгендей келтіріледі.

31-Кесте

Тексеру кезеңінде құрылған орман екпелерінің қанағаттанарлықсыз жағдайы мен өлуінің басты себептері

Өлуі мен қанағаттанарлықсыз жағдайының себептері	Б а с ы м тұқымдылар	Қанағаттанарлықсыз жағдайы		Өлген (есептен шығарылмаған)		га	%	га	%
		1	2	3	4	5	6		

32-Кесте

Тексеру кезеңіне белгіленген орманды ұдайы өндіру бойынша шаралар көлемі

N	Ж е р л е р түрлері	Жалпы көлемі	Шаралар көлемі мен түрі, алымы - орман орналастырумен ұсынылған; бөлімі - кеңесумен қабылданған			
			орман екпелері	табиғи түлеуіне жағдай жасау	табиғи түлеу	жиынтығы
1	2	3	4	5	6	7
1.	Орманмен қамтылмаған жерлер, барлығы (сирек ормандарсыз)					
	сонымен қатар өртендер, өлген алқағаштар					
	ағашы кесілген жерлер					
	алаңқай жерлер					
2.	Тексеру кезеңіндегі кеспеағаш					
3.	Қайта құрылған учаскелер					
4.	Толымдылығы төмен алқағаштар					

Орман мекемесі бойынша, барлығы					
------------------------------------	--	--	--	--	--

кестенің жалғасы

Шаралар көлемі мен түрі, алымы - орман орналастырумен ұсынылған; бөлімі - кеңесумен қабылданған				
іс шарасыз қалтырылған				
топырақты зерттеуге қалдырылды	кіші ауданды және күрделі пішінді учаскелер	шаруашылық әсер етуге қолайсыз аумақтар		жиынтығы
8	9	10	11	12

Мәліметтер облыс бойынша содан кейін орман иеленушілері бойынша келтіріледі.

33-Кесте

Тексеру кезеңінде орман екпелерін өндірудің 2-ші орман орналастыру кеңесімен бекітілген орташа жылдық көлемі

Жер түрлері	Басым тұқымдылар	Орман екпелерін өндіру әдісі (ЕТК)	Тексеру кезеңіне (немесе бесжылдық)
1	2	3	4

Басында бірыңғай облыс бойынша басым тұқымдылар туралы, ал содан кейін әр орман иеленушісі бойынша (басым тұқымдылар мен ЕТК-ға бөлмей) көрсеткіштер (жиынтық) келтіріледі.

34-Кесте

Орман екпелерін (қайта құруды қосқанда), бөлімдер мен плантацияларды құру үшін тікпе көшеттері мен тұқымның қажеттілігі

Көрсеткіштер	Орман екпелерін құру (қайта құруды қосқанда)					
	басты тұқымдылар					
	Қ	Ш	Қң	және тағы басқалары		жиынтығы
1	2	3	4	5	6	7
Орман екпелерінің ауданы, га						
Тікпе көшеттердің қажетті саны, мың дана						
Тұқымбақтар мен плантацияларға және бөлімшелерге қажетті аудандар, га						
Тұқым қажеттілігі						

кестенің жалғасы

Плантациялар мен орман тұқымбағының көшеттер бөлімдерін құру				Барлығы
басты тұқымдылар				
Қ	Қң	және тағы басқалары	жиынтығы	
8	9	10	11	12

Облыс бойынша жалпы келтіріледі.

12. Орманды күзету

Өткен тексеру кезеңіндегі, орманды күзету қорытындысы облыс аумағын табиғи өрт қауіпі кластарына бөлу, облыс орман қорының құрамын жобалау көлемі, мастерлік учаскелер мен орман айналымдарына бөліну жобалары келтіріледі.

35 кесте

Өткен тексеру кезеңінде болған орман өрттері туралы мәліметтер

Орман иеленушілері	Өрт саны, дана			Орман өртімен қамтылған аудан, га		Өрттің орташа ауданы, га	Зақымданған ағаштың түбірлі қоры, мың м ³										
	барлығы	сонымен қатар		барлығы	сонымен қатар орманмен қамтылған жерлер			1	2	3	4	5	6	7	8		
		жоғарғы	төменгі														

36 кесте

Ауданды табиғи өрт қауіпі кластары бойынша бөлу

Ауданы, га

Орман иеленушілері	Жалпы ауданы, га	сонымен қатар табиғи өрт қауіпі кластары бойынша					Табиғи өрт қауіпінің орташа класы
		1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7	8

37 кесте

Өртке қарсы орналастыру шараларының жобаланатын көлемі

Өртке қарсы шаралар түрлері	Өлшем бірлігі	Орман орн-ру жылы бар болған	Тексеру кезеңіне жобаланған	Сонымен қатар орман мекемелері бойынша							
				5	6	7	8	9	10	11	12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Шаралар кестесінде төмендегідей бөлімдер топтастырылған:

- 1 . ескерту шаралары
- 2 . шектеу шаралары

14. Ормандарды мәдени-сауықтыру мақсатында пайдалану

Мәдени-сауықтыру мақсатында пайдаланылатын ормандардың сипаттамасы. Туризм, демалыс, сауығу аймақтарын ұйымдастыру үшін жер бөлу туралы ұсыныстар. Рекреациялық мақсаттағы аумақтарды көркейту шараларының көлемі.

40 кесте

Рекреациялық мақсаттағы аумақтарды көркейту шараларының көлемі

Шаралар түрі	Өлшем бірлігі	Тексеру кезеңіне жобаланған (әр жылдық көлемдер)	Сонымен қатар орман мекемелер бойынша					
			4	5	6	7	8	9
1	2	3	4	5	6	7	8	9

5. Орманды жанама пайдалану

Орманды жанама пайдалану көлемі. Ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту жөнінде ұсыныстар. Жобаланған көлемдердің қысқаша талдауы.

41 кесте

Жерлердің орман шаруашылығы мүддесіне қажеттілігі

Ауданы, га

Орман мекемелері	Жер түрлерінің қажеттілігі		
	егіндік	шабындық	жайылым
1	2	3	4

42 кесте

Орманды қосалқы пайдалану және ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру көлемі

N	Пайдалану түрлері	Өлшем бірлігі	Орман орналас-тыру жылы-ның ал-дын-дағы нақты бол-ғаны	Орман-ның қо-салқы пай-далану ресур-ста-рының бар-лығы	Тексеру кезеңіне жоспар-лануы (жылдық көлем)	Соның ішінде орман мекемелері бойынша					
						7	8	9	10	11	12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

16. Жануарлар дүниесін қорғау

Облыс аймағындағы аңшылық жануарлар дүниесінің бары туралы қысқаша мәлімет. Биотехникалық іс шараларына белгіленген көлемі. Облыс аймағындағы аңшылық шаруашылығын ұйымдастыру туралы ұсыныстар. Аң аулаудың болашақтағы дамуы.

43 кесте

Жобаланатын биотехникалық шаралар

N	Шара түрлері	Өлшем бірлігі	Тексеру кезеңіне жоспарлануы (жылдық көлемі)	Соның ішінде орман мекемелері бойынша					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

17. Құрылыс және сатып алу көлемдері

44 кесте

Орман шаруашылығы өндірісінің құрылыстарының көлемі және көлік, механизмдер мен техника алу көлемдері

N	Құрылыс пен сатып алу түрлері	Өлшем бірлігі	Көлем	Жоба типі, марка	Соның ішінде орман мекемелері бойынша				
					орталық мекен-жай				
1	2	3	4	5	6				

18. Басқару және жұмысшы кадрлары

Мамандар штаты. Орман шаруашылық жұмыстарына жұмысшы кадрларын жұмылдыру.

Орман мекемелерінің мамандар штаты

45 кесте

N	Қызмет атаулары	Тексеру кезеңіне жоспарланған адамдар саны	Соның ішінде орман мекемелері бойынша					
1	2	3	4	5	6	7	8	9

19. Белгіленген іс шаралар тиімділігі мен орманды жерлердің өнімділігін арттырудың экологиялық көрсеткіштері

Орманды пайдаланудың экологиялық көрсеткіштері. Тексеру кезеңіндегі өзгеруі мүмкін аудандардың жарамды жерлері мен басым тұқымдылардың негізгі таксациялық көрсеткіштері. Орман шаруашылық іс шараларының тиімділігі. Жобаланған орман шаруашылық іс-шаралары тиімділігінің жалпы қорытындысы

46 кесте

**Облыс бойынша орманды пайдаланудың
экологиялық көрсеткіштері**

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Тұқымдар тобы					Одан басқа бұталар
			кыл-қан-ды	жұмсақ жапырақты	қатты жапырақты	сексеуілдер	барлығы	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Пайдалану мөлшері (өтімді қор)							
	1) орман орналастыру жылындағы кеспеағаш	мың, м ³						
	2) осы орман орналастыру кезіндегі бекітілген кеспеағаш (2-ші орман орналастыру кеңесімен қабылданған)	-"						
	соның ішінде жаппай кеспеағашты шабу	-"						
	сонымен бірге өскіндері сақталғаны	-"						
	біртіндеп кесу	-"						
	іріктеп ерікті кесу	-"						
	3) орман орналастыру жылындағы %-ы бойынша	%						
	4) аралық пайдалану	мың, м ³						
	5) басқа кесулер	мың, м ³						
	6) жалпы орташа жылдық пайдалану мөлшері	мың, м ³						
	7) 1 га орманмен қамтылған жерлерді пайдалану қарқындылығы	м ³						
	8) 1 га орташа өсімінің %-ы бойынша	%						
2.	Орманды ұдайы өсіруге жататындар, барлығы	га						
	соның ішінде:							
	1) тексеру кезеңіндегі							

	жаппай кеспеағаштың және біртіндеп кесудің қорытынды әдісінің ауданы	га						
	2) орманмен қамтылмаған жерлердің ауданы (сирек орманнан басқа)	-"-						
3.	Қалпына келтіру жоспарланатыны, барлығы							
	соның ішінде:							
	1) орман екпелерімен	- " -						
	2) өскінді сақтаумен	- " -						
	3) табиғи қайта түлеуіне жағдай жасау	- " -						
	4) табиғи қайта түлеуімен	- " -						
4.	Қалпына келтіруді қажет ететін және қалпына келтіруге белгіленген көлемдердің айырмашылығы, барлығы	- " -						
	соның ішінде себебі бойынша:							
	1)							

47 кесте

Облыс бойынша тексеру кезеңіндегі күтілетін жер категориялары мен басым тұқымдылары аудандарының өзгерістері

Ауданы, га

N	Жер түрлері және басым тұқымдылар	Ауданы		Өзгерістер	
		Орман орналастыру жылындағы	тексеру кезеңінің соңында	±	%%
1	2	3	4	5	6
1.	Орманды жерлер, барлығы				
	1) орманмен қамтылған жерлер, барлығы				
	соның ішінде: қарағай				
	балқарағай				
	қайың				
	көктерек				
	және тағы да басқа орман құрушы тұқымдылар бойынша				
	Басқа да сүрек тұқымдылары мен бұталары әрқайсысы бір жолақпен көрсетіледі				
	2) желегі қосылмаған орман екпелері				

	3) орман тұқымбақтары				
	4) орманмен қамтылмаған жерлер, барлығы				
	соның ішінде: сирек орман				
	өртең және өлген алқағаштар				
	ағашы кесілген жерлер				
	алаңқай жерлер				
2.	Ормансыз жерлер, барлығы				
	соның ішінде: егіндік				
	және тағы да басқа ормансыз жерлердің түрлері				
3.	Орман мекемесі бойынша барлығы				

48 кесте

Облыс бойынша тексеру кезеңінің соңында күтілетін негізгі таксациялық көрсеткіштердің өзгерісі

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Орман орналастыру жылындағы	Тексеру кезеңінің соңында	Өзгерістер	
					±	%%
1	2	3	4	5	6	7
1.	Орман иелерінің жалпы ауданы, барлығы	мың, га				
	соның ішінде:	мың, га				
	1) орманмен қамтылған	мың, га				
	2) орманмен қамтылмаған жерлер	мың, га				
2.	Алқағаштардың жалпы қоры	мың, м ³				
3.	1-га дағы орманмен қамтылған жарамды жерлердің орташа қоры, барлығы	м ³				
	соның ішінде: қарағай	- " -				
	қайың	- " -				
	және тағы басқа	- " -				
	басқа да сүрек тұқымдылары және бұталар әрқайсысы бір жолақпен көрсетіледі	- " -				
4.	Жалпы ауданның 1 га-ғы орташа қоры	- " -				
5.	Орманмен қамтылған жерлердің 1 га-ғы орташа өсімі	- " -				
6.	Шабындық жерлердің 1 га-ғы өнімділігі	ц				

Қазақстан Республикасы
орман қорында орман

орналастыру жұмыстарын
жүргізу ережелерінің
20 қосымша

Мазмұны және орман орналастыру жобасының томдарын түптеу тәртібі 1 том

Түсіндірме жазба - бірнеше кітаптарға түптеу жіберілмейді.

1. Қол қойылған титул беті.

2. М а з м ұ н ы

3. Мағынасы бойынша "Бағдарламаға" сәйкес түсіндірме жазба.

4. Қ о с ы м ш а л а р :

- 1) бірінші техникалық кеңестің хаттамасы;
- 2) бірінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасы;
- 3) екінші техникалық кеңестің хаттамасы;
- 4) екінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасы;
- 5) орман шаруашылығы саласында өкілетті органдардың көрсетілген хаттамалар бойынша шығарған қорытындылары (бар болған жағдайда);
- 6) орман орналастыру мәліметтеріне енгізілген ағымды өзгерістерінің дұрыстығын тексеру актісі;
- 7) далалық орман орналастыру жұмыстарын тапсырыс берушіге өткізу актісі;
- 8) орман мекемесіне қатысты басқа да деректі құжаттар (үкімдер, бұйрықтар, қағидалар, шешімдер, биліктер және басқа да нұсқау құжаттары);
- 9) далалық және камералдық жұмыстарын орындаушылар тізімі;
- 10) қолданылған әдебиеттер тізімі;
- 11) орман орналастыру жобасының томдар мазмұны мен құрамы;
- 12) орман мекемесі бойынша орман қорын есепке алу.

№ 1-пішін- а) аудандық аймақтық жер ресурстарын басқару органдарымен к у ә л а н д ы р ы л ғ а н ;

б) мемлекеттік орман қоры категорияларының шегінде толық көлемінде

№ 1 пішінге № 1 қосымша

№ 2 пішінге № 1 қосымша.

Орманшылықтарға арналған даналарда көрсетілген формалар тіркелмейді.

Е с к е р т у л е р :

1. Орман орналастыру жобасының 1-томының қосымшасына кірген құжаттардың бәрі куәландырылады:

Қолы, фамилиясы түсінікті жазылуы керек.

2. Түсіндірме жазбаның соңғы бетінде: Тексерген: қолы, дұрыс фамилиясы, күні қойылады.

2 том

1 кітап. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы

Т ү п т е л е д і :

1. Орман орналастыру партия бастығының қолы қойылған титул беті
- 2 . М а з м ұ н ы
- 3 . Ш а р т т ы б е л г і л е р
4. Орманшылықтар бойынша орман қорын есепке алу
  - 1) N 1 п і ш і н ;
  - 2) N 1 п і ш і н г е N 1 қ о с ы м ш а
5. Орманшылықтар шегіндегі орамдар бойынша және жалпы мекеме бойынша қорытынды ведомостар:
  - 1) жер түрлері бойынша аудандарды бөлу;
  - 2) сүректің жалпы қорын бөлу.
6. Орманмен қамтылған жерлер мен қорларды жас және бонитет кластарына байланысты орманшылықтар мен орман мекемелері бойынша бөлу.
7. Орманмен қамтылған жерлер мен қорларды жас кластары мен тіктік топтары бойынша орман мекемелері шегінде бөлу.
8. Орман мекемесіндегі басым көпшілік тұқымдылардың алқаағаштардың тип топтары мен жас топтарының шегінде толымдылығы бойынша бөлінуі.
9. Орман мекемесіндегі орманмен қамтылмаған жерлер мен жинақталмаған орман екпелерінің басым көпшілік тұқымдылары мен жер категориялары шегінде орманның тип топтары, тіктік топтары және бонитет класы бойынша б ө л і н у і .
10. Орманшылықтар және орман мекемесі бойынша МОҚ учаскелері мен орташа таксациялық көрсеткіштерінің жалпы сипаттамасы.

2 кітап. Алдағы тексеру кезеңіне арналған орман шаруашылық іс шаралары

Т ү п т е л е д і :

1. Жұмыс басшысының қолы қойылған титул беті
- 2 . М а з м ұ н ы
- 3 . Ш а р т т ы б е л г і л е р
4. Орманшылықтар бойынша орман шаруашылық іс шаралар және жалпы орман мекемесіндегі орманшылардың жинақ құжаттары:
  - 1) тексеру кезеңіндегі отырызылған орман екпелерінің ведомосы;

- 2) үлкен жастағы орман екпелерінің ведомосы;
- 3) орман екпелерінің жиынтық ведомосы;
- 4) орман екпелері жағдайларының ведомосы;
- 5) орман екпелерінің өлуінің және қанағаттанарлықсыз жағдайларының ведомосы ;
- 6) басты мақсатта пайдалану үшін кесуге белгіленген учаскелердің ведомосы (көлемі үлкен болған жағдайда бөлек кітапқа мұқабалануы мүмкін);
- 7) аралық пайдалану мақсатындағы кесулердің ведомосы (күтіп-баптау мақсатындағы кесулер, іріктеп санитарлық кесу, қайта жаңартуға байланысты кесу, балауса ағаштардағы жекеленген ірі ағаштарды кесу) және басқа да кесулер (жаппай санитарлы кесу, тазарту және соқпақтар салу және басқа да, іске жарамды қалдықтарды жинау);
- 8) ормандағы орманмен қамтылмаған жерлерде орман екпелерін және басқа да ұдайы өсіруге бағытталған іс шараларды жоспарлау ведомосы;
- 9) топырақты дайындау тәсілдері және орманмен қамтылмаған жерлерде орман екпелерін өндіру ;
- 10) орманмен қамтылмаған жерлерде ұдайы өсіруге бағытталған іс шаралардың жиыны ;
- 11) алқаағаштарды қайта құру мақсатында жобаланатын орман екпелері ведомосы ;
- 12) орманмен қамтылмаған жерлердің қалпына келтіруге белгіленбеген іс шараларының ведомосы ;
- 13) орманшылықтарды мастерлік учаскелер мен орман айналымдарына бөлу жобасы.

3 том

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің таксациялық сипаты

Т ү п т е л е д і :

1. Орман орналастыру партиясы бастығының қолы қойылған титул беті
- 2 . М а з м ұ н ы
- 3 . Ш а р т т ы б е л г і л е р
4. Таксациялық сипаттау (орманшылық шегінде орамдарды бір немесе бірнеше кітаптарға нөмірлерінің өсу реті бойынша түптеледі).

4 том

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің сипаттамасы

және орманшылық бойынша жоспарланған орман шаруашылық іс шаралары

Әр орманшылық үшін бөлек кітапқа түптелінеді:

1. Орман орналастыру партия бастығының қолы қойылған титул беті
  2. М а з м ұ н ы
  3. Ш а р т т ы б е л г і л е р
4. Орманшылықтар бойынша орман қорын есепке алу:
  - 1) N 1 - п і ш і н ;
  - 2) N 2-пішінге N 1 қосымша.
5. Орамдар бойынша қорытынды ведомосы:
  - 1) аудандарды жер түрлері бойынша бөлу;
  - 2) сүректің жалпы қорын бөлу.
6. Орманмен қамтылған жерлер мен қорларды жас класы және бонитет кластары бойынша бөлу.
7. Мемлекеттік орман қоры учаскелерінің жалпы сипаттамасы және орташа таксациялық көрсеткіштері.
8. Орманшылық бойынша тексеру кезеңіне арналған орман шаруашылық іс шаралары :
  - 1) тексеру кезеңінде отырғызылған екпе ормандарының ведомосы;
  - 2) үлкен жастағы екпе ормандардың ведомосы;
  - 3) екпе ормандардың жиынтық ведомосы;
  - 4) екпе ормандардың жағдайларының ведомосы;
  - 5) екпе ормандардың өлуінің және қанағаттанарлықсыз жағдайларының ведомосы ;
  - 6) басты мақсатта пайдалану үшін кесу белгіленген учаскелердің ведомосы (көлемі үлкен болған жағдайда бөлек кітапқа мұқабалануы мүмкін);
  - 7) аралық пайдалану мақсатындағы кесулердің ведомосы (күтіп-баптау мақсатындағы кесулер, іріктеп санитарлық кесу, қайта жаңартуға байланысты кесу, балаусалардың ішіндегі жекеленген ірі ағаштарды кесу) және басқа да кесулер (жаппай санитарлық кесу, тазарту және соқпақтар салу және басқа да, іске жарамды қалдықтарды жинау);
  - 8) ормандағы орманмен қамтылмаған жерлерде екпе ормандарын және басқа да ұдайы өсіруге бағытталған іс шараларды жоспарлау ведомосы;
  - 9) топырақты дайындау тәсілдері және орманмен қамтылмаған жерлерде екпе ормандарын өндіру ;
  - 10) орманмен қамтылмаған жерлерде орманды ұдайы өсіруге бағытталған іс шаралардың жиыны ;
  - 11) қалпына келтіру шаралары белгіленбеген орманмен қамтылмаған орман

жерлерінің

ведомосы;

12) орманшылықтарды мастерлік учаскелер мен орман айналымдарына бөлу жобасы.

Кітапханаға және кәсіпорын архивіне өткізуге жататын құжаттар тізімі

Кітапханаға жататын

1. 1 том - орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасы (қосымшалармен қоса) басылған және бір кітап болып түптелген түрде (жаңа орман орналастыруға дейін сақталып, Мемархивке тапсырылады).

2. Орман мекемесінің карта-схемасы - басым көпшілік тұқымдылар бойынша боялған;

- өртке қарсы орналастыру.

3. 2 том - 1 және 2 кітаптар - толық көлемде.

4. Тұқымдылар бойынша боялған, орманшылықтардың алқаағаш пландары.

Архивке өткізуге жататын (сақтау мерзімі - келесі орман орналастыруға дейін)

1. МОҚ учаскелерінің таксациялық сипаттамасы - 3 том.

2. Бір папкаға жинақталған алдынала дайындық жұмыстарының құжаттары (орман торының жобасы, жер мәселелері бойынша әртүрлі құжаттар, көшірмелер, шешімдер, үкімдер, бұйрықтар және тағы басқа), бір папкаға.

3. Қолдан жасалған немесе компьютермен құралған, боялмаған алқаағаштардың түпнұсқа планы.

4. Пленкаларда сызылған планшет түпнұсқалары.

5. Орман мекемесіндегі карта-схема түпнұсқалары (боялмаған).

Қазақстан Республикасы
орман қорында орман
орналастыру жұмыстарын
жүргізу ережелерінің

21 қосымша

Орман орналастырудың орналастыру жобасына берілген ұсыныстары бойынша екінші орман орналастыру кеңесінің хаттамасы

облыс _____ бойынша

Орман иесінің толық аталуы

_____к. " _____" _____ж.

Қатысқандар:

N	Аты жөні	қызметі
---	----------	---------

РМҚК "Қазақ орман орналастыру кәсіпорыны" (_____ жылғы далалық орман орналастыру жұмыстарының нәтижесі бойынша), орман орналастыру жобасы үшін орман шаруашылық шаралары _____ орман мекемесі орман орналастыру жобасына белгілеген орман шаруашылық шаралар.

Қ а у л ы   қ а б ы л д а н д ы   :

_____ ж. тексеру кезеңіне мына негізгі орман шаруашылық шаралары бекітілсін.

1 .   Ж а л п ы   а у д а н ы
1   к е с т е

Ауданы, га

Орман мекемесінің жалпы ауданы			Ауытқуы ±
өткен орман орналастыру мәліметтері бойынша	Осы кезеңдегі орман орналастыру мәліметтері бойынша барлығы		
	соның ішінде ұзақ мерзімде орманды пайдалануда		
1	2	3	4

Орман мекемесінің жалпы ауданында өзгерістер болған жағдайда арнайы қабылданған қаулылар, шешімдер мен бұйрықтардың тізімі келтіріледі (күні, N).

2. Орман мекемесі ауданын орманшылықтар бойынша бөлу

2 кесте

N	Орманшылықтардың атаулары	Әкімшілік аудан	Ауданы, га		Орманшылықтардың кеңсесі орналасқан жерлер	1	2	3	4	5	6
			Жалпы	соның ішінде ұзақ мерзімде орманды пайдалануда							

Орманшылық аудандарында өзгеріс болған жағдайда (өткен орман орналастыру мәліметтерімен салыстырғанда) өзгеріс себептерінің негізделуі.

3. Орман мекемесінің жерлерін МОҚ категориялары шегінде жер түрлері бойынша бөлу

3 кесте

Ауданы, га

Басым көпшілік тұқымдылар	Орманды жерлерді жер түрлеріне бөлу					
	орманмен қамтылған		арнайы тағайындалған көлемді егістік		жинақталмаған орман екпелері	Орман тұқымбағы Орман Жәй
	жиынтық	соның ішінде орман екпелері	өндірістік және энергетикалық мақсатта	азық және өзге мақсатта		
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Орманды жерлерді жер түрлеріне бөлу	
-------------------------------------	--

Орман мен қамтылмаған жерлер					орманды жерлердің барлығы	Кесу жасы, жас
ағаш кесілген жерлер	өліп қалған алқаағаштар	алаңқай жерлер	сирек ормандар	жинақтығы		
8	9	10	11	12	13	14

1. Барлық МОҚ категориялары мен әр орман мекемесі бойынша тұқымбақ жөніндегі мәліметтер тек жиынтықтарға енгізіледі.

2. N 1-ші орман қорын есепке алу пішіннің 1 қосымшасына сәйкес бұта мен сүрек тұқымдылары кестеге бірінен соң бірі жазылады. Басқа ағаш тұқымдылары мен бұталар осылай жеке көрсетіледі.

4. Басты мақсатта пайдаланудағы кесудің жыл сайынғы мөлшері

1) Басты мақсатқа пайдаланудағы мөлшердің есебінен шығарылған және есепке енгізілген алқаағаштың қоры мен ауданы.

4 кесте

Басым тұқымдылар	Орманмен қамтылған жерлер, барлығы, га	Орманмен қамтылған жерлерді жас топтарына бөлу			
		балауса ағаштар, га	орта жастағылар, га		толысқан ағаштар
			барлығы	сонымен қатар есепке алынған	
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Орманмен қамтылған жерлерді жас топтарына бөлу				Жалпы орташа өсім, мың М ³	Басты мақсатта пайдаланудағы өлшемнің есебінен шығарылуына негіз
пісіп жетілген және көнерген					
барлығы		Сонымен қатар толысқан			
га	мың м ³	га	мың м ³		
7	8	9	10	11	12

Мәліметтер төмендегідей ретпен келтіріледі:
орман қорын есепке алудың жиынтық мәліметтері;
басты пайдалану мөлшерінің есебінен шығарылған алқаағаштардың

аудандары мен қорлары (мәліметтер МОҚ категориялары бойынша, ал олардың шегінде - шығару түрлері бойынша келтіріледі);
 есепке алынған алқағаштардың аудандары мен қорлары (мәліметтер МОҚ категориялары бойынша келтіріледі);

2) Алдағы тексеру кезеңінде орманды басты мақсатта пайдаланудың, жыл сайынғы мөлшерінің есебі

5 кесте

Басым тұқымдылар	Жалпы орманмен қамтылған жерлердің ауданы, га	Орманмен қатылған жердің жас топтарға бөлінуі					1 га м ³ пайдалану қордың орташа қоры	Кесілу жасы, жас
		балау-саағаштар, га	орта жастағылар, га барлығы	толысқан ағаштар, га	піскен және көнерген			
			сонымен қатар есепке енгізілген		барлығы, га	соның ішінде көнерген, га	Х	түбірлік массаның орташа өсімі, м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9

кестенің жалғасы

Жыл сайын есептелінген кеспеағаш алымы - ауданы, га бөлімі - қоры, мың м ³						Орман тырумен кеспе ағаш	орналас-ұсынылған
бір қалыпты пайдалану	бірінші жастағы	екінші жастағы	интегралды	жағдайы бойынша	нақтылы жинау бойынша	ауданы, га	өтімді қоры, мың м ³
						жалпы қор, мың м ³	кәделік, мың м ³
10	11	12	13	14	15	16	17

Мәліметтер МОҚ категорияларының шегінде кесу әдісі мен басым тұқымдылар бойынша келтіріледі.

Қоры бойынша мәліметтер екі ондық белгімен, ауданы бойынша бүтін гектар арқылы үтірсіз келтіріледі.

2-8 бағандарында есепке қосылған тұқымдылар туралы мәліметтері келтіріледі.

6 кесте

	белгіленген, бөлімі - екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған)									
2.	Қарағай	ауданы қоры: тамырлы өтімді кәделік ағаш, сүректі кесу мерзімі, жыл сүрек шығу пайызы % өтімді өтімдіден кәделік ағаш осылай барлық тұқымдылар бойынша								
	Жиынтық: аудан қор: тамырлы өтімді кәделік ағаш									

Кесте мәліметтерінің толық талдауы және қабылданған немесе қабылданбаған көлемдердің негізделуі келтіріледі.

6. Аралық пайдалану үшін кесудің жобаланатын мөлшері

1) Күтіп-баптау кесулерінің жыл сайынғы мөлшері. Күту үшін кесу жасындағы және толымдылық топтарына бөлінген кесуге белгіленген алқаағаштардың бөлінуі.

1 0 к е с т е

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Күту үшін кесу түрлері	Толымдылығы бойынша бөлу алымы-күтіп-баптау кесуінің жасындағы бөлімі - күтіп-баптау кесуіне белгіленген				Барлығы
		0,3-0,5	0,6-0,7	0,8	0,9-1,0	
1	2	3	4	5	6	7

Орман мекемесі бойынша жиынтықтардың есебі күту үшін кесу түрлеріне бөлініп жүргізіледі. Алқаағаштарды күту үшін кесудің толық жүргізілмеу себептерінің талдауы келтіріледі.

11 кесте

Орманды күту үшін кесудің жыл сайынғы мөлшері (жолақтарды кесу кезіндегі алынатын сүректі есептегенде)

Ауданы, га; қор, мың м³

	Күту үшін кесудің мөлшері алымы - орман орналастырумен белгіленген бөлімі - 2 орман орналастыру кеңесінде қабылданған
--	---

Басым тұқым-дылар	Күту үшін кесу түрлері	жалпы көлем				қайталану мерзімі, жыл
		ауданы	қ о р			
			кесілген	өтімді	кәделік сүрек	
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Күту үшін кесудің мөлшері алымы - орман орналастырумен белгіленген бөлімі - 2 орман орналастыру кеңесінде қабылданған				Шығу %%		1 га дан кесілетін қор	
жылдық өлшем				өтімді сүрек	кәделік сүрек	м ³	іріктеп алу %
ауданы	қ о р						
	кесілетін	өтімді	кәделік сүрек				
8	9	10	11	12	13	14	15

Орман мекемесі бойынша жиынтықтардың есебі күту үшін кесу түрлеріне бөлініп жүргізіледі.

12 кесте

Күтіп-баптау үшін кесу мөлшерінің салыстырмалы сипаттамасы

Ауданы, га, қор, мың м³

N	Көрсеткіштер	Күту үшін кесу түрлері				жиынтығы
		жарықтандыру	тазарту	сирету	өтпелі	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Осы орман орналастырумен жобаланған жыл сайынғы мөлшері: ауданы қор: таңдалатын өтімді кәделік сүрек					
2.	Өткен орман орналастырумен жобаланған жыл сайынғы мөлшері: ауданы қор: таңдалатын өтімді кәделік сүрек					
3.	Нақты орындалғандар (соңғы 2 жыл бойынша орташа): ауданы қор: таңдалатын					

Жалпы орман мекемесі бойынша бүкіл тұқымдылар жиынтығы арқылы құрастырылады.

13 кесте

2) Іріктеп санитарлық кесудің жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га; қор мың м³

N	Б а с ы м т ұ қ ы м - д ы л а р	Көрсеткіштер	А у - д а н ы	Қоры			Б а с қ а к ө р с е т - к і ш т е р
				қурай б а с - т а ғ а н ж әне қурап қалған ағаш	қура- ғ а н ағаш	жиын- т ы ғ ы	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	тұқымдылар бойынша анықталған мөлшер						
	Қарағай	ауданы					
		таңдалатын жалпы қор					
	және т.б. тұқымдылар бойынша						
		Барлығы ауданы					
таңдалатын жалпы қор							
2.	Тұқымдылар бойынша кесудің жыл сайынғы мөлшері (алымы - орман орналастырумен белгіленген, бөлімі - 2 орман орналастыру кеңесінде қабылданған)						
	Қарағай	аудан					
		қор:					
		пайдаланатын					
		өтімді					
		кәделік сүрек					
	кесу мерзімі, жыл						
	сүректің шығу %						
	өтімді						
	өтімдіден кәделік						
	және тағы басқа тұқымдылар бойынша						
	Барлығы ауданы						
	қор: таңдалынатын түбірлі						
	өтімді						
	кәделік сүрек						

Жалпы орман мекемесі бойынша келтіріледі және ұсынылатын көлемдердің негізделуі беріледі.

14 кесте

N	Көрсеткіштер	Басым тұқым- дылар	Орман пайдалану түрлері алымы - аудан, бөлімі - қор			
			б а с т ы мақсатта п а й д а - л а н у д а кесу	басқа кесулер		
				бар- лығы	соның ішінде	
	жаппай санитарлық кесу	өтімді қоқысты жинау				
1	2	3	4	5	6	7
1.	Осы орман орналастырумен жобаланған	Қарағай				
		және т.б.				
2.	2 орман орналастыру кенесінде қабылданған	Қарағай				
		және т.б.				
3.	Өткен орман орналастыру мен анықталған	Қарағай				
		және т.б.				

кестенің жалғасы

Орман пайдалану түрлері алымы - аудан, бөлімі - қор						
басқа кесулер		аралық пайдалануды кесу				бар- лығы
соның ішінде		соның ішінде				
және т.б.	бар- лығы	күту үшін кесу	іріктеп санитарлық кесу	қайта жаңарту үшін кесу	балауса ағаш ішіндегі жеке өсіп тұрған ағашты кесу	
8	9	10	11	12	13	14

Кестеде көрсетілген көрсеткіштерді талдау барлық пункттер бойынша жасалады.

8. Орманды ұдайы өндіру шаралары

1) Орман мекемесімен құрылған және орман орналастырумен есептелген орман екпелері бойынша мәліметтер.

Ауданы, га

Тұқым-дылар	Орман екпелері бойынша мәліметтер алымы - орман мекемесімен құрылған бөлімі - орман орналастырумен есепке алынған							Ауытқуы	
	Орманмен камтылған жерлерге ауыстырылған	жи-нақталмаған	жиын-ны	меке-мен есеп-тен шыға-рыл-ған	орман орналас-тырумен анық-талған құрап қалған орман екпелері (есептеп шығаруға жататын)	мекеме аума-ғынан тыс жер-дегі	бар-лығы	+	-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Жалпы орман мекемесі бойынша барлығы
Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінің жиынтығы
Үлкен жастағы орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Үлкен жастағы орман екпелері барлығы
Мекеме бойынша орман екпелерінің барлығы
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Орман екпелері, барлығы

Мәтінде кестеден кейін орын алған ауытқуларға түсініктеме беріледі.

17 кесте

2) Орман орналастыру мәліметтері бойынша сақталып қалған орман екпелерінің жағдайы.

Ауданы, га

Тұқым-дылар	Сақталып қалған орман екпелерінің жағдайы алымы - орман мен камтылған жерлерге аударылуы, бөлімі - жинақталмағандар			жиынтығы
	жақсы	қанағаттанарлық	қанағаттанарлықсыз	
1	2	3	4	5

Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінің жиынтығы
Үлкен жастағы орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері

Жалпы орман мекемесі бойынша құрастырылады.

Сирек ормандар осы ведомосқа кірмейді.

Егер орман мекемесінде таулы ормандар болса, онда кестеге қосымша баған енгізіледі (екіншіден кейін) және барлық жер түрлері бойынша мәліметтер еңістік топтары бойынша 5 градустық градациямен (ауытқумен) келтіріледі. (0-5, 6-10, 11-15, 16-20, 21-25, 26-30, 31 және одан жоғары)

19 Кесте

4) Орман екпелерін өсірудің орманның табиғи түлеуіне жәрдемдесудің және қайта құрудың жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га

N	Жер түрлері	Тұ-қым-дасы	Орман екпелерін өсірудің әдісі, ЕТК	Жыл сайынғы мөлшері				Орман екпелерін өсірудің жылдық өлшемі (орташа соңғы 5 жыл ішінде)
				орман орналасумен ұсынылған		2 ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған		
				жыл-дық кө-лемі	игеру мер-зімі, жыл	жыл-дық кө-лемі	игеру мер-зімі, жыл	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Орманмен қамтылмаған жерлер							
	1) өртеңдер және өлген ағаштар	қ	ЕТК-1 ЕТК-2					
	2) ағашы кесілген жерлер 3) алаңқай жерлер		және тағы басқалар					
		Жи-ын-тығы						
		Б	ЕТК-4 ЕТК-6 және тағы басқалар					
		Жи-ын-тығы						
Жер категориялары бойынша барлығы - ЕТК-ға бөлінеді								
2.	Тексеру кезеңіндегі кеспеағаштар							

3.	Толымдылығы төмен алқаағаштар							
	Орман мекемесі бойынша барлығы							
	(ЕТК-ға бөлініп)							

Табиғи түлеуге жәрдемдесудің және жаңартудың көлемдерін жобалау кезінде, олар Орман мекемесі бойынша барлығы деген жолдан төмен көрсетіледі.

Кестенің соңында алдағы тексеру кезеңіне орманмен қамтылған жерлерді игерудің талдануы беріледі. ЕТК-ң қысқаша сипаттамасы, жағдай жасаудың, жаңартудың әдістері келтіріледі, немесе негізгі қағидаларға сілтемелер жасалады, егер ол осы облысқа арнайы жазылған болса.

9. Орман мекемесінің аумағын өртке қарсы ұйымдастыру

1) Орман мекемесінің аумағын табиғи өрт қауіпі кластарына бөлу

20 Кесте

Ауданы, га

Орманшылық	Табиғи өрт қауіпі кластары					Жиынтығы	Орташа класы
	1	2	3	4	5		
1	2	3	4	5	6	7	8

21 Кесте

2) Орман мекемесін өртке қарсы ұйымдастыру жұмыстарының көлемдері мен түрлері және қажетті өртке қарсы жабдықтардың тізімі.

N	Іс-шаралар	Өлшем бірлігі	Орман орналастыру жылында бары	2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған іс-шаралардың және алынатын жабдықтардың қосымша көлемі						орман мекемесінің орталық кеңесі	орман мекемесі бойынша барлығы
				орманшылықтар							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	

22 Кесте

3) Мемлекеттік орман қоры категориялары мен орманшылықтар аумағында орман айналымдарының саны мен ауданын оптималды есептеу

Ауданы мың, га

N	Орманшылықтар					Орман мекемесі

	МОҚ категориялары	Көрсеткіштер							бойынша барлығы
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1.	Жасыл аймақ	МОҚ категорияларының ауданы							
		Орман айналымдарының нормативті ауданы							
		Орман айналымдарының нормативті саны, дана							
2.	Осылай МОҚ-ң барлық категориялары бойынша								

Мемлекеттік орман қоры учаскелерін күзету және қорғау ормандарды ұдайы өндіру және орман өсіру нормативтері мен нормаларына (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 ж. 19 қаңтардағы N 53 қаулысы) сәйкес жүргізіледі.

Осы кездегі бар айналымдардың санын салыстыру жүргізіледі және алдағы тексеру кезеңіндегі айналымдар санына сипаттама беріледі.

4) Мекеме аумағын орманшылықтар шегінде мастерлік учаскелер мен айналымдарға бөлу

23 Кесте

Мастерлік учаскелердің N	Орман айналымдарының N	Орман айналымдарына кіретін орамдардың N	Ауданы, га
1	2	3	4

2^{ші} орман орналастыру кеңесімен қабылданған мәліметтер енгізіледі.

10. Орманды қорғау іс-шараларының жыл сайынғы көлемі және оларды орманшылықтарға бөлу

24 Кесте

N	Іс-шаралар түрлері	Өлшем бірлігі	Орман орналастырумен жобаланған	2 ^{ші} орман орналастыру кеңесімен қабылданған	2 ^{ші} орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемдерді орманшылықтарға бөлу					
					6	7	8	9	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10

11. Мекеме аумағын рекреациялық мақсатта көркейту іс-шараларының жылдық көлемі және оларды орманшылықтарға бөлу

25 Кесте

N			Орман орналасты-	2 ^{ші} орман орналастыру кеңесі-	2 ^{ші} орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемдерді орманшылықтарға бөлу					

	Іс - шаралар түрлері	Өлшем бірлігі	румен жобаланған	мен қабылданған						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

12. Орманды жанама пайдаланудың жылдық көлемі және оларды орманшылықтарға бөлу

26 Кесте

Ауданы, га

Жер түрлері	Орманшылық	Жалпы ауданы	Жеке пайдалануға қажет	Ұзақ мерзімге пайдалануға берілген	Пайдаланусыз қалған жерлер	
					барлығы	пайдалану туралы ұсыныстар
1	2	3	4	5	6	7

13. Шабындық жерлердің сипаттамасы және оларды жақсарту іс-шаралары

27 Кесте

N	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	Шабындық жерлер					
			барлығы	су басқан				
				жиынтығы	соның ішінде			
				жақсар-тылған	таза	бұталар өсіп кеткен	төмпешікті	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Осы кезде бар шабындық жерлер, барлығы	га						
2.	Жақсартуға жататын, барлығы	га						
	соның ішінде түбірлі	га						
3.	беткейлі	га						
	құрғату	га						
	Жақсартудың көлемі, барлығы	га						
	соның ішінде түбірлі	га						
	беткейлі	га						
	құрғату	га						

4.	1 га-дағы өнімділігі содан: түбірлі жақсарту	ц							
	беткейлі жақсарту	ц							
	құрғату	ц							

кестенің жалғасы

Шабындық жерлер									
құрғақ					батпақтар				
жиын- тығы	соның ішінде				жиын- тығы	соның ішінде			
	жақ- сар- тыл- ған	таза	бұта- лар өсіп кет- кен	төм- п е - шікті		жақ- сар- тыл- ған	таза	бұта- лар өсіп кет- кен	төм- п е - шікті
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

14. Орманды жанама пайдаланудың және қосалқы ауыл шаруашылық өнімдерін өндірудің мүмкін болатын көлемінің жыл сайынғы көлемі

28 Кесте

N	Өнім түрі	Өлшем бірлігі	Көлем
1	2	3	4
1.	бау-бақша		
	1) мәдени сортты жемістер		
	2) мәдени сортты жаңғақтар		
	3) бұталы тұқымдастардың жемістері		
2.	өсімдіктану		
	1) көкөніс		
	2) картоп		
	3) дөнді дақылдар		
3.	шабындықтардағы шөп		
4.	бақша өсімдіктері		
5.	жабайы өсетін өсімдіктер өнімін дайындау		
	1) жемістер		
	2) жидектер		
	3) жаңғақтың барлық түрлері		
	4) дәрі өсімдіктерінің шикізаты		
	5) техникалық шикізат		
	6) қайың шырыны		
7) саңырауқұлақтар			
6.	Жеміс жидекті өңдеу		
	Мал шаруашылығы:		
	1) Сүт		

N	Іс-шаралар көлемі	Өлшем бірлігі	Өткен орман орналас-тырумен жобаланған	Мекемемен орындалған	орындалу %%
1	2	3	4	5	6
1.	Басты мақсаттағы кесу, барлығы соның ішінде: жаппай кеспеағаштық біртіндеп ерікті-іріктеп	өтімді мың м ³ - " - - " - -"			
2.	Басқа кесулер	га			
3.	Аралық пайдалану кесулер	га			
4.	Іріктеп санитарлы кесу	өтімді мың м ³			
5.	Орман екпелерін өсіру	га			
	Соның ішінде сақталып қалғаны	га	X		X

Кестенің соңында орындалған іс-шаралардың сапалығын және орындалмау (асыра орындау) себептерінің талдауы келтіріледі.

2) Орманды өрттен күзетудің, заңсыз кесулердің және тағы басқа орман тәртібін бұзудан қорғаудың сапалылығын және өртке қарсы шаралар жобасының орындауы .

3) Орманды қорғау іс-шараларының орындалуының, орман аурулары мен зиянкестерінің бар болуы және солармен күрес жүргізудің тиімділігі.

4) Орман орналастыру құжаттарына өзгертулерді енгізу сапасы.

5) Бағаланған тексеру кезеңіндегі мекеменің шаруашылық іс-әрекеттерінің жалпы қорытындысы.

Қазақстан Республикасы
орман қорында орман
орналастыру жұмыстарын
жүргізу ережелерінің

22 қосымшасы

өкілетті органның атауы

20 ____ ж.

N ____ бұйрығымен іске енгізілген

20 ____ жылғы

орман орналастыру ұйымының атауы

далалық орман орналастыру жұмыстарының
нәтижелері бойынша _____
_____ орман иеленушісінің,

_____ облыстың, толық атауы

**жасалған орман орналастыру жобасын
іске асыру туралы**

АНЫҚТАМА

Орман орналастыру жобасы бойынша _____ облысы, _____
_____ орман мекемесі, РМҚК "Қазақ орман орналастыру кәсіпорыны"
200 _____ жылы орындаған далалық орман орналастыру жұмыстарының
қорытындысы бойынша 200 _____ ж. 01 қаңтарынан 200 _____ ж. 02 қаңтарына
дейін мына көрсеткіштерді іске енгізу:

1. Өткен тексеру кезеңінде орман иеленушісімен орындаған
шаруашылық қызмет жөніндегі қорытынды, _____
_____ баға - қанағаттанарлықсыз,
_____ деп тану

_____ қанағаттанарлық

және мынаны ескеру:

1) тексеру кезеңде орындалған орман шаруашылық шаралардың көлемі

N	Шаралар түрі	Өлшем бірлігі	Орман орналас-тырумен жобаланған	Орман мекеме-сінен орындалған	орындалу %%
1	2	3	4	5	6
1.	Басты мақсатқа пайдаланудағы кесу, барлығы соның ішінде: жаппай кеспеағашты шабу біртіндеп кесу іріктеп ерікті кесу	мың м ³ өтімді - " - - " - - " -			
2.	Аралық пайдаланудағы кесу	га			
3.	Басқада кесулер	га			
4.	Құрылған орман екпелері оның ішінде қалғаны	га - " -	x		x

Кестенің соңында орындалған шаралардың сапасы және орындалмау (аса орындалу) себептерінің талдануы беріледі

2) орманды өрттен қорғаудың сапасы, өздігінен кесу және т.б. орман заң бұзушылық, өртке қарсы шаралар жобасының орындалуы

3) орман қорғау шараларының орындалуы, орман зиянкестері және ауруларының болуы, оларға қарсы күрестің тиімділігі

4) өткен орман орналастырудағы өзгертулерді енгізу сапасы

5) тексеру кезеңіндегі шаруашылық қызмет жөніндегі жалпы қорытынды

2. Аудандарды орманшылықтар бойынша бөлу

N	Орманшылық атауы	Әкімшілік аудан	Аудан, га		Орманшылықтар кеңселерінің орналасқан жерлері
			жалпы	с. і. ұзақ мерзімді пайдалануда	
1	2	3	4	5	6

3. Орманды жерлерді басым тұқымдылар мен МОҚ категориялары шегінде жер түрлері бойынша бөлу

Ауданы, га

Басым тұқымдылар	Орманды жерлерді жер түрлері бойынша бөлу				
	орманмен қамтылмаған		арнайы мақсатты егістік		
	барлығы	с. і. орман екпелері	өндірістік және энергетикалық мақсат үшін	азықтық және басқа да мақсаттар	жинақталмаған орман екпелері
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

орман тұқымбағы	Орманды жерлерді жер түрлері бойынша бөлу						Кесу жасы, жыл
	орманмен қамтылмаған					барлығы	
	кесілген жерлер	өртендер, өлген алқа-ағаштар	алаңқай жерлер	сирек орман	жиынтығы		
7	8	9	10	11	12	13	14

4. МОҚ категорияларының шегіндегі кесу әдістері бойынша басты мақсатқа пайдаланудағы кесудің жыл сайынғы мөлшері

Ауданы га; қоры, мың м³

Басым тұқым	Ауданы	Қоры			Шығу пайызы	
		түбірлі	өтімді	кәделік ағаш	өтімді	өтімдіден кәделік
1	2	3	4	5	6	7

5. Басқа кесулердің (түрлері бойынша) МОҚ категориялары шегіндегі жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га; қоры, мың м³

				Жылдық өлшемі

Басым тұқым-дылар	Кесу түрі	Табылған қоры (алымы) кесуге жатады (бөлімі)		Шабу мерзімі, жыл	ауданы	қоры			шығу пайызы	
		ау - да - ны	т ү - бірлі қоры			т ү - бірлі	өті - мді	к ә - де - лік ағаш	жалпы қор - дан өтімді	өтім - діден к ә - делік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

6. Күтіп-баптау кесулерінің МОҚ категориялары шегіндегі (түрлері бойынша) жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га; қоры, мың м³

Кесу түрлері, басым тұқым-дылар	Күту үшін кесуге қажет ететін алқа ағаш аудандары	Күтіп-баптау мақсатындағы кесудің жыл сайынғы өлшемі					
		ау - да - ны	қоры			шығу пайызы	
			жалпы, шабылатын	өтімді	кәделік ағаш	шабылатыннан өтімді	өтімдіден кәделік
1	2	3	4	5	6	7	8

7. МОҚ категориялары шегіндегі іріктеп санитарлық кесудің жыл сайынғы мөлшері

Ауданы, га; қоры, мың м³

Басым тұқым-дылары	Жаңадан жұқтырған және өлгелі тұрған ағаштардың табылған қоры (кураған ескі ағашсыз)		Жыл сайынғы кесу мөлшері						
	ауданы	қоры	ау - да - ны	қоры			шығымы %%		шабу мерзімі, жыл
жалпы				өтімді	кәделік ағаш	жалпы қорының өтімдісі	өтімдіден кәделік		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

8. Орман екпелері туралы мәліметтер

1) Орман иеленушісімен құрылған және орман орналастырумен есепке алынған, орман екпелері туралы мәліметтер

Ауданы, га; қоры, мың м³

Орман екпелері туралы мәліметтер (алымы - орман мекемесімен отырғызылған, бөлімі - орман орналастырумен есепке алынған)								Ауытқу	
орман мен		орман иеле-	орман орналастырумен						

Тұ- қым- дас	қам- тыл- ған жер- лерге ауыс- тыры- лын- ған	жи- нақ- тал- май қал- ғаны	нуші- сімен есеп- тен шыға- рыл- ған	анық- талған өлген ағаш- тар (есеп- тен шығары- латын)	орман меке- месі аумағы- нан тыс жерде отырғы- зылған	бар- лығы	+	-
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінің жиынтығы
Үлкен жастағы орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Үлкен жастағы орман екпелерінің жиынтығы
Орман екпелерінің барлық жиынтығы
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Орман екпелерінің барлық жиынтығы

2) Орман екпелерінің жағдайы

Тұқымдылар	Сақталып қалған орман екпелерінің жағдайы (алымы - орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған, бөлімі - жинақталмаған)			Жиынтығы	Өліп қалған
	жақсы	қанағат- танарлық	қанағатта- нарлықсыз		
1	2	3	4	5	6

Тексеру кезеңіндегі орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Тексеру кезеңіндегі орман екпелерінің жиынтығы
Үлкен жастағы орман екпелері
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Үлкен жастағы орман екпелерінің жиынтығы
Орман екпелерінің барлық жиынтығы
Сонымен қатар, орман астарында егілген орман екпелері
Орман екпелерінің барлық жиынтығы

9. Орманның табиғи түлеуіне жәрдемдесу және қайта құру.

Орман екпелерін өндірудің жыл сайынғы мөлшері

N	Жұмыс түрі	Жер түрлері	Тұқым	Өсіру тәсілі, ЕТК	Жылдық көлемі	Орман екпелері қорының игеру кезеңі, жыл	Соңғы 5 жылдағы егілген орман екпелерінің жыл сайынғы орташа көлемі
1	2	3	4	5	6	7	8

10. Тексеру кезеңіндегі өртке қарсы іс-шаралары

--	--	--	--	--	--	--

N	Іс шаралардың түрлері	Өлшем бірлігі	Саны
1	2	3	4

11. Орман қорғау шаралары

N	Іс шаралардың түрлері	Өлшем бірлігі	Жылдық көлемі
1	2	3	4

12. Тексеру кезеңіндегі рекреациялық мақсаттағы ормандарды көркейту іс шаралары

N	Шаралардың жобаланатын түрлері	Өлшем бірлігі	Көлемі
1	2	3	4

13. Қосымша орман пайдалану және қосалқы ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру мүмкін болуының жыл сайынғы көлемі

N	Өнім түрлері	Өлшем бірлігі	Көлемі
1	2	3	4
1.	Бау-бақша		
	1) егілген сорттардың жемісі		
	2) егілген жаңғақтың жемісі		
	3) бұта тұқымдылардың жемісі		
2.	Өсімдіктану:		
	1) көкөніс		
	2) картоп		
	3) дәнді және бұршақ дақылдары		
3.	Табиғи шабындықтардың шөбі		
4.	Бақша өсімдіктері		
5.	Жабайы өсетін өсімдіктердің өнімдерін дайындау		
	1) жеміс		
	2) жидек		
	3) жаңғақтың барлық түрлері		
	4) дәрі-дәрмектік шикізат		
	5) техникалық шикізат		
	6) қайың шырыны		
	7) саңырауқұлақ		
6.	Жеміс пен жидекті өңдеу		
	Мал шаруашылығы:		
	1) сүт		
	2) қымыз		
	3) ет		
	4) жүн		
8.	Ара шаруашылығы:		
	1) тауарлы бал		

	2) ара балауызы		
9.	Аң аулау өнімдері:		
	1) жабайы аңдардың еті		
	2) аң терісі, терілер		
10	Балық аулау		

14. Биотехникалық іс шаралардың жыл сайынғы көлемі

N	Ш ара түрлері	Өлшем бір-лігі	Көлемі		2 орман орналастыру кеңесімен қабылданған көлемдердің орманшылықтарға бөлінуі			
			орман орналас-тырумен жо ба -ланған	2 орман орналастыру кеңесімен қабылданған				
1	2	3	4	5	6	7	8	9

15. Орман мекемесі және орманшылықтағы мамандар штаты

N	Қызмет атаулары	Адам саны	
		орман орналастырумен ұсынылған	кеңеспен қабылданғаны
1	2	3	4

16. Орман шаруашылық өндірісіндегі техника мен механизмдер, құрылыс көлемдері және көлік алу

N	Құрылыс түрлері және алған мүліктер	Өлшем бір-лігі	Көлемі	Жоба түрі, маркасы	Орналасқан жері					
					орталық мекен жай	орманшылық				
1	2	3	4	5		6	7	8	9	10

Анықтаманы құрастырушы _____
қы з м е т і , м е к е м е

Ф.А.Т. қолы күні

Қазақстан Республикасы
орман қорында орман
орналастыру жұмыстарын
жүргізу ережелерінің

23 қосымшасы

Таксациялық сипаттама

Орман иесі: _____ Орманшылық: _____

Орам _____ МОҚ категориясы _____

Телім нөмірі	Ауданы, га	Құрамы, өскін, орман астары, топырағы, жер бедері, телім ерекшелігі	Сүрек қабатының биіктігі, м	Орман элементі	Орман жасы, жыл

1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Биіктігі, м		Диаметрі, см		Жас кластары, жас топтары		Жас топтары		Бонитет		Орман түрі. Орман өсімдіктерінің өсу ортасының түрі							
7		8		9		10		11		12							
Өсіп тұрған орман қоры м ³				Тауар класы		Телімдегі қоры, м ³											
гектарда		жалпы телімде				с.і. тұқым түрі бойынша		сирек орман		қураған ағаш		жеке тұрған ағаш		қалдықтар			
жалпы		өтімді															
13		14		15		16		17		18		19		20		21	

кестенің жалғасы

шаруашылық тапсырмалары	орман шаруашылығы жұмыстары біткеннен соң оларға өзгерістер енгізу үшін
22	23

Ескерту: Орамда екі немесе одан көп МОҚ категориялары болған жағдайда телімдер біртіндеп әр категория шегінде жазылады және жеке категория мен жалпы орам бойынша қорытынды шығарылады.

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы
 о р м а н қ о р ы н д а о р н а л а с т ы р у
 ж ұ м ы с т а р ы н ж ү р г і з у
 ережелерінің 24 қосымшасы

Үздіксіз орман орналастыруды жүргізу бойынша әдістемелік нұсқаулар 1. Жалпы қағидалар

1. Үздіксіз орман орналастырудың өзі - тексеру кезеңі ішінде апатқа және тағы басқа қолайсыз әсерлерге ұшыраған, шаруашылық шараларын жүргізуге тағайындалған орман қорындағы телімдердің бөліктеріне жыл сайын тексеру жүргізу жұмыстары мен қарапайым орман орналастырудың тұтасуынан тұрады. Жыл сайынғы (ағымдағы) түгендеу жұмыстары жаңа базалық орман орналастыруға дейін жүргізіледі.

2. Осы әдістеме орман қорын есепке алу және үздіксіз орман орналастыру жұмыстарын жүргізу технологиясы мен ұйымдастырудың мақсатын, жүргізу барысындағы кіріс-шығыс құжаттарының жүйесін айқындайды, өңдеу мен керекті мәліметтерді алу процесін сипаттайды.

Үздіксіз орман орналастыру барысында алынған мәліметтер орман мекемесіндегі орман пайдалануды, орман қоры мен орман шаруашылық бағыты бойынша ақпараттық базасын құруды, мәліметтер банкіні жіктеуді қамтамасыз етеді.

3. Тексеру кезеңіндегі жыл сайын жаңартылатын мәліметтер базасының ақпараттары, алқаағаштар көрсеткіштерінің актуализациясы, орман түгендеу көрсеткіштері, түсіру - геодезиялық және карта құрастыру жұмыстары кезекті базалық орман орналастырудың ақпараттық негізі болып табылады және орман шаруашылығындағы мәліметтер қорының толық жаңаруын қамтамасыз етеді.

Содан кейін кезекті үздіксіз орман орналастыру циклы басталады. Бұл жағдайда орман шаруашылығы мен орамды пайдалану қарқындылығына байланысты тексеру кезеңінің ұзақтығы тапсырыс берушінің анықтауымен 20-25 жылға созылуы мүмкін.

4. Үздіксіз орман орналастыруға көшу мен оның тиімділігін арттыруға қ а ж е т т і ж а ғ д а й л а р :

1) оны жүргізуге қатысатын кәсіпорындар мен ұйымдардың құқықтары мен міндеттерінің анық көрсетілуі;

2) орман шаруашылықтары және орман орналастыру ұйымдарында орман қоры мен орман шаруашылығы саласындағы автоматтандырылған мәліметтер банкіні жасау және оны игеру үшін техникалық, бағдарламалық құралдардың, дайындықтан өткен мамандардың болуы;

3) шаруашылық жұмыстарын жүргізуге белгіленген телімдердің үлесі жалпы телімдер санының 3 пайызынан кем болмауы;

4) кезекті базалық орман орналастыруға дейінгі орман мекемелерінің шекараларының сақталуы, олардың аумағының орманшылықтарға, орам торларына бөлінуі, шекараларының тұрақты сақталуы, ірі ұйымдастырушылық және аумақтық құрылымдардың жүргізілмеуі.

5. Үздіксіз орман орналастыруға көшу белгілі уақыт жағдайларына байланысты негізгі орман орналастырудан кейін (бірақ аралығы 5 жылдан аспай) орман мекемесінің сұрауымен және өкілетті органдардың шешімімен өткен жылдар ішіндегі ағымдағы өзгерістерді толық көлемде орман орналастыру мәліметтеріне енгізе отырып, орман орналастыру ақпараттарын магнитті таспаларда сақтаған жағдайда ғана жүзеге асуы мүмкін.

Бұл жағдайда тиісті бағдарламалық құралдар арқылы орман қоры бойынша актуализацияланған мәліметтер қоры жасалады, түзетулер енгізіледі,

сипаттамасы күдік тудыратын немесе дұрыс емес телімдер аралап көру әдісімен тексеріледі, сонымен қатар, қажет болған жағдайда, белгіленген тәртіппен ормандардың МОҚ категорияларына бөлінуі қайта қарастырылып, рәсімделеді. Ал күрделі өзгерістер болған жағдайда бұрынғы толтырылған ұйымдық-шаруашылық жоспарға түзетулер енгізіледі негізгі және аралық пайдаланудың есебін қайта береді.

Көрсетілген жұмыстар орындалғаннан кейін орман иеленушісінің мәліметтері бойынша Орман қорының мәліметтер банкі құрылады.

6. Орман иеленушісіне тұрақты түрде қолдануы үшін, базалық орман орналастыру кезінде пайдаланылған әуе-ғарыштық фотосуреттер беріледі. Бұл құжаттармен жұмыс істеуге орманшылардың, тағы басқа да мамандардың рұқсаты болады. Сонымен қатар, олар құжаттарды пайдалануға алу, сақтау және жұмыс жасау ережелерін бұзбаулары шарт.

7. Үздіксіз орман орналастырудың циклы (жыл сайынғы ағымдағы орман түгендеу) орман иеленушісінің орман қоры бойынша төмендегідей ортақ жинақталған мәліметтер базасы құрастырылғаннан кейін басталады:

- 1) орман қорының;
- 2) картографиялық;
- 3) техника-экономикалық көрсеткіштердің және жобалық жоспар нормативтері;
- 4) орманды пайдалану;
- 5) орманды ұдайы өсіру;
- 6) орманды күзету және қорғау;
- 7) жол тораптары және гидрография;
- 8) нормативті-анықтамалық ақпараттар;
- 9) орман қорындағы ағымдағы өзгерістер.

Аталған мәліметтер базасы бірінші ағымдағы орман түгендеу жұмыстарына дайындық басталмас бұрын арнайы бағдарламалық құралдармен жасалады.

Бірінші орман түгендеу жұмыстарын жүргізгеннен кейін оның нәтижелері бойынша барлық мәліметтер қоры жаңартылады, бірақ орман қорының бастапқы мәліметтері мен картографиялық мәліметтер архивтеледі, магниттік таспаларда сақталады.

8. Мәліметтер қорына төмендегідей ақпараттық толықтырулар енгізіледі:

1) орман қорының таксациялық сипаттамасы көлеміндегі телім бойынша ақпараттар, орам бойынша жалпы көрсеткіштердің мәліметтері, мемлекеттік және орман кадастры есептерінің мәліметтері. Бұл база көрсеткіштерінің құрамы орман орналастыру ақпараттарын өңдеу жүйелерінің көрсеткіштеріне сәйкес к е л е д і (О А Ө Ж) ;

2) мазмұны бойынша әртүрлі масштабтағы картографиялық мәліметтер

базасы және орман орналастыру планшеттері, алқаағаштар жоспары, кеспеағаштардың орамдар бойынша альбомы, екпе ормандардың сызбалары, ұзақ мерзімді орман пайдалану учаскелерін белгілеу жоспары, басқа да жұмыстар көлеміндегі сандық және таңбалық ақпараттар;

3) техника-экономикалық көрсеткіштері мен жоспарлы-жобалық нормативтердің мәліметтер базасы, орман мекемесі мен орманшылықтағы құжаттар, шаруашылық бойынша есептік кеспеағаш, орман дайындау жұмыстары бойынша аралық пайдалану мен ағаш дайындау көлемі, өндіріс қарқындылығы, орман шаруашылық әрекетінің негізгі жобалық және жоспарлық көрсеткіштері жөніндегі ақпараттар;

4) орман пайдаланудың мәліметтер базасы, негізгі және аралық пайдалану үшін кесу, күту үшін кесу, санитарлық кесу тағы басқа кесулер белгіленген кеспеағаштар мен олардың сортименттік құрылымы, материалдық қаржылай бағасы жөніндегі мәліметтер, шайыр алу учаскелері, ағаш кесу билетін есепке алу мен оны жазып тарату, жоспарланатын шаралар, орман заңдарын бұзушылықты куәландыратын құжаттар, орманды қосымша пайдалану, тағы сол сияқты шаралар жөніндегі мәліметтер;

5) ормандарды ұдайы өсірудегі мәліметтер базасына табиғи жаңартуларға жағдай жасалатын және орман қорының мәліметтер базасында жоқ екпе ормандары құрылған учаскелердің қосымша сипаттамалары, орман екпелерінің жобасы, оларды түгендеу мен техникалық қабылдау құжаттары, орманның табиғи жолмен қалпына келуіне жәрдемдесу шаралары жүргізілген жерлер, ағашы кесілген жерлерді зерттеу мәліметтері, екпе ормандарды есептен шығару акті, құндылығы шамалы алқаағаштарды қайта қалпына келтіру арқылы жасалған екпе ормандар жөніндегі мәліметтер. Соған қосымша барлық орман орналастыру кезінде есепке алынған немесе түгендеу жылына дейін пайда болған , және ормандарды ұдайы өндіру шараларының қорына енгізілетін ормансыз жерлер жөніндегі мәліметтер енгізіледі;

6) орманды күзету және қорғау жөніндегі мәліметтер базасы орман өрттерін есепке алу кітабы, ағымдағы түгендеу барысында анықталған орман заңдарын бұзушылықтарды есепке алу кітабы, қолайсыз санитарлық жағдайлар туралы мәліметтер, орман зиянкестері мен аурулары ошақтарының кітабы, алқаағашты бағалау мәліметтері;

7) жол тораптары мен гидрография жөніндегі мәліметтер базасы, аумақтағы өзендер, барлық мақсаттағы жолдар, жол-техникалық және гидротехникалық құрылыстар, олардың сипаттамасы (сапасы, категориясы және жағдайы), жол тораптары құрылыстарының даму бағытының жағдайы туралы мәліметтер;

8) нормативтік-анықтамалық ақпараттар базасына сөздіктер, классификаторлар, цифрлық анықтамалықтар, тиісті базаларға енгізілетін

мәліметтерді, есептік, логикалық әдістермен бақылау үшін және үздіксіз орман орналастыру құжаттарын алу үшін қажет нормативтік және реттеуші құжаттар.

Нормативтік-анықтамалық мәліметтер базасы, орман орналастыру мәліметтерін өңдеу жүйесінде қолданылатын анықтамалар, басты және аралық пайдалану кесулері мен ормандарды ұдайы өндіру және сөл ағызу жөніндегі заңдастырылған ережелер мен нұсқаулықтар, жеке қағидалар. Нормативтік-анықтамалық мәліметтердің анықталған құрамы мен оны құру ережелері үздіксіз орман орналастыру мәселелерін шешетін техно-жұмыс ж о б а л а р ы н д а к е л т і р і л г е н ;

9) ағымдағы өзгерістер жөніндегі мәліметтер базасы қандай да бір әсерге ұшыраған телімдердің барлық өзгерістері жөніндегі мәліметтерді қамтиды. Бұнда барлық жыл бойындағы өзгерістер жөнінде мәліметтер жинақталады да табиғи жағдайда зерттеу қорытындысынан кейін, көрсеткіштері барлық басқа базаларға беріледі. Ал ағымдағы өзгерістердің толық мазмұны стримерде архивтеледі.

Орман қорындағы учаскелердің шекараларына өзгерістер әкелетін және жаңа телімдердің пайда болуына әкеліп соғатын шаруашылық және тағы басқа әсерлер арнайы бағдарламалық құралдар арқылы сандық пішін құрайтын және картографиялық мәліметтер базасына енгізілетін графикалық құжаттармен қоса жүреді (абристер, көшірмелер және геомәліметтер).

Орман қорындағы өзгерістер жөніндегі мәліметтер әр ағымдық орман түгендеу жұмыстарынан кейін жиналып тексеру кезеңінің аяқталуына байланысты болашақта орман шаруашылық әрекеттерінің әсерін сараптау мақсатында қолдану үшін және нормативтерді құрастыру үшін архивтеледі;

10) мәліметтер базасын қалыптастыруға қажет ақпараттар базалық орман орналастыру мәліметтері мен орман мекемелерінің есеп беру және жоспарлық құжаттарынан, ағымдағы орман түгендеу барысында толтырылған бағалау к а р т о ч к а л а р ы н а н а л ы н а д ы ;

11) циклға байланысты базалық орман орналастыру 5 жылдан кейін орман қорының мәліметтер базасы табиғи өсімге актуализацияланады. Актуализациялауға жарықтандыру, тазарту жасындағы балауса ағаштар мен пісіп жетілген ағаштардан басқа орман шаруашылық және басқа да өзгерістерге ұ ш ы р а м а ғ а н а л қ а а ғ а ш т а р ж а т а д ы .

Актуализация арнайы әдістемемен сыналған модель бойынша, солардың негізінде құрастырылған бағдарлама арқылы, және алқаағаштардың бағалау көрсеткіштерінің өзгеруі арқылы жасалады.

Мәліметтер қорын жаңартқаннан соң, әр ағымдағы орман орналастыру мәліметтері бойынша табиғи өсімге актуализацияланғаннан кейін үздіксіз орман орналастырудың міндеті жүзеге асырылады;

12) Үздіксіз орман орналастыру мамандандырылған орман орналастыру

партиясының күшімен жүзеге асырылады. Мамандар Орман қорының мәліметтер банкін қолдану және үйрену барысында мыналарды орындайды:

нормативтік анықтау мәліметтері базасын енгізу;
ағымдағы түгендеу мәліметтерін енгізу және қадағалау;
орман қорының телімдік орман бағалау мәліметтерін жүргізу;
арнайы және жинақталған ақпараттардың мәліметтер базасын актуализациялау;

орман шаруашылығы шараларының ағымдағы міндетін жоспарлау үшін жұмыс ақпаратын дайындау;

кеспеағаш қоры жөніндегі графикалық кескіндерді қоса мәліметтер дайындау және өңдеу;

сұрыптау мен бірге кеспеағашты материалдық-қаржылай бағалау;
сұраныстар бойынша анықтамалар беру;
орман шаруашылық шараларының жылдық жоспарларын жасау;
орман шаруашылығы және орман пайдалануды бақылау жөніндегі жинақ ақпараттарды өңдеу, тарату;

орман қорын есепке алу құжаттарын толтыру;
орман қорының жағдайын сараптау және бағалау;
орман мониторингі жөніндегі мәліметтерді дайындау;
стандартты емес сұраныстарға арналған анықтамаларды дайындау және беру;

картографиялық мәліметтер базасын жаңарту;
пайдаланушының сұрауымен оған қажетті объектілердің шекарасы көрсетілген әуе-ғарыштық суреттерді автоматты түрде өңдеу және оларды картографиялық мәліметтер базасына тіркеу.

9. Өздеріне берілген техникалық құралдар арқылы орманшылар мыналарды қамтамасыз етулері керек:

1) мемлекеттік орман қорындағы жерлердің жағдайы мен оларды пайдалануды салалық есепке алу және орман кадастры кітабын жүргізу;

2) ағаш кесуді есепке алу;

3) кеспеағаштарды материалдық-қаржылай бағалау;

4) орданды қалпына келтіру жұмыстарын жоспарлау және есепке алу;

5) орман күзетуді және қорғауды жоспарлау мен есепке алу;

6) орман өрттері мен олардың салдарын есепке алу;

7) орман пайдалануды есепке алу;

8) жерлерді қабылдау мен тапсыруды есепке алу;

9) сүрексіз қорларды есепке алу;

10) орман шаруашылығы шаралары бойынша санақ-есеп беру құжаттарын магнитті таспаларда, көшірмелер түрінде дайындау.

2. Үздіксіз орман орналастырудың мақсаты мен міндеті

10. Үздіксіз орман орналастырудың мақсаты:

1) орман мекемелерінде орман қорларын тиімді пайдалануды ұйымдастыру және орман шаруашылығын тиімді жүргізуді қамтамасыз ету;

2) тексеру кезеңінде орманды пайдалану мен орман шаруашылық шаралары салдарынан орманға және қоршаған ортаға әсер ететін орман қорындағы өзгерістерді есепке ала отырып құрастырылған ұйымдық-шаруашылық жоспарын толық жүзеге асыру;

3) барлық пайдалану түрлері бойынша сүректің қорларын толық көлемде анықтау және айқындау, сонымен қатар орман мекемелеріндегі, оның жекелеген бөліктеріндегі, соның ішінде ұзақ мерзімге пайдалануға берілген жерлердегі сүректің орман қорын пайдалану қарқындылығын есепке ала отырып, сүректің қорларын, олардың пайдалануға жарамдылығы мен тиімділігін анықтау;

4) орман қорын пайдаланудың барлық түрлерін, орман шаруашылық шараларын жүргізу орындарын белгілеу, алқағаштардың өсімі мен дамуына, олардың экологиялық жағдайына кері әсер ететін факторларды жою және қолайлы шешімдерін табу;

5) орманшылықтар мен орман учаскесінен бастап орман мекемелерінің барлық өндіріс звенолары арасында немесе басқа да қызығушылық білдіріп отырған мекемелер арасындағы жарлық және есеп беру құжаттарының (алмасуын) қағазсыз формасына ауысу арқылы тиімді басқаруды қамтамасыз ету;

6) жалға берілген орман қорларында шұғыл шараларды қолдана отырып, орманды дайындаудағы және басқа да орман қорындағы керексіз тенденцияларының қалыптасуын болдырмау мақсатында орман жағдайына тұрақты бақылау ұйымдастыру;

7) базалық орман орналастыру мәліметтерінің нақтылығын арттыру, кезекті орман орналастыру және орман қоры мен орман кадастрын есепке алу бойынша құжаттау жұмыстарына жұмсалатын еңбек шығынын азайту;

8) орман қорындағы әртүрлі орман пайдалану үшін орман қорының жерлерін бөлудегі геодезиялық және картографиялық белгілену сапасын арттыру, оларды қабылдау және орман пайдалануға тапсыру;

9) орман мекемесінің аумағында іске асырылған жағдайда ормандардың аймақтық және локальді мониторингі жөніндегі ақпараттармен қамтамасыз ету.

11. Үздіксіз орман орналастыру барысында қойылған мақсатқа сәйкес төмендегідей тапсырмалар кешені шешіледі:

1) орман шаруашылығы мен орман қоры бойынша мәліметтер банкін және ағымды орман түгендеуді сақтау;

ағымдағы жылға орман қорының жағдайы, атқарылған шаралар, олардың салдары, орманның босатылуы және оның барлық пайдалану түрлері бойынша дайындалуы, орман қорларына кіретін ұзақ мерзімді пайдалануға берілген орман учаскелеріндегі өзгерістер, орман учаскелерінің (телімдердің) жағдайлары жөніндегі мәліметтерді жинау;

орманға шаруашылық әсерін тигізетін учаскелерді анықтау;
кезекті басты және аралықтағы пайдалану жылындағы кеспеағаш қорын бағалау;

орман пайдалану мен басқа да орманға тигізетін әсерлер жөніндегі мәліметтердің дұрыстығын бақылау;

мәліметтер базасын ағымды жаңарту;

ОҚ мәліметтер базасын алқаағаштың табиғи өсіміне байланысты актуализациялау;

2) орман шаруашылық шаралары мен орман пайдалануды жоспарлау:
кеспеағаш қорын басты және аралық пайдалану кесуіне дайындау;
келесі кеспеағаштардың орналасу жоспарын айқындау;
кеспеағаштарды материалдық-қаржылай бағалау;
кеспеағаштардың геомәліметтерімен бірге графикалық жоспарын беру;
ағаш кесу билеттерін беру және есепке алу;
күту үшін кесу, санитарлық кесу, екпе ағаштарды қайта жаңарту және басқа да кесулерді белгілеу;

ормандардың ұдайы өсіруге жататын ауданының құрылымы мен көлемін аныққындау;

орман екпелері жұмыстарын іске асыру мен орманмен қамтылмаған жерлердегі табиғи жаңаруға қолайлы жағдай жасау шараларының жылдық жоспарын жасау;

орманды кесу және орманшаруашылық шаралар жоспарына түзету енгізу;
табиғи жаңару жағдайы орманмен қамтылған жерлерге ауыстыруға сәйкес келетін немесе ауыстыруға нормативтік мерзімі жеткен орман екпелерінің учаскелерін іріктеу;

3) орман пайдалану мен орман шаруашылық шараларының жүргізілуін бақылау:

атқарылған жұмыстарды есепке алу, белгіленген жоспарлардан, орманшылық ережелері мен шектеулерден ауытқуларды тіркеу және бағалау шұғыл шараларды қажет ететін анықталған ауытқулардың белгі беру анықтамасын толтыру;

басты орман пайдалану кесулерін куәландыру;

атқарылған орман шаруашылық шараларының сапасын бағалау мен жұмыс нәтижелерін сараптау;

4) орманды күзету мен қорғауды ұйымдастыру:
өндірістік қалдықтар әсер ететін аймақтардағы ормандардың орман
патологиялық мониторингі;

карауға алынған бақылау учаскелерінің санитарлық жағдайын тексеру;
орман қорғау бойынша есеп беру мен ұсыныстар пішіндерін беру;

5) орман кадастры, орман шаруашылығы бойынша есепке алу және есеп беру,
ормандарды мемлекеттік есепке алу құжаттарын жүргізу, ақпараттық қызмет
к ө р с е т у :

орман кадастрлық кітабын жүргізу және орманды мемлекеттік есепке алу
пішіндерін немесе оның үзіндісін беру;

орман шаруашылығы бойынша мемлекеттік статистикалық есеп беру пішінін
қ ұ р а с т ы р у ;

орман шаруашылық саласының әртүрлі ерекшелігі бойынша орман пайдалану
, орман қоры мен оның жекелеген бөліктерінің жағдайы жөнінде анықтамалық
а қ п а р а т б е р у ;

орман қоры мен орман шаруашылық шараларының картографиялық және
графикалық орындалуы бойынша мәлімет беру;

б) орман пайдалану мен орман шаруашылық шараларын жоспарлау:
тексеру кезеңіне орман кесу мен орман шаруашылық шараларының
ж о с п а р ы н ж а с а у (а н ы қ т а у) ;

алқаағаштардан шайыр алу жобасын кесу жоспарымен ұштастыра отырып
қ ұ р а с т ы р у (қ а л ы п т а с т ы р у) ;

орман шаруашылық жұмыстарын жүргізу және оны орналастырудың жылдық
ж о с п а р ы н қ ұ р а с т ы р у ;

қайта қалпына келтіру учаскелерін орманмен қамтылған жерге, ал жұмсақ
жапырақты алқаағаштарды күтіп-баптау кесулері арқылы қылқанды
шаруашылыққа ауыстыру жобасына түзету енгізу;

7) орман қорының жалға берілген учаскелерінде басты пайдалану үшін
кесудің және орман шаруашылығын жүргізудің жобасын жасау.

12. Барлық мәселелер кешені жыл сайынғы орман түгендеудің нәтижесі
б о й ы н ш а ш е ш і л е д і .

Болашаққа жоспарлау мәселелері актуализацияланған мәліметтер базасының
а қ п а р а т т а р ы а р қ ы л ы ш е ш і л е д і .

Пайдаланушыларға орман қоры мен мемлекеттік есепке алудың жаңартылған
пішіндерін немесе оның үзіндісін және орман қорының, орман пайдаланудың,
орман шаруашылық саласының жағдайы жөніндегі анықтама беру алдын ала
анықталған мерзімдерде жүргізіледі.

Керекті ақпараттарды шұғыл тапсыруды қажет ететін мәселелер бір жылдың
ішінде немесе белгіленген уақытта пайдаланушының талабы бойынша шешіледі.

Үздіксіз орман орналастыру барысында жалға беру қағазы орман қорын жалға алу сұраныстарына байланысты белгілі бір шарттардың көмегімен жалға алушының есебінен құрастырылады.

3. Үздіксіз орман орналастыруға ауысу барысындағы базалық орман орналастыруды жүргізу ерекшеліктері

13. Орман орналастыру нұсқауларында көрсетілген барлық жұмыстарды жүргізу және орман қорының нақты ақпараттық мәліметтер базасын құру - орман орналастырудың негізгі мақсаты болып табылады. Бұнымен базалық орман орналастырудың далалық және камералдық жұмыстарының ерекшеліктері анықталады.

14. Дайындық жұмыстарын жүргізу ерекшеліктері:

1) базалық орман орналастыруға дайындық жұмыстары барысында қарастырылған орман орналастыру ережелеріне қосымша мыналар атқарылады:

алдағы тексеру кезеңінің тиісті кесу аймағын анықтау;

таксациялау әдісі бойынша (дешифрлер, көзбен көру, таңдамалы және өлшемелі есептеу) орман қорының орман орналастыру объектілерін алдын ала бөліп дешифрланған бақылау учаскесін немесе сызықтық жүрісті салу;

таксациялау көрсеткіштерінің табиғи өсімге модельдік актуализациялануын айқындау, қайта жаңарту үшін кесу, басты пайдалану үшін кесу жасына жетпеген әртүрлі жастағы алқаағаштарда сүректің қорының нормативтерін таңдау;

2) алдағы тексеру кезеңінде басты, күтіп-баптау және басқа да кесулер жүргізілетін аймақтарды анықтау (кесу түрлерінің араласуы, орман алқаптарының тасымалдауға қолайлығы және тасымалдау жолының құрылымын ескере отырып жүргізіледі).

Аймақтар орман алқаптарының жоспарлы-картографиялық және таксация мәліметтерін, ағаш тасымалдау және басқа да жол құрылысының жоспарын зерттеу негізінде анықталады.

Жұмыстың нәтижесі бойынша алдағы күту үшін кесу, тағы басқа да кесулер жүргізілетін орамдар тізімі жасалады;

3) таксация әдісі бойынша орман қорының бөлінуі әртүрлі алқаағаштарды таксациялау дәлдігі бойынша, орман орналастыру нұсқауларының нормативтеріне сәйкес жүргізіледі;

4) таксациялық - дешифрлік бақылау учаскесі (немесе сызықтық жүріс) аэрофотосуреттерін дұрыс дешифрлеу үшін машықтану, әдіс-тәсілдерді үйрену мақсатында жасалынады. Бұдан көлемдеріне байланысты 4 тен 6 ға дейін орамдар таңдалып алынады, олардағы алқаағаш және жер категориялары әртүрлі болады.

Бақылау учаскелеріне қарасты сызықтық жүріс үстіндегі барлық телімдер таңдамалы өлшемелі-санау әдісімен таксацияланады.

Шекарасы анық көрінбейтін телімдер керек болған жағдайда көзбен көріп анықталады.

Сызықтық жүрістің ұзындығы алқаағаштардың орналасуына байланысты 5 км. мөлшерінде белгіленеді;

5) алқаағаштардың актуализациясын, сүректің қорын таңдау нормативін анықтау үшін ғылыми-зерттеу институттарының ұсыныстары, орман орналастыру аумағындағы сақталған бақылау алаңшалары мен алдыңғы таксацияның мәліметтері пайдаланылады.

Әрбір орман құраушы тұқымға құрамы және толымдылығы көбірек қамтылатын 2-4 бақылау алаңшалары салынады;

б) орманды дешифрлік таксациялауға қажетті нормативтік анықтамалар болмаған жағдайда ағаш тұқымдарының дешифрлеу белгілері кестесі және сүректің желектерінің аэрофотосуреттері арқылы олардың таксациялық көрсеткіштерін анықтау кестелері жасалынады.

Ағаш тұқымдыларын аэрофотосуреттерде дешифрлеу кестесі әртүрлі категориялардағы алқаағаштардың суреттік көрінісі мен алдын-ала көзбен бағалау арқылы алынған мәліметтерін талдау негізінде жасалады. Бағалау - дешифрлік модель кестесі алқаағаштың дешифрлік көрсеткіштерін стандартты бағдарламалар көмегімен компьютерде сараптау негізінде жасалады;

7) аэрофотосуреттерді жұмысқа дайындау және орамдар аумағын таксациялық телімдерге бөлу қолданыстағы орман орналастыру нұсқауларында көрсетілген талаптарға сәйкес іске асырылады.

Орман мекемелерінің орман қорын таксациялық телімдерге бөлу барысында мүмкіндігінше телімдердің бұрынғы анықталған шекаралары сақталады. Тексеру кезеңінде пайда болған жаңа телім шекаралары (ағашы кесілген жерлер, орман екпелері) аэрофотосуреттер мен орман орналастыру планшеттеріндегі шекараларына мүмкіндігінше сәйкес болады. Олардың шекараларын бір бірімен сәйкестендіру мүмкін болмаған жағдайда, шекаралар дешифрлеу мәліметі бойынша табиғи жағдайда көзбен көріп тексеру арқылы белгіленеді де орманшымен келісу ведомосы жасалады. Бұл жағдайда есепке алу кітабына тиісті түзетулер енгізіледі.

15. Далалық жұмыстарды жүргізу ерекшеліктері:

1) далалық жұмыстарды жүргізу барысында Орман қорының мәліметтер банкі нақты болуы үшін орамдардың таксациялық телімдерге бөлінуі (тұрақты шаруашылық учаскелер) сапалы және орман орналастыру жұмыстарының нормативтік дәлдігі орман орналастыру нұсқауларына сәйкес болады;

2) орманды таксациялау жұмыстарымен бірге шаруашылық және апаттық

өзгерістерге ұшыраған телімдердің жоспарлық-картографиялық мәліметтерде дұрыс көрсетілуі тексеріледі және дұрыс көрсетілмеген шекарасы орманшымен келісіледі.

Кеспеағаш, телім, орман екпелері аудандарының планшеттерде көрсетілуі дұрыс болмаған жағдайда, орман орналастыру маманының бақылауымен қайта есептеу жұмыстары жүргізіледі, орман шаруашылығын есепке алу кітабына қажетті түзету енгізіліп, келісім акт толтырылады.

Егер учаскелердің ауданы орман орналастырудың разряды бойынша ең төменгі рұқсат етілген ауданына тең немесе үлкен болса, онда олар жекеленген телімдерге бөлінеді.

Жаңадан пайда болған телімдер бойынша орамдағы телімдердің реттік сандары белгіленеді. Телімдерді толық қайта реттік нөмірлеу кезекті базалық орман орналастыру кезеңінде жүзеге асырылады;

3) кесілетін ағаш қоры аз учаскелерді таксациялау кезінде негізгі орман құраушы тұқым бойынша кесу жасына жетпеген алқаағаштарға немесе техникалық сапасын жоғалтпастан бұрын жұмсақ жапырақты ағаш тұқымдарына (қайындар, көктеректер) кесу шараларын белгілеу арқылы қосымша сүректің қорлары анықталады;

4) сүректіңдердің қосымша қоры дайындалатын телімдер күтіп-баптау кесу жұмыстары белгіленбеген төмендегідей алқаағаштар категориясынан жиналады:

кылқан жапырақты ағаштарға зиян келтірмей кесіп алу мүмкіндігі бар негізгі кесу жасына жеткен бір қабаттағы, орта және пісіп жетілу жасындағы, аралас ағаштар (көктерек, қайың);

қор бойынша негізгі емес пісіп жетілген тұқымдары бар әртүрлі жастағы кылқан жапырақты (басым көпшілігі - шыршалы) алқаағаштар;

кылқан жапырақты ағаш өскіндері жеткілікті және өміршеңдігі жоғары, жасы 30 дан асқан, 2 қабаттағы орман астарымен қамтылған, құнарлығы жоғарғы топырақта өскен жапырақты және жапырақты-кылқанды алқаағаштар. Осындай алқаағаштарда бір немесе екі мәртелі кесу, қайта жаңарту кесуі белгіленеді (толымдылығына байланысты). Бұл жағдайда техникалық пісіп жетілу жасындағы жуандыққа жеткен сүректіңдер ғана кесіледі;

жағдайы нашар, өсуі баяу орта жастағы және пісіп келе жатқан, толымдылығы 0,3 - 0,5 тұқымдылар (кесуге тыйым салынған ерекше қорғалатын учаскелерге жатқызылғандардан басқа). Оларды кесу жасына дейін қалдыру топырақ құнарлығының толық пайдаланылмауына әкеліп соғады. Бұндай алқаағаштарда жаппай қайта құру кесулері белгіленеді.

Кейін олар астарындағы шаруашылық жағынан құнды тұқымдылардың өскіні арқылы қалпына келтіріледі (немесе орман екпелерін өндіру арқылы);

5) қосымша сүректің қоры бар телімдерге кірмейтіндері:

толымдылығы 0,5-0,6 немесе топтап алғанда сирету жұмыстарын жүргізген жағдайда жел құлатуы мүмкін (көп жағдайда дымқыл, әлсіз топырақты жерлер) алқаағаштар ;

өзінің жағдайы бойынша жаппай санитарлық кесу жұмыстарын қажет ететін алқаағаштар ;

орман астарында шаруашылық бағалы өскіндері жоқ пісіп жетілмеген орташа толымдылықты жұмсақ жапырақты алқаағаштар.

16. Камералдық жұмыстарды жүргізу ерекшеліктері:

1) камералдық кезеңде далалық орман таксациялау және зерттеу ақпараттары өңделеді, жаңа орман орналастыру нұсқауларына сәйкес орман орналастыру жобасы жасалады ;

2) базалық орман орналастыру материалдары бойынша арнайы бағдарламалық құралдардың көмегімен барлық орман орналастыруды жобалау тапсырмаларын шешуде маңызды болып есептелетін орман мекемесінің Орман қорының мәліметтер банкі жаңартылады. Камералдық жұмыстардың соңында жасалынған Орман қорының мәліметтер банкі ұйымдастыру-шаруашылық жоспарының барлық материалдарымен бірге орман мекемелеріне пайдалануға тапсырылады ;

3) басты және аралықтағы пайдалану есебінен басқа қорларды қосымша пайдалану тәртібі бойынша жыл сайынғы ағаш дайындау есебі де жүргізіледі (осы ереженің 15-4 пунктінен қараңыз). Қосымша қорлар кездесетін телімдерге кесу түрі бойынша басым тұқымдылар есебінен ведомос жасалады. Қосымша қорды таңдаумен қоса кесу түрлері бойынша бір жолғы кесудің жалпы қосынды қоры пісіп жетілген ағаш қорының құралу кезеңіне бөлінеді. Бұл кезең сол жұмыс жүргізілетін аудандағы ағаштың өсу заңдылықтары мен алдағы 10-15 жылға болжанатын орман қорының жас құрылымының өзгеру динамикасын зерттеу арқылы анықталады ;

4) сүректің дайындауға қажетті қосымша ағаш қорлары бар телімдер пайдалану қорының орналасу планында көрсетіледі. Пайдалану қорының алқаағаштарынан өзгеше болуы үшін бұл телімдердің іші (45 градус) қара тушпен тік жіңішке сызықтармен сызылады. Олар пайдалану қолайлылығы мен шаруашылық маңызы бойынша бөлінбейді ;

5) жобаланатын іс шаралардың аумақтық таралу ведомосы орман орналастыру жұмысынан кейін алғашқы екі жылдың ішінде жасалады ;

6) орман мекемесінде Орман қорының мәліметтер банкін жүргізетін дайындықтан өткен мамандар (орманшы) мен техникалық құралдар болған жағдайда, таксациялық сипаттаманың кітаптары орман иеленушісіне тек бір дана дайындалып беріледі, ал орманшылықтарға магнитті көшірмелер түрінде беріледі .

Орман қорының мәліметтер банкіні жүргізу және пайдалану арнайы нұсқаулар бойынша жүзеге асырылады. Дайындықтан өткен Орман қорының мәліметтер банкіні пайдаланатын мамандардың құрастырған нұсқаулары және басқа да құжаттар орман орналастыру ұйымына тапсырылады.

4. Ағымдағы орман түгендеу

17. Жыл сайынғы ағымдағы орман түгендеу жұмыстары төмендегідей:

1) ағымдағы орман түгендеу жұмысы барысында орман орналастыру бөлімшелері жыл бойына мынандай шараларды атқарады:

орман иеленушісінің есепке алу мәліметтері бойынша кезекті базалық орман орналастырудан кейінгі 01.01. жылының жағдайы бойынша ағымдағы өзгерістерінің мәліметтер базасын қалыптастыру;

табиғи жағдайда көзбен көріп бағалауға телімдерді таңдау;

Орман қорының мәліметтер базасын жаңалау;

таңдалынып алынған телімдерді бағалау;

тексеру кезеңінің кезекті жылына арналған орман шаруашылық, орман пайдалану шаралары мен көлем жоспарын құрастыру (ағымдағы жоспарлау);

орман кадастрлық кітабын толтыру;

бұрынғы орындалған жұмыстардың сапасы мен тиімділігі, орман қорындағы өзгерістер және орман шикізат қорының жағдайы сараптамасының есеп беру қ ұ ж а т ы н қ ұ р а с т ы р у ;

таксациялық көрсеткіштерді актуализациялау үшін өсу моделін нақтылау мақсатында қосымша мәліметтер жинау, бақылау алаңшаларын салу;

2) ағымдағы орман түгендеуге дайындық жұмыстары үздіксіз орман орналастыру объектісі бекітіліп берілген орындаушылардың тікелей қатысуымен жүргізіледі, олар мынандай шараларды атқарады:

орман орналастыру материалдарындағы ағымдағы өзгерістердің енгізілу сапасын және есепке алу құжаттарын тексеру;

табиғи жағдайда таксациялау жұмыстарына арналған құжаттарды дайындау;

3) орман орналастыру материалдары мен есеп құжаттарына ағымдағы өзгерістерінің енгізілу сапасын анықтау үшін өзгеріс түрлері бойынша жалпы телімдер санының аз дегенде 5%-на тексеру жүргізіледі. Тексеру нәтижелері бойынша тиісті акт толтырылады.

Кеспеағаштардың, орман екпелерінің шекаралары орман бағалау телімдерінің сұлбесіне сәйкес болуына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл үшін орман орналастыру планшеттері, аэрофотосуреттер (базалық орман орналастыру абристері), ғарыштан түсірілген суреттер (егер оларды алу мүмкін жағдайда), сонымен бірге картографиялық мәліметтер базасы пайдаланылады. Сәйкес келмеген

жағдайлардың барлығы есепке алынып, табиғи жағдайда тексеріледі.

Егерде өзгерістердің түсірілмеуі немесе қате түсірілуі көрсеткіш бойынша барлық тексерілген учаскелердің 10 пайызынан асса, онда қанағаттанарлықсыз деген баға беріледі, басқа жағдайларда қанағаттанарлық болып бағаланады.

Ағымдағы өзгерістердің түсірілуіне қанағаттанарлықсыз деген баға бергенде дайындық жұмыстары тоқтатылып орман иеленушісіне хабарланады және ерекше бақылауға ала отырып, өзгерістерді енгізу мерзімі белгіленеді.

Ағымдағы өзгерістердің енгізілуін, есепке тіркеу қағазының толтырылуын, табылған қателердің түзелуін тексергеннен кейін арнайы бағдарламалық құралдар арқылы бірінші ағымдағы түгендеу жылы объекті өзгерістерінің көмекші мәліметтер базасы құрастырылады;

4) табиғи жағдайда көріп шығатын телімдерді таңдап алу әр орманшылық бойынша орамдардың қағазға түсірілген тізімін Орман қорының мәліметтер банкінен алу арқылы жүзеге асырылады.

Телімдерді теріп алу әртүрлі іс-шаралардың әсерінен болған өзгерістер мен бағалау сипаттамасына сәйкес жүргізіледі;

5) жыл сайын мыналар таксацияланады:

мекеме аумағына жаңа қосылған аудандар;

ағымдағы түгендеу жылында жер түрлері аттарының өзгеруіне байланысты орманды және ормансыз жер учаскелері;

күтіп-баптау кесуі, басты пайдалану кесуі жаппай жүргізілмеген, тағы басқа кесулер жүргізілген алқаағаштар;

апатты әсерлерге ұшыраған, зиянкестер мен аурулар ошақтары бар және антропогенді әсерлерге ұшыраған алқаағаштар;

ағаштары жаңадан кесілген және алдағы 2 жылда орман екпелерін отырғызу белгіленген жерлер;

орманмен қамтылған жерлерге аудару жасындағы орман екпелері, сонымен бірге олардың аудару жасынан асқандары (бірінші ағымдағы орман түгендеу барысында базалық орман орналастырудан екі және одан да көп жылдардан кейін барлық орман екпелері табиғи жағдайда таксацияланады);

шайыр алудан кейінгі қайта жаңарту шаралары аяқталған алқаағаштар;

тапсырыс берушінің көзқарасы бойынша орман орналастыру сипаттамасы табиғи жағдайға сәйкес емес телімдер;

б) бес жылда бір рет мыналар бағаланады (таксацияланады):

жинақталған орман екпелері, қайта жаңартудан кейінгі 25 жасқа дейінгі алқаағаштар;

базалық орман орналастыру мәліметтері бойынша толымдылығы кесу жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік беретін соңғы 5 жылдың ішінде күтіп-баптау кесуі жүргізілмеген және оларды атқаруға ешқандай шаруашылық шешімдер

тағайындалмаған, жарықтандыру және тазарту кесу жасындағы алқаағаштар;
шайыр алу жұмыстары жүргізіліп жатқан алқаағаштар;
орман орналастыру бойынша табиғи түлеу, сонымен қатар табиғи түлеуге
жәрдемдесу шаралары белгіленген орман учаскелері;

7) 10 жылда бір рет мыналар бағаланады:

сирету және өтпелі кесу жасындағы 10 жылдың ішінде кесу жұмыстары жүргізілмеген, толымдылығы 0,7 және одан жоғары, таксациялық сипаттамасы бойынша кесу жұмыстарын жүргізуге болатын алқаағаштар;

қайта жаңарту шаралары белгіленбеген төменгі бағалы балауса және орта
ж а с т а ғ ы а л қ а а ғ а ш т а р ;

8) мәліметтер банкінен сұраныс бойынша алынған телімдер тізімі орманшымен, керек болған жағдайда тапсырыс берушінің басқа да мамандарымен келісіледі. Оларға қосымша орманшының ұсынысымен немесе өсімге актуализациялау мәліметі бойынша белгілі бір іс-шараларды жүргізуді қажет ететін телімдер қосылуы мүмкін. Осылармен бір мезгілде бағаланатын телімдердің жұмыстық орналасу сұлбесі сызылады, оларды қарап шығу бағыты салынады, орам абристері (орман орналастыру планшеттерінен ксерокөшірмелер немесе олардың картографиялық мәліметтер базасындағы графикалық көшірмелері) актуализацияланған таксация карточкалары дайындалады, қажетті нормативтік-анықтамалық ақпараттары таңдалады немесе жаңартылады;

9) далалық жұмыстар басталар алдында бұрын базалық орман орналастыру жұмыстарына қатыспаған мамандар орман орналастырудың нұсқауларына сәйкес ұжымдық таксациялық жаттығудан өтеді. Қалған мамандар жұмыс басшысы белгілеген көлемі бойынша жаттығудан ерікті түрде өтеді.

Ағымдағы орман түгендеу жұмыстарына байланысты жаттығу барысында шаруашылық шаралардың дұрыс тағайындалуына, орман екпелеріне, өртеңдер мен ағашы кесілген жерлердегі табиғи түлеу жағдайларын бағалауына ерекше мән беріледі. Мамандардың дәлдік пен нақтылық талаптарына сай нормативтерді қолдану мүмкіншіліктері тексеріледі;

10) дайындық жұмыстары мен келесі далалық жұмыстары кезінде Орман қорының мәліметтер банкінің мәліметтер базасына кіретін барлық ақпараттар
т о л ы қ ж и н а л а д ы ;

11) кесу жоспарын құрастыру мен жоспарлау талаптарына сәйкес жол тораптарының мәліметтер базасын қалыптастыру үшін кезекті орман түгендеу барысында барлық жол тораптарының сипаттамасы есепке алынады. Жолдардың барлық жағдайлары толық сипатталады.

18. Ағымдағы орман түгендеудегі орман бағалау жұмыстары: жұмыс басталмас бұрын жаттығудан өткен жұмысты атқаруға жіберілген маман - орман орналастырушыға мыналар тапсырылады:

өткен жылдардағы ағымдағы өзгерістер актуализацияланған карточкалар барлық орман бағалау өзгерістері түсірілген, кеспеағаштардың, орман екпелерінің шекаралары белгіленген орам абристері (планшеттердің көшірмелері, картографиялық мәліметтер базасынан алынған материалдар) бағалау жүрістерінің жан-жақты бағыттар сұлбесі;

өлшеп-санап бағалау жолымен анықтауға арналған телімдер сұлбеде қара қарындашпен сирек үзік сызықпен белгіленеді. Орам абрисінде осындай телім ауданы шегінде бағалау дәлдігін қамтамасыз ететін шеңберлі есептеу алаңшаларының орталары белгіленеді;

1) телімдерді көзбен көріп бағалау (олардың телімдер бойынша мәліметтер базасына сәйкес жинағынан және олардың орналасу сұлбесімен) орман орналастыру нұсқауларының талаптарына сәйкес өлшемелі-есепке алу, көзбен өлшеу әдістерімен бойынша жүргізіледі.

Ағымдағы түгендеу жылына дейін немесе сол жылы бөлінген бірақ кесілмеген, бөлім мәліметтері орман орналастыру мәліметтерінен (жалпы қоры бойынша + 15 пайыз, ондағы қылқандылардың үлесі бойынша + 20 пайыздан астам, сонымен бірге тауарлық класы бойынша бір класс) өзгеше келетін немесе қате табылған кеспеағаштар өлшеп-санау әдісімен таксацияланады.

Бірінші немесе кезекті басты пайдалану кесуінің таңдамалы немесе біртіндеп кесу түрлері жүргізілген, сонымен бірге сирету және өтпелі кесулер тағайындалған алқаағаштар көзбен өлшеніп бағаланады.

Келесі жылдың кесу жоспарына актуализацияның нәтижесіне сәйкес сирету мен өтпелі кесу жұмыстары белгіленген немесе сондай кесулер жүргізілуі керек жағдайда алқаағаштар қоры бойынша + 15 пайыз дәлдікпен өлшеп-санау әдісін қолдана отырып, таксация жүргізіледі.

Жарықтандыру мен тазарту, кесу және осы кесулерді керек ететін немесе кесулер жүргізілген балауса ағаштарды күтіп баптау үшін кесу жұмыстарын белгілеуде күдік пайда болған жағдайда (толымдылығы мен құрамына байланысты) олар өлшеп-санау әдісімен бағаланады (таксацияланады).

Орман екпелері (жинақталмаған және орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған), және кесу кезінде сақталынып қалған қанағаттанарлық және жақсы жағдайдағы өскіндер, көзбен өлшеніп бағаланады. Ағымдағы түгендеу барысында бұндай учаскелерге орман орналастыру нұсқауларының талаптарына сәйкес зерттеулер жүргізіледі;

2) ОҚ жаңа қабылданған учаскелері мен жер категориясы ауысқан телімдерге жаңа бағалау карточкалары толтырылады.

Бағалау нәтижелерінің барлығы мәліметтер банкінен алынған актуализациялық сипаттары жазылған карточкаларға түсіріледі. Орындалған шаралардың сапасы жөніндегі керекті қосымша мәлімет макеттері толтырылады;

3) ағымдағы түгендеу барысында орман орналастырушылардың күшімен (қосымша ақы төлене отырып) кезекті екі жылға жаппай кесу тағайындалған кеспеағаш қорын бағалау, сонымен бірге біртіндеп кесу, сирету және өтпелі кесуге арналған кеспеағаштар таңдамалы өлшеп-санау тәсілімен бағаланады, материалдық-қаржылай бағасы шығарылады, бірақ кесуге таңдалынып алынған сүрекдіңдер таңбаланбайды. Бұл жағдайда барлық таңдауға жататын ағаш тұқымдары және техникалық жарамдылық категориялары бойынша жіктеле отырып, жеке-жеке тұрақты радиусты шеңберлі есептеу алаңшаларда есепке алынады ;

4) Атқарылған іс-шараларды қабылдау және келісу базалық орман орналастырудағыдай іске асырылады.

Ай сайынғы далалық жұмысты қабылдау кезінде орман орналастырушы маман орманшымен барлық белгіленген шаруашылық шаралар жөнінде келіседі. Келісім ведомосы қабылдау актісінің ажыратылмайтын бөлігі болып есептелінеді . Келісілмеген жағдайда орман орналастыру партиясының бастығы мен тапсырыс берушінің жетекшілері хабардар етіліп, өзара келісімге келеді. Талас тудыратын мәселелер әдетте, бақылау геодезиялық және орман бағалау өлшемдерін қолдана отырып, қайта тексеріп шығу арқылы немесе мәліметтер сараптамасы мен аэрофотосуреттер материалдары негізінде далалық жұмыстар аяқталмас бұрын шешіледі.

19. Ағымдағы орман түгендеу барысындағы орман шаруашылық шараларының орындалу сапасын бағалау мыналарды қамтиды:

1) үздіксіз орман орналастыру объектісіндегі ағымдағы орман түгендеу шараларын орындау кезінде шаруашылық бағыттарды іске асыру және оның нәтижелерін бақылау мақсатында, сонымен бірге орман шаруашылық шаралардың әсері тиген нақты өзгерістер негізіндегі актуализацияланған мәліметтер базасын ақпараттық қамтамасыз ету үшін мекемені есепке алу мәліметтері бойынша белгілі бір учаскенің сипаттама сәйкестігі тексеріледі.

Табиғи жағдайда ауытқулар табылған болса (жердің түрлерінде нақты учаскенің бағалау сипаттамаларында, шаруашылық шараларының орындалу сапасын бағалауда), олар тиісті қосымша мәлімет макеттерінде көрсетіледі. Орман шаруашылық шараларының орындалу сапасын бағалауға арналған критерий шкалалары 8.1 қосымшада келтірілген;

2) қосымша мәлімет макеттерінде телім туралы мәліметтер (шаруашылық шаралар түрі, орындалған жылы, ауданы, басым тұқымы, бір гектардағы кесу көлемі, іс-шараның негізсіз және негізді болуы, оны атқару сапасы, қанағаттанарлықсыз атқарылу себептері) белгіленген шифрлармен көрсетіледі;

3) орман орналастыру маманының тексеруі барысындағы атқарылған іс

шаралардың орындылығы немесе орман мекемесі комиссияларының олардың орындалуына берген бағасының дұрыстығы күдік туған телімдер аралап көріп тексеріп шығуды талап етеді;

4) іс-шаралардың орындалу сапасы бағасының нәтижесі бойынша әрбір орманшылықтарда ведомос толтырылады. Онда учаскелердің орналасқан жері, оның ауданы, сипаттамасы, орман мекемесі мен орман орналастыру мәліметтерінің нормативтік талаптарға сай келмеу себебі көрсетіледі. Ведомос үш данада дайындалады, орман орналастырушы және орманшының қолымен расталады, бір данасы орман мекемесіне тапсырылады.

20. Ағымдағы орман түгендеу кезіндегі камералдық жұмыстар:

1) далалық жұмыстардан кейін:

орман шаруашылық сипатындағы картографиялық ақпараттарды жұмыс абрисінен планшеттерге көшіру немесе оны картографиялық мәліметтер базасына енгізу;

шекаралары өзгерген телімдер мен орамдар ауданын қайта есептеу; ағымдағы орман түгендеу материалдары бойынша мәліметтер банкіндегі телімдік және басқа да ақпараттарды жаңалау;

2) бағалау карточкасындағы және ағымдағы өзгерістер карточкаларындағы мәліметтер логикалық бақылаудан өткеннен кейін телім бойынша ағымдағы өзгерістер базасының Орман қоры мәліметтер банкіне енгізіледі, ал телім мен орам шекараларының өзгерістері картографиялық мәліметтер базасына немесе орман орналастыру планшеттеріне тікелей түсіріледі. Сонымен бірге таксация карточкасындағы тиісті мәліметтер орман пайдалану және орманды қалпына келтіру жөніндегі мәліметтер базасына енгізіледі;

3) ағымдағы орман түгендеу жұмыстарының камералдық кезеңінде Орман қоры мәліметтер банкінің жаңартылған ақпараттарын пайдалана отырып, мыналар орындалады:

орман шаруашылық шаралары атқарылатын телімдер тізімі беріледі және ол орманшымен келісіледі, сонымен бірге жұмыстардың көлемі, келесі жылдардағы орналасу сұлбесі беріледі;

базалық орман орналастырудан кейінгі шаруашылық іс шаралардың орындалу сапасына сараптама жасалады және ол жөнінде тапсырыс беруші жетекшілеріне мағлұмат беріледі;

сүректің пайдалану түрі бойынша кеспеағаш қоры кесуге дайындалады; келесі жылдың ағымдағы түгендеу жұмыстарына дайындық жүргізіледі;

4) үздіксіз орман орналастыру жұмыстарының бастапқы кезеңдерінде» "Орман қоры" мәліметтер банкі пайдалануға жәрдем жасайтын техникалық құралдардың қайда орналасқанына қарамастан төмендегідей орман шаруашылық шараларын жүргізу жоспарының ұсыныстары беріледі:

Орман қоры мәліметтер банкінің жаңартылған мәліметтер базасының негізінде, тиісті бағдарламалық құралдарды және базалық орман орналастырудың жобалық ведомостарын пайдалана отырып, төмендегідей орман шаруашылық шаралары жүргізілетін телімдер іріктеледі:

басты пайдалану кесулері;
шайыр алуға белгілеу және одан шығару;
жаппай санитарлық кесулер;
төмен бағалы балауса ағаштарды қайта жаңартуға байланысты кесулер;
күтіп баптау кесулері;
орман екпелерін өсіру;
табиғи түлеуге жәрдемдесу;
орманшының көмегімен келесі орман пайдалану және орман шаруашылық шаралары атқарылатын учаскелер анықталады:

таңдамалы санитарлық кесулер;
жекелеген ағаштарды кесу;
жинақталмаған орман екпелері бар және табиғи түлеген учаскелері орманмен қамтылған жерлер категориясына ауыстыру;
шабындық жерлерін жақсарту шаралары;
орман соқпақтары мен өртке қарсы жолақты кесу;
гидротораптар және әртүрлі трассалар құрылыстарына байланысты та з а р т у л а р ;

орман шаруашылық және ағаш тасымалданатын жолдар құрылысын салу ж ә н е ж ө н д е у ;

қосалқы орман материалдарын дайындау;
орманды қосымша пайдалану;

5) осының нәтижесінде жұмыс файлдарына құрастырылған телім мәліметтерінің жиынтықтары келесі жылдағы орман шаруашылық және орман пайдаланудың тиімді жылдық жоспарын құрастыруға негіз болады.

Жоспар орман шаруашылық шаралары мен орман пайдаланудың барлық түріне арнайы әдістермен ағымдағы жоспарлаудың бағдарламалық құралдар кешені арқылы белгіленген пішінімен құрастырылады.

Таксатор-маман, партия бастығы жоспар құрастыруға тікелей қатысады. Олар қол қоймаса жоспар бекітілмейді;

б) тапсырыс беруші мамандар Орман қоры мәліметтер банкін пайдалануды толық меңгерген жағдайда ағымдағы жоспарлау жұмыстарын өз бетінше жүргізеді, ал орман орналастырушылар шаруашылық жүргізуге арналған телімдердің дұрыс іріктелгеніне бақылау жасап қана отырады.

21. Мәліметтерді өңдеу және тапсырмаларды шешудегі әдістер мен құралдар:

1) үздіксіз орман орналастыруды ақпараттармен қамтамасыз ету үш жағдайда ұйымдастырылады :

жоғарғы деңгейде аумақтық бөлімдерге арналған ақпараттық жүйелер ұйымдастырылуы мүмкін. Олар орман қоры жөніндегі жинақталған ақпараттардан, атқарылған іс шаралардың жоспарлық және есеп беру мәліметтерінен, даму болжамдарынан тұрады. Бұлардың жақын эквиваленттері - орман орналастыру кәсіпорнындағы орман орналастыру мамандарының, картографтың, партия бастықтарының автоматтандырылған жұмыс орындарын қоса есептегенде ақпараттық жүйе болып табылады.

Орман мекемесінде орман шаруашылық бөлімінің мамандарымен құрастырылған екінші деңгейдегі ақпараттық жүйесі Орман қоры мәліметтер банкі ұйымдастырылады. Ол орман иеленушісінің барлық орманшылықтарындағы телімдік мәліметтер базасын құрайды.

Үшінші дәрежедегі жүйе орманшылықтың ақпараттық жүйесі базалық дербес электрондық есептеу машинасында орманшының автоматтандырылған жұмыс орны негізінде ұйымдастырылады. Онда орман қоры шегіндегі телімдік, картографиялық, орман пайдалану, орманды ұдайы өсіру, ағымдағы өзгерістер, жобалы-жоспарлық нормативтер негізіндегі локальді мәліметтер базасы қалыптастырылады. Картографиялық мәліметтер бойынша орманшының экрандағы телімдер тобы, телімдер, орамдардың графикалық көріністерімен дұрыс жұмыс істей алуы мен керекті мәліметтерді қағазға басып шығара алуы қ а м т а м а с ы з е т і л е д і ;

2) Бірінші және екінші деңгейдегі жүйелерді ақпараттық қамтамасыз етудің негізгі анықтауыш элементі ретінде тиімді бағдарламалық құралдарды қолдана отырып дербес электрондық есептеу машинасына сәйкес мәліметтер базасында актуализацияланған телімдік ақпараттар алынады.

Үздіксіз орман орналастыруға қажет алғашқы мәлімет болып бағдарламалық кешендер бойынша электрондық құралдарда өңделген құжаттар саналады;

3) орман иеленуші мамандардың автоматтандырылған жұмыс орны мына тапсырмаларды шешуге мүмкіндік береді:

ормандарды мемлекеттік есепке алу және кадастр кітабын жүргізу;

күту үшін кесудің мақсаттық бағдарламасын басқару;

орманды ұдайы өсіру жұмыстарын жоспарлау және есепке алу;

орманды күзету және қорғау жұмыстарын жоспарлау мен есепке алу;

орман өрттерін есепке алу;

сүрексіз қорларды есепке алу;

орман шаруашылық қызметі туралы статистикалық есеп белгіленген пішінде дискеттерде және қағазда (қатты көшірмелерінде) беріледі;

4) орманшының автоматтандырылған жұмыс орны төмендегіні қамтамасыз

е т е

а л а д ы :

орманды мемлекеттік есепке алу және кадастрлық кітабын жүргізу;
ағаш түбірінен босатуды есепке алу;
кеспеағаштарды материалдық-қаржылай бағалау және т.б.;
орман пайдаланушыларды есепке алу;
жерлерді қабылдап алу мен тапсыруды есепке алу;
сүрексіз қорларды есепке алу;
орман шаруашылығын жоспарлау мәселелерін шешу;

5) орман орналастырушы мамандардың автоматтандырылған жұмыс орны
мынаны қамтамасыз етеді:

базалық орман орналастыру және орман түгендеу мәліметтерін енгізу,
бақылау;

телімдер мен ағымдағы өзгерістердің мәліметтер базасын толтыру;
нормативтік-анықтауыш ақпараттар базасын құру және енгізу;
телімдік ақпараттарды актуализациялау және енгізу;
жинақталған мәліметтер базасын құру;

орман орналастыру жобасының және орман шаруашылық жоспарының
мәселелерін шешу;

б) картографтың автоматтандырылған жұмыс орны мына шараларды
қамтамасыз етеді:

картографиялық мәліметтер базасын қалыптастыру және жаңалау;
орман карталарын жаңарту;
жаңарған орман карталарын және олардың үзінділерін беру;

7) Орман қорын мәліметтер базасы орман шаруашылық өндірісінің негізгі
буыны - орманшылықтардан және аумақтық бөлімшелерден басталады.

Жүйе компоненттері арасындағы ақпарат алмасу стандартты алмасу
файлдары арқылы жүзеге асырылады:

ормандағы телімдік мәліметтер файлы;
нормативтік-анықтамалық мәліметтер файлы;
картографиялық мәліметтердің алмасу файлы;
орманды мемлекеттік есепке алу мәліметтерінің файлы;
орман мекемесінің статистикалық есеп беру файлы;

Бірінші кезекте ақпарат алмасудың негізгі тәсілі - мәліметтерді электрондық
тасымалдауыштарда тасымалдау болып табылады.

22. Үздіксіз орман орналастыру кезінде орман орналастыру кәсіпорны мен
орман иеленушінің өзара қатынасы:

1) үздіксіз орман орналастыру жұмысы орман орналастыру кәсіпорны мен
орман иеленушінің тікелей қатысуымен атқарылады және олардың өзара
байланысы орман орналастыру нұсқауларының талаптарына сай нақты

к ө р с е т і л е д і ;

2) орман иеленуші мыналарды атқарады:

үздіксіз орман орналастыру жұмысын орындауға келісім шарт жасалғаннан кейін оны ұйымдастыруға және ақпараттық қамтамасыз етуге жауапты қызметкерлерді тағайындау;

орман орналастыру кәсіпорнымен бірге Орман қорының мәліметтер банкімен жұмыс істеуге мамандар мен орманшыларды даярлау;

мәліметтер банкіндегі ақпараттар жұмыс жоспарын жасауға қолданылады, орман шаруашылығын ұйымдастыру, басқару және жүргізуде орман орналастыру ұйымымен біріге отырып жыл сайын орман шаруашылығы жөніндегі жұмыстар көлемін, олардың орман қорындағы таралуын анықтау;

орман орналастыру ұйымының белгілеген мерзімі ішінде Орман қорының мәліметтер банкін жаңалау мақсатында ағымдағы өзгерістер туралы нақты ақпараттар беру;

үздіксіз орман орналастыру жұмыстарын қаржыландыруды бақылау және қабылдауды қамтамасыз ету;

атқарылған орман шаруашылық шараларының сапасын бақылаудың нәтижелерін уақтылы қарап, жетіспеушіліктерді қалпына келтіру;

егер орман орналастыру жөнінде келіспеушіліктер болса, онда ол жөнінде орман орналастыру мекемесі мен одан жоғарғы орман шаруашылығын басқаратын органдарды хабардар ету;

3) орман иеленушінің құқықтары:

Орман орналастырумен құралған Орман қорының мәліметтер банкінен ақпарат пен оған көмекші бағдарламалық құралдар алу;

орман орналастыруды жүргізу барысындағы картографиялық мәліметтер базасының ақпараттық есептеу орталығынан жаңарған жоспарлық-картографиялық материалдар алу;

Орман қорының мәліметтер банкінің көмегімен шешілетін тапсырмалар орталығын құру және кеңейту, банкке сұраныс беру, жаңа тапсырмаларды шешу мақсатында бағдарламалық құралдарды құрастыру үшін кез келген ұйымдармен келісім шартқа отыру;

базалық орман орналастыруды мерзімінен бұрын жүргізу үшін тапсырыс беруді негіздеу және ұсыну;

тиісті актілерді толтыру арқылы ағымдағы түгендеу және базалық орман орналастыру кезіндегі орман мен кеспеағаш қорының сапасын бағалау;

4) орман орналастыру ұйымы мыналарды қамтамасыз етеді:

Орман қорының мәліметтер банкіндегі мәліметтерді енгізу, өңдеу, сақтау және пайдалану;

нормативтік ақпараттарды жинақтау және оларды тиімді пайдалану;

тексеру кезеңі ішінде планшет түпнұсқаларын, бағалаудың бастапқы құжаттарын, ағымдағы өзгерістер карточкасын, зерттеу құжаттарын сақтау;

базалық орман орналастыру мен ағымдағы түгендеу жұмыстары кезіндегі бағалау дәлдігін қамтамасыз ету, қателерді шұғыл түрде түзету;

орман мекемесіне мамандар контингенттерін Орман қорын мәліметтер банкінен пайдаланушы дайындауға қатысу оларға ақыл-кеңестік, тәжірибелік көмек
к ө р с е т у ;

үздіксіз орман орналастыру технологиясын жетілдіру;

5) орман орналастыру ұйымдарының құқықтары:

ағымдағы өзгеріс карточкаларын орман иеленушінің дұрыс толтыруына және оны Орман қорының мәліметтер банкіне енгізуіне бақылау жасау;

атқарылған іс-шаралардың сапасы мен тиімділігін дербес бағалау, аудару актілері бойынша орманмен қамтылатын жерлерге аударуға қарсылық білдіру, атқарылған шаралар және ағаш кесу орнының куәландырылуына байланысты алқаағаштарды құндылығы жоғары шаруашылықтарға ауыстыру;

қаржыландырудың жоқтығы мен орман иеленушінің керекті ақпараттарды уақтылы жеткізбеуіне байланысты үздіксіз орман орналастыру жұмыстарын уақытша және біржола тоқтату;

б) орман орналастырушы мен орман иеленушінің өзара қатынасының ерекшеліктері нақты бір объектідегі орман орналастыру жұмысын жүргізу келісім шартында талқыланады.

Орман иеленушімен орындалған орман шаруашылық шараларының сапасын бағалау критерийлері

1. Кеспеағаштарды белгілеу және таксациялау:

1) кесу ережелері бұзылған кеспеағаштарды белгілеу
кесу тәсілі бойынша - рұқсат етілмейді
кесу бағыты бойынша - жіберілмейді
кеспеағаштың ені мен максималды ауданы бойынша - жіберілмейді

2) жаппай санау мәліметтерінің іске жарамды - тексеру
ағаштар қоры және жекелеген тұқымдардың мәліметтерімен
қоры бойынша ауытқулар салыстырғанда
10 % - дан көп емес

3) көлденең қиылым аудандарының қосындысы
бойынша шеңберлік алаңшалары мен бағалау
мәліметтерінің ауытқулары
тұтасымен бөлімшелер үшін - тексеру
мәліметтерімен

- салыстырғанда
5 %-дан көп емес
- тексеру
мәліметтерімен
салыстырғанда
10 %-дан көп емес
- жекелеген тұқымдар бойынша
- 4) бөлімшелердің пайдалану ауданын анықтаудағы қателер - тексеру мәліметтерімен салыстырғанда 3 %-дан көп емес
- 5) табиғи жағдайда белгіленген кеспе ағаштар шекарасының айқын еместігі және діңгектердің, ондағы жазулардың болмауы - рұқсат етілмейді
- 6) орта жастағы, пісіп жетілуге жақындаған және шайыр алуға негізсіз қылқанды алқаағаштарды бөлу - рұқсат етілмейді
2. Кесудің барлық түрі бойынша кеспеағаш жұмыстары:
- 1) сұлама ағаштар - рұқсат етілмейді
- 2) түбір биіктігі кесу диаметрінен $1/3$ көп және диаметрі 30 см ден аз болғанда 10 см жоғары - рұқсат етілмейді
- 3) тасталынып кеткен тамырсыз түбірлер (орман кесу билеттерінде тиісті жазба болғанда) - түбірдің жалпы саны бойынша 10%-дан көп емес
- 4) біртіндеп кесуден қалдырылған зақымданған ағаштар - қалдырылған ағаштардың 5 %-нан көп емес
- 5) орман кесу билетінде көрсетілгендей кеспеағашты қалдықтардан тазартпау ауданының 30%-нан көп емес
- 6) ағашы кесілген жерлер тазаланбаған - рұқсат етілмейді
- 7) кеспеағаштан тыс жердегі ағаштарды кесу - рұқсат етілмейді
- 8) кеспеағаш айналасындағы 50 м жолақтағы, тасымалдау жолындағы ағаштардың ағаштардың зақымдануы 5 %-нан көп емес
- 9) кесу процесі кезінде орам бағандарының, кеспеағаш бағандарының және басқа орман

орналастыру мен орманшылық белгілерінің жойылуы - рұқсат етілмейді

10) өскіндері жойылған - рұқсат етілмейді

11) рұқсат етілмеген кезеңдегі кеспеағашта немесе жоғарғы қоймада химиялық және басқа да тәсілдермен қорғалмай қалдырылған қылқанды сүректіңдер - рұқсат етілмейді

12) көктемгі-жазғы дайындау кезінде қылқан жапырақты ағаштардың, емен, шағандардың сүректіңдерін уақытында қорғамау және тасымалдамау - кескеннен кейін 10 күннен көп емес

3. Басты пайдалану кесулері:

1) ағаш кесу технологиясының сақталмауы - қыста 30 %-дан салдарынан өскіндердің жойылуы көп емес жазда

40 %-дан көп емес

2) біртіндеп және таңдамалы кесулер - бағалау дәлдігі кезінде кесу пайызының белгіленгеннен мөлшерден аз аз немесе көп болуы жіберу шегіндегі

(+ 15 %)

3) кесуді іске асырғаннан кейін - жалпы кеспеағаш кеспеағаштарда кесілмеген және қорының кәделік ағаштардың қалдырылуы 3 %-нан көп емес

4) кесу жұмыстары тағайындалмаған - осындай ағаштарды кесу немесе зақымдау ағаштардың жалпы санының 5 %-нан

көп емес

5) пісіп жетілуге жақындаған ағаштарды кесу - рұқсат етілмейді

6) шайыр алуға тағайындалған ағаштарды шайыр алу мерзімі бітуге дейін кесу - рұқсат етілмейді

7) таңбаланбаған ағаштарды кесу - рұқсат етілмейді

8) таңдамалы кесу кезіндегі жапырақты ағаштарды қосқанда кесуге белгіленген ағаштар, жіңішке және отындық қылқанды ағаштар - рұқсат етілмейді

4. Санитарлық кесулер:

1) орман шаруашылығын басқарудағы жоғарғы органдардың рұқсатысыз санитарлық кесуді алдын-ала зерттеу жүргізбестен кесу - рұқсат етілмейді

2) кесуге дұрыс тағайындалмаған (дің сандары немесе көлденең қиылым аудандарының қосындысы бойынша) ағаштардың кездесуі - кесуге дұрыс тағайындалғандардың жалпы қосындысының 20 %-нан көп емес

5. Орманды күтіп-баптау үшін кесулер:

1) күтіп-баптауды қажет етпейтін алқаағаштардың кесілуі - рұқсат етілмейді

2) орман орналастыру тағайындаған учаскелерде күтіп-баптау кесуін жүргізбеу - рұқсат етілмейді

3) кесулер кеш жүргізілген, соның нәтижесінде алқаағаш төмен бағалы шаруашылық бөліміне ауыстырылған - рұқсат етілмейді

4) кесулер алқаағаштың құрамына, жағдайына және сапасына әсер етпейді - рұқсат етілмейді

5) кесу түрі алқаағаштың жасына сәйкес емес - рұқсат етілмейді

6) кесуге дұрыс тағайындалмаған (дің сандары немесе көлденең қиылым аудандарының қосындысы бойынша) ағаштардың кездесуі - дұрыс белгіленгендердің қосындысының 15 %-нан көп емес

7) тек ағаш тартатын жолдар бойын топтап немесе телімнің бір бөлігін кесу - рұқсат етілмейді

8) қалдырылған қатардағы ағаштарды селекциялық іріктеусіз қатарларды кесу жолымен өте тығыздалып кеткен орман екпелерін кесу - қалдырылған қатпарлардың жалпы санының 15 %-нан көп емес

6. Орманды ұдайы өсіру мақсатындағы шаралар:

1) егілетін тұқымның өсетін жер жағдайына сәйкес келмеуі - рұқсат етілмейді

2) орман орналастыру жобасында қарастырылған орман екпелерінің агротехникасын сақтамау - рұқсат етілмейді

3) екпе ағаштар, бағалы ағаш тұқымының табиғи жаңаруымен қамтамасыз етілген жерлеріне егілген - рұқсат етілмейді

4) күтіп баптау жұмыстары жүргізілмеген немесе жүргізетін ауданды толық қамтымаған, қатарлар күтілмеген және т.б. - учаске ауданының 25 %-нан көп емес

5) механикалық күтуде қатар аралықтарының - алаңшалардың
алаңшалардың қосымша оталмауы жалпы саны
немесе қатарлар
ұзындығының

25 %-нан көп емес

6) күтіп-баптау шараларын жүргізбеу
салдарынан екпелер өлді немесе
қанағаттанарлықсыз жағдайға ұшырады - жіберілмейді

7) күтім кезінде көшеттердің зақымдануы - көшеттердің
жалпы санының

5 %-нан көп емес

7. Табиғи жаңаруға жәрдемдесу:

1) табиғи түлеуді қанағаттанарлықсыз
жағдайға алып келетін жәрдемдесудің
жобаланған тәсілдерден ауытқуы - жіберілмейді

2) тұқым шашу көздері табиғи түлеуге
жәрдемдесетін учаскелерден қашықтығы
асуы көп 100 метр - жіберілмейді

3) жәрдемдесу нәтижесінде бағалы ағаш
тұқымдарының табиғи түлеуінің жеткіліксіз - қылқандылар
болуы гектарына
4 мың данадан аз
жапырақтылар

5 мыңнан аз

8. Алқаағаштарды қайта жаңарту:

1) қайта жаңартудың толық циклының аяқталу - жобада бекітілген
мерзімінің сақталмауы мерзімнен 2
жылдан артық емес

2) екпелерді өлу мен қанағаттанарлықсыз
жағдайға әкеп соғатын қайта жаңартудың
жобалық тәсілдерінен негізсіз ауытқуы - жіберілмейді

3) екпелерді өлу мен қанағаттанарлықсыз - жіберілмейді
жағдайға әкеліп соғатын қайта жаңартудың
жобаланған тәсілдерінен негізсіз ауытқуы

4) орман қатарының екпелердің өсуіне
кедергі жасауы - жіберілмейді

5) қайта жаңартылатын төмен толымдылықты
ағаштардың толық кесілмеуі - жіберілмейді

6) уақытында күтімнің болмауы, екпелер өсімінің төмендеуі - жіберілмейді

9. Шайыр алу:

- 1) ағаштарды шайыр алуға мерзімінен бұрын тағайындау 5%-нан көп емес - шайыр алынатын ағаштардың
- 2) белгіленген шайыр алу уақытының қысқартылуы (жекеленген ағаштарды немесе жалпы учаскені мерзімінен бұрын алып тастау) 5 %-нан көп емес - шайыр алынатын ағаштардың
- 3) карралардың артық салынуы, олардың кеңейтілуі, жаңартпаларды тереңдету 5%-нан көп емес - шайыр алынатын ағаштардың
- 4) ережелерде қарастырылмаған шайыр алу әдістері мен технологияларын пайдалану 5 %-нан көп емес - шайыр алынатын ағаштардың
- 5) шайыр бөлінуін жылдамдататын заттарды белгіленбеген мерзімде, жіберілмейтін концентрацияда немесе ережелерде қарастырылмаған уақытта қолдану 5 %-нан көп емес - шайыр алынатын ағаштардың
- 6) карра аралық кеңістігінің тарылуы көп емес - ағаштар 5 %-дан
- 7) жаңартпалар санының сақталмауы көп емес - ағаштар 5 %-дан
- 8) жаңартпалар бұрышының сақталмауы көп емес - ағаштар 5 % дан
- 9) карралармен діңнің толық көлемде қамтылмауы көп емес - ағаштар 5 % дан
- 10) науашалардың нашар тазалануы көп емес - ағаштар 5 % дан

10. Өртке қарсы шаралар:

- 1) өртке қарсы жолақтардың ені жоспардағыдан кіші - жіберілмейді
- 2) өртке қарсы жолақтармен көлік жолдары минералдандырылған жолақтармен жиектелмеген - жіберілмейді
- 3) қылқанды балауса ағаштар мен екпелер шеттері жыртылмаған - жіберілмейді

4) минералдандырылған жолақтарда қураған шөп қалдықтары кездеседі - жіберілмейді

Ескерту: жіберілген қателер санының қосындылары 10%-ға дейін болса, жұмыс қанағаттанарлық - деп алынады, 10%-дан артық болса қанағаттанарлықсыз деп бағаланады.

Ағымдағы орман түгендеу барысындағы орман орналастыру ұйымының мәліметтері бойынша орман шаруашылық шараларының орындалу сапасын бағалау ВЕДОМОСЫ

Орман мекемесі _____ Орманшылық _____

Орам N	Телім N	Ауданы, га	Жер түрі (алқағаштар үшін құрамы, толымдылығы, 1 гектардағы және жалпы қоры)	Базалық орман орналастыру кезіндегі тағайындалған шаруашылық шаралар	Нақты атқарылған іс-шаралар (түрі, жылы)	Ауытқу түрлерін көрсете отырып, іс шаралардың атқарылу сапасын бағалау
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Табиғи жағдайда зерттеу кезіндегі бағалау көрсеткіштері						
құрамы	жасы, жыл	биіктігі, м	жуандығы, см	толымдылық	1 гектардағы қоры, м ³	атқарылуы қажет (шаруашылық шаралар)
8	9	10	11	12	13	14

Қ а з а қ с т а н   Р е с п у б л и к а с ы

орман қорында орналастыру жұмыстарын жүргізу ережелерінің 25 қосымшасы

Қазақстан Республикасының мемлекеттік орман қоры учаскесіндегі есепті кеспеағаштың мөлшерін анықтау жөнінде әдістемелік нұсқаулар

1. Жалпы қағидалар

1. МОҚ учаскелеріндегі есептегі кеспеағаш - тексеру кезеңіне орман орналастыру барысында әр мемлекеттік орман мекемесіне, басты мақсатта пайдалану үшін кесу бойынша жыл сайынғы сүрек дайындау нормасы белгіленеді.

2. Есептелінген кеспеағаш орманды 30-40 жыл көлемінде үздіксіз және сарқылмай пайдалануды қамтамасыз етеді. Сондай-ақ су қоймаларын жетілдіру және қорғау, орман құрылымын жақсарту функцияларын атқарады және елімізді орман материалымен және ағаштармен қамтамасыз етеді.

3. МОҚ категориясында басты мақсатта пайдалануға кесу бойынша кеспеағашты есептеу Қазақстан Республикасының Орман кодексіне сәйкес жүргізіледі.

Басты мақсатта пайдалану үшін кесуге рұқсат етілген МОҚ ағаштарында есептегі кеспеағашты анықтау кезінде мемлекеттік орман қоры учаскелеріндегі орманды кесу ережелеріне сәйкес ерекше қорғалатын орман учаскелері мен құнды және сирек тұқымды бұталар мен алқаағаштар есепке алынбайды.

4. Көлік жолдарынан қашықтығына және басқа да себептерге байланысты 10 және оданда көп жыл ішінде игеруге белгіленбеген жету қиын таулы және шөлейт ормандарда кеспеағаштарды есептеу жүргізілмейді, ал жыл сайынғы сүрек пайдаланудың мөлшері кеспеағашты бірқалыпты пайдалану деңгейінде есептеледі.

5. Есептегі кеспеағаш басты пайдалану үшін кесуге рұқсат берілген әр орман мекемесі үшін МОҚ категориясындағы басым тұқымдылар бойынша анықталады.

Есептегі кеспеағаштың жыл сайынғы көлемі (мөлшері) тек басым тұқымдылар бойынша есептеледі (құрамын есепке алмайды).

МОҚ учаскелеріндегі орман ресурстарын ұзақ мерзімді пайдалануға берген жағдайда, сүрек дайындау үшін кеспеағашты есептеу осындай (жоғарыдағыдай) жолмен жүргізіледі.

6. Орман орналастыру материалдары есептегі кеспеағаштарды анықтайтын дерек көзі болып табылады. Егер олардың дайындалғанына 5 жылдан көп уақыт өтсе - МОҚ есепке алу материалдары қолданылады.

7. Сүректерді пайдалану көлемін анықтау негізінде кеспеағаштарды біркелкі қолдану бірінші және екінші өсімтал, интеграл деп бөлінеді.

Түрлі апаттардан кейінгі зақымданған алқаағаш саны көп қамтылған орман мекемелерінде орманды пайдаланудың жыл сайынғы көлемі тексеру кезеңінің алғашқы жылдары алқаағаштардың жағдайына байланысты бекітіледі.

8. Кеспеағаштардың барлық түрі, біркелкі қолданудағы кеспеағаштарды қоспағанда - сүрек тұқымдыларына 10 жылдық мерзім, ал сексеуілге - бес жылдық мерзім белгіленеді. Есептелген кеспеағаштардың бірі белсенділер негізінде қабылданады.

15 жылдық тексеру кезеңінде қабылданған кеспеағаш алдағы 10 жылдық мерзімге сүрек тұқымдылары пісіп жетілген алқаағашымен қамтамасыз етіледі, ал сексеуілдер 5 жылға. Пісіп жетілген алқаағаш жетіспеген жағдайда келесі бес

жылда сүрек тұқымдылары және 10 жылдықта сексеуіл, пісіп келе жатқан сүрек тұқымдыларымен және орташа жастағы сексеуілмен қамтамасыз етіледі. Он жылдан кейін олар толық пісіп-жетіледі. Егер кеспеағаштар толық дерлік қамтылмаса, піскен алқаағаштардың аздығына байланысты, онда нақты таңдау қолданылады, яғни, қолда бар піскен алқаағаштарына алғашқы 5 жылға - сексеуіл, ал 10 жылға сүрек тұқымдыларын таңдап алады. Келер жылдары, алқаағаштың жетілмеген түрі көп болса, піскен алқаағаштары кезеңіне өтетін к е с п е а ғ а ш т а р б е к і т і л е д і .

Келер бес жылдыққа сүрек тұқымдылары және екі бес жылдыққа сексеуіл үшін қосымша кеспеағаш есебін төменгі класс ағаштарын алып қосып, шығарады. Қылқан тұқымдылары үшін 50%, жұмсақ және қатты жапырақты тұқымдылар үшін 100%, сексеуілдер үшін екі мәрте кластан класқа қосымша е с е п ж ү р г і з і л е д і .

Пісіп жетілген алқаағаштардың артық мөлшері осы пісіп жетілмеген, бірақ 10 жыл көлемінде пісіп жетілгендердің қатарына қосылатын алқа ағаштардың артық мөлшерінен кұралады. Сексеуіл дәл солай.

9. Кеспеағаштардың есебі орманды басқару үшін, ережеге сай, тексеру кезеңі аяқталғанға дейін сақталады. Ол орман қорындағы өзгерістерге байланысты қайта қаралуы мүмкін (аймақтың өзгеруі, МОҚ категориясы, кесу жасы, түрлі апат жағдайлары мен өрт, ауру немесе зиянкестердің орманға тигізген залалы, орман шикізат ресурстарының қысқаруы).

10. Облыс бойынша есептегі кеспеағаш орман мекемелері бойынша есептегі кеспеағаштарды қосу жолымен анықталады, ал Қазақстан Республикасы бойынша - облыс бойынша МОҚ категориясындағы тұқымдылар шегінде есептегі кеспеағаштарды қосу жолымен анықталады.

2. Осы әдістемелік нұсқауларда қолданылатын жалпы түсініктер

11. Нұсқауда төмендегідей жалпы түсініктер мен анықтаулар қолданылады:

1) кесу жасы - сүректің жасы, пісіп келе жатқаннан пісіп жетілген кезеңге өтеді және басты мақсатта кесуге белгіленуі мүмкін;

2) к е с у т ү р л е р і :
ұзақ-біртіндеп кесу-сүректің әртүрлі жасына қолданылады, екінші кезең 30-40 жылдан кейін жүргізіледі;

ерікті-іріктеп кесу - басты мақсатта кесу, алдымен кеміс, көнерген, пісіп жетілген ағаштардың сүректіңдерін уақытында пайдалану үшін және орманның қорғаныштық қасиетін сақтау үшін жүргізіледі;

біртіндеп кесу-басты мақсатта кесу-піскен сүректерді бірнеше әдіспен бір

немесе екі класс жасында кесу;
жолақты біртіндеп кесу-әр 5 жылдықта 2-3 рет ені 15-20 м аралықта ағаштар жаппай шабылады;

жаппай кеспеағаш кесу-басты мақсатта кеспеағаштағы барлық ағаш бір әдіспен кесіледі;

3) сүректің - алқаағаштардың негізгі құрамы болатын ағаштар жиынтығы;

4) МОҚ категориясы орманды ерекше қорғаныштық, су қорғау, санитарлық-гигиеналық, рекреациялық, ғылыми немесе басқа да арнайы бағытта пайдалану және орман шаруашылығын жүргізу үшін ерекше тәртіппен белгіленетін МОҚ бөлігі;

5) жас класы-жылы араб цифрларымен белгіленеді 1, 2, 3, 4 және тағы да сол сияқты;

б) жас топтары:

балауса ағаштар - кесу жасы 5 және одан жоғары кезде, 1-ші және 2-ші жас класындағы алқаағаштар (кесу жасы 4 және одан төмен болғанда балауса ағаштарға тек 1-ші жас класы жатады);

орта жастағы алқаағаштар - балауса ағаштар мен пісіп келе жатқан жас кластары ортасындағы алқаағаштар;

пісіп келе жатқан алқаағаштар - кесу жасына жетіп қалған, бір жас класындағы алқаағаштар;

пісіп жетілген алқаағаштар - жас класы басты кесуге сәйкес келетін алқаағаштар;

көнерген алқаағаштар - пісіп жетілген жас класынан кейінгі кластағы алқаағаштар;

7) есептегі кеспеағаш - басты мақсатқа пайдалану үшін жыл сайынғы кесу мөлшері.

3. Есептік кеспеағаштарды есептеу

12. Кеспеағаштарды жаппай кесуде кеспеағаш ауданы төмендегі формуламен анықталады:

1) бірқалыпты қолдану (S бірқалыпты)
 S бірқалыпты = $F : A$

2) алғашқы жасы (S^1 жасы)
 S^1 жасы = $(F_{пкж} + F_{пж}$ және к.): $2K$

3) екінші жасы (S^2 жасы)
 S^2 жасы = $(F_{орт.} + F_{пкж} + F_{пж}$ және к.): $3K$

Басым тұқымдыларда кеспеағаштың екінші жасын анықтау кезінде орта жас топтарында үш жас класына дейін болған жағдайда, есепке тек үлкен бір жас класы алынады, ал төрт және одан көп жас кластары болғанда - екі жоғары класс.

4) интегралды (S^1 инт.):

орта жастағы топтар, яғни 20 жылдық жас класында:

- төрт жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = [0,2(F_{\text{б.}} + F^1_{\text{орт.}} + F^2_{\text{орт.}}) + 0,6F^3_{\text{орт.}} + F^4_{\text{орт.}} + 1,4F_{\text{пкж.}} + 1,8F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}] \times 0,01$$

- үш жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = [0,2(F_{\text{б.}} + F^1_{\text{орт.}}) + 0,6F^2_{\text{орт.}} + F^3_{\text{орт.}} + 1,4F_{\text{пкж.}} + 1,8F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}] \times 0,01$$

- екі жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = (0,2F_{\text{б.}} + 0,6F^1_{\text{орт.}} + F^2_{\text{орт.}} + 1,4F_{\text{пкж.}} + 1,8F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

- бір жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = (0,2F_{\text{б.}} + 0,6F^1_{\text{орт.}} + 1,4F_{\text{пкж.}} + 1,8F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

- орта жастағы топтар, яғни 10 жылдық жас класында:

- төрт жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = [0,4(F^1_{\text{орт.}} + F^2_{\text{орт.}}) + 1,2F^3_{\text{орт.}} + 2,0F^4_{\text{орт.}} + 2,8F_{\text{пкж.}} + 3,6F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}] \times 0,01$$

- үш жас класы

$$S_{\text{инт.}} = (0,4F^1_{\text{орт.}} + 1,2F^2_{\text{орт.}} + 2,0F^3_{\text{орт.}} + 2,8F_{\text{пкж.}} + 3,6F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

- екі жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = (0,4F_{\text{б.}} + 1,2F^1_{\text{орт.}} + 2,0F^2_{\text{орт.}} + 2,8F_{\text{пкж.}} + 3,6F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

- бір жас класы

$$S_{\text{инт.}} = (0,4F_{\text{б.}} + 1,2F^1_{\text{орт.}} + 2,8F_{\text{пкж.}} + 3,6F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

- орта жастағы топтар 5 жылдық жас класында (сексеуіл):

- екі жас класы:

$$S_{\text{инт.}} = (0,8F_{\text{б.}} + 2,4F^1_{\text{орт.}} + 4,0F^2_{\text{орт.}} + 5,6F_{\text{пкж.}} + 7,2F_{\text{пж.}} \text{ және кн.}) \times 0,01$$

Ф о р м у л а м ә н і :

S - к е с п е а ғ а ш а у д а н ы ;

F - басым тұқымдылардың орманмен қамтылған жерлерінің ауданы;

F_{пж} және кн. - көнерген және пісіп жетілген алқаағаш ауданы;

F_{пкж}. - пісіп келе жатқан алқаағаштардың ауданы;

F_{орт}. - есепке алынған 2-ші жастағы кеспеағаштағы орта жастағы алқаағаш ауданы ;

F_{б.} - б а л а у с а а ғ а ш а у д а н ы ;

F¹ орт. - орта жастағы бірінші класс ауданы;
F² орт. - орта жастағы екінші класс ауданы;
F³ орт. - орта жастағы үшінші класс ауданы;
F⁴ орт. - орта жастағы төртінші класс ауданы;

А - к е с у ж а с ы ;

К - ж а с к л а с ы н ы ң ж а л ғ а с у ы .

5) бұталарда 1-ші жас, интегралдық және 2-ші жастағы кеспеағаш е с е п т е л і н б е й д і .

13. Біркелкі пайдаланатын есептегі кеспеағашты есептеу кезінде орманмен қамтылған жерлердің ауданы жас класының соңғы мағынасына қарай бөлінеді.

14. Қолдануға енгізілген бір гектардағы піскен алқаағаштағы сүрек артық орташа мөлшердегі кеспеағаштарды көбейтумен анықталады.

15. Өрттен, желден немесе энтомозиянкестерімен зақымданған алқаағаштар көп болса есептегі кеспеағаштар жағдайы бойынша анықталады және қ а б ы л д а н а д ы .

16. Кесу ережелеріне сәйкес басты мақсаттағы кесулерді талап ететін учаскелердің нақты мәліметтер жиынтығы сексеуіл үшін - 5 жылға, ал жұмсақ және қатты жапырақтылар мен қылқандылар үшін - 10 жылға анықталады.

17. Орман кесуде әртүрлі кесу әдісі қолданғанда есептелген кеспеағаш кесудің әртүрлі әдісімен саналады.

18. Біртіндеп кесу барысында есептегі кеспеағаш ауданы да дәл осылай, яғни жаппай кеспеағашты кесу әдісіндегідей саналады. Одан кейін есептегі кеспеағаш қоры кесудің бір түрін қолдану арқылы есептегі кеспеағаш ауданы бойынша бір гектар жерден алынған орташа көлемін көбейту арқылы анықталады.

Жолақты біртіндеп және ұзақ - біртіндеп кесуде бірінші, интегралды, екінші жастағы кеспеағаштар саналмайды. Кесудің бұл әдістеріне басты мақсаттағы кесу ведомосына енгізілген, кесуді қажет ететін нақты мәліметтер бойынша алынған учаскелер, республика жағдайына қолайлы кеспеағаштар қолданылады.

19. Кеспеағаштарды еркін-таңдап кесу - кесуді қайталау кезеңінде кесуге қойылған қордан бөлек анықталады. Қор кесу ережелеріне сай сүректердің алынған пайызына қарай анықталады (1 қосымша).

Есепті кеспеағаштарды еркін - таңдап кесу қоры бойынша бір қалыпты қолданыстағы есептелген кеспеағаштардан аспайды.

4. Есептегі кеспеағашты негіздеу

20. Жалпы белгілеулер мен алқаағаштардың жас құрылымын ескере отырып, қазіргі нұсқаудың екінші пунктiне сай талаптарға жауап берерлiктей есептегі

кеспеағаштың есептелген бір түрін қабылдау ұсынылады.

Жекеленген жағдайда есептелгендер арасынан аралық маңызы бар кеспеағаш қабылдануы мүмкін.

21. Кеспеағашқа негіздеме беруде мына ерекшеліктері ескеріледі:

1) бірқалыпты пайдалану кеспеағашы алқаағаштар (басым тұқымдылар) жас кластары бойынша біркелкі бөлінген жағдайда және пайдалануға белгіленбеген ормандарда ұсынылады;

2) пісіп жетілген және көнерген сүректері басым алқаағаштарда интегралды және екінші жастағы кеспеағаш ұсынылады.

Интегралды және 2-ші кесу жасындағы кеспеағаштардың көлемінің айырмасы аз болған жағдайда бірінші интегралды ұсынылады;

3) пісіп жетілген сүрек қоры сарқылған алқаағаштарда бірінші кесу жасындағы кеспеағаштар ұсынылады;

4) ұсынылған есептеу кеспеағашы жағдайы бойынша кеспеағаштан кіші болмайды.

5) Орман мекемесі бойынша қабылдауға ұсынылған жыл сайынғы есепті кеспеағаш және ұзақ мерзімді пайдалануға берілген МОҚ учаскелерінің қосындысы (МОҚ категорияларының шегінде) орман пайдалану есебіне енгізілген барлық алқаағаштардың жалпы жыл сайынғы орташа өскінінен аспайды.

Қоры сарқылған алқаағаштарға ұсынылған есептегі кеспеағаш қылқан жапырақты, жұмсақ жапырақты және қатты жапырақты алқаағаштарды 10 жылға, сексеуілдіктерді - 5 жылға пісіп жетілген сүрек қорымен қамтамасыз етеді. Егер есептелген кеспеағаштардың ешқайсысы осы талаптарға сай келмесе, онда есептегі кеспеағаш пісіп жетілген және көнерген алқаағаштардың қоры мен ауданын 10 немесе 5 жылға бөлу жолымен анықталады.

22. Шайыр алу аймағында қарағай алқаағашы бойынша есепті кеспеағаш шайыр алу өндірісін тиімді пайдалануды ескере отырып белгіленеді.

5. Есепті кеспеағаштарын анықтау материалдарын қарастыру және дайындау тәртібі

23. Кеспеағаштарды анықтаудағы материалдар бекітілген пішінге сай орман орналастырумен әр орман мекеме бойынша құрастырылады.

24. Әрбір орман мекемесі бойынша орман орналастыру қабылдауға ұсынған есептегі кеспеағаштар 2-ші орман орналастыру кеңесінде қаралады және соңынан облыс орман шаруашылығының өкілетті органдарымен бекітіледі.

Облыстағы орман шаруашылығы органдарымен оны бекіту үшін облыстағы орман мекемелері бойынша басты мақсатта кесудің жыл сайынғы мөлшерінің

кестенің жалғасы

Жыл сайын шығарылған есептік кеспеағаштар алымы - аумағы, га; бөлімі - қоры, мың м ³						Орман орн-у жобаланған кеспеағаштар	
						ауданы, га	құрылған қор, мың м ³
бір-келкі пайдалану	бірінші жастағы	екінші жастағы	интегралды	жағдайы бойынша	нақты алу бойынша	жалпы қор, мың м ³	кәделікағаш, мың м ³
10	11	12	13	14	15	16	17

Е с к е р т у :

1. Мәліметтер МОҚ категориялары мен орман мекемесі шегінде кесу әдістері мен басым тұқымдылары бойынша келтіріледі.

2. Қор бойынша мәліметтер екі ондық белгілермен, ал ауданы бойынша - бүтін гектармен (үтірсіз) келтіріледі.

3. 2-8 бағандарында есепке енгізілген тұқымдылар бойынша мәліметтер келтіріледі.

4. Есепті кеспеағаш тексеру кезеңінің алғашқы 10 жылы мен кейінгі 5 жылына (әртүрлі көлемде белгіленген жағдайда) 10-17 бағандарында осы тұқымдылар бойынша мәліметтер келтіріледі.

Басты мақсатта пайдаланудағы ерікті таңдамалы кесудің жылдық мөлшері

Басым тұқымдылар	Есептік көрсеткіштер	Пайдалану қорының аудандарын толымдылықтары бойынша бөлу					
		барлығы		соның ішінде толымдылықтары бойынша			
		га	мың м ³	1,0-0,9		0,8	
				га	мың м ³	га	мың м ³
1	2	3	4	5	6	7	8
	Мемлекеттік орман қорының категориясы _____						
Қарағай	Есепке алынған піскен және көнерген алқаағаштардың бары	1720	186,3	-	-	70	19,6
	Алқаағаштардың толымдылығына байланысты (кесу ережелеріне сәйкес) таңдалатын қордың орташа пайызы			-	-	-	25
	1 мәрте кесуге жататын ағаштар қоры	320	11,6	-	-	70	4,9
	Кесу жұмыстарының қайталану кезеңі-10 жыл						
	Жыл сайынғы есепті кеспеағаш	320: 10=32	11,6: 10=1,16	-	-	70	0,49

кестенің жалғасы

Ба - сым тұ - қым - ды - лар	Есептік көрсеткіштер	Пайдалану қорының аудандарын толымдылықтары бойынша бөлу соның ішінде толымдылықтары бойынша					
		0,7		0,6		0,5-0,3	
		га	мың м ³	га	мың м ³	га	мың м ³
		1	2	9	10	11	12
Мемлекеттік орман қорының категориясы _____							
Қа - ра - ғай	Есепке алынған піскен және көнерген алқағаштардың бары	60	11,4	40	6,8	150	22,5
	Алқағаштардың толымдылығына байланысты (кесу ережелеріне сәйкес) таңдалатын қордың орташа пайызы	-	20	-	15	-	15
	1 мәрте кесуге жататын ағаштар қоры	60	2,3	40	1,0	150	3,4
	Кесу жұмыстарының қайталану кезеңі-10 жыл						
	Жыл сайынғы есепті кеспеағаш	60	0,23	40	0,10	150	0,34

3 жолда келтірілген қордың мағынасы кесу ережелерімен белгіленген қайталану кезеңіне бөлінеді. Кесуге белгіленген алқағаштардың жағдайына байланысты ол кезең әртүрлі болуы мүмкін.

Тексеру кезеңінде қабылданған басты пайдалану кесулерінің жыл сайынғы мөлшері мен оның

салыстырмалы сипаттамасы

Ауданы, га; қоры, мың м³

Басым ағаш тұқым - дылар	Басты пайдалану кесулерінің жыл сайынғы мөлшері							
	орман орналастыру ұсынған				2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған			
	а у - мағы	қор			а у - даны	қор		
		жалпы	өтімді	кәделік		жалпы	өтімді	кәделік
1	2	3	4	5	6	7	8	9

кестенің жалғасы

Пайдалану қорын қолданылудың жыл саны	Бұрынғы орман орналастыруда қабылданған кеспеағаш, өтімді қор	_____ жылдағы	_____ жылда	Алқа ағаштың орташа өсімінің жалпы жылдық мөлшері, (есепке енгізілгені)
		есептік кеспеағаш, өтімді қор	нақты кесілген ағаш мөлшері, өтімді қор	
10	11	12	13	14

Бұл сипаттама МОҚ категориялары шегінде кесу әдістері мен басым тұқымдылары бойынша және сүрек тұқымдылары мен сексеулдің әр кесу түрінің жиынтығы мен жалпы МОҚ категориялары бойынша құрастырылады.

Бұталар бойынша барлық мәліметтер "сонымен қатар" бағанында келтіріледі.

Мекеме бойынша жиынтық мәліметтер осы тәртіппен келтіріледі.

10 бағанда жаппай және біртіндеп кесу әдістері бойынша мәліметтер келтіріледі.

14 бағанда басты пайдалану мөлшерінің есебіне енгізілген алқағаштар бойынша мәліметтер келтіріледі.

Өкілетті органның

бұйрығымен бекітілген

**Басты мақсатта пайдаланудың жыл сайынғы мөлшерінің
Ведомосы**

N	Орман иелері	Орман орналас-тыру мәліметтері бойынша, жыл	МОҚ категориясы	Кесу әдістері	Қабылданған есептегі кеспеағаш (алымы - ауданы, бөлімі - өтімді қор, мың м ³)			
					барлығы	с. і. тұқымдылар бойынша		
						қарағай	са-мырсын	т.б.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
			Дала және топырақ қорғау Категория бойынша жиынтығы Орман иелері бойынша барлығы соның ішінде кесу әдістері бойынша	Б К Ж К ЖК Б К ЖБК Е У К ҰБК				

кестенің жалғасы

Оның ішінде іскер сүректер қоры				Одан басқа бұталар (бұта, жыңғыл және басқ.	
барлығы	с. і. тұқымдылар бойынша			алымында - аудан, га; бөлімі - өтімді қор мың м ³	с.і. кәделік сүректің қоры, мың м ³
	қарағай	самырсын	т.б.		
10	11	12	13	14	15

Ескерту: 1. Әр орман иеленушісі және облыс бойынша МОҚ барлық категориялары және кесу әдістері бойынша мәліметтер келтіріледі.

2. Кесу әдістерінің шартты белгілері:

ЖК - жаппай кесу
БК - біртіндеп кесу
ЖБК - жолақты біртіндеп кесу
ҰБК - ұзартып біртіндеп кесу

ЕТК - ерікті таңдамалы кесу

Қазақстан Республикасы
орман қорында орман орналастыру
жұмыстарын жүргізу
ережелерінің 26 қосымшасы

Авторлық қадағалауды жүргізу бағдарламасы 1. Жалпы қағидалар

1. Авторлық қадағалауды жүргізуде төмендегідей материалдар қолданылады:
  - 1) Орман орналастыру жобасының түсіндірме жазбасы, таксациялық сипаттамалар, жоба ведомостары мен планшеттер;
  - 2) Орман орналастыру жобасы жұмыс істей бастаған уақыттан авторлық қадағалауға дейінгі мерзімдегі орман иеленушілердің шаруашылық-өндірістік қызметі туралы жылдық есептері;
  - 3) белгіленген тәртіп бойынша рәсімделген жерлерді қабылдау немесе өткізу актілері. Осы мәселелер бойынша өкілетті органдардың шешімдері;
  - 4) Жерлерді ұзақ мерзімді пайдалануға беру кезінде - құзырлы органдардың шешімдерін және жақтардың құқықтары мен міндеттерін анықтайтын келісім ш а р т ;
  - 5) Ормандарды МОҚ категорияларының бірінен екіншісіне ауыстыру кезінде - құзырлы органдардың шешімі;
  - 6) Басты пайдалану кесулерін жүргізген кезде - кеспеағаштарды белгілеу материалдары мен ағашы кесілетін жерлерді куәландыру актілері;
  - 7) Орман екпелерін есепке алу кітаптары;
  - 8) Орман қорын есепке алу формалары;
  - 9) Орман кадастры кітаптары;
  - 10) Орман екпелерін түгендеу материалдары;
  - 11) Орман екпелерін техникалық қабылдау актілері;
  - 12) Орман екпелерін орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру актілері;
  - 13) Орманмен қамтылмаған жерлерді орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру актілері;
  - 14) Алқаағаштарды бір шаруашылықтан екіншісіне ауыстыру актілері (жүргізілген күтіп-баптау кесулері нәтижесінде телімдердің тұқымдық құрылымы өзгерген жағдайда);
  - 15) Өрт, желсұлама және басқа да табиғи апаттардан пайда болған орман

қорындағы өзгерістер жөніндегі актілер;

16) Орман шығымының кітабы;

17) Орман шаруашылық шаралардың орындалуын тексеру актілері;

18) Орман өрттерін есепке алу кітаптары;

19) Орман заңдарының бұзылуын есепке алу кітаптары;

20) Өрт қауіпсіздігі ережелерінің бұзылуын (хаттамаларын) есепке алу кітаптары ;

21) Өрт-химиялық станциясының паспорты.

2. 1 пунктте көрсетілген материалдарды талдау негізінде жобаланған шаралар мен нақты орындалған көлемдері салыстырылады және шаралар жүргізілген телімдердің жоба ведомостарымен сәйкестігі анықталады.

3. Талданатын кезеңдегі орман шаруашылық қызметімен қамтылған телімдердің (шаралардың әр түрі бойынша) 5 пайызынан кем емесі аралап тексеруді талап етеді (5 телімнен кем емес).

Осы кезеңде егілген (отырғызылған) орман екпелерінің тексерілетін көлемі олардың ауданының 10 пайызынан кем болмайды. Жерсінуі 25 пайызға жуық орман екпелері қайта есептеу әдісімен тексеріледі.

Аралап тексеру орман шаруашылық шаралармен қамтылған екі орманшылықта жүргізіледі (егер олардың жалпы саны үштен аспаса), ал жалпы саны одан көп болған жағдайда үш орманшылық тексеріледі.

Аралап тексеру үшін телімдер статистикалық әдіспен таңдалады (әр бесінші, о н ы н ш ы с ы . . .) .

4. Учаскелерді көз мөлшерімен бағалау арқылы осы шаралардың орындалу сапасы анықталады :

1) таксацияның сапасы мен орман орналастыру белгілеген шаруашылық нұсқаулардың негізделуі ;

2) учаскелерді іріктеп қарап шығу мен шаралардың орындалуын көз мөлшермен бағалау негізінде учаскелердің салыстырмалы ведомосы құрастырылады (18 кесте). Ведомосқа орманшы немесе орман иеленушісінің басқа өкілі қол қояды. Салыстырмалы ведомосқа учаскелер рет ретімен шаралардың түрі бойынша енгізіледі (орманшылықтар шегінде). Кейін сол ведомостардан есеп беруге қажетті мәліметтер алынады;

3) шаруашылық қызметі туралы толық мәлімет алу үшін және келіспеушілік пайда болған жағдайда, учаскелер қосымша өлшеу - қайта есептеу әдістерімен тексеріледі. Тексерілетін көлем атқарылған шаралардың сапасын дұрыс бағалауға мүмкіндік беретіндей болуы керек. Мұндай тексерулердің көлемі елеулі болған жағдайда қосымша қаражат талап етіледі.

5. Атқарылған жұмыстардың сапасы мен орындау технологиясы бойынша және учаскелердің орналасуында жіберілген ауытқулар жан жақты талданып,

себептері анықталады және оларды жою жөнінде ұсыныстар келтіріледі.

Ауытқулар орман иеленушісіне байланыссыз себептермен пайда болған жағдайда, олардың себептері жөнінде негізделген қорытынды шығарылып оларды жою жөнінде ұсыныстар беріледі.

6. Авторлық қадағалау, орман орналастыру жобасындағы орман шаруашылығын жүргізу мен орман орналастыру белгілеген шараларды орындау қағидаларының негізделуі жеткіліксіз деп тапқан жағдайда, оларды түзету бойынша ұсыныстар енгізеді.

7. Авторлық қадағалау нәтижесінде бағдарламаның тиісті тараулары мен кестелеріндегі мәселелердің қаралуы туралы есеп беріледі. Бұл есептің кіріспесінде орман иеленушісінің мекен-жайы, орман орналастыру жобасы бекітілген және жұмыс істей бастаған жылы, авторлық қадағалауды жүргізген мамандар құрамы, қадағалауды жүргізу кезеңі, орындалған жұмыстардың көлемі көрсетіледі (1 кесте).

8. МОҚ-ларында самырсын және емен ормандары бар орман мекемелерінде олардың жағдайын талдауға, орман шаруашылығын жүргізу сапасына, орманды сауықтыру, өнімділігін арттыру бойынша орман орналастыру берген ұсыныстарына, кешенді шаруашылықты жүргізуге, самырсын мен еменді сақтау және қалпына келтіру, сондай-ақ олардың сүрегін тиімді пайдалануға ерекше көңіл бөлінеді.

2. Орман шаруашылығын жүргізудің негізгі қағидалары

9. Орман иеленушілердің орман орналастыру жобасының негізгі қағидаларындағы орман шаруашылығын жүргізу (МОҚ категориялары мен басты пайдалану кесулерінің белгіленген жастары шегінде) мәселелерін орындауы талданады.

10. Орман шаруашылығын жүргізудегі орман орналастыру жобасынан ауытқулардың себептері анықталып, оларды болдырмау жөнінде ұсыныстар беріледі.

Орман иеленушісінің орындалған шараларды есепке алуы туралы мәлімет келтіріледі: ағаш кесу билеттерінде және шығынды есепке алу кітабында телім нөмірлерінің жазылуы, МОҚ категориялары басым тұқымдылары бойынша есептің жүргізілуі. Осыны реттеу жөнінде ұсыныстар беріледі.

3. Басты пайдалану кесулері

11. 2 кестеде бар есептік кеспеағашты екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған есептік кеспеағашпен (әрбір кесу тұқым үшін кесу түрлері бойынша

) с а л ы с т ы р у жү р г і з і л е д і .

12. Егер қаралып отырған кезеңде есептік кеспеағаш өзгертілсе, оны өзгерту негізі көрсетіледі (бұйрықтың нөмірі мен күні). Кестеде қаралып отырған кезеңдегі қолданылған есептік кеспеағаштың орташа жылдық мөлшері к ө р с е т і л е д і .

13. Қолданылған есептік кеспеағаш пен екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған кеспеағаштың айырмашылығының себептері, есептік кеспеағаштан артық немесе кем кесу себептері анықталып, кәделік ағаштың шығуының жобаланған пайызы, нақты шығуымен салыстырылады.

14. Кеспеағаштарды дайындау материалдарын талдау негізінде 3 кесте жасалады. Онда орман орналастыру жобасында кесуге жобаланбаған алқаағаштардан кесілген сүректің көлемі мен кесілген ауданының басты кесу ведомосына сәйкес болуы көрсетіледі. Басқа да бұзушылық түрлері көрсетіледі.

1 га орташа пайдалану қоры бойынша, өскіндерді сақтап кесу ауданы бойынша жобаланған ведомос мәліметтері мен нақты кесілгендердің айырмашылығының себептері көрсетіліп салыстырылады.

Кесу орындарын қарап шығу нәтижесі, орман иесінің есептік мәліметтерімен салыстырылады. Жіберілген кемшіліктер көрсетіліп, оларды жою туралы ұ с ы н ы с т а р б е р і л е д і .

15. Кеспеағаш қорын таксациялау мен дайындауды тексерудің нәтижелері 4 кестеде көрсетіледі. Тексеру, кесуге белгіленген ағаштарды шеңбер тәріздес алаңшаларында санау арқылы жүргізіледі. Дайындаудың сапасы мен толықтығы және кесу орындарының куәландыру тәртібі анықталып, жіберілген кемшіліктерді түзеу бойынша ұсыныстар енгізіледі. Тексеру мәліметтерінен а у ы т қ у п а й ы з ы к ө р с е т і л е д і .

16. Орман иеленушісі ағаш дайындау кезінде жүргізетін басты пайдалану кесулерінің м е х а н и к а л а н д ы р у д ә р е ж е с і .

17. Есепте кесу жоспарлары мен олардың сақталуы туралы ақпарат беріледі.

4. Аралық пайдалану кесулері

18. Күтіп-баптау кесулері:

1) орман орналастыру жобасының күшінде болу мерзімінде орындалған күтіп-баптау кесулерінің көлемі екінші орман орналастыру кеңесімен белгіленген жыл сайынғы көлеммен салыстырылады (5 кесте).

2) жобаланған кесу көлемдерінің орындалуы, таңдау қарқындарының сақталуы, өтімді және кәделік сүректің жоспар бойынша және нақты шығуы, ауытқу себептері, күту кесулерінде алынған сүректердің пайдаланылуы к ө р с е т і л е д і .

3) кесу орындарының жоба ведомостарына сәйкестігі, алқағаштың күту кесулерімен қамтылу пайызы анықталады.

Күту кесулерінің орындалу сапасының бағасы (6 кесте) және күту кесулерін қажет етпейтін алқағаштарда жүргізілген кесулердің көлемі мен қанағаттанарлықсыз бағасының себептері талданып көрсетіледі (7 кесте).

4) жүргізілген күту кесулерінің әдістері мен (соның ішінде орамдық) учаскелерді өз бетімен кесуге белгілеудің себептері және оның орман өсіру тиімділігіне әсері талданады.

5. Басқа да кесулер

22. Жаппай және таңдамалы санитарлық кесулердің, орам соқпақтары мен өртке қарсы үзілімдерді тазарту бойынша орындалған жұмыстардың көлемі, екінші орман орналастыру кеңесінде қабылданған көлемдермен салыстырылады (8 кесте). Орын алған ауытқулардың себептері талданады (9 кесте). Орман орналастыру белгілемеген учаскелерде санитарлық кесулерді жүргізу қажеттілігі және орындалу сапасы қаралады.

6. Орман қорғау шаралары

23. Орман қорғау шараларының орындалуы, тиімділігі талданады, объект ормандарының санитарлық жағдайын жақсарту туралы ұсыныстар беріледі.

7. Орманды ұдайы өндіру шаралары.

Алқағаштарды қайта құру

24. Талданып отырған кезеңдегі орманды қалпына келтіру (10 кесте) жұмыстарының орындалған көлемі және олардың орташа жылдық орындалуы (11 кесте) орман орналастырудың жобасымен салыстырылады.

Ауытқу себептері анықталады. Егер жұмыс көлемі асыра орындалса, осы орындалған көлемді тексеру кезеңінің соңына дейін сақтаудың тиімділігі немесе тиімсіздігі негізделеді.

25. Орман екпелерін егу технологиясының жоба ведомостарына (12 кесте) жобаланған орман екпелерінің түрлеріне және отырғызу әдісіне, күту санына, толықтыру пайызына сәйкестігі анықталады.

26. Орман орналастыру жобасының мерзімінде егілген орман екпелерінің жағдайы талданады (13 кесте). Орман иеленушісінің мәліметі мен учаскелерді аралап көріп тексеру нәтижесінде олардың өлу себептері мен қанағаттанарлықсыз жағдайы анықталады (14 кесте). Екпелерге кері әсер ететін

себептерді жою туралы ұсыныстар беріледі.

27. Орман орналастыру табиғи жаңаруға қалдырған учаскелердің жаңару нәтижесі бағаланады. Орман орналастыру жобасымен жобаланған және орындалған көлемдер (қайта құру көлемі, оны жүргізу әдістерінің сақталуы, қайта құру ретінде егілген орман екпелерінің жағдайы бағаланады) салыстырылып, орман орналастырудың ұсыныстарынан ауытқу себептері анықталады.

8. Тұқымбақтар мен орман тұқым учаскелерін жасау шараларының орындалуы

28. Орман орналастыру жобасы ұсыныстарының (тұрақты және уақытша орман тұқым учаскелерін ұйымдастыру, тұқым жинау кезінде оларды қолдану дәрежесі, селекциялық тұқым шаруашылықтары мәселелері және тұқым мен отырғызу материалдарына деген өз қажеттілігінің қанағаттану дәрежесі, тұқым сапасы, тұқымбақтағы жұмыстың технологиясы мен көлемдері) орындалуы талданады.

9. Өртке қарсы шаралар

29. Жобаланған өртке қарсы шара көлемдерінің (орман иеленушісінің есептік мәліметтері) жұмыс түрі бойынша орындалуы талданады (15 кесте); орман өртімен күресу шаралары: орман заңдарын бұзушылық пен орман өрті есебінің жағдайы; орман өрті ауданын анықтау дәлдігі: орман өртіне кінәлі адамдарды анықтау дәрежесі және істердің соттардан өтуін бақылау; орман өртінің шығуы мен таралу себептеріне қызметтік тексеру жүргізу; орман өрт қызметінің жұмысы; бақылау пункттерінің бар болуы; радиобайланыс құралдардың бар болуы мен жұмысы; орман өртінің нәтижесінде болған өзгерістердің таксациялық сипаттамасы; планшеттерге және есеп құжаттарына енгізу; орман өртін тіркеу құжатының толтырылуы.

10. Жанама пайдалану

Сүрек емес ресурстарды қолдану және өндіру

30. Қосымша пайдалану шаралары бойынша орындалған шаралардың көлемі мен сапасы қаралады. Оның ішіне шабындықтар мен жайылымдардың өнімділігін арттыруға бағытталған шаралар мен оларды пайдалану көлемі де кіреді және ауыл шаруашылық өндірісінің көлемі мен түрлері талданады.

1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Басты пайдалану кесулері						
2.	Аралық пайдалану						
1)	Орманды күтіп-баптау кесулері, барлығы соның ішінде:						
	жарықтандыру						
	тазарту						
	сирету						
	өтпелі кесулер						
2)	таңдамалы санитарлық						
3)	қайта құруға байланысты кесулер						
4)	жекелеген ағаштарды кесу						
4.	Басқа да кесулер:						
1)	жаппай санитарлық кесулер						
2)	соқпақтар мен өртке қарсы үзілімдерді шабу, тазарту						
3)	ормандарды қураған (құлаған) ағаштардан тазарту						
4)	басқа мақсаттарға кесу						
4.	Орманды ұдайы өндіру:						
	орман екпелерін қайта құру						
	табиғи жаңаруға жәрдемдесу барлығы, с.і.:						
	өскіннің сақталуымен						
5.	Орман екпелерін орманмен қамтылған жерлерге ауыстыру т.б.						
	басқа да көрсеткіштері бойынша осылай						

2 кесте

Басты пайдаланудағы кесулер көлемін орындау

Басым тұқым	2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған есепті кеспеағаш			Қолданыстағы есепті кеспеағаш (қаралатын кезеңдегінің орташасы)		
	ауданы, га	қ о р ы м ы ң м 3 (өтімдісі)	кәделік пайызы	ауданы, га	қ о р ы м ы ң м 3 (өтімдісі)	кәделік пайызы
1	2	3	4	5	6	7

кестенің жалғасы

Нақты кесілгені (орташа жылдық)			Қоры бойынша қолданыстағы кеспеағашты пайдалану пайызы	Өтімді сүректі босатудың орташа жылдық жоспары, мың м ³
ауданы, га	қоры мың м ³ (өтімдісі)	кәделік пайызы		
8	9	10	11	12

3 кесте

**Ағаш кесу ережелері мен сүректі
түбірден босату ережелерін бұзу
Өтімдінің қоры**

N	Заң бұзушылық түрі	Өлшем бірлігі	Авторлық қадағалау кезіндегі аралап тексеру мәліметтері бойынша	Жалпы көлемнен пайызы
1	2	3	4	5
1.	Талданатын кезеңдегі нақты кесу ауданы :			
	ауданы	га		
	қоры	мың м ³		
2.	Анықталған заң бұзушылықтар:			
	1) ведомостарға сәйкес емес кесулер			
	2) кесу жұмыстары жүргізілген алқаағаштар:			
	пісіп келе жатқан	га		
	орта жастағылар	га		
	3) өскіні сақталмаған	га		
	4) кесу әдістері сақталмаған	га		
	5) кеспеағашты сапасыз тазалау	га		
	6) кесілген сүректің жоғалуы:-			
	кеспеағаштарда	мың м ³		
	жоғары қоймаларда, тасымалдау кезінде	мың м ³		
	7) шала кесілгендер	мың м ³		
	8) сүректі үнемсіз кесу	мың м ³		

4 кесте

Басты пайдалану бойынша кеспеағашты белгілеу мен таксациялаудың сапасын тексеру нәтижелері

Орманшылық	Нөмірі		Кесу әдісі	Тұқымы, га	Тексерілген аудан, га
	орам	телім			
1	2	3	4	5	6

кестенің жалғасы

Тексеру нәтижелері (алымы м ³ - белгілеу мәліметтері, бөлімі - тексеру нәтижелері)			Ағаштарды кесуге іріктеу дұрыстығы, м ³		
өтімді	кәделік	отындық	артық белгіленген ағаштар	жетіспейтін ағаштар	
7	8	9	10	11	12

5 кесте

Аралық пайдалану кесулерінің көлемін орындау

Кесу түрлері	Кесуді қажет ететін алқа-ағаштар, га	Кесулердің көлемі (алымы - 2-ші орман орналастыру кеңесінде қабылданған, бөлімі - нақты орындалғаны)						
		талданын кезеңдегі барлығы		орташа жылдық				
		га	м ³	га	жобадан пайызы	м ³	жобадан пайызы	1 га-дан м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9

кестенің жалғасы

Орташа жылдық жоспар		
жобадан га/ пайызы	жобадан м ³ / пайызы	1 га-дан м ³
10	11	12

6 кесте

Күтіп баптау кесулерінің орман орналастыру жобасына сәйкестігі және олардың орындалу сапасы

кестенің жалғасы

Орман екпелерінің жағдайы, га/ пайызы				
жалпы		ауданға		ауыстырылғандағысы
(тексеру мәліметтерін ескере отырып)				
барлығы	с. і.			
	жақсылары	қанағаттанарлықтары	қанағаттанарлықсыздары	өлгені
12	13	14	15	16

14 кесте

Талданатын кезеңдегі орман екпелерінің өлуі мен қанағаттанарлықсыз жағдайының себептері

N	Себептері	Ауданы			
		қанағаттанарлықсыз		өлгені	
		га	пайызы	га	пайызы
1	2	3	4	5	6

15

кесте

Өртке қарсы шаралардың орындалуы

N	Шаралар	Тексеру кезеңіне жобаланғаны	Нақты орындалғаны	Орындау пайызы
1	2	3	4	5

16 кесте

Құрылыс пен сатып алынатын заттар

N	Құрылыс объектілері мен сатып алынатын заттардың атаулары	2-ші орман орналастыру кеңесімен тексеру кезеңіне қабылданғаны	Орындалғаны	Орындау пайызы
1	2	3	4	5

17 кесте

Ағымды өзгерістердің орман орналастыру материалдарына енгізілуінің сапасын бағалау

Құжаттар	Алымы - жағдайлар саны бөлімі - тексерілген көрсеткіштер санынан пайызы	

				д і н такса- циялық сипат- тамасы	г е н шара- лар		қажет- тілігі. Учас- кенің жағдайы	тиісті шара- лар
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	<p>Б а с т ы п а й д а л а н у</p> <p>Күтіп-баптау кесулері мен санитарлық кесулер</p> <p>Орманды қалпына келтіру шаралары т.б.</p>							
<p>О р ы н д а у ш ы :</p> <p>Орман орналастыру партиясының бастығы</p> <p>Орман иеленушісінің өкілі:</p>								

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы

орман қорында орман орналастыру

ж ұ м ы с т а р ы н жү р г і з у

ережелерінің 27 қосымшасы

Орман кадастры мен орман қорын есепке алу және орман орналастыру материалдарындағы ағымдағы өзгерістерді енгізу жөніндегі нұсқаулық 1. Жалпы қағидалар

1. Орман ресурстарын ұтымды пайдалану және орман шаруашылығын жоғары сапада дұрыс жүргізе білу мақсатында барлық орман мекемелері мен ұйымдар табиғи апаттардан болатын (өрт, су басып кету және тағы басқа) және шаруашылық іс-шаралар нәтижесінде болатын орман қоры жерлеріндегі барлық өзгерістерді міндетті түрде тіркеледі.

2. Орман қорын есепке алу мен орман орналастыру материалдарындағы өзгерістер орман кадастры кітабына енгізіледі және бұл өзгерістер жөніндегі құжаттар әр жылдың 1 қаңтарындағы жағдайы бойынша жүйелендіріледі.

2. Ағымдағы өзгерістерді енгізу негіздері

3. Орман қорында болған өзгерістерді орман орналастыру материалдары мен орман қорын есепке алу және орман кадастры кітаптарына енгізуге құқық б е р е т і н , құ ж а т т а р :

1) мемлекеттік орман қоры жерлерінен басқа ведомстваларға жер беру кезінде - сәйкестендірілген шешім және берілетін учаске сызылған сызбасы мен оның актісі, нақты шекарасы мен геодезиялық мәліметтер белгіленген сызбасы;

2) ұзақ мерзімді пайдалануға жерді беру кезінде - жер беру актісі келісім-шарт, учаскенің сызбасы, қолданушының міндеті мен құқығы а н ы қ т а й т ы н құ ж а т т а р ;

3) басқа жер пайдаланушыдан жерді қабылдаған кезде - қабылдау актісі және шешімі, геодезиялық мәліметі бар сызбасы және учаскенің сипаттамасы;

4) табиғи апаттар кезінде (жел, өрт және тағы басқа) - көзбен көріп зерттелген учаске актісі (съемка көмегімен);

5) орман екпелерін орманды жерлер қатарына аудару кезінде - оларды аударғаны жөнінде актісі;

6) орман екпелерін отырғызу кезінде материалдарды түгендеу және орындаған жұмыстар актісі;

7) табиғи жаңаруына қосымша жүргізілген шаралар арқасында орманды жерлердің көбеюі кезінде - зерттеген учаскелер актісі;

8) табиғи жаңару салдарынан орманды жерлердің көбеюі кезінде - зерттелген учаскелердің актісі;

9) басты мақсатқа пайдалану үшін кесу кезінде (жаппай, біртіндеп, таңдап, ұзақ мерзімді - таңдап) - кесуге белгіленген кеспеағаш пен кесілетін жерді куәландыратын актісі;

10) зерттеу және орман орналастыру нәтижесі бойынша қорлар мен жер көлемдерін бекіту кезінде - орман орналастыру материалдары;

11) орман орналастыруда жіберілген қателіктер табылған кезде - учаскені зерттеу актісі;

12) бір шаруашылықтан екіншіге күту үшін кесу жұмыстары жүргізілген орман учаскелерін аудару кезінде - өзгерістері көрсетілген кесілген жерді куәландыратын актісі;

13) қажетінше, қызығушылық танытатын ұйымның қатысуымен орман жетекшісі бекіткен актісі құрастырылады.

4. Орман мекемесінде таулы жер бедерлерін есепке алу көлденең бағытта жүргізіледі.

3. Орман кадастры мен кітабы орман қорын есепке алу және орман орналастыру материалдарына ағымдағы өзгерістерді енгізу тәртібі

5. Ағымдағы өзгерістер (орман қорында болған) орман кадастры кітабы мен орман қорын есепке алу пішініне, таксациялық сипаттамаға және планшеттерге енгізіледі.

6. Планшеттерге өзгерістер тиісті шартты белгілермен осы Ережелердің 5 параграфына сәйкес енгізіледі:

1) орман мекемесінің жер құрамынан шығарылған учаскелер, тиісті геодезиялық мәліметтеріне сәйкес толығымен қара түспен сызылады және сұлбесінің ортасына жер ауданы көрсетіледі;

2) ұзақ мерзімге берілген учаскелер, қара түсті үзік сызықтармен сызылады және сызбасында берілген мерзімі және жер ауданы көрсетіледі;

3) мекеме құрамына қабылданған учаскелер қара түсті үзік сызықпен сызылады және оның жер ауданы көрсетіледі;

4) табиғи апаттан зақымданған алқағашты учаскелер толығымен қызғылт сары түспен сызылып, жер ауданы, жылы және табиғи апат түрі көрсетіледі;

5) кесу жасына келген кеспеағаш учаскелері, жаппай кесу белгісі қойылып белгіленеді;

6) орманды жерлер қатарына жатқызылған орман екпелері учаскелері көк түспен сызылып, сүлбенің іші көлденең сызықтармен басты тұқым түсті бояумен сызылады. Сызбада басты тұқымы, орман екпелерін отырғызған жылы және жер ауданы көрсетіледі;

7) ормансыз жерлерге отырғызған (себу немесе тігу әдісімен) жинақталмаған орман екпелерінің учаскелері жай қарындашпен көлденең сызықтармен сызылады. Сызбада тұқымдас индексі, жер ауданы және егілген жылы көрсетіледі;

8) орман астарына отырғызылған орман екпелері жай қарындашпен 45 градус бұрышта сызықтармен сызылады. Сызбада жер ауданы, тұқымдас индексі және отырғызылған жылы көрсетіледі.

Орман қорын есепке алу және олардың жер ауданы N 1 пішінде жинақталмаған орман екпелері - 5 бағанда көрсетіледі;

9) алқағаштарды (бұталар) қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізілген учаскелер жай қарындашпен тік бағытта сызылады және жер ауданы мен қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізілген жылы көрсетіледі;

10) жаппай кесілген жер учаскелері, жас өскіні жоқ немесе сақталмаған жерлер қызыл түспен жаппай сызықтармен белгіленіп, нақты жер ауданы мен кесілген жылы көрсетіледі;

11) жаппай кесілген жерлер, жас өскіндері сақталған болса, (табиғи қайта жаңаруына қалдырылған) қызыл түспен сызылып, 45 градус бұрышта жіңішке сызықтармен сызылады және нақты жер ауданы мен кесілген жылы көрсетіледі;

12) табиғи жолмен жаңаратын (орманды жерлер қатарына жатқызылған), соның ішінде табиғи жаңаруына қосымша іс-шаралар жүргізілген учаскелер, жаппай сызықтармен сызылып, 45 градус бұрышта жіңішке сызықтармен сызылады. Жер ауданы, басты тұқымы және жаңару түрі көрсетіледі (Т»- табиғи, »ТҚ»- табиғи қосымша іс-шаралар арқылы,»ТҚӨ»- табиғи қосымша іс-шаралар арқылы жас өскіндері сақталынған);

13) жаппай санитарлық кесуге және басты мақсатқа пайдалану үшін жаппай кесуге белгі соғылған кеспеағашты учаскелер, қызыл түсті үзік сызықпен түсіріледі және кесу жылы, жер ауданы мен кесу түрі көрсетіледі (ЖК, ЖСК);

14) жаппай санитарлық кесу жүргізілген учаскелер қызыл түспен белгіленеді және нақты жер ауданы, кесу жолы, кесу индексі көрсетіледі (ЖСК);

15) біртіндеп кесу жүргізілген учаскелер, қызыл түспен жіңішке үзік сызықтармен сызылып, осы түспен көлденең сызықтармен сызылады. Мұнда да жер ауданы, кесу жылы, кесу түрі және кесу индексі қойылады - (БК);

16) ерікті-таңдап кесу жүргізілген учаскелер, қызыл түсті жіңішке үзік сызықтарымен сызылады және осы түспен тік сызықтармен (90 градуста) жіңішке сызықтармен сызылады және мұнда да жер ауданы, кесу жылы, кесу индекстері қойылады - ЕТК;

17) ұзартып-біртіндеп кесу жүргізілген учаскелер, қызыл түспен жіңішке үзік сызықтарымен сызылады және осы түспен 45 градус бұрышта жіңішке сызықтармен сызылады. Жер ауданы, кесу жылы, кесу индексі қойылады - (ҮБК);

18) күту үшін кесу жүргізілген (кесудің барлық түрлері) учаскелер, көк түспен жаппай толық сызылады. Мұнда да жер ауданы, кесу жылы, кесу түрлері көрсетіледі (Жар - жарықтандыру, Тзу - тазарту, Сир - сирету, Өт.к - өтпелі кесу);

19) таңдамалы санитарлық кесу жүргізілген учаскелер, көк түспен пунктирлі сызықпен сызылады. Мұнда да жер ауданы, кесу жылы, кесу индекстері - (ТСК) қойылады.

7. Таксациялық сипаттамаларға өзгертулерді енгізу тәртібі:

1) басқа мекемелерге тұрақты пайдалануға жерлерді беру кезінде, құжаттардың қысқаша мазмұны, айы-күні, нөмірі және учаскенің жер ауданы жазылады;

2) жерді ұзақ мерзімге пайдалануға беру кезінде, учаскенің жер ауданы, нөмірі, айы-күні, құжат жөнінде қысқаша мазмұны және мерзімі жазылады;

3) басқа жер пайдаланушыдан жерді қабылдау кезінде, жерді қабылдау негізіне құжаттардың қысқаша мазмұны, айы-күні, нөмірі және учаскенің қысқаша сипаттамасы енгізіледі;

4) табиғи апаттарға ұшырау, нәтижесінде зақымданған учаскелердің жер ауданы, табиғи апат түрі және болған жылы, зақымдануы және өлген ағаштардың қоры көрсетіледі;

5) орман екпелері отырғызылған учаскелер үшін, табиғи жолмен жаңарған және орманды жерлер қатарына жатқызылған учаскелер үшін, осы учаскелердің сипаттамаларын негізге ала отырып, жаңадан таксациялық сипаттамалар келтіріледі (жер ауданы, құрамы, толымдылығы, жасы және қоры).

Құрамы - құрамындағы тұқымдылар діндері сандарының ара қатынасы бойынша анықталады;

Толымдылығы - желек жиынтығы дәрежесі бойынша анықталады;

Жасы - жаңару жасы бойынша немесе орман екпелерін (себу) отырғызу жылы
б о й ы н ш а а н ы қ т а л а д ы ;

Қоры - 1 га-ғы орманды жерлер қатарына жатқызылған балауса ағаштар және
орман екпелері үшін, былай анықталады:

қылқан жапырақтылар үшін - 2 жас класындағы қылқан жапырақты
алқаағаштың 1 га-ғы орташа өсімінен 40 пайыз мөлшерде (ауыстырылатын
екпелердің жасына көбейтіледі);

жапырақтылар үшін - 2 жас класындағы жапырақты алқаағаштардың 1 га-ғы
орташа өсімінен 60 пайыз мөлшерде;

балауса ағаштар үшін - табиғи өсіп-өну жасы 10 жасқа дейінгілері көз
м ө л ш е р м е н а н ы қ т а л а д ы .

Ағаш тұқымдылары үшін 1га-ғы қоры - 5 м^3 - аз болмайды, ал сексеуілдерде
- 0 , 1 м ³ .

Таксациялық сипаттамада жобаланатын іс шаралар бағанында, іс шаралар
атауы және жүргізілетін жылы мен жер ауданы көрсетіледі;

б) ормансыз жерлерге отырғызылған жинақталмаған орман екпелері
учаскелерінде - олардың нақты жер ауданы, отырғызылған жылы және
технологиялық схемасы көрсетіледі;

7) орман астарына отырғызылған орман екпелері учаскесінде - отырғызылған
жылы, жер ауданы және технологиялық схемасы көрсетіледі;

8) қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізілген орман екпелері учаскесінде
де - жер ауданы, отырғызылған жылы және қалпына келтіру жұмыстары
жүргізілген жердің технологиялық схемасы көрсетіледі.

Орманды жерлер қатарына жатқызылатын учаскелер, басты тұқымдылардың
бар болуына байланысты сол шаруашылықта қалдырылады немесе басқа
ш а р у а ш ы л ы қ қ а ж а т қ ы з ы л а д ы ;

9) жаппай санитарлық кесу (ағашы кесілген жер) немесе басты мақсатқа
пайдалану үшін жаппай кесілген учаскелер үшін, нақты жер ауданы, кесілген
жылы, кесу түрлері және таксациялық көрсеткіштеріне сәйкес тұқымдылар
бойынша кесілген ағаш сүрегінің көлемі мен өскіндердің сақталу жағдайы
к ө р с е т і л е д і .

Есептен шығарылған қор таксациялық көрсеткіштердегі 1 га-ғы орташа қорға
сәйкес келуі керек. Сонымен қатар, жалпы кеспеағаш бойынша анықталған және
материалдық-ақшалай мәліметтері бойынша нақты қоры көрсетіледі;

10) біртіндеп және ұзақ-біртіндеп кесу жүргізілген учаскелерде жер ауданы,
тұқымы бойынша кесілген қоры, кесілген жылы және кесілгеннен кейінгі
өскіндердің сипаттамасы көрсетіледі;

11) ерікті-тандамалы кесу жүргізілген учаскелерде жер ауданы, тұқым

бойынша кесілген қоры, кесілген жылы және өскіндерінің жағдайы көрсетіледі;

12) жаппай санитарлық кесу немесе басты мақсатқа пайдалану үшін кеспеағашты белгілегенде, олардың жер ауданы, кесу жылы, кесу түрі және тұқымы бойынша кесуге белгіленген ағаштардың көлемі көрсетіледі;

13) таңдамалы санитарлық кесу және күту үшін кесу жүргізілген учаскелерде - жер ауданы, кесу түрлері, тұқым бойынша кесілетін қоры, ал өскіндері үшін - құрамы және кесілгеннен кейінгі толымдылығы көрсетіледі;

14) бір шаруашылықтан екінші шаруашылыққа берілген кезде, күту үшін кесу жүргізілген орман учаскелерінде - тиісті бағандағы телімнің таксациялық сипаттамасы сызылып тасталады да қызыл түспен кесілген жерді куәландыратын актідегі жаңа көрсеткіші жазылады;

15) алқаағаштар бір жас класынан екінші жас класына ауыстырылған кезде, орман орналастыру кезінде жіберілген қателер болса, тиісті бағандағы телімнің бұрынғы жасы мен жас класы сызылып тасталынып, үстіне қызыл түспен нақты мәліметі жазылады. Қоры зерттеу кезінде бекітілген көлемде қойылады;

16) өзгерістер енгізілетін учаскелер нөмірі (телімі) қызыл түспен (қарындашпен, сиямен) шеңберленеді.

8. Орман қорын есепке алу пішініне және орман кадастры кітабына өзгерістер қара түспен (қарындашпен, сиямен) енгізіледі:

1) жерді қабылдау немесе шығару кезінде орман кадастры кітабы мен N 1 пішінге, N 1 пішіннің 1 қосымшасына сәйкес графаға таксациялық көрсеткіштер е н г і з і л е д і ;

2) орман екпелері, сонымен қатар табиғи жаңарған учаскелерді орманды жерлер қатарына жатқызар кезде N 1 пішінге, N 1 пішіннің 1 қосымшасына сәйкес графаға осы учаскелердің нақтыланған таксациялық көрсеткіштері е н г і з і л е д і ;

3) жаппай кесу кезінде мыналар белгіленеді:

алымында - таксациялық сипаттамасына сәйкес телімдегі 1 га-ғы орташа қоры бойынша кесілетін қоры және кесілетін жердің жер ауданы, ал бөлімінде - материалдық-ақшалай бағаланған мәліметі бойынша кеспеағаштың қоры ж а з ы л а д ы ;

4) біртіндеп және ұзақ-біртіндеп кесу жүргізген кезде, тек кесілетін қоры ғана к ө р с е т і л е д і .

Бұдан басқа, жеке парақта бірінші тәсілмен кесу жүргізілген жердің ауданы есепке алынады. Соңғы кесу тәсілі кезінде, таксациялық сипаттамаларда көрсетілген учаскенің ауданы мен қоры есептен шығарылады;

5) ерікті - таңдап кесу жүргізген кезде, тек кесіліп алынған қоры ғана есептен ш ы ғ а р ы л а д ы ;

6) шаруашылық жағынан бағалы тұқымдыларды өсіру жолымен ағаштарда

қайта қалпына келтіру жұмыстары жүргізілген учаскелерде екпелер қатар түзегенше бұрынғы шаруашылығында қалдырылады, бірақ учаскедегі қоры кесілген сүректің санына азаяды;

7) өлген орман екпелері орман қорларын есепке алу N 1 пішіндегі тиісті бағаннан шығарылып, белгіленген тәртіпте рәсімделіп, орман екпелерін түгендеу актісі бойынша есептен шығарылады.

9. N 1 пішіннің 1-қосымшасында басым тұқымдылар бойынша жер ауданының өзгеруін есепке алу жұмыстары күту үшін кесу жүргізілген кезде **ғ а н а жү р г і з і л е д і .**

Орман қорларында болған өзгерістер енгізілген барлық құжаттар әр жұмыс түрлері бойынша жүйелендіріліп, сақтауға жіберіледі.

4. Ағымдағы өзгерістерді енгізу сапасын бағалау

Өзгерістер енгізілген материалдар атауы	Алымы-жалпы тексерілген учаскелер саны,	Алымы-учаскелер саны, бөлімі - тексерілген учаскелер санының %-ы				Өзгерістерді енгізу сапасын бағалау
	бөлімі - 100%	нұсқауларға сәйкес енгізілген өзгерістер	нұсқаулардан шамалы ауытқулармен енгізілген өзгерістер	қателермен енгізілген өзгерістер	өзгерістер енгізілмеген	
1	2	3	4	5	6	7
Планшеттер Таксациялық сипаттама Орман қорын есепке алу пішіні, орман кадастры кітабы және орман шаруашылығы іс-шараларының орындалуын есепке алу кітабы Жалпы бағасы	-/100 -/100 -/ 100					

Ескерту: "Қанағаттанарлықсыз" бағасы, тексерілген учаскелер санының 10 пайызында нұсқаулардан аздап ауытқулармен және қателермен енгізілген болса немесе өзгерістер енгізілмеген жағдайда қойылады. Ал қалған жағдайларда "қанағаттанарлық" бағасы қойылады.

5. Орман орналастыру материалдарына орманмен қорын есепке алу материалдарына және орман кадастрына ағымды өзгерістерді енгізу тәртібі

N p/p	Есепке алу құжаттарына енгізілетін шаралар тізбегі	Ағымдағы өзгерістерді есепке алу құжаттарына енгізу		
		планшеттерге енгізілетін өзгерістер	толтыру үлгісі	таксациялық сипаттамаларға
1	2	3	4	5
1.	Басқа орман иеленушілеріне тұрақты пайдалануға берілген жер учаскелері	Учаскенің сұлбесі бүтін қара түсті сызықпен сызылады. Учаскенің ортасында ауданы көрсетіледі (га).	3,6 га	Учаскенің нөмірлері қызыл түспен шеңберленеді. Ауданы, нөмірі, датасы, қысқаша мазмұны жазылады.
2.	Ұзақ мерзімді пайдалануға берілген жер учаскелері	Учаскенің сұлбесі жіңішке үзік сызықтармен қара қарындашпен сызылады. Учаскенің ортасында ауданы (га) және кезеңі (жыл) көрсетіледі.	$\frac{16,3}{2009}$ га жылға дейін	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен шеңберленеді. Ауданы, нөмірі, датасы, құжаттың қысқаша мазмұны және мерзімі көрсетіледі.
3.	Басқа орман иеленушілерінен алынған учаскелер	Учаскенің сұлбесі бүтін қара түсті сызықшаларымен сызылады. Учаскенің ортасында ауданы көрсетіледі (га).	17,5 га	Ауданы, нөмірі, датасы және қысқаша мазмұны жазылады. Учаскенің қысқаша сипаттамасы беріледі, датасы мен мазмұны жазылады.
4.	Табиғи апаттардан зақымданғандықтан өсуін тоқтатқан алқаағаштар учаскелері	Учаскелердің сұлбесі қызыл-сары түсті бүтін сызықпен сызылады. Табиғи апаттың ауданы, жылы және түрі көрсетіледі (өртеңдер - 2000 ж., 17,5 га)	$\frac{17,5}{\text{өртең}}$ га 1997 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен шеңберленеді. Табиғи апаттың ауданы, түрі, жылы, зақымдану түрі, өлген ағаш қоры көрсетіледі.
5.	Орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған орман екпелері учаскелері	Учаскенің сұлбесі жасыл түсті бүтін сызықпен сызылады. Орман екпелерінің ауданы, себілген (отырғызылған) жылы және басты тұқымы көрсетіледі. Учаске басым тұқымы түстес көлденең сызықтарымен жаппай сызылады.	$\frac{11,3}{\text{Қ-1993}}$ га ж	Учаскенің нөмірлері қызыл түспен шеңберленеді. Учаскені куәландыру негізінде жаңа таксациялық сипаттама жазылады
6.	Орманмен қамтылмаған жерлерде өсірілген жинақталмаған орман екпелері учаскелері (егілген немесе отырғызылған).	Учаскелердің сұлбелері қара қарындашпен көлденең сызықтармен сызылады. Тұқымның ауданы, индексі және себу (отырғызу) жылы көрсетіледі.	$\frac{7,3}{\text{Ш-2001}}$ га ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Олардың ауданы, жылы, технологиялық схемасы жазылады.
7.	Орман астарында өсірілген орман екпелерінің учаскелері	Учаскелердің сұлбелері қара қарындашпен қиғаштап сызылады. Олардың ауданы, тұқым индексі және егу (отырғызу) жылы көрсетіледі.	$\frac{9,6}{\text{Қ-2002}}$ га ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Олардың жылы, ауданы және технологиялық схемасы көрсетіледі.

8.	Алқаағаштары (бұталары) қайта құрылған учаскелер	Учаскелердің сұлбелері қара қарындашпен тік сызықтармен сызылады. Олардың жылы, ауданы және тұқым индексі көрсетіледі.	<u>8,5</u> га III-1997 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Олардың жылы, ауданы, технологиялық схемасы (жүргізілген қайта құрудың) көрсетіледі.
9.	Ағашы жаппай кесілген, өскіні сақталмаған немесе жоқ учаскелер.	Учаскелердің сұлбелері қызыл түсті бүтін сызықпен сызылады. Кесулердің нақты ауданы және жылы көрсетіледі.	<u>8,7</u> га 1998 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесілген сүректің тұқымдылар бойынша көлемі, ауданы және кесу жылы көрсетіледі.
10.	Ағашы жаппай кесілген, құнды тұқымдылардың өскіні сақталған (табиғи өсу) учаскелері.	Учаскелердің сұлбелері қызыл түсті 45 ⁰ бұрышпен сызылады. Кесудің нақты ауданы мен жылы көрсетіледі.	<u>7,3</u> га 1999 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесілген сүректің тұқымдылар бойынша көлемі, ауданы және кесу жылы, сақталған өскіннің сипаттамасы көрсетіледі.
11.	Табиғи жолмен орманданған (орманмен қамтылған жерлерге ауыстырылған), с. і. табиғи жаңаруға жәрдемдесу жолымен орманданғандар.	Учаскелердің сұлбелері жаңарған басты тұқымның түсімен (45 ⁰ бұрышпен) сызылады. Жаңару түрі, басты тұқым, ауданы көрсетіледі.	<u>6,8</u> га Қ-ТЖЖ	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Нақты ауданы, жаңа таксациялық сипаттамасы, жаңару түрі көрсетіледі
12.	Басты пайдалану кеспеағашы мен жаппай кесуге белгіленген учаскелер	Учаскенің сұлбесі қызыл түсті үзік сызықтармен сызылады. Қарастырылған кесу жылы, ауданы және кесу түрі көрсетіледі	<u>11,4</u> га ЕТК-2001 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен жазылады. Кесу түрі жылы, кесілетін сүректің көлемі тұқымдылар бойынша көрсетіледі
13.	Жаппай санитарлық кесулерден шыққан учаскелер	Учаскелердің сұлбесі қызыл түсті жіңішке үзік сызықтармен сызылады. Ауданы (нақты), кесу жылы мен индексі көрсетіледі	<u>6,8</u> га ЖЖК-2001 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, ауданы, кесілген қор, алқаағаштардың өлу себептері көрсетіледі.
14.	Біртіндеп кесілген учаскелер.	Учаскелердің сұлбелері қызыл түсті жіңішке үзік сызықтармен сызылады және қызыл көлденең жіңішке сызықтармен боялады. Кесудің ауданы, жылы, кесудің қабылдануы, индексі көрсетіледі.	<u>10,1</u> га Ж-2-2002 ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, ауданы, кесілген тұқымдылар бойынша қоры, кесу жұмыстарынан кейінгі өскіннің сипаттамасы.
15.	Ерікті-іріктеп кесілген учаскелер	Учаскелердің сұлбесі қызыл түсті жіңішке үзік сызықтармен сызылады және қызыл түсті жіңішке тік сызықтармен боялады. Ауданы, кесу жылы, индексі көрсетіледі.	<u>9,9</u> га ЕТК-2001ж	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, ауданы, тұқымдылар бойынша кесілетін қор, өскіннің жағдайы көрсетіледі.

16.	Ұзақ-біртіндеп кесілген учаскелер	Учаскелердің сұлбесі қызыл түсті жіңішке үзік сызықтармен сызылады және 45 ⁰ -ке қиғашталып қызыл жіңішке үзік сызықтармен боялады	$\frac{7,8}{\text{БҰҚ-2000}}$ га	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, ауданы, тұқымдылар бойынша кесілетін қор, өскіннің сипаттамасы көрсетіледі.
17.	Күтіп-баптау кесулері жүргізілген учаскелер (барлық кесу түрлері)	Учаскелердің сұлбесі көк түсті сызықтармен сызылады. Кесу жылы, ауданы, кесу түрі көрсетіледі (жарық., тазарту, сирету)	$\frac{9,7}{\text{Жарк-2000}}$ га	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, түрі, ауданы, тұқымдылар бойынша кесілетін қоры, ал балауса ағаштар үшін - кесуден кейінгі құрамы мен толымдылығы
18.	Таңдамалы санитарлық кесулер жүргізілген учаскелер	Телімдердің сұлбесі қызыл түсті үзік сызықтармен сызылады. Кесу жылы, ауданы, ТСК, индексі көрсетіледі	$\frac{3,2}{\text{ТСК-2000ж}}$ га	Учаскелердің нөмірлері қызыл түспен сызылады. Кесу жылы, түрі - ТСК, ауданы, тұқымдылар бойынша таңдалатын қор, кесуден кейінгі құрамы мен толымдылығы.

Ескерту: Учаскенің сұлбесі өте кіші болған жағдайда, сол учаскелер жөніндегі мәліметтер көрші учаскенің сұлбесінде көрсетіледі. Мәліметтердің бағыты стрелкамен көрсетіледі.

Қ а з а қ с т а н   Р е с п у б л и к а с ы
орман   қорында   орман   орналастыру
ж ұ м ы с т а р ы н   ж ү р г і з у
ережелерінің 28 қосымшасы

Планшеттердің, орамдардың және телімдердің ауданын есептеу және байланыстыру

Ерекшеліктері 1. Планшеттердің жалпы ауданын есептеу

1. Планшеттің пішініне байланысты оның жалпы ауданы әртүрлі тәсілдермен е с е п т е л е д і .

1) Геометриялық әдіс. Бұл әдіс тік сызықтармен шектелген планшеттерді е с е п т е у   ү ш і н   қ о л д а н ы л а д ы .

Планшет үш бұрышты бөлшектерге бөлінеді. Масштабты сызғыш пен өлшеуіштің көмегімен үш бұрыштың төменгі және жоғары нүктелері анықталады . Содан кейін келесі формуламен ауданы есептеледі:

$$S = \frac{a \cdot x \cdot h}{\dots \dots \dots}$$

Үшбұрыштардың ауданын есептеу қате болмас үшін бақылау екі мәрте атқарылады. Планшеттің жалпы, ауданы ретінде айырмашылығы +1 пайыздан аспайды екі өлшемнің орташа мәні алынады.

2) А.Н.Савич әдісі. Қисық сызықты немесе қисық шекарамен шектелген планшеттің ауданын есептеу үшін қолданылады. Ол үшін планшет нақты координаттық торға бөлінеді.

Әр планшеттің жұмыс ауданын қамтитын тор төрт мәрте есептелінеді: екі рет тордың еркін бөлігі және екі рет қажетті бөлігі. Планиметрмен өлшеу барысындағы қорытындының әртүрлігі 2-3 бөлгіштен аспайды. Ал, асып кеткен жағдайда қосымша өлшеу жүргізіледі.

Планшеттің қажетті және еркін бөлігінің қосындысы барлық есептелген торлардың теориялық ауданымен тең болады.

Түзетулер тордың еркін және қажетті бөлігіне пропорционалды бөлінеді.

Планшеттің бөлігі координатты торларға толығымен сызылмаған жағдайда, қажетті бөлігі төрт мәрте тексеріледі. Ол үшін бір кареталы планиметр мен төрт рет есептеледі. $7 \text{ см}^2 \text{ М } 1:10000$ және $6 \text{ см}^2 \text{ М } 1:25000$ дейінгі көлемдегі ауданның қажетті бөлігі екі мәрте палеткамен өлшенеді. Тұтас клетка болғанда ғана байланыстыруға болады.

Планшеттің қажетті және еркін бөлігі, теориялық ауданы +1 пайыздан аспаған жағдайда планшеттің ауданы нақты деп қабылданады.

3) Біріктірілген әдіс. Аты айтып тұрғандай бұл әдіс геометриялық, сондай-ақ А.Н.Савич әдісін қолдану арқылы сандық есептеуді қысқарту мақсатымен қолданылады.

2. Орам ауданын есептеу

2. Планшет ауданын есептегендей орам ауданы да оның пішініне және ауданына байланысты түрлі әдістермен есептелінеді.

Тік сызықты жолақпен шектелген орам ауданы 2 рет геометриялық әдіспен немесе төрт рет бір кареталы планиметрмен есептелінеді. Қисық сызықты жолақпен шектелген орам төрт мәрте планиметр немесе А.Н.Савич әдісімен е с е п т е л і н е д і .

Орам ауданы мен планшеттің нақты ауданын есептеудегі қорытынды айырмашылығы +1 пайыздан аспайды.

Гектарға дейін дөңгелектелген және түзету енгізілген орамның ауданы нақты аудан деп қабылданады.

3. Телім ауданын есептеу

3. Орам ішіндегі телім ауданы планиметр немесе палеткамен анықталады.

Палеткамен - 7 см² масштаб көлеміндегі планшет ауданының дөңгеленген пішіні немесе тікбұрышты телімдер есептеледі.

Сызықтық сипаты бар жолдар, орам соқпақтары және тағы басқа) ішкі жағдайлар элементтерінің ауданы планшеттерде анықталған ендеріне және ұзындықтарына байланысты немесе соқпақтардың нақты өлшенген мәліметтері бойынша есептеледі.

Орманның нақты ауданын телім ауданының қорытындысымен салыстырылғанда айырма + 2 пайыздан артық болмайды.

Телімдер ауданын байланыстырғанда 10 га-ға дейін болған жағдайда, 0,1 га дәлдікпен, ал ауданы 10 га-дан жоғары болса, 1,0 га дәлдікпен ықшамдалады.

Ауданды есептеу барысында барлық жазулар (ескертулер) әр планшет үшін жеке ведомосқа жазылады.

Шоқ ормандардың телім ауданын есептеуді екі орындаушы орындағаны жөн.

4. Аудандарды қабылдау

4. Партия бастығы немесе арнайы маман таксациялық сипаттаманы жазу барысында аудандарды есептеудің дұрыстығын тексереді. Ауданның кем дегенде 10% жеке-жеке тексеріледі, ал қалған бөлігі көз мөлшермен тексеріледі.

Телім және орам аудандарының есептелген және тексерілген түрі нақты аудан деп қабылданады.

5. Аудандарды есептеу және бланктерді толтыру үлгісі

А.Н.Савич әдісі бойынша орам және планшет ауданын есептеу

Фигу- ра - лар, орам- дар N	Гео- риа- лық ау- дан, га	Есептелген аудан, га							Қабыл- дан- ған аудан
		қажетті			еркін				
		I есеп	II есеп	ор- та- ша	I есеп	II есеп	ор- та- ша	жалпы аудан	
1. Пайдалы ауданы бар бүтін торларды есептеу									
4,7,9,10	100X4= 400			400			-	400	
2. Толық емес торлардағы планшет бөліктерін есептеп шығару (торлар планшет рамаларымен шектелген)									
		- 5372	- 4850	- 1850	- 2062				
8		<u>5129</u> 24,3	<u>4605</u> 24,5	<u>1605</u> 24,5	<u>1816</u> 24,6	24,5			
11		2,6		2,8		2,7			

				Жиынтығы	27,2				
3. Есептелінген толық торларды есептеу									
1	100	- 245 <u>2781</u> 46,4	- 1256 <u>790</u> 46,6	46,5	- 928 <u>390</u> 53,8	- 5241 <u>4704</u> 53,7	53,8	100,3	
2	100	- 585 <u>2372</u> 21,3	- 3682 <u>3470</u> 21,2	21,2	- 8625 <u>7834</u> 79,1	- 980 <u>191</u> 78,9	79,0	100,2	
3	100	- 1255 <u>889</u> 36,6	- 3180 <u>3812</u> 36,8	36,7	- 2555 <u>1924</u> 63,1	- 1762 <u>1133</u> 62,9	63,0	99,7	
5	100	- 1381 <u>445</u> 93,6	- 2203 <u>1265</u> 93,8	93,7	6,5	6,7	6,6	100,3	
6	100	- 7516 <u>7172</u> 34,4	- 1780 <u>1435</u> 34,5	34,4	- 7311 <u>6654</u> 65,7	- 5219 <u>4659</u> 66,0	65,8	100,2	
Ескерту:	планиметрмен бір ғана әдіспен квартал ауданын есептей алмаған жағдайда М 1:25000 мөлшердегі квартал ауданын есептеуде осы әдіс қолданылады.								
X	500	X	X	232,5	X	X	268,2	500,7	X
Түзетулер				-0,3	X	X	-0,4	-0,7	X
Қабылданған аудан, га				232,2	X	X	267,8	500	232,2

Планшеттің жалпы ауданы: $232,2 + 400 + 27,2 = 659,4$ га

Орам мен планшет ауданын геометриялық әдіспен есептеу

Фигу- ра - лар, орам- дар N	Есептелген аудан, га								Ор- таша ау- дан, га	Тү- зету	Қабыл- данған ау- даны, га
	I өлшем				II өлшем						
	a	h	$\frac{a}{2}^*$	$\frac{h}{2}$	a	h	$\frac{a}{2}^*$	$\frac{h}{2}$			
1. Планшет ауданын геометриялық әдіспен есептеу											
N 1	59,16	32,52	961,9	59,17	32,50	961,5	961,7				
N 2	59,16	28,46	841,8	59,15	28,44	841,1	841,1				
Қо- сын- дысы			1803,7			1802,6	1803,1	+16,9	1820		
Объектілердің жалпы аудандарын байланыстырған кезде қабылданған аудан (1820 га) партия бастығымен бекітіледі.											
Планшет ауданын геометриялық есептеу айырмашылығы $\pm 1\%$ аспайды (1803,1га).											
Планшет ауданының геометриялық әдіспен есептелген түрін қабылдаған кезде телім пішіндері аудандарының қосындысы (1803,1 га) математикалық заңдылыққа сай жинақталады (1803,1 га).											
Жекелеген телім пішіндерінің үйлесімсіздігі қарастырылмайды.											
Жиынтығы:								1803,1	X	X	
Үйлеспеушілік $\pm 1\%$								X	-16,9	X	
Қабылданған аудан, га								X	X	1820	

Объектілердің үйлесімділігінен кейінгі қабылданған аудан ___

Ауданды есептеу, га			
---------------------	--	--	--

Фигура-лар, орамдар N	I өлшем				II өлшем				Орташа ауданы, га	Түзету	Қабылданған аудан, га
	a	h	$\frac{a}{2} * h$	$\frac{h}{2}$	a	h	$\frac{a}{2} * h$	$\frac{h}{2}$			
2. Орам ауданын геометриялық әдіспен есептеу.											
орам 5	14,20	7,08	+ 50,3		14,22	7,10	+ 50,5		101,0	+1,0	102
	14,20	7,12	$\frac{50,6}{100,9}$		14,22	7,12	$\frac{50,6}{101,1}$				
орам 6	15,12	8,06	+ 60,9		15,14	8,04	+ 60,9		118,5	+0,5	119
	15,12	7,60	$\frac{57,4}{118,3}$		15,14	7,64	$\frac{57,8}{118,7}$				
орам 7	14,62	7,38	+ 53,9		14,58	7,36	+ 53,6		105,2	+0,8	106
	14,62	7,04	$\frac{51,5}{105,4}$		14,58	7,06	$\frac{51,5}{105,1}$				
(a - үшбұрыштың табаны) (h - үшбұрыш биіктігі)											
Жиынтығы:									324,7	X	X
Үйлеспеушілік +1%									X	-2,3	X
Қабылданған аудан, га									X	X	327

Объектілердің үйлесімділігінен кейінгі қабылданған аудан _____

Фигура-лар, орамдар N	Есептелген аудан, га								Орташа аудан, га	Түзету	Қабылданған аудан, га
	I өлшем				II өлшем						
a	h	$\frac{a}{2} * h$	$\frac{h}{2}$	a	h	$\frac{a}{2} * h$	$\frac{h}{2}$				
3. Орам аудандарын планиметрмен есептеу											
Орам 81	- 2642	- 8752	- 4850		- 3840	- 2799			104,2	+0,8 +1,0	106
	$\frac{1600}{104,1}$	$\frac{7708}{104,4}$	$\frac{3808}{104,2}$		104,1						
Орам 82	- 3855	- 4430	- 7561		- 4048				98,2	+0,8	99
	$\frac{2874}{98,1}$	$\frac{3448}{98,2}$	$\frac{6579}{98,2}$		$\frac{3064}{98,4}$						
Орам 83	- 3537	- 4150	- 5780		- 6174				102,6	+0,4 +1,0	104
	$\frac{2513}{102,4}$	$\frac{3123}{102,7}$	$\frac{4753}{102,7}$		$\frac{5149}{102,5}$						
Орам 84	- 4118	- 3840	- 5718		- 6880				101,7	+0,3	102
	$\frac{3099}{101,9}$	$\frac{2823}{101,7}$	$\frac{4702}{101,6}$		$\frac{5864}{101,6}$						
Орам 85	- 9905	- 4530	- 8790		- 5760				98,4	+0,6	99
	$\frac{8922}{98,3}$	$\frac{3544}{98,6}$	$\frac{7805}{98,5}$		$\frac{4776}{98,4}$						
Жиынтығы:									505,1	X	X
Үйлеспеушілік +1%									X	-4,9	X

Қабылданған аудан, га	X	X	510
-----------------------	---	---	-----

Объектілердің үйлесімділігінен кейінгі қабылданған ауданы _____

Орам және планшет ауданын геометриялық әдіспен есептеу

Фигу- ра - лар, орам- дар N	Есептелген аудан, га						О р - та ша а у - да ны, га	Т ү - зету	Қабыл- данған аудан, га
	I өлшем			II өлшем					
	a	h	$\frac{a}{2} * h$	a	h	$\frac{a}{2} * h$			
4. Объектінің жалпы ауданын планшет бойынша келістіру									
			N 1 Планшет				659,4	+5,6	665
			N 2 Планшет				1803,1	+16,9	1820
			N 3 Планшет				324,7	+2,3	327
			N 4 Планшет				505,1	+4,9	510
Жиынтығы:							3291,9	X	X
Үйлеспеушілік <u>+1</u> %							X	-30,1	X
Қабылданған аудан, га							X	X	3322

Объекті үйлесімділігінен кейінгі қабылданған аудан _____

N 81 Орам

Телімдердің аудандарын есептеп шығару

Телім N	Есептер		Есептелген аудан	Түзету	Қабылданған аудан
	I	II			
Орман қорының қорғаныш категориясы темір және автокөлік жолдарының бойындағы қорғаныш орман жолақтары					
1.			2,2		2,2
2.			3,8		3,8
3.			6,0		6,0
4.	- 1 2 3 8 <u>1 0 9 8</u> 14,0	-975 <u>7 3 2</u> 14,3	- 1 4 , 2 <u>-0,3 жол</u> 13,9	+0,1	14,0
5.	- 7 4 1 <u>6 7 6</u> 6,5	-486 <u>4 2 4</u> 6,2	6,4	-0,1	6,3
6.	- 9 3 0 <u>8 2 9</u> 10,1	-450 <u>3 4 6</u> 10,4	- 1 0 , 2 <u>-0,3 жол</u> 9,9	-0,1	9,8
7.			2,5		2,5
8.			4,6		4,6
9.			0,5		0,5

10.	- 8 3 2 <u>7 0 8</u> 12,4	-640 <u>5 1 3</u> 12,7	- 1 2 , 6 <u>-0,2 жол</u> 12,4	+0,6	13,0
11.			0,5		0,5
17.	Жолдар		0,3		0,3
18.	Сокпақ		0,4		0,4
19.	Арық		0,1		0,1
	Жиын- тығы:		63,5	+0,5	64,0

кестенің жалғасы

Телім N	Есептер		Есептелген аудан	Ескерту	Қабылданған аудан
	I	II			
Орман қорының қорғаныш сақтау категориясы - далалық шоқ қайың					
12.	- 3 8 2 <u>1 7 5</u> 10,7	- 4 8 0 <u>3 7 1</u> 10,9	- 1 0 , 9 <u>-0,2 сок</u> 10,7	+0,3	11,0
13.	- 8 1 5 <u>6 6 9</u> 14,6	- 7 6 0 <u>6 1 1</u> 14,9	- 1 4 , 8 <u>-0,3 сок</u> 14,5	+0,5	15,0
14.	- 7 5 0 <u>6 5 4</u> 8,6	- 9 3 0 <u>8 4 7</u> 8,3	8,4		8,4
15.			3,0		3,0
16.			4,1		4,1
20.	Жолдар		0,1		0,1
21.	Сокпақ		0,4		0,4
	Жиын- тығы:		41,2	+0,8	42,0

Есептелген аудан	104,7	X	X
Үйлеспеушілік F 2%	X	-1,3	X
Қабылданған аудан	X	X	106

П л а н ш е т ү й л е с і м д і л і г і н е н

кейінгі қабылданған аудан _____

Қ а з а қ с т а н Р е с п у б л и к а с ы

о р м а н қ о р ы н д а о р м а н о р н а л а с т ы р у

ж ұ м ы с т а р ы н ж ү р г і з у

ережелерінің 29 қосымшасы

Орман карталарын дайындау жөніндегі техникалық басшылық

1. Жалпы қағидалар

1. Жоспарлы-картографиялық материалдар әрбір орман орналастыру объектісіне дайындалады және орман орналастыру жобасының бөлігі болып т а б ы л а д ы .

2. Орман карталары мағынасы мен қызметі және масштабы бойынша белгілеулерге байланысты бөлінеді. Олардың көлемі 1-ші кестеде көрсетілген.

1 кесте

	Орман картасының түрлері	Көрсеткіштер		
		орман құру разрядтарына қарай орман картасының масштабы		мөлшері
		1-2	III (зерттелген)	
1	2	3	4	5
1.	Планшеттер	1:10000	1:25000	600x600 мм
2.	Орманшылықтар-дағы орман алқаағаштарының планы: а) басым тұқымдылар бойынша - боялған; жобаланатын іс шаралар бойынша шолу, дәрілік, техникалық шикізаттардың, жидектіктердің орналасуы б) мастерлік учаскелер в) орман айналымдары	1:25000 1:25000 1:25000	1:50000 1:100000 1:100000 1:50000 1:100000	A-1 форматтағы (600x840 мм) 4-беттен көп емес, үлкен форматты ол бөліктерге бөлінеді техучаскеге толық план толық план айналымға
3.	Орман иелігіндегі барлық белгілердің карта-схемасы	масштабы A-1 форматтағы (600x840мм) екі бетке сиятындай етіп таңдалады		

4.	Орман орналастыру жобасының 1-томы үшін карта схема	масштабы А-3 форматына (300x420 мм) сиятындай етіп таңдалады
----	---	--

- Ескерту:
1. Орман алқаағаштарының жоспарын құруда тек орналастырылған аймақ алынады.
  2. Егер бір-бірінен алшақ орналасқан орман алқаптарынан тұратын болса, онда олар план жинақты болуы үшін жақындатылып көрсетіледі. Мұндай жағдайда бос орынға орманшылықтың орналасуының схемасы сызылады.
  3. Карта дайындау барысында қойылған норма нақтылығы +1 мм аспауы тиіс.
  3. Орман карталарының бәрі төмендегі формат бойынша кесіліп, соңынан кесу сызықтары бойынша желімдегіш лентамен біріктіріледі:
    - 1) планшет - төрт бөлікке - 300x300 мм бөлінеді;
    - 2) орман алқаағаштары мен (орман айналымдары планынан басқасы) карта схемалардың барлық түрі (облыстың карта-схемасынан басқасы) - 190x280 мм ф о р м а т т ы ;
    - 3) орман айналымының планы 190x280 мм немесе 140x190 мм;
    - 4) облыс карта-схема - форматы 260x360 мм.
  4. Орман картасының тиражы дайындалатын орман орналастыру материалдарының тізбесіне сәйкес дайындалады.
  5. Дайындалған орман карталарының көшірмелер төмендегідей талаптарға с а й б о л а д ы :
    - 1) барлық көшірмелерінде баспадағы нұсқалар мазмұны сақталады;
    - 2) нүктелер мен сызықтар нақты көрсетіледі;
 учаскелер мен шекараларды бояғанда олардың түсі анық түсуі тиіс;
    - 3) орман картасының бояу түрлері нұсқаудағы түріне сәйкес болады;
    - 4) картаның беткі және сыртқы жағында ешқандай дақ, сызық болмайды;
    - 5) картаның бұрыштары бүктелмейді және жыртылмайды.
  6. Координаттық тордың түпнұсқадана көшірімге топографиялық жолмен көшірілуі негізгі техникалық әдіс болып табылады.

Баспадағы орман картасының түпнұсқасында (орман орналастыру планшетін есепке алмағанда) координаттық тор көрсетілмейді. Сондай-ақ планшет түпнұсқасында километрлік тор тушпен сызылмайды, планшеттің ішкі және сыртқы жақтауы аралығындағы тор көрсетіледі.
  7. Барлық карталарды сақтау үшін арнайы қатты қағаздан папка дайындалады , форматтан 2-3 см үлкенірек.
  8. Картографияда қабылданған арнайы нұсқау талаптарына сай карта дайындау ісінде шартты белгілер мен техникалық үлгілерге назар аударылады (

9. Өндіріске геоақпараттар жүйесін енгізу барысында орман картографиясы бойынша орман картасы осы тараудағы құжаттарға сәйкес құрастырылады.

2. Орман орналастыру планшеттерін дайындау

10. Орман орналастыру планшеттерінің түпнұсқасы, технологиялық схемасы оның картографиялық немесе геодезиялық негізіне байланысты қабылданады.

1) орман орналастыру қайталанған кезде, геодезиялық негіз ретінде өткен орман орналастыру топокарталары мен планшеттерінің түпнұсқасы қолданылады. Бұл жағдайда жаңа планшеттер телімнің сұлбесінде және планшеттің басқа топографиялық элементтерінде болған өзгерістерді (тексеру кезеңі барысында болған) енгізе отырып, тікелей көшіру жолымен жасалады.

Егер өткен орман орналастырудың планшеттері басқа негізде (сызу қағазында) сақталған болса, олар тексеріледі де топографиялық жүктелімдердің барлық элементтері тиісті масштабтағы топокарталарға түсіріледі.

2) бірінші орман орналастыру кезінде планшеттер нақтыланған фотосхемалары мен шарушылық арасындағы жер орналастыру пландарын және дешифровка жасалған аэрофотосуреттерді пайдалана отырып, топокарталар негізінде жасалады.

Планшетке орам соқпақтарын және орман қоры жерлерінің шекарасын түсіруде 1 және 2 разрядты орман орналастыруда жіберілетін ауытқу 1 мм-ден, ал 3 разрядты (зерттеу) орман орналастыруда 2 мм артық болмайды.

Үлкен көлемдегі айналымның аэрофотосурет негізінде жасалған монтажи бойынша дайындалған калькадан телімдерді көшіруге болмайды.

11. Құрастырылған планшет түпнұсқасы төмендегідей талаптарға сай жасалады (11.4 қ о с ы м ш а) :

1) телім шекаралары анық көрінетіндей жасалады. Телім нөмірлері бос жерге жазылып жақсы оқылатындай көрнекті болады. Ұсақ телімдер үшін көрсеткіш-сызықшалар қолданылады.

Абристен планшетке (топокартаға) телім сұлбесін түсіргенде орташа ауытқу 1,0 мм аспайды.

2) планшет түпнұсқасы белгіленген белгілерге сай нақты сызылады. Онда облыс, аудан орман иеленушісі, орманшылық, планшет нөмірі және ауданы, масштабы, орман орналастыру жылы, орындаушының аты-жөні, қолтаңбасы және оны құрастырушылардың аты-жөні жазылады. Бұл мәліметтердің бәрі планшет рамкасынан тыс белгіленген жерлерде орналасады.

Әр айналымда оның нөмірі мен ауданы, таксациялық телім нөмірі қойылады.

3) құрамдық түпнұсқалардың планшет жақтаулары (олармен әрі қарай жұмыс

істеу үшін) өткізудің алдында шектес планшеттердің шекараларын сәйкестендіру арқылы тексеріледі.

4) планшет түпнұсқасын құру жұмыстарына барлық кезеңде, тіпті аяқталғаннан кейін де бақылау жүргізіледі.

Тексеру барысында мыналар тексеріледі:

орманның жағдайы мен топографиялық сұлбенің орналасуы;
планшет жақтауының сұлбемен үйлесімділігі жөнінде мәлімет;
объекті белгілерінің сәйкестігі;
географиялық атаулардың транскрипциясы;
телім нөмірлерінің жазылуы;

орамдар мен планшеттердің нөмірлері мен аудандары, бұрылыс бұрыштарының нөмірлері, шекаралары мен сызықтардың ұзындығы;

5) ауытқуларға қойылатын шектеулер төмендегідей:

топокарталар геодезиялық негіз ретінде алынатын жағдайда, олардың жақтары мен жақтау диагональдары теоретикалық мөлшерден ауытқуы $\pm 0,5$ мм, ал олардың фотокөшірмелерінің ауытқуы $\pm 1,0$ мм аспайды. Километрлік тор квадраттарының жақтары бойынша ауытқулар $\pm 0,2 - 0,3$ мм аспайды. Топокарталар 2 ден артық бүктелмейді;

б) бір орманшылық планшеттерінің бәрінде бірдей координаттық тор болады;

7) ішкі жағдайлар планшеттердегі жұмыс алаңдарынан шықпайды;

8) орман планшетінің баспалық түпнұсқасының жүктелімі төмендегідей болады:

жұмыс ауданында - орам соқпақтары мен шекаралары (табиғи белгілері бойынша), таксациялық нысаналар, таксациялық телімдердің шекаралары, кейбір жер түрлерінің шартты белгілері, тұрақты сынақ алаңдары, тұқымбақтар, орман тұқым учаскелері, көлік жолдары жолақтарының шекаралары, жалпы пайдаланудағы орман жолдары, тұрақты соқпақтар, жылғалар, өзендер, суландыру арықтары мен каналдары (ағыс бағыты көрсетіледі), көлдер, орамдардың ауданы мен нөмірі, таксациялық телімдердің нөмірлері, өзендер мен көлдердің атаулары, әкімшілік аудандардың шекаралары, МОҚ категориялары, орман мекемелерінің, орманшылықтардың кеңселері, кордондар, қыстаулар және тағы басқа құрылыстар көрсетіледі, ал таулы аудандар үшін - су айрықтарының жолақтары;

сыртқы шекаралары мен планшет жақтауында - бұрылыс бұрыштарының нүкте нөмірлері, румбтар мен жолақтардың ұзындығы, көрші жер пайдаланушылардың атаулары, көрші планшеттердің нөмірлері, жер пайдаланушылардың қиылысқан шекаралары белгіленеді.

Таулы ормандарды орналастыру кезінде (кейбір жағдайда) белгіленген

тәртіппен өкілетті орган беретін арнайы рұқсат бойынша планшеттерде горизонтальдар көрсетілуі мүмкін. Горизонтальдар көрсетілген планшеттерді пайдалану тәртібі құпиялық туралы арнайы құжаттармен анықталады;

9) Планшеттердің жақтауын безендіру оларды көбейту (шығарушының түпнұсқасы мен жақтауын безендіру бөлек орындалған кезде) немесе алдын-ала сызуға дайындалған планшеттердің баспа түпнұсқасының сызбасы бойынша жүргізіледі.

Планшетті безендіру оны көбейту барысында бірге атқарылады. Осындай жағдайда орманшылық планшеті үшін стандартты жақтау дайындалады.

3. Орманшылық пландарын дайындау

12. Орманшылық бойынша алқаағаштар планын құрастыру үшін негізгі картографиялық материал ретінде орман орналастыру мәліметтері енгізілген топокарталар алынады.

Орманшылық бойынша алқаағаштар планы компьютерде, орман орналастыру ұйымы өнеркәсіпте пайдалануға қабылданған геоақпараттық негізде жасалады.

13. Алқаағаштар планының құрастырылған түрі мағынасына сай элементтермен толықтырылады және форматкаларға кесілетін жерлерін білдіретін крест тәрізді белгілер қойылады. Алқаағаштар планында орман алқаптарынан кейін темір және тас жолдар, гидрографиялық тордың негізгі элементтері белгіленеді. Елді мекендер мен орманшылық кеңселері, орман кордондары шартты белгілермен белгіленеді.

14. Тексерілген орманшылық жобасының баспалық түпнұсқасы форматкаларға бөлініп қажет деп табылған мөлшерде көбейтіледі.

15. Орманшылық алқаағаштары пландарының көшірмесі қажетті мөлшерде төмендегідей боялады:

1) топ жастарына сай басым тұқымдылары, МОҚ категориялары мен әкімшілік шекаралары бойынша төменде келтірілген тұқымдылар түсімен боялады. Су қоймалары мен саздар да боялады.

Қосымша мәлімет ретінде орман карталары мен шартты белгілерді бояуға арналған түстер шкаласы келтіріледі. Пландар компьютерлік технологияларды қолдана отырып боялады.

Сүрек тұқымдылары шаруашылық мәніне сай және өзіндік биологиялық белгілеріне байланысты топталады және бір түспен боялады. Бояу түрі орман картасына сай түстерімен сәйкес келеді. Телім түсі аудан жобаларының бәрінде біркелкі түспен қамтылады;

2) жобаланатын орман шаруашылық шаралары бойынша түрлі түсті бояулармен төмендегідей шараларға жобаланған телімдер боялады:

кесу түрлері бойынша - орманды күту үшін кесу, жаппай және таңдамалы санитарлық кесу және қоқыстан тазалау;
орман екпелерін отырғызуға тағайындалған ормансыз жерлер;
қосымша отырғызу және оларды күту, табиғи түлеуге жәрдемдесу;
жаңартуға тағайындалған құндылығы аз алқағаштар;
тазалау немесе жақсарту үшін басқа да шараларды жүргізу жобаланған
ш а б ы н д ы қ т а р .

Сонымен қатар шабуға немесе тазалауға жататын соқпақтар шартты белгілермен көрсетіледі.

3) жеміс, дәрілік және техникалық шикізаттарды орналастыру бойынша. Олардағы шөптер бұталар мен дәрілік техникалық маңызы бар бұталары мен ағаштары бар телімдер түрлі-түсті бояумен боялады;

4) мастерлік учаскелер мен орман айналымдарының алқағаштар планы орманшылықтың боялған алқағаштар планын бөлу арқылы жасалады.

Мастерлік учаскелердің планы арнайы картушпен және шартты белгілермен безендіріледі.

Орман айналымдары алқағаштарының пландары картушпен безендіріледі. Айтылған пландарға арналған шартты белгілер папканың ішкі жағында орналастырылады.

Сондай-ақ, папкаға құжаттардың атаулары көрсетілген, айналымдардың ведомстволық және аймақтық меншіктігі және пландарды жасаған кәсіпорынның атаулары жазылған қағаз салынады.

4. Карта-схемаларды құрастыру

16. Карта-схемаларды құрастырудың негізгі ретінде алқағаштардың орманшылықтар бойынша карта-схемалары компьютерде, орман орналастыру ұйымы үшін өнеркәсіпте пайдалануға қабылдаған геоақпараттық жүйе алынады.

17. Карта-схеманың баспа түпнұсқасы тиісті мөлшердегі форматкаларға белгіленеді. Карта-схемаларға телім жөніндегі мәлімет, топографиялық жүктелім (орамдық тор, МОҚ категорияларының шекаралары, ағашы кесілген жерлердің іріленген учаскелері, өртендер, сирек ормандар, ормансыз жерлер (саздар, сортаңдар, құмдар т.б.) енгізіледі.

Шартты белгілер кестесі және картуш типографиялық, фотографиялық әдіспен немесе тушпен белгіленеді. Карта-схемадағы топографиялық жүктелім элементтерінің барлығы және жазбалар осы қосымшада келтірілген шартты белгілерге сай жасалады.

18. Карта-схеманың баспалық түпнұсқасына төмендегідей міндеттер жүктеледі:

- 1) облыс аумағының ауданы, орман жерлерінің шекарасы;
- 2) МОҚ жерлері және орманшылық шекарасы;
- 3) орамдық соқпақ, өртке қарсы үзілімдер оның ішінде автокөлік үшін;
- 4) ұзақ мерзімге пайдалануға берілген аудандардың шекарасы;
- 5) о р а м н ө м і р л е р і ;
- 6) орманшылық, орман иеленушісінің кеңселері;
- 7) көл, арық, өзен, өртке қарсы және өзгеде жолдар;
- 8) сүректерді өңдеу өндіріс орындары;
- 9) ашық картада көрсетілген жалпы қолданыстағы жеткізу, хабарлау әдісі;
- 10) облыс және аудан басқармалары, көл, өзен, елді мекен орындарының а т а у ы ;
- 11) әкімшілік аудандары мен орманшылықтардың нөмірі.

19. Карта-схемадағы бос орынға картуш, шартты белгілер кестесі, орман орналастыру ұйымдарының атауы, карта схемасын құрастырушы мен орман орналастыру партия бастығының аты-жөні жазылады.

20. Карта-схема көшірмесінің қажетті данасы боялады:

- 1) жас топтарына қарай тұқымдылар өзіне тән түспен боялады.

Жинақталған орман екпелері боялғаннан кейін басты тұқымның түсіне сәйкес түспен қалың сызық түсіріледі. Жинақталмаған орман екпелері боялмайды. Оларға басты тұқыммен түстес түспен қалың сызық түсіріледі.

Көл, өзен (қос сызықпен белгіленген), саз, әкімшілік шекаралар, жер пайдаланушылар шекаралары да боялады.

Карта-схеманың картушына оның тақырыптық атауы енгізіледі:

2) өртке қарсы шаралар төменде келтірілгендей табиғи өрт қауіпсіздігі класы бойынша қажетті түспен боялады: қылқанды балауса ағаштар қара тушпен қоршалып, қызыл түспен боялады. Бояу өрт телімдері бойынша жүргізіледі. Өрт телімдерінің төменгі ауданы карта-схеманың масштабында төменде келтірілген.

Көрсеткіштер	Орман орналастыру жұмыстарының разряды		
	1	2	3 (зерттеу)
Өрт телімінің төменгі ауданы, мм ²	10	25	100

Өрт телімінің нөмірі карта-схемада көрсетілмейді.

Карта-схемасында өртке қарсы жоспарланған және шартты белгілер, сондай-ақ өзге де өрт қауіпін тудыратын объектілер, өрт қауіпсіздігі белгілері, минералдандырылған қорғаныш жолақтары, жолдар, өртке қарсы және орам соқпақтары белгіленеді. Осы аумақта қызмет етуге лайықты автокөлік немесе трактор жүре алатындай жағдай жасалады. Яғни, өртке қарсы жабдықталған пункттер, орман авиациялық қорғау базалары, механикаландырылған топтар, ормандағы өрт бақылау пункттері, жер және авиациялық орман қорғау аудандары, телефон, радиостанция, қабылдау пункті, тікұшақ қонатын жерлер,

шылым шегуге арналған демалыс орны, туристік маршруттар, көлік орны, өртке қарсы жабдықталған жерлер және авиациялық патрульды маршруттар да көрсетіледі.

Объектілер мен өртке қарсы жоспарланған шаралар шартты белгілер арқылы қызыл тушпен белгіленеді.

Өртке қарсы шаралар карта-схемада боялған макеттерден өрт телімдері ведомосына сай, табиғи өрт қауіпсіздігі класы бойынша боялады. Жобаланатын өртке қарсы шаралар да сонда көрсетіледі.

21. Орман орналастыру жобасының 1 томына (түсіндірме жазба) безендіру үшін кіші масштабты карта-схема орман иеленушісінің карта-схемасын қажетті мөлшерге (масштаб 1:100000 - 1:300000) кішірейту арқылы құрастырылады.

Карта-схеманың кішірейтілген масштабы А-3 (300x 420) форматынан аспайды.

Орман орналастыру қайталанғанда, тексеру кезеңіндегі болған өзгерістер енгізілген өткен орман орналастырудың карта-схемасын пайдалануға болады.

Сызылған және дайындалған карта-схеманың түпнұсқасынан тематикалық мағынасына сәйкес түрлі түсті бояумен боялатын көшірме дайындалады:

1) орманшылықтардың орналасуы, аумағы бояудың әртүрлі түсімен (қалауынша), шекаралары жасыл түсті қалың сызықпен боялады;

2) мастерлік учаскелер мен орман айналымдарының орналасуы: мастерлік учаскелер нөмірленеді, ал олардың шекаралары қалың қызыл сызықпен жүргізіледі;

орман айналымдары нөмірленеді, ал шекаралары қалың қара-көк сызықпен түсіріледі;

3) МОҚ категорияларының аумағы боялады және олардың арасындағы шекаралар әр МОҚ категориялары үшін қабылданған шартты белгілермен түсіріледі;

4) кеспеағаштардың сүректерді тасымалдау пункттерінен қашықтығы бойынша берілген түстерге сәйкес боялады;

5) өрт қауіптілігі кластары бойынша карта-схема берілген түстерге сәйкес боялады.

Өрт телімдері карта-схемада көрсету көлемінің мүмкіндігінше үлкейтіледі. Шартты белгілермен қауіптілігін туғызатын көздер және өртке қарсы құрылғылардың негізгі элементтері көрсетіледі (карта-схемада көрсетілетін).

Ұсақ масштабты карта-схемалардың барлық түрлерінің бос жерлерінде шартты белгілер көрсетіледі.

22. Облыс бойынша ормандардың карта-схемасын құрастыру:

1) облыс бойынша карта сызу қағазының А-1 форматының 6 парағына сиятындай масштабта дайындалады (600x840);

2) карта-схеманы құрастыру үшін топографиялық негіз ретінде, облыстың әкімшілік карталарының және орман мекемелері карта-схемасының 1:300000 - 1:1000000 масштабты топографиялық карталары пайдаланылады;

3) облыстың картасына орманды жерлерді түсіру үшін нақты мәліметтер ретінде орман орналастыру кезінде дайындалған, орман мекемесінің карта-схемасы пайдаланылады;

4) дайындалған және шығарылған карта-схеманың түпнұсқасы мұқият тексеріледі және көбейтіледі, содан кейін карта-схеманың көшірмесі басым тұқымдылардың жас топтары және МОҚ категориялары бойынша боялады.

Орман карталарын бояуға арналған түстер шкаласы

қағаз мәтініне қараңыз

MapInfow2. pen(Тчк.0,8) файл сызығының жинағы

қағаз мәтініне қараңыз

Орман карталарын безендіруге арналған шартты белгілер

N	Объект атаулары	Сызық	Түс	Масштабтағы кескіндер (мм)	
				1:10 000	1:25 000 және <
ӘКІМШІЛІК ЖӘНЕ ІШКІ ШАРУАШЫЛЫҚ БӨЛІНУІНІҢ ШЕКАРАЛАСЫ					
1	Мемлекеттік	9 бет 1 қатар	5-о	қағаз мәтініне қараңыз	қағаз мәтініне қараңыз
2	Облыстық	8 бет 4 қатар	5-о		
3	Әкімшілік аудандар	8 бет 3 қатар	5-о		
4	Орман иеленушілері	15 бет 1 қатар	15-h		
5	Орманшылықтар (аумақтық бөлімдер, филиалдар)	24 бет 3 қатар	15-h		
6	Мастерлік учаскелер	1 бет 2 қатар	11-p		
7	Айналымдар	1 бет 2 қатар	14-m		
8	Ұзақ мерзімге пайдалануға берілген (көлемдер) аудандар	11 бет 2 қатар			
9	Ауыл округтерінің жерлері	10 бет 3 қатар			
10	Басқа ауыл шаруашылық құрылымдарының жер қоры	1 бет 2 қатар			
11	Қала жерлері және елді мекендер	6 бет 2 қатар			

МОҚ КАТЕГОРИЯЛАРЫНЫҢ ШЕКАРАЛАРЫ

12	Мемлекеттік табиғи қорықтар	8 бет 1 қатар			
13	Мемлекеттік ұлттық табиғи парктер	30 бет 4 қатар			
14	Мемлекеттік орман табиғи резерваттары	16 бет 3 қатар			
15	Мемлекеттік табиғи парктер	11 бет 3 қатар			
16	Мемлекеттік қорықтық аймақтар	31 бет 3 қатар			
17	Ғылыми маңызды орман телімдері, соның ішінде орман генетикалық резерваттары	29 бет 1 қатар			
18	Мемлекеттік орман табиғи ескерткіштер	20 бет 2 қатар			
19	Аса маңызды орман алқаптары	29 бет 2 қатар			
20	Жаңғақ кәсіпшілік аумақтар	21 бет 3 қатар			
N	Объект атаулары	Сызықтар	Түс	Маштаптағы кескіндер (мм)	
				1:10 000	Кескіндерді қағаз мәтіннен қараңыз 1:25 000 және <
21	Орман жемістік алқа ағаштары	21 бет 4 қатар			
22	Субальпалық ормандар	22 бет 1 қатар			
23	Мемлекеттік орман қорғаныс жолақтарын	20 бет 4 қатар			
24	Қала ормандары және орман бақтары	20 бет 3 қатар			
25	Эрозияға қарсы ормандар	12 бет 2 қатар			
26	Елді мекендердің жасыл аймақтары және емдік-сауықтыру мекемелері	30 бет 1 қатар			
27	Өзен, көл, су қоймасы, каналдар және т.б. су объектілері жағасындағы тиым салынған орман алқаптары	24 бет 4 қатар			
28	Халықаралық және Республикалық маңызы бар темір жол және жалпы қолданатын автомобиль жолдары жағалауындағы қорғаныш орман алқаптары	25 бет 1 қатар			

29	Егін және топырақ- қорғаныс ормандары	22 бет 2 қатар			
30	Халықаралық және Республикалық маңызы бар темір жол және жалпы қолданатын автомобиль жолдарын белгілеу, магистралды су құбырлары және басқада линиялық жабдықтарды қорғаныш алқа ағаштар алқаптары	15 бет 2 қатар			
31	Ерекше қорғалатын жерлер	22 бет 3 қатар			

ОРАМ СОҚПАҚТАРЫ, ВИЗИРЛЕР ЖӘНЕ БАСҚА ДА ШЕКАРАЛЫҚ СЫЗЫҚТАР

32	Орам шекаралары, белгіленген табиғи аймақтары	3 бет 2 қатар 2 бет 3 қатар			
33	Орам соқпақтары	1 бет 2 қатар			
34	Орам соқпақтардың меморативтік арықтары	17 бет 4 қатар			
35	Таксациялық, визирлар	1 бет 2 қатар			
36	Жабдықтармен белгілен- ген таксациялық телімдердің	1 бет 2 қатар			
37	Дешифриленген және көз малшермен белгілен- ген таксациялық телім- дердің шекаралары	1 бет 3 қатар			
38	Вольердер	10 бет 2 қатар			
39	Кеңізді темір жолдары	19 бет 4 қатар			
40	Қатты төсенішті автомобиль жолдары.	17 бет 1 қатар 0-е	Кескіндерді қағаз мәтіннен қараңыз		
41	Қатты төсеніші жоқ жақ- сартылған автомобиль жолдары.	19 бет 1 қатар 0-е			
42	Жалпы қолданыстағы қара жолдар.	1 бет 2 қатар 0-е			
43	Орман шаруашылық жолдары.	2 бет 3 қатар 0-е			

44	Сокпақтар.	3 б е т 4 қатар 0-е		
ӨРТКЕ ҚАРСЫ ОРНАЛАСТЫРУ НЫСАНАЛАРЫ				
45	Өрт жолындағы үзілімдер	1 6 б е т 1 қатар		
46	Минералдандырылған алқаптар.	2 8 б е т 4 қатар		
47	Өртке қарсы кедергілер (жапырақты тұқымдылардан)	2 7 б е т 4 қатар		
48	Өртті қадағалау пункттері	les_proekt(9)		
49	Қоймалар	les_proekt(9)		
50	Өртке қарсы құрал жабдықтар базасы (қоймалар)	les_proekt(9)		
51	Өрт-химия стансасы: 1 түрі 2 түрі	les_proekt(9) les_proekt(9)		
52	Мотопункттер	les_proekt(9)		
53	Мәліметтерді қабылдайтын пункттер (қызыл түспен дөңгелете айналдырылған қара түсті сан).	les_proekt(9)		
54	Рациялар.	les_proekt(9)		
55	Тікұшаққа арналған қону алаңдары: тұрақты. уақытша.	les_proekt(9)les_proekt(9)		
56	Авиабазалар	les_Nomer(20)		
57	Өртке қарсы құрылған ерікті дружиналардың, өрт сөндіруші бригадалардың орналасуы.	les_proekt(9)		
58	Алау жағатын орындар.	les_proekt(9)		
59	Жаңбырдан паналайтын жерлер	les_proekt(9)	Кескіндерді қағаз мәтіннен қараңыз	
60	Беседкалар	les_proekt(9)		
61	Демалатын орындар	les_proekt(9)		
62	Автокөлік тұрақтары	les_proekt(9)		
63	Өртке қарсы аншлагтар	les_proekt(9)		
64	Витриналар, көрмелер	les_proekt(9)		
65	Телефондар	les_proekt(9)		

66	Өрт пайда болған жерлер	les_proekt (10) 0-e		
67	Қолданыстағы ӨХС-тың (өртхимиялық станциялар) жұмыс істеу аймағы: қолданыстағы жобадағы	18 бет 1 қатар; 15-с 18 бет 1 қатар; 0-e		
68	Орманды жер бетінен күзету аймағы	18 бет 1 қатар; 0-g		
69	Орманды әуеден қорғау аймағы	18 бет 1 қатар; 7-I		
70	Өрт су қоймалары (9-сиымдылығы м ³)	les_proekt(9) 7-I Arial (9)		
ГИДРОГРАФИЯ				
71	Жағалау сызықтары және кемежайлар	1 бет 2 қатар; 0-Һ les_proekt (14); (10)		
72	Өзендер, салалар және каналдар Көпірлер Су ағысы	1 бет 2 қатар; 0-Һ les_proekt (14) 15 бет 3 қатар; 0-Һ		
73	Ауданы бар каналдар	Шекаралар 0-Һ, фон 3-j		
74	Құрғап келе жатқан өзендер және жылғалар	2 бет 2 қатар; 0-Һ		
75	Көлдер, тоғандар дамбылар	Шекаралар 0-Һ, фон 3-j 13 бет 2 қатар		
76	Жағалау сызықтарын өзгер- тіп тұратын (тұрақсыз және белгіленбеген) кұрғап келе жатқан өзендер және тоғандар	2 бет 2 қатар 0-Һ шекарасы фон 3-j		
77	Құдықтар (А-ауыз су. Т-тұзды су)	les_proekt (9) (9) 3-j		
78	Бастаулар, бұлақтар	les_proekt (9) (9) 3-j 0-Һ шекарасы фон 1-j		
79	Құмды шаймалар	Құм: 7 бет 1 қатар 10-d		
РЕЛЬЕФ				

80	Жоталардың су айрығы жолдары	1 4 б е т 3 қатар		
81	Сайлардың тальвегилері (құрғақ)	2 б е т 1 5 - b 2 қатар		
82	Жыра мен жарлардың жиектері	1 6 б е т 4 қатар		
83	Тас үйінділері (тасты шашылымдары)	les_proekt(9)		
ЕЛДІ МЕКЕНДЕР ЖӘНЕ ЖАЙЛАР				
84	Елді мекендер: мемлекет астанасы, республика карамағындағы қалалар о б л ы с орталықтары а у д а н орталықтары б а с қ а е л д і мекендер, жайлар	les_proekt (1 4) les_proekt (1 2) les_proekt(9) les_proekt(9)		
85	Құлаған жайлар	les_proekt (14) (9)		
86	Қыстаулар, аңшы үйлері, барактар	les_proekt (14) (9)		
ЭЛЕКТР ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС ЖЕЛІЛЕРІ МЕН ӨНДІРІС ҚҰРЫЛЫСТАРЫ				
87	Мемлекеттік орман табиғи резерваттарының кеңселері	les_proekt (14) (9)		
88	Орман кордондары	les_proekt (14) (9)		
89	Орман мекемелерінің кеңселері	les_proekt (14) (9)		
90	Ормашылық кеңселері	les_proekt (14) (9)		
91	Ағаш аралайтын орындар	les_proekt (14) (9)		
92	Бұршік кептіргіштер	les_proekt (14) (9)		
93	Шайыр шығару құралдары мен басқа да сүректі құрғақтай өңдеу құрылымдары	les_proekt (14) (10)		
94	Төменгі қоймалар	les_proekt (14) (9)		
95	Фермалар	les_proekt (14) (9)		

96	Байланыс желілері	2 2 б е т 4 қатар		
97	Электр желілері	2 8 б е т 2 қатар		
БАСҚА ОБЪЕКТІЛЕР МЕН ЖЕРЛЕР				
98	Санау алаңдары (тұрақты)	les_proekt (14) (9)		
99	Ағаш тұқымы учаскесі (тұрақты, уақытша)			
100	Тұқымдық учаскелер, плантациялар	les_proekt (14) (9)		
101	Ағаш және бұта плантациялары	les_proekt (14) (9)		
102	Бақтар	les_proekt (14) (9)		
103	Жүзімдіктер	les_proekt (14) (9)		
104	Тақырлар	les_proekt (14) (9)		
105	Егіндіктер	les_proekt (14) (9)		
106	Шабындықтар	les_proekt (14) (9)		
107	Жайылымдар	les_proekt (14) (9)		
108	Орман тұқымбақтары және сүрек школдары	les_proekt (12) (8) Түс: 8-g		
109	Қызметтік жер үлестері			
110	Омарталар	les_proekt (14) (9)		
111	Бұталар	les_proekt (14) (9)		
112	Өртендер және өлген алқағаштар	les_proekt (14) (9)		
113	Желопырық пен жел сұлама	les_proekt (14) (9)		
114	Кесілген ағаштар алқабы	les_proekt (14) (9)		
115	Саздар	les_proekt (14) (8) Фон: Түс: 2-k		
116	Сорлар	les_proekt (14) (9). Түс: 8-k;		
		les_proekt (19) (14)		

117	Галечниктер	фон: 7 бет 1 қатар Түс: 10-d		
118	Құмдар	7 бет 1 қатар 10-d		
119	Самырсын төсемесі	les_proekt (14)(9)		
120	Қамыс	les_proekt (14)(9)		

СИРЕК ОРМАН МЕН ОРМАН ЕКПЕЛЕРІН КӨРСЕТЕТІН ШАРТТЫ БЕЛГІЛЕР

N	Тұқымы	Шартты белгі	Планшеттер	П л а н д а , карта-схемада	
			Сирек орман	Орман екпелері	Сирек орман
1	САМЫРСЫН	les_proekt (14)(9)		1. Жинақталмаған орман екпелері 2. Жинақталған орман екпелері 3. Орман астарының екпелері 4. Қайта құру арқылы өсірілген кағаз мәтініне қараңыз	кағаз мәтініне қараңыз
2	ҚАРАҒАЙ	les_proekt (14)(9)			
3	БАЛҚАРАҒАЙ	les_proekt (14)(9)			
4	ШЫРША	les_proekt (14)(9)			
5	МАЙҚАРАҒАЙ	les_proekt (14)(9)			
6	ЕМЕН	les_proekt (14)(9)			

7	ШАҒАН	les_ proekt (14)(9)			
8	ҚАЙЫҢ	les_ proekt (14)(9)			
9	ҮЙЕҢКІ	les_ proekt (14)(9)			
10	ҚАРАҒАШ	les_ proekt (14)(9)			
11	КӨКТЕРЕК	les_ proekt (14)(9)			
12	ТЕРЕК	les_ proekt (14)(9)			
13	АҚ ТАЛ	les_ proekt (14)(9)			
14	ТОРАНҒЫЛ	les_ proekt (14)(9)			
15	АҚ ҚАРАҒАН	les_ proekt (14)(9)			
16	ЖИДЕ	les_ proekt (14)(9)			
17	АҚ СЕКСЕУІЛ	les_ proekt (14)(9)			
18	ӨРІК	les_ proekt (14)(9)			
19	АЛМА АҒАШЫ	les_ proekt (14)(9)			
20	ҚАРА СЕКСЕУІЛ	les_ proekt (14)(9)			

**ОРМАН ОРНАЛАСТЫРУ ПЛАНШЕТТЕРІНЕ АЛҚААҒАШТАРДЫҢ
П Л А Н Д А Р Ы М Е Н
КАРТА-СХЕМАЛАРЫНА ЖАЗУЛАР МЕН ШАРТТЫ НӨМІРЛЕРДІ
ТҮСІРУ**

N	Жазылатын объектілер	Жазбалардың туралы түсініктемелер	орналасуы

3	Басқа да елді мекендер	-"	Ж-жолды	1 4 - Кур- сив	Новоалек- сеевка	12	10
4	Теміржол стансалары, кемежайлар, елді мекендер	-"	Ж	1 2 - Кур- сив	Арыс	10	10
5	Су объектіле- р і :						
	1) теңіздер, ірі көлдер	-"	Б	14- Кур- сив	Каспий теңізі	1 2	1 0
	2) кеме жүретін өзендер	-"			Ертіс	1 0	1 0
	3) өзендер, жылғалар, көлдер	-"	Ж	12- Кур- сив 1 2 - Кур- сив	Есіл	10	10
6	Аралдар, түбектер:						
	1) ірі	-"	Ж	12	Возрож- дение аралы	1 0	1 0
	2) кіші	-"			Заячий түбегі	10	10
7	Дала, шөл, сорлар, саздар, жыралар	-"	Б	1 2 - Кур- сив	Қызылқұм шөлі	10	10
8	Жоталар, таулар, асулар	-"	Б	1 2 - Қалың Кур- сив	Талас жотасы Алатау	10	10
9	Көршілес аумақ- тардың атаулары:						
	1) республика- лар, облыстар	-"	Б	1 6	Қостанай облысы	1 4	1 4
	2) аудандар	-"					
	3) орман иелену- шілер	-"	Ж	1 6	Еңбек- шіқазақ ауданы	1 2	1 2

	4) орманшылықтар, ауыл шаруашылық құрылымдар, басқа да пайдаланушылар, планшеттер	- " -	Ж	16 - қалың	Қазалы орман мекемесі	12	12
		"-	Ж	16-Курсив	Степное орманшылығы	12	12
10	Орам нөмірлері	"-	-	20 - қалың	39	16	12
11	Орам аудандары	Time New Roman (K)	-	16	172	12	10
12	Телім нөмірлері		-	12	16	-	-
13	Шекаралық бұрылыс нүктелерінің нөмірлері		-	8	10	-	-

П Л А Н Ш Е Т

қағаз мәтініне қараңыз

Орман мекемесі _____ Орманшылық _____

Ормандардың планшет бойынша бөлінуінің

ЦИФРЛЫҚ СХЕМАСЫ

Планшет нөмірлері	Планшет құрамына енетін орамдардың нөмірлері

КАРТА-СХЕМА БОЙЫНША МЕМЛЕКЕТТІК ОРМАН ҚОРЫНЫҢ КАТЕГОРИЯЛЫҚ ТҮС БОЯУЛАРЫ

N	Мемлекеттік орман қорының категориялары	Түс бояулары	Шкала бойынша түс бояулары
1	Мемлекеттік табиғи қорықтардың ормандары	қағаз мәтініне қараңыз	8-b
2	1) Мемлекеттік ұлттық табиғи парктердің ормандары 2) Мемлекеттік орман табиғи резерваттарының ормандары		9-p
3	Мемлекеттік табиғи парктердің ормандары		9-c

4	Мемлекеттік қорық аймақтарының ормандары		9-d
5	Мемлекеттік табиғи орман ескерткіштері		9-m
6	Аса құнды орман алқаптары		9-n
7	1) Жанғақ кәсіпшілік аймағы 2) Ғылыми маңызы бар орман учаскелері, соның ішінде генетикалық орман резерваты		9-a
8	Жемісті орман алқағаштары		9-o
9	Субальпі ормандары		9-j
10	Мемлекеттік орман қорғау жолақтары		9-i
11	Қала орманы және орман парктері		7-k
12	Елді мекендердің жасыл аймақтары және емдеу сауықтыру мекемелері		9-h
13	Эрозияға қарсы ормандар		9-l
14	Өзен, көл, су қоймасы, каналдар және т.б. су объектілері жағасындағы тыйым салынған орман жолақтары		8-h
15	Халықаралық және республикалық маңызы бар темір жол және жалпы пайдаланудағы автомобиль жолдары жағалауындағы қорғаныш орман жолақтары		14-n
16	Халықаралық және республикалық маңызы бар темір жол және Жалпы пайдаланудағы автомобиль жолдары, магистралды су құбырлары бойындағы қорғаныш алқағаштар		15-n
17	Егін және топырақ қорғайтын ормандары		5-f

Жалпы қолданыстағы жолдардың кеспеағаштар дайындау орнынан қашықтығының түс бояулары

N	Жалпы қолданыстағы жолдардың кеспе ағаш қашықтығы	Бояу түсі	Ш к а л а бойынша бояу түсі
1	10 км дейін	қ а ғ а з м ә т і н і н е қ а р а ңыз	5-b
2	10,1 ден 25 км дейін		5-f
3	25,1 ден 40 км дейін		7-g
4	40,1 ден 60 км дейін		6-j

5	60,1 ден 80 км дейін		6-n
6	80,1 ден 100 км дейін		6-m
7	100 км астам		7-d

**Табиғи өрт қауіпсіздігі кластарының
(сыныптары) түс бояулары**

N р/р	Табиғи өрт қауіпсіздігінің кластары	Бояу түсі	Ш к а л а б о й ы н ш а б о я у т ү с і
1	Бірінші класс	қ а ғ а з м ә т і н і н е қ а р а ң ы з	9-p
2	Екінші класс		9-a
3	Үшінші класс		8-f
4	Төртінші класс		9-g
5	Бесінші класс		7-i

ОРМАН КАРТАЛАРЫН БОЯУҒА АРНАЛҒАН ТҮС ШКАЛАСЫ

N	Бояу объектілер				Б о я у ү л г і л е р і	
	Екпе ағаш жобалары мен басым тұқымдылардың карта-схемалары		Техникалық, тағамдық және дәрілік шикізат пландарын бояу үшін		шифр	Түс
	Сүрек тұқымы	Бұталар	Сүректі және бұталы тұқымдар	Шөптер		
1	ҚАРАҒАЙ, АРША		Б Ө Р І ҚАРАҚАТ	ҚЫЗАМЫҚ	15-d	
2	ШЫРША		ШЫРҒАНАҚ	ҚАЛАҚАЙ	15-o	
3	МАЙҚАРА- ҒАЙ		ТЕРН	БҮРШКГҮЛ	15-l	
4	БАЛҚАРА- Ғ А Й , АҚҚАРАҒАН	ШЫБЫҚ ТАЛ		САМАЛДЫҚ	15-b	
5	САМЫРСЫҢ АЛМААҒАШ	ТӨСЕЛМЕЛІ АРША	Г Р Е К ЖАҢҒАҒЫ	ҚЫЗҒЫЛТ СЕМІЗОТ	11-b	
6	ЕМЕН		С О Ғ Д Ы ҚАРАӨРІГІ	БҮЛДІРГЕН	15-a	
7	ШАҒАН		МОЙЫЛ	ШАЙҚУРАЙ	11-l	
8	ҮЙЕНКІ, ҚАРАҒАШ ТҰҚЫМДАС- ТАРЫ		ИТМҰРЫН	ТАҢҚУРАЙ, ӨЛМЕС ШӨП	15-n	
9	ҚАЙЫН		АЛМА АҒАШ	МИЯ	15-j	

10	КӨКТЕРЕК, ТЕРЕК, ТОРАҢҒЫЛ		ЭФЕДРА	ТҮЙМЕШЕ- ТЕН	15-h	
11	ҚАДАҒАШ, ӨРІК		ШЕТЕН, ӨРІК	ӨГЕЙШӨП	11-h	
12	АҚТАЛ		ПІСТЕ	МЫҢЖАПЫ- РАҚ	11-o	
13	А Қ СЕКСЕУІЛ		ДОЛАНА	ЧАБРЕЦ, ЖҰПАРГҮЛ	15-f	
14	ЖИДЕ		ҚАРАҚАТ	МАРАЛ ТҮБІРІ	11-a	
15	ТАҒЫ СОЛ СИЯҚТЫ СҮРЕК ТҰҚЫМДЫ- ЛАРЫ			АНДЫЗ	15-p	

Ескерту: Техникалық, тағамдық және дәрілік шикізат пландарын бояғанда телімде мынадай белгі қойылады. {Ies_projekt (14) немесе (9)}

БАСЫМ ТҰҚЫМДЫЛАРЫ БОЙЫНША ОРМАН КАРТАЛАРЫН ЖАС Т О П Т А Р Ы ШЕГІНДЕ БОЯУҒА АРНАЛҒАН ТҮСТЕР ШКАЛАСЫ

Тұқымдар	Жас топтары қағаз мәтініне қараңыз				Орман екпеле- рінің жанасуы
	Піскен және пісуі- тоқта- ған (4 тон)	Пісіп келе жатқан (3 тон)	Орта жас- тағы (2 тон)	Жас өскін- дер (1 тон)	
ҚАРАҒАЙ, АРША	d 1 5 R=255* G=103 B=0	d 1 4 R=255 G=157 B=67	d 1 3 R=247 G=190 B=126	d 1 2 R=255 G=211 B=174	
ШЫРША	o 1 5 R=138 G = 0 B=103	o 1 4 R=176 G = 72 B=152	o 1 3 R=212 G=155 B=198	o 1 2 R=233 G=196 B=226	
МАЙҚАРАҒАЙ	L 1 5 R=71 G=33 B=121	L 1 4 R=110 G=88 B=173	L 1 3 R=161 G=152 B=208	L 1 2 R=186 G=183 B=207	
БАЛҚАРАҒАЙ, АҚ ҚАРАҒАН	b 1 5 R=142 G=32 B=0	b 1 4 R=175 G=89 B=67	b 1 3 R=208 G=138 B=118	b 1 2 R=240 G=184 B=154	
	b 1 1 R=255	b 1 0 R=255	b 9 R=255	b 8 R=255	

САМЫРСЫН, АЛМА АҒАШ	G=82 B=60	G=127 B=95	G=175 B=155	G=208 B=198	
ЕМЕН	a 1 5 R=66 G=89 B=65	a 1 4 R=134 G=159 B=132	a 1 3 R=168 G=185 B=168	a 1 2 R=200 G=217 B=200	
ШАҒАН	L 1 1 R=25 G=24 B=82	L 1 0 R=69 G=80 B=133	L 9 R=138 G=155 B=180	L 8 R=191 G=201 B=210	
ҮИЕҢКІ, ҚАРАҒАШ ТҰҚЫМДАСТАРЫ	n 1 5 R=183 G=0 B=18	n 1 4 R=245 G=93 B=108	n 1 3 R=255 G=138 B=149	n 1 2 R=253 G=177 B=179	
ҚАЙЫҢ	j 1 5 R=1 G=253 B=253	j 1 4 R=74 G=253 B=253	j 1 3 R=159 G=253 B=253	j 1 2 R=200 G=253 B=253	
КӨКТЕРЕК, ТЕРЕК, ТОРАНҒЫЛ	h 1 5 R=0 G=180 B=0	h 1 4 R=80 G=255 B=80	h 1 3 R=138 G=255 B=138	h 1 2 R=190 G=255 B=190	
ҚАНДЫАҒАШ, ӨРІК	h 1 1 R=40 G=73 B=0	h 1 0 R=86 G=150 B=0	h 9 R=127 G=221 B=0	h 8 R=166 G=255 B=98	
АҚ ТАЛ	o 1 1 R=232 G=84 B=232	o 1 0 R=255 G=127 B=255	o 9 R=255 G=190 B=255	o 8 R=255 G=219 B=255	
АҚ СЕКСЕУЛІ	f 1 5 R=255 G=245 B=0	f 1 4 R=255 G=245 B=60	f 1 3 R=255 G=245 B=120	f 1 2 R=255 G=245 B=160	
ЖИДЕ	a 1 1 R=107 G=107 B=107	a 1 0 R=158 G=158 B=158	a 9 R=190 G=190 B=190	a 8 R=220 G=220 B=220	
ҚАРА СЕКСЕУЛІ	e 1 5 R=80 G=69 B=13	e 1 4 R=119 G=105 B=52	e 1 3 R=165 G=153 B=78	e 1 2 R=210 G=200 B=12	
ТАҒЫ БАСҚА СҮРЕК ТҰҚЫМДЫЛАР	p 1 5 R=87 G=45 B=71	p 1 4 R=125 G=83 B=109	p 1 3 R=164 G=123 B=148	p 1 2 R=213 G=173 B=198	

*) Түс құрамының R - қызыл G - жасыл B - көк

ОРМАН ШАРУАШЫЛЫҚ ШАРАЛАРЫ БОЙЫНША БОЯУҒА
АРНАЛҒАН БОЯУ ТҮСТЕРІНІҢ ШКАЛАСЫ

орам соқпақтарын кесу орам соқпақтарын тазарту	9-с	-	і р і к т е п (Фон 5-d)	R=255 G=176 B=96
кураған ағаштардан тазарту	2-f	--		
шабындық жерлерді жақсарту	4-g		R=205 G=255 B=128	

*) Түс құрамының саны; Мұнда: R-қызыл
G - ж а с ы л

B-көк

Өкілетті органға қарасты
орман мекемелері үшін

Өкілетті орган (оның толық атауы)

орман орналастыру ұйымы

(16 кәдімгі жазба)

ОРМАН ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАСЫ

ОРМАН МЕКЕМЕСІНІҢ ТОЛЫҚ АТАУЫ

_____ ОБЛЫСЫ

(16 жартылай қалың, бас әріптер)

өкілетті органның толық атауы

(16 кәдімгі жазба)

I ТОМ

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

(басқа томдар үшін том нөмірі мен оның мазмұны өзгереді)

(16 жартылай қалың, бас әріптер)

Орман орналастыру ұйымының директоры
Директордың орынбасары - бас инженер
Жобаның авторы

(сыртқы бетінде бұл қолдар қойылмайды)

А л м а т ы - 2 0 _ _ _

(далалық жұмыстар жылы)

(16 кәдімгі жазба)

Коммуналдық орман

мекемелері үшін

Өкілетті орган (оның толық атауы)

орман орналастыру ұйымы

(16 кәдімгі жазба)

ОРМАН ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАСЫ

ОРМАН МЕКЕМЕСІНІҢ ТОЛЫҚ АТАУЫ

_____облысы әкімшілігі

(16 кәдімгі жазба)

I ТОМ

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

(басқа томдар үшін том нөмірі мен оның мазмұны өзгереді)
(16 жартылай қалың, бас әріптер)

Орман орналастыру ұйымының директоры
Директордың орынбасары - бас инженер
Жобаның авторы

(сыртқы бетінде бұл қолдар қойылмайды)

А л м а т ы - 2 0 _ _ _

(далалық жұмыстар жылы)

(16 кәдімгі жазба)

Өкілетті органның қарамағындағы
орман мекемелері үшін

Қазақстан Республикасы
_____облысы

(16 кәдімгі жазба)

А Л Қ А А Ғ А Ш Т А Р Д Ы Ң
(ЖИДЕКТИКТЕР, ДӘРІЛІК ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ШИКІЗАТ)
(ЖОБАЛАНАТЫН ОРМАН ШАРУАШЫЛЫҚ ШАРАЛАРЫ)

(16 кәдімгі, бас әріптер)

П Л А Н Ы

(30 жартылай қалың, бас әріптер)

ОРМАНШЫЛЫҒЫ

МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІ

(16 жартылай қалың, бас әріптер)

Өкілетті органның толық атауы

(16 кәдімгі жазба)

2002 жылғы орман орналастыру (далалық жұмыстар жылы)

М а с ш т а б ы 1 : 1 0 0 0 0 0

Жалпы ауданы 15 000 га

1 бөлігі, ауданы 1 700 га

5 техникалық учаске

1 5 а й н а л ы м

(16 кәдімгі жазба)

Комуналдық меншігіндегі
орман мекемелері үшін

Қазақстан Республикасы
_____ облысы

(16 кәдімгі жазба)

А Л Қ А А Ғ А Ш Т А Р Д Ы Ң
(ЖИДЕКТІКТЕР, ДӘРІЛІК ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ШИКІЗАТ)
(ЖОБАЛАНАТЫН ОРМАН ШАРУАШЫЛЫҚ ШАРАЛАРЫ)
(16 кәдімгі, бас әріптер)

П Л А Н Ы

(30 жартылай қалың, бас әріптер)

ОРМАНШЫЛЫҒЫ

**МЕМЛЕКЕТТІК ОРМАН ЖӘНЕ
ЖАНУАРЛАР ДҮНИЕСІН ҚОРҒАУ МЕКЕМЕСІ**

(16 жартылай қалың, бас әріптер)

_____ облысы әкімшілігі

(16 кәдімгі жазба)

2002 жылғы орман орналастыру (далалық жұмыстар жылы)

М а с ш т а б ы 1 : 1 0 0 0 0 0

Жалпы ауданы 15 000 га

1 бөлігі, ауданы 1 700 га

5 техникалық учаске

1 5 а й н а л ы м

(16 кәдімгі жазба)

3 С Х Е М А

1:50 000 - 1:2 000 масштабты топографикалық карта парақтарының
номенклатурасы

Карта масштабтары	К а р т а парағындығы парақтар с а н ы 1:100 000	П а р а қ номенклатурасы	Рамка өлшемі	
			Ені	Ұзындығы
1:50 000	4	N-44-13-A	10'	15'
1:25 000	16	N-44-13-Б-г	5'	7'30"
1:10 000	64	N-44-13-В-а-1	2'30"	3'45"
1:5 000	256	N-44-13-(176)	1'15"	1'52",5
1:2 000	9x256=2304	N-44-13-(236-д)	25"	37",5

N - 4 4 - 1 3

Схеманың жалғасын қағаз мәтіннен қараңыз

1:100 000 масштабты картаның парағы 1: 50 000, 1:25 000, 1:5 000 және 1: 2 000 масштабты карта парақтарының негізі болып табылады

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМҚ